

CiFri

Netværk for forskning i Civilsamfund & Frivillighed

Af Malene Thøgersen

Offentlige og frivillige velfærdsudbydere og aktivt medborgerskab

En analyse af plejehjems- og skoleområdet i to udvalgte kommuner

02: 2015 Arbejdsnotat Netværk for forskning i Civilsamfund og Frivillighed

Offentlige og frivillige velfærdsudbydere og aktivt medborgerskab

En analyse af plejehjems- og skoleområdet i to udvalgte kommuner

Af Malene Thøgersen

02: 2015 Arbejdsnotat Netværk for forskning i civilsamfund og frivillighed

ISBN: 978-87-996690-1-1

Udgiver:

Netværk for forskning i civilsamfund og frivillighed

ved Lars Skov Henriksen Aalborg Universitet Institut for Sociologi og Socialt Arbejde Kroghstræde 5 DK-9220
Aalborg Ø

Arbejdsnotatet kan downloades via www.cifri.dk

Indhold

1	Indledning.....	5
2	Selvejende institutioner i Danmark.....	6
3	De udvalgte velfærdsområders karakteristika.....	9
3.1	Skoleområdet.....	9
3.2	Ældreområdet.....	15
4	Aktivt medborgerskab.....	19
5	Data og metode.....	22
5.1	Udvælgelsen af casekommuner.....	22
5.2	Udvælgelsen af institutioner.....	25
5.2.1	Institutioner i Faaborg-Midtfyn kommune.....	26
5.2.2	Institutioner i Herning kommune.....	27
5.3	Interviewpersoner og det kvalitative materiale.....	28
5.4	Bearbejdning af datamaterialet.....	31
6	Analyse af Faaborg Midtfyn kommune.....	32
6.1	Skoleområdet.....	32
6.1.1	Politiske holdninger på skoleområdet.....	33
6.1.2	Kommunens styringsmuligheder.....	35
6.1.3	Værdier.....	37
6.1.4	Rettigheder og autonomi.....	52
6.1.5	Formel deltagelse og samarbejde.....	62
6.2	Opsamling på skoleområdet i Faaborg-Midtfyn.....	71
6.3	Plejhjemsområdet Faaborg-Midtfyn kommune.....	72
6.3.1	Politiske holdninger på plejhjemsområdet.....	73
6.3.2	Kommunens styringsmuligheder.....	76
6.3.3	Værdier.....	76
6.3.4	Rettigheder og autonomi.....	83
6.3.5	Formel deltagelse og samarbejde.....	90
6.4	Opsamling på plejhjemsområdet Faaborg-Midtfyn.....	95
1	Analyse af Herning kommune.....	97
1.1	Skoleområdet i Herning kommune.....	97
1.1.1	Politiske holdninger på skoleområdet.....	99

1.1.2	Kommunens styringsmuligheder	99
1.1.3	Værdier	101
1.1.4	Rettigheder og autonomi	108
1.1.5	Formel deltagelse og samarbejde	118
1.2	Opsamling på skoleområdet i Herning	125
1.3	Plejhjemsområdet	126
1.3.1	Politiske holdninger på plejhjemsområdet.....	127
1.3.2	Kommunens styringsmuligheder.....	128
1.3.3	Værdier	132
1.3.4	Rettigheder og autonomi	143
1.3.5	Formel deltagelse og samarbejde	150
1.4	Opsamling på plejhjemsområdet i Herning.....	158
2	Sammenfatning og diskussion af analysens resultater	159
3	Bilag	167
4	Litteratur.....	190

Forord

Denne undersøgelse ville ikke have været mulig uden den store åbenhed og hjælpsomhed, jeg er blevet mødt af rundt omkring i de to case-kommuner – både på rådhusene, skolerne og plejehjemmene. En stor tak til alle dem, der har stillet sig til rådighed for interviewene, og dem som i øvrigt har været behjælpelig med gennemførelsen af undersøgelsen. Derudover en stor tak til professor Lars Skov Henriksen, Institut for Sociologi og Socialt Arbejde på Aalborg Universitet, som har bidraget med sparring under hele forløbet, og som har kommenteret rapporten af flere omgange. Endelig tak for godt samarbejde til Karl Henrik Sivesind og de øvrige nordiske samarbejdspartnere på projektet 'Outsourcing of Scandinavian Welfare Societies? Consequences of private and nonprofit service provision for active citizenship'.

Malene Thøgersen, januar 2015

1 Indledning

Denne rapport præsenterer de empiriske resultater fra den danske del af WP3 i det nordiske projekt: 'Outsourcing of Scandinavian Welfare Societies? Consequences of private and nonprofit service provision for active citizenship'. Projektet er finansieret af Det Norske Forskningsråd, og ledes af Karl Henrik Sivesind på Institutt for Samfunnsforskning i Oslo. WP3 har titlen '*Strategic case studies of municipalities with different models for involving public, private and nonprofit welfare providers*'. Det overordnede formål er at belyse, hvilken betydning det har for borgerroller, hvorvidt velfærdsydelser leveres af offentlige, frivillige eller private udbydere. Sideløbende med den danske undersøgelse, er der gennemført lignende studier i Norge og Sverige.

Der tages udgangspunkt i to udvalgte velfærdsområder – ældreområdet og skoleområdet. Endvidere afgrænses casestudiet til at fokusere på institutionsdrift og ikke på velfærdsydelser uden institutionel tilknytning som fx hjemmehjælp. Det særlige ved den danske case er den historiske tradition for selvejende institutioner på en lang række velfærdsområder, som er årsagen til, at andelen af nonprofit-udbydere er betydeligt større i Danmark end i de øvrige skandinaviske lande (Sivesind & Selle, 2010). På de udvalgte områder drejer dette sig om selvejende plejehjem samt friskoler og private grundskoler.

Når det gælder institutionsdrift, findes der ingen profitdrevne skoler i Danmark. På ældreområdet tillader lovgivningen at der trækkes profit ud gennem muligheden for friplejehjem, men i praksis er udbredelsen af kommercielle friplejehjem meget begrænset. De danske casestudier vil derfor have fokus på de forskelle og ligheder, der findes mellem folkeskoler og friskoler samt mellem offentlige og selvejende plejehjem i forhold til udvalgte indikatorer for aktivt medborgerskab. Hensigten er at få dybdegående indblik i de mekanismer, der er på spil på de to samfundsområder, og som kan være med til at forklare de forskelle og ligheder, som identificeres.

Den danske caserapport indledes med en kort beskrivelse af de selvejende institutioners generelle karakteristika og deres rolle i det danske velfærdssamfund. Derefter beskrives de to udvalgte velfærdsområder og deres specifikke karakteristika, efterfulgt af en kort beskrivelse af de dimensioner af aktivt medborgerskab, som der vil være fokus på i analysen. Forud for selve analysen præsenteres undersøgelsens data og metode – herunder beskrives de udvalgte casekommuner og institutioner samt begrundelser herfor. Selve analyseafsnittet består af to selvstændige kapitler for hver af de to casekommuner, som er struktureret ud fra de to samfundsområder samt de udvalgte dimensioner af aktivt medborgerskab. Afslutningsvist foretages en opsamlende diskussion af analysens resultater med udgangspunkt i komparative analyser af de to samfundsområder og de to typer af velfærdsudbydere.

2 Selvejende institutioner i Danmark¹

Selvejende institutioner har spillet en stor rolle i udviklingen af den danske velfærdsstat og udgør stadig en vigtig del af den samlede frivillige sektor i Danmark. Historisk set er mange af de sociale tilbud, som vi kender i dag, startet af frivillige organisationer. Med udbygningen af velfærdsstaten blev en stor del af de sociale opgaver overtaget af det offentlige, men mange selvejende institutioner har bevaret deres engagement på området - ofte i tæt samspil med det offentlige (Henriksen & Bundesen, 2004). De selvejende institutioner agerer altså typisk på områder, hvor det offentlige har ansvaret for, at opgaverne bliver løst. Mange er helt overvejende offentligt finansieret og er derfor også underlagt en række krav fra offentlig side (Ibsen & Habermann, 2005, p. 16). Det kan både være overordnede lovgivningsmæssige krav og mere specifikke krav nedfældet i driftsoverenskomster mellem selvejende institutioner og kommuner.

Begrebet 'selvejende institutioner' findes ikke andre steder end i Danmark (Ibsen & Habermann, 2005, p. 97). Den selvejende organiseringsform svarer dog i vid udstrækning til det, man i mange andre lande betegner som 'non-profit-formen'. For at en organisation skal kunne betegnes som en selvejende institution, skal de betingelser, der normalt stilles i definitionen af frivillige organisationer være opfyldt. Dette indebærer, at der skal være tale om en institutionaliseret enhed, at organisationen er privat/ikke offentlig, at organisationen arbejder nonprofit (dvs. at et eventuelt overskud enten skal bruges internt i organisationen eller til øvrige almennyttige formål), at organisationen er selvbestemmende og frivillig (dvs. at deltagelse i organisationen er frivillig, og at der indgår et vist element af frivilligt arbejde) (Ibsen & Habermann, 2005, p. 11ff). I de fleste selvejende institutioner spiller det frivillige arbejde dog en begrænset rolle i forhold til den samlede arbejdsmængde. Det overordnede ansvar for institutionen ligger i langt de fleste tilfælde hos en valgt eller selvsupplerende bestyrelse (Ibsen & Habermann, 2006, p. 123). I litteraturen om 'non-profit-formen' er det især institutionernes manglende mulighed for at trække overskuddet ud af institutionen, som er i fokus (Galaskiewicz & Bielefeld, 2001, p. 6). I institutionernes selvforståelse er det dog typisk retten til frihed og selvbestemmelse, som fremhæves (Ibsen & Habermann, 2006, p. 134).

På grund af de tætte relationer mellem de selvejende institutioner og den offentlige sektor, og det faktum at selvejende institutioner ofte er underlagt mange af de samme præmisser som offentlige institutioner, kan det i praksis være svært at skelne mellem de forskellige organiseringsformer. Skellene

¹ Dette afsnit er en redigeret version af indledningen til arbejdsnotatet: "Institutionernes udvikling, udbredelse og karakter på udvalgte samfundsområder", der er udarbejdet i forbindelse med forarbejdet til forskningsprojektet, og som er offentliggjort på www.cifri.dk i 2013.

er blevet mere utydelige over de senere år, hvor brugerbestyrelser og andre former for inddragelse også er blevet en integreret del af mange offentlige institutioner (Hansen & Henriksen, 2001, p. 14f; Ibsen & Habermann, 2005, p. 16). På trods af lighederne adskiller de selvejende institutioner sig dog ved, at de – trods driftsoverenskomster og lovmæssige krav - har en friere status og en større grad af selvbestemmelse end offentlige institutioner. Derudover bygger mange selvejende institutioner på et særligt værdigrundlag eller en bestemt pædagogisk praksis.

På trods af den store rolle selvejende institutioner spiller i den samlede danske frivillige sektor, er det imidlertid forholdsvist begrænset, hvad der findes af viden omkring de selvejende institutioners rolle og udbredelse. Frivillighedsundersøgelsen fra 2004 er den mest omfattende undersøgelse af de selvejende institutioner på samtlige samfundsområder. Undersøgelsen omfattede en total registrering af alle selvejende institutioner på Fyn og en spørgeskemaundersøgelse blandt disse. Der findes ikke nogen samlende oversigt over udbredelsen af selvejende institutioner på alle områder, men på Fyn blev der i 2004 registeret 600 selvejende institutioner. Hvis det antages, at Fyn er repræsentativ for landet som helhed, vil det sige, at der på det tidspunkt fandtes cirka 7000 selvejende institutioner på landsplan (Ibsen & Habermann, 2006, p. 100).

I 2009 udgav Finansministeriet en rapport om de selvejende institutioner på tværs af samfundsområder. Rapportens genstandsfelt er dog de selvejende institutioner, der får statsligt tilskud. Derved medtages også de statslige selvejende institutioner, som fx gymnasier og universiteter, mens de selvejende institutioner, som udelukkende får kommunalt tilskud, ikke indgår i analysen. Det betyder også, at langt de fleste sociale institutioner ikke indgår. Formålet med rapporten er derudover at belyse, hvordan styringen og reguleringen af de selvejende institutioner kan forbedres fremadrettet. Der er således ikke fokus på udviklingen over tid eller på forklaringer af forskelle og ligheder mellem de selvejende institutioner på tværs af samfundsområder (Finansministeriet, 2009).

Ud over disse undersøgelser og rapporter, der går på tværs af samfundsområder, er meget af den eksisterende viden begrænset til enkeltområder. Flere af disse bidrag har i høj grad haft til formål at sætte fokus på de udfordringer henholdsvis selvejende institutioner og kommunerne oplever, og på hvordan samspillet mellem parterne kan udvikles fremover (Biil, Christiansen, & Kyst, 2007; Dialogforum, 2004; Hansen & Henriksen, 2001; Ihle, 2007; Møller, 2012; Petersen, Olsen, Brogaard, & Sieling, 2013; Ramböll, 2011b). Samlet er der dermed relativt begrænset tilgængelig viden på området. Dette gælder både i forhold til forskellene på udviklingen i udbredelsen af selvejende institutioner på tværs af samfundsområder, men også i forhold til hvordan forskelle og ligheder mellem selvejende institutioner og offentlige institutioner i praksis kommer til udtryk gennem de ydelser, der leveres til

borgerne. Også politisk er der stærkt begrænset fokus på de selvejende institutioners rolle. I en rapport fra Produktivitetskommissionen om offentligt-privat samspil er der helt overvejende fokus på profitdrevne aktører, mens selvejende institutioner stort set ikke nævnes (Produktivitetskommissionen, 2014). Samlet set er der dermed begrænset fokus på den rolle, de selvejende institutioner spiller i det danske velfærdssamfund – både politisk og forskningsmæssigt. Dette på trods af, at de selvejende institutioner på mange områder udgør en betydelig andel af det samlede velfærdsudbud.

3 De udvalgte velfærdsområders karakteristika

Skoleområdet og ældreområdet er to meget forskellige velfærdsområder. Dette gælder både i forhold til lovgivningen, målgrupperne og den størrelsesmæssige volumen, institutionerne på de to områder samlet set har. I de følgende afsnit vil de selvejende institutioners karakteristika på de to udvalgte samfundsområder blive uddybet.

3.1 Skoleområdet²

Undervisningsområdet i bred forstand omfatter størstedelen af landets selvejende institutioner (Finansministeriet, 2009, p. 61). Den følgende gennemgang er dog afgrænset til de selvejende institutioner på grundskoleområdet, som samlet betegnes som friskoler og private grundskoler. Disse skoler har en lang historie, da den første friskole blev oprettet i 1852. En væsentlig forudsætning for udviklingen af denne type af skoler er, at der ifølge Grundloven ikke er skolepligt i Danmark men udelukkende undervisningspligt. Derfor er der mulighed for at oprette alternativer til folkeskolen (Grundloven § 76).

Der skelnes i daglig tale mellem friskoler og private grundskoler. Denne sondring afspejles i de to største interesseforeninger på området: Dansk Friskoleforening og Danmarks Privatskoleforening³. I praksis er det dog vanskeligt at lave en klokkeklar sondring mellem de to overordnede typer. Både friskoler og private grundskoler er organiseret som selvejende institutioner. Det vil blandt andet sige, at alle indtægter skal bruges internt på skole- og undervisningsvirksomhed. Friskoler og privatskoler er også underlagt den samme lov: Loven om friskoler og private grundskoler – også kaldet Friskoleloven. Skolerne får et statsligt driftstilskud, som er baseret på antallet af elever (Friskoleloven § 10). Beløbet pr. elev er bestemt som 71 % af folkeskolernes gennemsnitlige elevudgift. Derudover er der en forældrebetaling, som ligeledes er med til at finansiere den daglige drift. Forældrebetaling er et krav, for at skolen kan modtage statslig støtte, men det er op til skolerne selv at fastsætte beløbets størrelse (Finansministeriet, 2003, p. 151)⁴. Skolerne skal følge bestemmelserne i friskoleloven, som overordnet

² Dele af dette afsnit er en redigeret version af afsnittet 'Selvejende institutioner på grundskoleområdet' i arbejdsnotatet: "Selvejende institutioner i Danmark. Institutionernes udvikling, udbredelse og karakter på udvalgte samfundsområder", der er udarbejdet af Malene Thøgersen i forbindelse med forarbejdet til forskningsprojektet, og som er offentliggjort på www.cifri.dk i 2013.

³ Ud over disse to findes der en række mindre interesseorganisationer på området: Foreningen af Tyske Mindretalsskoler, Foreningen af Katolske Skoler i Danmark, Foreningen af Kristne Friskoler og foreningen Lilleskolerne. Flere af skolerne i disse foreninger er dog samtidig medlem af en af de to hovedorganisationer (Møller, 2012, p. 10f).

⁴ I 2011 var den gennemsnitlige årlige forældrebetaling på Dansk Friskoleforenings medlemsskoler på 13.000 kr. (www.friskoler.dk).

sikrer, at undervisningen står mål med undervisningen i folkeskolen – herunder er friskoler og private grundskoler forpligtet til at udarbejde målbeskrivelser for samtlige fag (Friskoleloven). Der er dog plads til en betydelig grad af selvbestemmelse i forhold til skolens virksomhed. Eksempelvis bestemmer skolerne selv, hvilke elever de vil optage. Det er skolens bestyrelse, som har det overordnede ansvar for skolens drift og økonomi – herunder det personalemæssige ansvar, skolens bygninger mv. (www.friskoler.dk, 2013).

Den største forskel mellem friskolerne og privatskolerne er af kulturel og historisk karakter. Friskolerne er typisk oprettet på initiativ af en gruppe af forældre, som ønsker et alternativ til folkeskolen. Der er ikke krav om, at lærerne skal være seminarieuddannede, og der er heller ikke krav om, at skolerne skal udbyde folkeskolens afgangsprøve, selvom størstedelen alligevel gør det. Privatskolerne udspringer historisk fra de traditionelle eksamensskoler (Møller, 2012, p. 10). På privatskolerne er alle lærere seminarieuddannede, og alle skoler udbyder folkeskolens afgangsprøver. Antalmæssigt udgør friskolerne langt den største del af de frie grundskoler, men de private grundskoler typisk er betydeligt større end friskolerne. Selvom privatskolerne i dag antalmæssigt udgør omkring 1/4 af samtlige friskoler og private grundskoler, står de for omkring halvdelen af det samlede elevtal (www.privatskoleforeningen.dk). Friskoler og private grundskoler er generelt væsentligt mindre end folkeskolerne. Således var det gennemsnitlige elevtal i folkeskolen i 2010-11 på 383 elever, mens der i friskolerne og de private grundskoler gennemsnitligt var 193 elever⁵. Knap 35 % af friskolerne og de private grundskoler har under 100 elever (UNI-C 2012). Også klassekvotienterne er væsentligt lavere end i folkeskolen (Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk, KVOTIEN).

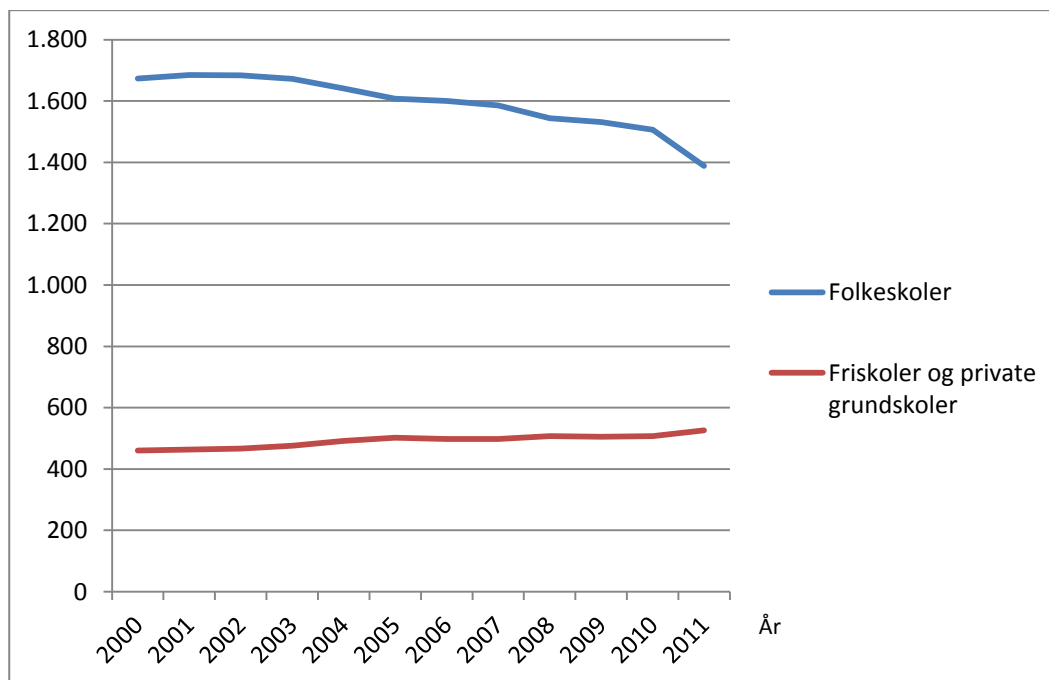
Friskolerne og de private grundskoler omfatter en høj grad af forskellighed både i forhold til den gennemsnitlige størrelse og i forhold til det værdigrundlag, de bygger på. Den største del af skolerne er grundtvigske friskoler, men der findes også mange andre typer af skoler – fx skoler for bestemte religiøse retninger eller skoler, der benytter særlige pædagogiske principper (Danmarks Privatskoleforening 2012). Fælles for skolernes selvforståelse er, at de lægger vægt på friheden til selv at træffe beslutninger på en række områder. Selvom skolerne er selvejende, er både friskoler og privatskoler en vis grad af offentlig styring og kontrol gennem lovgivningen og den statslige støtte (Balle & Balle-Petersen, 1996; Ibsen & Habermann, 2005, p. 22).

Som det ses i den nedenstående figur, er der i de seneste år sket en stigning i antallet af selvejende institutioner på skoleområdet. I 2000 var der 460 friskoler og private grundskoler, mens antallet i 2011

⁵ Ses der separat på skoler, der er medlem af Dansk Friskoleforening, var det gennemsnitlige antal elever i 2012 på 124 (www.friskoler.dk).

var vokset til 526. I den samme periode er der sket et fald i antallet af folkeskoler fra 1673 til 1388. Tallene skal ses i lyset af en stigende tendens til lukninger af små folkeskoler – i særdeleshed i perioden efter kommunalreformen i 2007 - hvilket i nogle tilfælde fører til oprettelsen af især friskoler. Ses der på forskellene mellem friskoler og private grundskoler, har stigningen i antallet af skoler da også været større blandt friskolerne end blandt de private skoler (Møller, 2012).

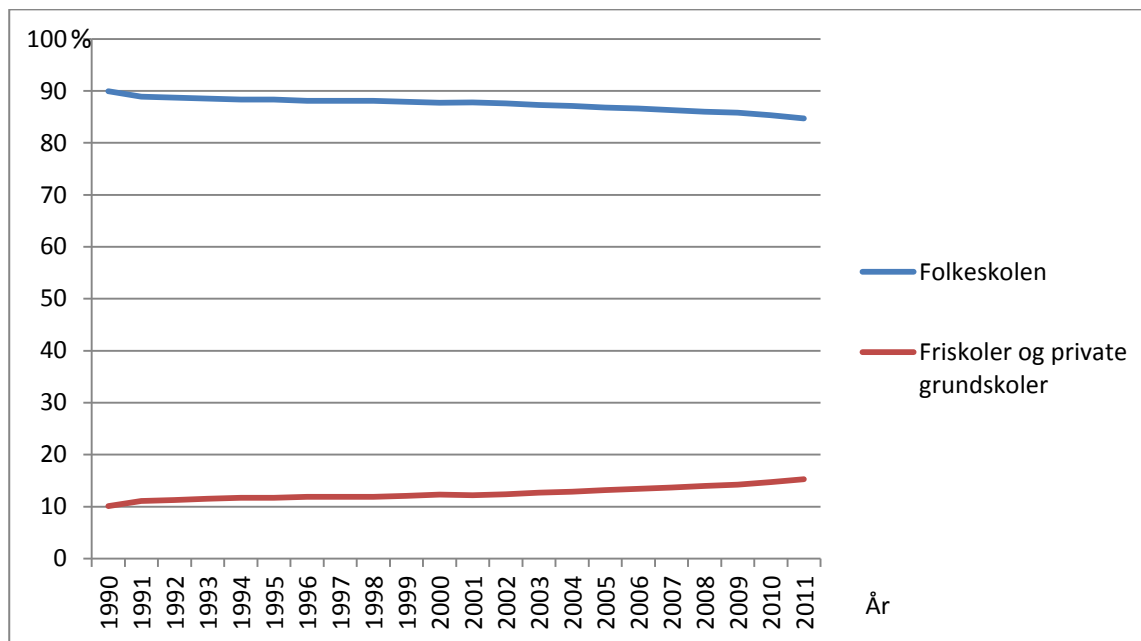
Figur 1: Antal folkeskoler, friskoler og private grundskoler 2000-2011

Kilde: Institutionsregistret, Ministeriet for Børn og Undervisning. Antallet af grundskoler er opgjort i pr. 1. oktober i året, og giver et øjebliksbillede af bestanden, da registret opdateres løbende.

Ses der i stedet på antallet af elever i hhv. folkeskoler, og friskoler og private grundskoler, tegner der sig et lignende billede. Friskolerne og de private grundskoler står for en svagt stigende andel af det samlede elevtal for grundskolerne fra 13,6 % i 2007 til 15,3 % i 2011. Stigningen er dog ikke så stor, som det umiddelbart kunne forventes i forhold til udviklingen i antallet af de to skoletyper. Dette skyldes primært, at det gennemsnitlige elevtal i folkeskolen samtidig har været stigende på grund af skolesammenlægninger og lukninger af mindre skoler. Bare i 2011 og 2012 har kommunerne lukket eller sammenlagt næsten 300 folkeskoler – primært i områder hvor elevtætheden har været lav (Feilberg & Hovgaard, 2012).

Figur 2: Udvikling i fordelingen af elever 1990-2011

Kilde: Danmarks Lærerforenings hjemmeside www.dlf.org (tal og analyser). Baseret på oplysninger fra UNI•C Statistik & Analyse via Ministeriet for Børn og Undervisning. Note: Indtil 2007/08 indgår ikke elever, som går på efterskoler mm., men kategorien 'folkeskoleelever' indeholdt da kommunale ungdomsskoler og ungdomskostskoler. Fra 2007/08 indeholder tabellen ikke oplysninger om elever i dagbehandlingstilbud og behandlingshjem, efterskoler, efterskoler med et særligt tilbud, kommunale ungdomsskoler og ungdomskostskoler samt specialskoler for børn.

Ses der på den geografiske fordeling af de selvejende institutioner på skoleområdet er der en klar tendens til, at disse skoletyper er mere udbredte i nogle landsdele end andre.

Tabel 1: Friskoler og private grundskoler - geografisk fordeling

Region	Indbyggere	Antal friskoler og private grundskoler	Antal friskoler og private grundskoler/100.000 indbyggere	Andel af elever i friskoler og private grundskoler
Midtjylland	1.262.115	105	8,3	12,9 %
Nordjylland	579.787	52	9,0	11,2 %
Syddanmark	1.200.858	135	11,2	15,9 %
Sjælland	819.071	108	13,2	16,5 %
Hovedstaden	1.702.388	126	7,4	17,9 %

Kilder: (Privatskoleforening, 2012), Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk (U1907). (Tal fra 2011).

Disse overordnede tal dækker dog over endnu større lokale variationer. Eksempelvis er der i nogle områder på Fyn en stærk tradition for friskoler. Den gennemsnitlige andel af elever, der går i friskoler og private grundskoler, er således på knap 20 % for de fynske kommuner. Dette dækker dog igen over

variationer på kommuneniveau. Eksempelvis går knap 30 % af eleverne i både Faaborg/Midtfyn og Nyborg kommune i friskole eller privat grundskole, mens det samme kun er tilfældet for 12 % af eleverne i nabokommunen Kerteminde. Dette tyder på, at der er nogle meget lokale og kulturelle forhold på spil i forhold udbredelsen af selvejende institutioner på skoleområdet. Derudover ses det også, at der er forskel på skolernes størrelse på tværs af landsdele. Region Hovedstaden er således den region, der har det laveste antal af friskoler og private grundskoler pr. 100.000 indbyggere, men samtidig har regionen den højeste andel af elever, der går i friskoler og private grundskoler. Dette skyldes, at der i hovedstadsområdet findes mange store skoler – primært privatskoler. På kommuneniveau udgør friskolerne og de private grundskoler gennemsnitligt 14,3 % af det samlede elevtal (www.statistikbanken.dk (U1907)). Den nedenstående tabel viser de 15 danske kommuner, som har den højeste andel af elever i friskoler og private grundskoler.

Tabel 2: Top-15 kommuner: Andelen af elever i friskoler og private grundskoler

Kommunenavn	Elevtal offentlige grundskoler	Elevtal friskoler og private grundskoler	Elevtal i alt	Andelen af elever i friskoler og private grundskoler
1 Samsø	277	127	404	31,4 %
2 Faaborg-Midtfyn	4569	1927	6496	29,7 %
3 Nyborg	2829	1193	4022	29,7 %
4 Gribskov	3811	1575	5386	29,2 %
5 København	33.566	12.062	45.628	26,4 %
6 Lolland	3609	1268	4877	26,0 %
7 Odder	2241	763	3004	25,4 %
8 Gentofte	7436	2331	9767	23,9 %
9 Holbæk	7199	2249	9448	23,8 %
10 Svendborg	4856	1485	6341	23,4 %
11 Morsø	2014	607	2621	23,2 %
12 Frederiksberg	6280	1852	8132	22,8 %
13 Bornholm	3772	1069	4841	22,1 %
14 Kalundborg	4950	1343	6293	21,3 %
15 Hørsholm	2621	704	3325	21,2 %

Kilde: Danmarks Statistik, www.statistikbanken.dk (U1907). Note: Tabellen viser de 15 kommuner med den største andel af elever i friskoler og private grundskoler i 2011.

Som det ses i tabellen, er det meget forskellige typer af kommuner (både i forhold til geografi, størrelse og graden af bymæssighed), der har en høj andel af elever i friskoler og private grundskoler. Det

samlede tal dækker dog over store forskelle i forhold til fordelingen mellem friskoler og privatskoler. Eksempelvis er der primært tale om friskoler i Faaborg-Midtfyn kommune, mens skolerne i Gentofte kommune i vid udstrækning er privatskoler. Der er ikke mulighed for at sondre klart mellem friskoler og privatskoler i de statistiske oplysninger, da de opgøres under ét, fordi begge skoletyper har det samme juridiske grundlag. Hvordan fordelingen ser ud mellem de forskellige skoletyper kan dermed udelukkende afgøres ved at se på skolernes navne, samt gennem tjek på de enkelte skolers hjemmeside.

For at kunne belyse betydningen af ejerform, er det nødvendigt også at kende rammerne for de kommunale folkeskoler. Siden 2002 har der været frit skolevalg. Alle børn er automatisk tilknyttet en distriktsskole, hvor de er sikret en plads, men forældrene kan frit vælge en anden skole til deres barn, både inden for og uden for kommunens grænser. Det frie skolevalg er dog begrænset af, hvorvidt der er plads på den skole, som ønskes. Der kan således afvises børn, hvis der ikke er plads, men der kan ikke afvises børn af pædagogiske årsager. Forældrenes kendskab til muligheden for frit skolevalg er generelt stort, og cirka 12 % af folkeskoleeleverne går på en anden folkeskole end deres distriktsskole. Dertil kommer de elever, der går i friskole eller private grundskole (Ramböll, 2011a, p. 11).

Det er et lovkrav, at der etableres skolebestyrelser med forældrerepræsentanter på alle folkeskoler⁶. Forældre med børn i folkeskoler, som bor i den pågældende kommune, har indtil nu haft pligt til at lade sig opstille til skolebestyrelsen (Skolebestyrelsesbekendtgørelsen § 8). Dette er dog ændret med den nye folkeskolereform, som træder i kraft i august 2014. Den nye folkeskolereform er den mest omfattende ændring af folkeskolen, der er sket i mange år, og den indebærer blandt andet en betydelig stigning i antallet af undervisningstimer, obligatorisk udbud af lektiehjælp, integration af pædagoger i undervisningen og gennemsnitligt 45 minutters idræt, motion og bevægelse hver dag (KL 2013). Samtidig med reformen træder der nye regler i kraft om lærernes arbejdstidsregler. Reformen fylder derfor meget hos interviewpersonerne i casestudierne – både hos de kommunale aktører og ude på skolerne.

⁶ I 1970 blev der indført skolenævn, som var forløbere for skolebestyrelser, der blev indført i 1990.

3.2 Ældreområdet⁷

På ældreområdet har de selvejende institutioner ligeledes en lang historie. Danmarks første plejehjem, Københavns Sygehjem blev grundlagt i 1859 på privat initiativ af lægen Ludvig Brandes, som ikke mente, at det offentlige var i stand til at løse sociale opgaver (www.holmegaardsparken.dk). De selvejende plejehjem har i en lang periode spillet en stor rolle for ældreplejen i Danmark. I de senere år er der dog generelt sket et skifte i forhold til de boligformer, der tilbydes ældre. Siden 1987 har der været stop for nyt plejehjemsbyggeri, og fokus har i stedet været på opførelse af ældreboliger. Dette er sket både ved nybyggeri og ved ombygning af eksisterende plejehjem og beskyttede boliger. Ændringen ses ved, at antallet af plejehjemsboliger siden 1987 er faldet med 42.200 boliger. Samtidig er det samlede antal af ældre- og plejeboliger steget fra lidt under 60.000 til 88.200 i samme periode (Statistik, 2012). Nogle selvejende plejehjem har oplevet denne udvikling som en udfordring, da det i praksis ofte er kommunerne, der har indflydelse på de selvejende plejhjems finansiering og muligheden for at foretage ombygninger, så også de kan følge med udviklingen (Hansen & Henriksen, 2001, p. 32). Sideløbende med de lovmæssige ændringer er der et stigende fokus på, at ældre bør blive så længe som muligt i eget hjem (Hjemmehjælpskommissionen, 2013). Denne tendens kan ligeledes have betydning for udviklingen på området.

På trods af disse ændringer findes der stadig en række selvejende plejehjem. Disse institutioner er typisk oprettet med udgangspunkt i et særligt værdigrundlag. Eksempelvis er plejehjem organiseret under foreningen Danske Diakonhjem baseret på et kristent værdigrundlag, men der er også plejehjem oprettet af Røde Kors eller andre organisationer. Endelig kan værdigrundlaget tage udgangspunkt i bestemte styrende principper for plejen – fx hjælp til selvhjælp – eller andet. Derudover har langt de fleste en driftsoverenskomst med kommunen og får derigennem offentlig støtte til driften.

I 2007 skete der en ændring i lovgivningen, som gav mulighed for en ny type af institutioner på ældreområdet, nemlig friplejehjem. I praksis har der reelt eksisteret friplejehjem siden slutningen af 1990'erne, men det var først med friplejeboliglovens ikrafttræden i 2007, at de blev det i formel forstand. Formålet med loven var todelt: Dels var ønsket at give bedre muligheder for frit valg mellem kommunale og private tilbud. Derudover var ønsket at sikre private udbydere adgang til markedet for at øge konkurrencen. Derfor er det heller ikke kun selvejende institutioner men også private virksomheder, fonde og enkeltpersoner, som kan drive friplejehjem (Friplejeboligloven, LBK nr. 897 af

⁷ Dele af dette afsnit er en redigeret version af afsnittet 'Selvejende institutioner på ældreområdet' i arbejdsnotatet: "Institutionernes udvikling, udbredelse og karakter på udvalgte samfundsområder", der er udarbejdet af Malene Thøgersen i forbindelse med forarbejdet til forskningsprojektet, og som er offentliggjort på www.cifri.dk i 2013.

17/08/2011). De leverandører, der driver friplejehjem har derfor også – i modsætning til de traditionelle selvejende plejehjem - mulighed for at trække overskuddet ud. Alligevel drives størstedelen af friplejeboligerne som non-profit institutioner. Forskellen mellem disse organisationer og traditionelle selvejende plejehjem er, at de ikke har driftsoverenskomst med kommunen, og at de derved har mere frie hænder i forhold til den daglige drift. En stor del af friplejeboligerne er organiseret under eller har administrationsaftale med Danske Diakonhjem (Ramböll, 2012, p. 15). Udbredelsen af friplejeboliger er stadig relativt begrænset, men omfatter dog tæt på 7 % af det samlede antal indskrevne på plejehjem. I 2012 var der således 480 indskrevne i friplejeboliger på landsplan, mens der var 6668 indskrevne på plejehjem (www.statistikbanken.dk, RESI01). Derudover er muligheden for oprettelsen af friplejeboliger endnu så ny, at det kan forventes at være et område, hvor der fortsat vil være vækst.

Den nedenstående tabel viser, hvordan udviklingen har været på ældreområdet fra 2000-2010. Ses der på udviklingen i antallet af selvejende institutioner på ældreområdet, har antallet været faldende over de senere år. I 2000 var der 166 selvejende plejehjem, mens antallet i 2010 var faldet til 62. Dette virker umiddelbart som et dramatisk fald, men ses der på de selvejende institutioners andel af det samlede antal af plejehjem, har andelen ligget stabilt på 21-22 % gennem hele perioden. Det antalsmæssige fald skyldes, at det samlede antal af plejehjem er mere end halveret i løbet af perioden. Dels på grund af udfasningen af mange af de meget små plejehjem, og dels på grund af den omtalte overgang til nye boligformer, hvor de ældre i stigende grad bor i egne boliger frem for på plejehjem.

Tabel 3: Udviklingen på ældreområdet 2000-2010

	2000	2002	2004	2006	2008	2010
Antal kommunale plejehjem	603	553	445	341	270	250
Antal selvejende plejehjem	166	147	128	95	71	62
Antal plejehjem i alt	774	704	575	436	341	312
Andel kommunale plejehjem	78 %	79 %	78 %	78 %	79 %	80 %
Andel selvejende plejehjem	22 %	21 %	22 %	22 %	21 %	20 %
I alt	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %

Kilde: Danmarks Statistik, særkørsler. Note: Der er en vis usikkerhed forbundet med tallene for plejehjem, da der ifølge DST ikke er sket en systematisk registrering af nedlagte plejehjem i institutionsregistret siden 1999. Derfor er tallene potentielt en smule overvurderede.

Da der er tale om så få plejehjem, som tilfældet er, giver det ikke mening at se på andelen af plejehjem, som udgøres af selvejende institutioner fordelt på de enkelte kommuner. De eneste kommuner, som

har mere end 1 selvejende plejehjem (plejehjem eller plejehjem med daghjem) er i følge særkørsler fra Danmarks Statistik, Københavns kommune (21), Frederiksberg kommune (8), Århus kommune (3), Rudersdal kommune (3), Gentofte kommune (2) og Herning kommune (2) (Særkørsel Danmarks Statistik 2013). Dermed findes den største koncentration i hovedstadsområdet. Dog varierer den geografiske spredning også på tværs af de enkelte typer af plejehjem. Eksempelvis findes den største koncentration af plejehjemmene under Danske Diakonhjem i det midt- og vestjyske (www.diakon.dk). Det skal dog nævnes, at de statistiske oplysninger på plejhjemsområdet ifølge Danmarks Statistik er behæftet med en vis usikkerhed. Dette viste sig at holde stik ved et tjek på udvalgte kommuners hjemmesider. Ifølge disse har Rudersdal kommune 2 og ikke 3 selvejende institutioner på ældreområdet. Omvendt har Gentofte ifølge kommunens hjemmeside 4 i stedet for 2, og endelig har Herning kommune 3 selvejende plejehjem og 2 friplejehjem, som drives af eller i samarbejde med Danske Diakonhjem. Disse eksempler viser, at der er usikkerhed i tallene, som derfor skal tages med et vist forbehold. Forskellene mellem de statistiske oplysninger og de kommunale hjemmesider kan dog også skyldes, at der kommunalt kan være en uklar grænse mellem, hvad der betegnes som 'plejehjem', der hører under § 192 i Serviceloven (og som indgår i optællingen fra Danmarks Statistik), og hvad der betegnes som 'ældrecentre' eller 'ældreboliger', der hører under Ældreboligloven eller Almenboligloven, og som ligeledes kan omfatte selvejende institutioner (Vejledning nr. 4 til Serviceloven). Derudover kan friplejeboliger som tidligere nævnt også drives af selvejende institutioner (Friplejeboligloven). Det er dermed et område, som er præget af mange gråzoner, hvilket giver nogle udfordringer, når der skal beskrives en generel udvikling gennem statistisk materiale. Ikke mindst fordi der samtidig har været tale om en periode, hvor der er sket store ændringer i forhold til de boligformer, der anvendes.

Også på ældreområdet er der frit plejhjemsvalg, hvilket har eksisteret siden 2005. Der er dog ikke så stort kendskab til muligheden for frit valg, og i praksis er det frie valg ofte begrænset af manglende pladser. Derudover skal der ske en godkendelse hos både til- og fraflytningskommunen, såfremt der ønskes en plejhjemsplads i en anden kommune (Ældresagen, 2011). Frem til 2010 var det lovpligtigt, at der skulle være bruger- og pårørenderåd på alle plejehjem. Forpligtelsen til at nedsætte bruger- og pårørenderåd blev imidlertid ophævet med virkning fra den 1. juli 2010 (§17 i Serviceloven). Det skete som et led i regelforenklingen på det sociale område generelt, og efter at undersøgelser havde vist, at det i flere kommuner havde været svært at finde et tilstrækkeligt antal brugere og pårørende, der ønskede at deltage i rådernes arbejde. Kommunalbestyrelsen er dog fortsat forpligtet til at sikre generel brugerinddragelse, men det er op til kommunalbestyrelsen, hvordan inddragelsen skal tilrettelægges - herunder om der skal oprettes bruger- og pårørenderåd, eller om inddragelsen skal tilrettelægges på anden vis (Serviceloven § 16).

På ældreområdet generelt er det desuden lovpligtigt, at der nedsættes et ældreråd i hver kommune, som rådgiver kommunalbestyrelsen i ældrepolitiske spørgsmål, og varetager en formidlende rolle mellem borgere og kommunalbestyrelsen om ældrerelaterede lokalpolitiske spørgsmål. Ældrerådets medlemmer vælges ved direkte valg, og kommunalbestyrelsen skal i samarbejde med ældrerådet aftale de nærmere rammer for rådets arbejde. Ældrerådet er dermed en væsentlig aktør på ældreområdet (Lovbekendtgørelse nr. 656 af 15/06/2011, Retssikkerhedslovens bestemmelser vedrørende Ældreråd).

4 Aktivt medborgerskab

Som nævnt i indledningen er det forskellige dimensioner af borgernes oplevede muligheder for udøvelsen af aktivt medborgerskab, som er det primære fokus i sammenligningen af offentlige og selvejende velfærdstilbud. I analysen vil der blive sondret mellem de følgende tre dimensioner: Værdier, rettigheder og autonomi samt formel deltagelse og samarbejde.

Værdier

Værdier handler om den grundlæggende orientering eller logik, der ligger til grund for handlingerne i institutionen, og som udgør de overordnede rammer for, hvilke handlinger der anses for ønskværdige. For en selvejende institution er det sommetider værdigrundlaget, der er årsagen til institutionens eksistens. Eksempelvis kan en friskole eller et selvejende plejehjem være bygget op omkring et særligt værdigrundlag. Mange plejehjem i Danmark – også de selvejende plejehjem, der indgår i casestudiet – er drevet af Danske Diakonhjem, som har et kristent værdigrundlag. I følge non-profit litteraturen er en af de interessante værdimæssige forskelle mellem offentlige, private og frivillige organisationer, at frivillige organisationer skiller sig ud, fordi de har mulighed for at skabe en mere tillidsbaseret relation til borgerne (Hansmann, 1980).

Et specifikt værdigrundlag er imidlertid ikke en betingelse for, at der kan oprettes selvejende plejehjem og skoler, som det eksempelvis er på skoleområdet i Norge. Derudover er der også ofte formuleret et værdigrundlag eller andre typer af visioner i offentlige institutioner. Eksempelvis har den ene folkeskole i undersøgelsen trivsel, fællesskab, viden og ærlighed, som grundlæggende værdier. I analysen anlægges der dermed en bred definition af værdier. Belysningen af betydningen af værdier vil blive belyst med udgangspunkt i de nedenstående indikatorer:

- Findes der værdier med fælles forankring mellem ledere, ansatte og brugere/pårørende?
- Opleves disse værdier som et særtræk ved institutionen?
- Gør værdierne institutionen særligt attraktiv for særlige befolkningsgrupper?
- Hvilken rolle spiller frivilligt arbejde på institutionen, og er det frivillige arbejde knyttet til institutionens værdier?

Rettigheder og autonomi

Rettigheder og autonomi handler om den uformelle kontakt, hvorigennem brugere har mulighed for at påvirke og kontrollere egen hverdag på institutionen (Andersen & Hoff, 2001). Dimensionen omfatter dermed den kontakt mellem brugere/pårørende og institutionen, som foregår uden for rammerne af hhv. bestyrelse og bruger-pårørenderåd. Derudover omfatter dimensionen rettigheder på et mere overordnet plan med fokus på, hvilken forståelse der er af muligheden for frit valg af institution. Endelig vil der være fokus på, hvor stor frihed der opleves at være i forhold til tilrettelæggelsen af plejen/undervisningen og andre forhold på institutionen – altså autonomi på et mere institutionelt plan. Samlet vil belysningen af dimensionen 'rettigheder og autonomi' ske med udgangspunkt i de følgende indikatorer:

- Hvordan opleves betingelserne for det frie valg af institution?
- Hvordan opleves brugerens mulighed for at skabe ændringer gennem kontakt mellem brugere/pårørende og ansatte og ledelse?
- Hvor stor frihed opleves der at være i forhold til at træffe afgørelse om tilrettelæggelsen af institutionens hverdag – herunder tilrettelæggelsen af undervisningen/plejen.

Formel deltagelse og samarbejde

Undersøgelsen af formel deltagelse og samarbejde er først og fremmest rettet mod formelle kollektive beslutsorganer, og hvordan disse får indspil fra de øvrige brugere/pårørende. Det er med andre ord et forsøg på at se på policy-siden af demokratiet. Hvordan inddrages brugere i beslutningstagningen i formelle organer? Og hvordan er relationerne mellem institutionen og kommunen, samt mellem institutionen og det øvrige omgivende samfund. Centrale indikatorer for dette er de følgende:

- Hvordan opleves brugernes påvirkningsmuligheder via formelle organer – med særligt fokus på bestyrelsens/bruger-pårørenderådets rolle?
- Hvordan opleves muligheden for at påvirke den kommunale politik?
- Hvordan engagerer politiske og administrative repræsentanter fra kommunen sig i den enkelte institution.
- Hvilken rolle spiller andre organisationer for institutionen (organisationer eller andre fora, der samarbejdes med).

Ved afslutningen af hver delanalyse vil der være en tabel, som opsummerer hovedfund på de enkelte indikatorer for hhv. den selvejende og den offentlige institution. Ud over de ovenstående indikatorer relateret til aktivt medborgerskab, vil der indledningsvist være en analyse af de kommunale perspektiver på området – herunder oplevelsen af muligheden for kommunal styring og synet på forskelle og ligheder mellem forskellige typer af velfærdsudbydere.

5 Data og metode

Dette kapitel beskriver de data, der danner grundlag for analysen og den metode, der er anvendt til at indsamle og bearbejde de indsamlede data. Casestudiet er valgt som den primære forskningsstrategi, da det giver mulighed for at gå i dybden med emnet i en bestemt kontekst og belyse de forskellige temaer fra mange forskellige vinkler (Robson, 2002). Casestudierne gennemføres ved hjælp af kvalitativ metode, hvor kvalitative interviews er den væsentligste datakilde. Interviewene er suppleret med relevante skriftlige dokumenter. Der er anvendt en systematisk fremgangsmåde (Yin, 2003) – både i udvælgelsen af casekommuner, institutioner og interviewpersoner, men også i selve analysefasen, hvor der foretages en detaljeret kodning af det kvalitative interviewmateriale.

5.1 Udvalgelsen af casekommuner

Som nævnt i indledningen, er det særligt interessante ved den danske case, at der på en række velfærdsområder er en lang og stærk tradition for, at en del af velfærdsydelse leveres af selvejende institutioner. Derfor er det omfanget af velfærdsydelser leveret af selvejende institutioner, som har været omdrejningspunktet for udvælgelsen af danske casekommuner. Da ældreområdet og skoleområdet er to meget forskellige områder, når det gælder selvejende institutioner, og det derfor ikke er de samme kommuner, der skiller sig mest ud på de to områder, er den ene casekommune valgt med udgangspunkt i skoleområdet og den anden med udgangspunkt i ældreområdet. Det har dog været et kriterium, at der kan belyses interessante aspekter ved begge velfærdsområder i begge de udvalgte casekommuner. Derudover omfatter casestudierne både offentlige og selvejende tilbud på de to velfærdsområder, så det er muligt at belyse forskelle og ligheder mellem disse internt i den danske case.

Det indledende arbejde med at afdække udbredelsen af selvejende institutioner på kommuneniveau, resulterede i valget af Faaborg-Midtfyn kommune og Herning kommune. Faaborg-Midtfyn kommune er valgt på baggrund af kommunens karakteristika på skoleområdet. Hele 29 % af eleverne i Faaborg-Midtfyn kommune går på friskole eller privat grundskole, hvilket placerer kommunen helt i top, når der ses på landsplan (se Tabel 1). Der findes ikke mindre end 15 friskoler og private grundskoler i kommunen (Institutionsregistret), så selvom kommunen størrelsesmæssigt kun udgør 0,9 % af det samlede indbyggertal i Danmark, findes 2,8 % af det samlede antal af friskoler og private grundskoler i kommunen. Herning kommune er valgt på baggrund af ældreområdet, da den har mange selvejende

plejehjem i forhold til de fleste af landets øvrige kommuner⁸. Som tidligere nævnt, viser særkørsler fra Danmarks Statistisk, at mange kommuner ikke har selvejende plejehjem, og kun ganske få kommuner har mere end en af slagsen (se Thøgersen 2013). Herning kommune har tre selvejende plejehjem, som har driftsoverenskomst med kommunen. Derudover har kommune to friplejehjem, som begge drives som selvejende institutioner. Endelig er der både i Faaborg-Midtfyn kommune mulige case-institutioner på både skole- og plejehjemsområdet, hvilket også var et kriterium for udvælgelsen af kommuner. I Faaborg-Midtfyn kommune findes der et enkelt selvejende plejehjem, og i Herning kommune går 12,8 % af eleverne i friskole- eller privat grundskole (Beregnet via www.statistikbanken.dk U194).

Faaborg-Midtfyn kommune er geografisk placeret på Fyn, og den blev til ved en sammenlægning af Broby, Faaborg, Ringe, Ryslinge og Årslev Kommune ved kommunalreformen, der trådte i kraft 1. januar 2007. Herning er ligeledes en sammenlægningskommune, der består af den tidligere Herning kommune, Aulum-Haderup, Trehøje og Aaskov, og kommunen er geografisk placeret i Midtjylland. I forhold til befolknings sammensætning og socioøkonomiske forhold ligger Herning og Faaborg-Midtfyn kommune forholdsvis tæt på hinanden. Begge kommuner har et uddannelsesniveau, der ligger et stykke under landsgennemsnittet. Størrelsesmæssigt er Herning dog størst med sine knap 86.000 indbyggere, mens Faaborg-Midtfyn med sine knap 52.000 indbyggere, ligger tæt på en gennemsnitlig kommune. Derudover adskiller kommunerne sig i forhold til den demografiske sammensætning, da Faaborg-Midtfyn kommune har en betydeligt større andel af borgere over 65 år, end det er tilfældet i Herning kommune. Der er således både forskelle og ligheder mellem de to udvalgte kommuner. De udvalgte nøgletal for case-kommunerne ses i de nedenstående tabeller.

⁸ Ved undersøgelsens start blev Gentofte kommune i første omgang kontaktet, da de har endnu flere selvejende plejehjem end Herning kommune. Samtidig adskiller sig mere fra Faaborg-Midtfyn kommune i forhold til den kommunale kontekst, og Gentofte kommune ville som forstadskommune til hovedstaden have været et mere oplagt sammenligningsgrundlag i forhold til case-kommunerne i Norge og Sverige. Det var dog ikke muligt at gennemføre undersøgelsen i Gentofte kommune, da kommunen takkede nej til at deltage i forskningsprojektet.

Tabel 4: Udvalgte nøgletal Faaborg-Midtfyn kommune (2012):

	Faaborg-Midtfyn	Hele landet
Indbyggertal	51.635	56.942 (gennemsnitlig kommune)
Urbaniseringsgrad⁹	71,6 %	87,2 %
Andel 65+ -årige	20,9 %	17,3 %
Andel 25-64-årige med videregående uddannelse	20,2 %	27,1 %
Socioøkonomisk indeks¹⁰	0,85	1
Beskatningsgrundlag	145.799	162.927

Kilde: www.noegletal.dk

Tabel 5: Udvalgte nøgletal Herning kommune (2012):

	Herning	Hele landet
Indbyggertal	86.348	56.942 (gennemsnitlig kommune)
Urbaniseringsgrad¹¹	85,1	87,2 %
Andel 65+ -årige	16,4	17,3 %
Andel 25-64-årige med videregående uddannelse	19,8	27,1 %
Socioøkonomisk indeks¹²	0,86	1

Kilde: www.noegletal.dk

Samlet er de to casekommuner ikke udvalgt, fordi de er repræsentative for landet som helhed. Tværtimod er det valgt at fokusere på cases, som har en særlig stor udbredelse af selvejende institutioner, og dermed kan betegnes som ekstreme cases (Seawright & Gerring, 2008). Med andre ord er der valgt de casekommuner, hvor det kan antages, at vi kan lære mest i forhold til det tema, der belyses (Stake, 1995). De to kommuners geografiske placering er vist på det nedenstående kort.

⁹ Antal indbyggere i byer med 200 indbyggere eller mere i procent af kommunens samlede indbyggertal.

¹⁰ Nøgletallet måler kommunens relative udgiftsbehov i forhold til andre kommuner på basis af en række socioøkonomiske kriterier. En værdi over 1 betyder, at kommunen har et større udgiftsbehov relativt til gennemsnittet af kommunerne, imens en værdi lavere end 1 betyder et lavere udgiftsbehov relativt til gennemsnittet.

¹¹ Antal indbyggere i byer med 200 indbyggere eller mere i procent af kommunens samlede indbyggertal.

¹² Nøgletallet måler kommunens relative udgiftsbehov i forhold til andre kommuner på basis af en række socioøkonomiske kriterier. En værdi over 1 betyder, at kommunen har et større udgiftsbehov relativt til gennemsnittet af kommunerne, imens en værdi lavere end 1 betyder et lavere udgiftsbehov relativt til gennemsnittet.

Figur 3: Kort over case-kommunernes placering

5.2 Udvælgelsen af institutioner

I hver casekommune er der udvalgt en offentlig institution og en selvejende institution for henholdsvis plejehjemsområdet og skoleområdet. Dermed indgår der samlet otte institutioner i casestudiet. Det helt overordnede kriterium for udvælgelsen har været, at der inden for hvert område og for hver kommune udvælges én offentlig og én selvejende institution, som minder så meget om hinanden som muligt – dels i forhold til størrelse og dels i forhold til geografisk placering. Dette skyldes, at disse forhold kan antages at have betydning for den måde, borgerrollerne kommer til udtryk på i institutionerne. Ved at holde disse forhold nogenlunde ensartede bliver det lettere at identificere de forskelle, som skyldes de respektive organiserings- og ejerformer.

5.2.1 Institutioner i Faaborg-Midtfyn kommune

Skoler

Samtlige friskoler i Faaborg-Midtfyn kommune er baseret på et Grundtvig-Koldsk værdigrundlag¹³. I udvælgelsen prioriteres det, at skolen har en relativ lang historie (traditionel friskole), og derfor vælges der ikke en skole, som er blevet oprettet inden for de senere år på baggrund af en skolelukning. For at skabe det bedst mulige grundlag for en sammenligning mellem hhv. friskolen og folkeskolen i casestudiet prioriteres det desuden i udvælgelsen, at de to skoler minder om hinanden i forhold til strukturelle karakteristika, som elevtal og karakteren af det lokalområde, skolen tilhører. Endelig er det i udvælgelsen tilstræbt, at de udvalgte skoler ligger geografisk tæt på hinanden og dermed må antages at konkurrere om de samme børn.

Plejhjem

I Faaborg-Midtfyn kommune findes der kun et enkelt selvejende plejhjem, som følger er udvalgt til casestudierne. I valget af det kommunale plejhjem, blev der lagt vægt på at finde et plejhjem, der havde cirka samme størrelse, og som var beliggende i cirka samme type af lokalsamfund som det selvejende plejhjem. Da plejhjemmene generelt ligger mere geografisk spredt, end det er tilfældet med skolerne, var det ikke muligt at opfylde kriteriet om, at det offentlige og det selvejende plejhjem skulle ligge med kort geografisk afstand til hinanden.

Både det kommunale og det selvejende plejhjem placeret i et mindre landsbysamfund – dog ikke i det samme, og der er ca. 15 km mellem de to plejhjem. Derudover er de nogenlunde lige store i forhold til antallet af lejligheder. Dog er der lidt flere beboere på det kommunale plejhjem, end på det selvejende, da nogle af lejlighederne er målrettet ægtefæller. I forhold til principper for plejen har begge plejhjem det tilfælles, at de bygger på ideen om et leve-bo-miljø. Det overordnede princip er, at institutionstanken nedtones, og der er fokus at gøre plejhjemmet så hjemligt som muligt. Mere konkret betyder det blandt andet, at hverdagen tilrettelægges ud fra beboernes ønsker, at de i det omfang, det er muligt, deltager i huslige gøremål, og at de bor i små nærmiljøer, hvor de selv kan vælge fællesskabet til og fra. Da principperne bag leve-bo-miljøet i sig selv lægger op til involvering af beboerne, hvilket er et af fokuspunkterne i analysen, er det væsentligt, at begge de udvalgte plejhjem er baseret på disse principper, så betydningen af ejerform i højere grad kan isoleres.

¹³ Den eneste undtagelse er Ringe kost- og realskole, som er en helt anden skoletype, da den henvender sig til børn med vanskeligheder, som har behov for et skoleophold hjemmefra.

5.2.2 Institutioner i Herning kommune

Skoler

I Herning kommune findes der i alt 8 friskoler- og private grundskoler (www.herning.dk), og 12,8 % af grundskoleeleverne i Herning kommune benyttede sig i 2011 af en af disse skoler (beregnet via www.statistikbanken.dk, U194). I Herning kommune er der en større grad af forskellighed blandt friskolerne og de private grundskoler, end det er tilfældet i Faaborg-Midtfyn kommune, hvor samtlige friskoler hviler på det grundtvig-koldske værdigrundlag. Det særlige ved Herning kommune er, at det kristne værdigrundlag spiller en større rolle for mange af skolerne. Dette ser ud til at være et særligt kendetegn for egnen, hvilket indikerer, at den kulturelle baggrund for friskolerne adskiller sig på tværs kommunerne. Der er dog også eksempler på mere traditionelle friskoler i Herning. Ses der mere bredt på børneområdet som helhed, har kommunen en stærk tradition for samarbejde med selvejende institutioner. I 2011 udgjorde de selvejende daginstitutioner hele 79 % daginstitutionerne i kommunen. Dette er en meget høj andel i forhold til gennemsnittet på landsplan, som er lidt over 20 %¹⁴. Dette indikerer, at der generelt er tradition for selvejende institutioner i kommunen, og at kommunen er vant til at samarbejde med frivillige udbydere.

I Herning kommune er det desuden tydeligt, at de fleste af friskolerne er placeret i Herning by. Dette skyldes blandt andet, at en del af friskolerne i de tidligere små kommuner er lukket i løbet af de senere år. Flere af disse nu lukkede friskoler opstod i sin tid på baggrund af kommunale skolelukninger (Administrativ leder, skoleområdet Herning 18.12.2013).

Udgangspunktet for udvælgelsen af skoler i Herning kommune har været, at det skulle være skoler, som er beliggende i Herning by, i relativ nærhed til andre skoler¹⁵. Derudover var intentionen at vælge en traditionel friskole, så selve skoletypen i videst mulig omfang var sammenligneligt med friskolen i Faaborg-Midtfyn kommune. Den eneste helt traditionelle friskole, baseret på Grundtvig-Koldske principper og placeret i Herning by, ønskede dog ikke at medvirke i undersøgelsen. I stedet blev der valgt en friskole, som bygger på kreativitet og særlige pædagogiske principper. I forhold til valget af folkeskole, var det væsentligste kriterium den geografiske afstand til den valgte friskole samt øvrige

¹⁴ Flere af interviewpersonerne angiver den store betydning tekstilindustrien historisk set har haft i Herning by, som en mulig årsag til den høje andel af selvejende daginstitutioner. Tekstilindustrien beskæftigede tidligt rigtig mange kvinder, hvilket gav et behov for børnepasning.

¹⁵ Selvom der ikke er tale om et bymæssigt område, der ligger i tilknytning til hovedstadsområdet, vil valget af Herning by desuden styrke sammenligningspotentialen i forhold til de norske og svenske cases i det samlede forskningsprojekt.

skoler. Derudover var kriteriet, at skolen ikke skulle være alt for stor af hensyn til den eventuelle betydning af skolestørrelse. Den valgte folkeskole er dog alligevel dobbelt så stor som den valgte friskole, da langt de fleste folkeskoler i Herning by har et relativt stort elevtal.

Plejhjem

I Herning kommune findes der tre selvejende plejhjem, som har driftsoverenskomst med kommunen. Derudover findes der to friplejhjem, som ligeledes drives som selvejende institutioner, men som ikke har driftsoverenskomster med kommunen. I forhold til udvælgelsen af plejhjem i Herning kommune, ville det være oplagt at vælge begge plejhjem i Herning by for at få kontrasten til de to landsbysamfund i Faaborg Midtjylland kommune. Dette kunne imidlertid ikke lade sig gøre, da der ikke findes nogen selvejende plejhjem i Herning by. Valget er derfor faldet på et kommunalt plejhjem i Herning by og et selvejende plejhjem i et mindre landsbysamfund i kommunen. Da det ikke var muligt at vælge to plejhjem i den samme type af lokalsamfund, er der i stedet lagt vægt på, at de to plejhjem minder om hinanden på andre områder: De bygger begge på principper om leve-bo-miljø, og ingen af dem er placeret i tilknytning til et aktivitetscenter, hvilket ellers gør sig gældende for mange plejhjem i kommunen¹⁶. I tillæg til disse to plejhjem er det valgt at inddrage et af kommunens to friplejhjem i undersøgelsen. Af ressourcemæssige årsager analyseres friplejehjemmet ikke så dybdegående som de to øvrige plejhjem, men udelukkende gennem et enkelt lederinterview, det indgår som supplerende baggrundsmateriale for at få indblik i betydningen af de særlige kendetegn ved denne organiseringsform.

5.3 Interviewpersoner og det kvalitative materiale

¹⁶ En anden mulighed ville være at vælge to plejhjem, der begge er placeret i det samme landsbysamfund i kommunen, og derfor ligger geografisk tæt på hinanden, hvilket er interessant i forhold til konkurrencesituationen. Der er imidlertid tale om to plejhjem, som er meget forskellige på andre områder. Derudover ville dette valg have resulteret i, at der slet ikke kom et plejhjem med i undersøgelsen, som er beliggende i en større by. Derfor blev sammenligneligheden og karakteren af lokalsamfundet prioriteret til fordel for den geografisk nærhed.

Der er gennemført interviews på flere forskellige niveauer. På kommuneniveau er de ansvarlige politiske og administrative ledere på de to samfundsområder interviewet. Dette vil i praksis sige udvalgsformanden og forvaltningschefen på de respektive områder. Det er valgt ikke at skele til politikernes partimæssige tilhørsforhold i udvælgelsen, da formanden for de respektive udvalg må antages at have betydeligt større indblik i området end menige udvalgsmedlemmer. Udvalgsformanden er derudover ofte udvalgets repræsentant i diverse råd – som fx ældreråd. Eventuelle politiske forskelle afdækkes i stedet ved at have dette med som et eksplicit tema i interviewene. I Faaborg-Midtfyn kommune repræsenterer de to udvalgsformænd dog hver deres politiske fløj. Dette er ikke tilfældet i Herning kommune, hvor Socialudvalgsformanden og formanden for Børn og Ungeudvalget kommer fra det samme parti.

På institutionsniveau er både ledelsen, repræsentanter for ansatte og repræsentanter for brugere/pårørende er interviewet. Kombinationen af de mange forskellige niveauer giver mulighed for en nuanceret analyse. Udvælgelsen på medarbejderniveauet har til dels været pragmatisk, da det har handlet om at finde medarbejdere, som havde tid og lyst til at medvirke på det pågældende tidspunkt. I mange tilfælde – men ikke alle - er der dog tale om medarbejdere, som enten sidder som medarbejderrepræsentant i brugerråd eller bestyrelse, eller medarbejdere som bestrider et tillidshverv. Det varierer desuden, om der er tale om 1 eller 2 medarbejdere. Ledelsesniveauet er som hovedregel repræsenteret af den øverste leder på institutionen¹⁷. Som repræsentanter for brugere/pårørende på institutionsniveau, er det i alle tilfælde repræsentanter fra bruger/pårørenderåd eller skolebestyrelser, som er interviewet¹⁸. Dette er valgt, da disse antages at være godt informerede om, hvad der sker på institutionen. Derudover gør valget det muligt at spørge eksplicit ind til den rolle disse råd spiller¹⁹. Samlet set er der gennemført 35 interviews i perioden oktober 2013-april 2014.

¹⁷ Ved det kommunale plejehjem i Herning deltog og både lederen og souschefen på plejehjemmet.

¹⁸ Der er dog en enkelt undtagelse fra dette generelle billede, da der ikke er et decideret bruger-pårørenderåd på det selvejende plejehjem i Faaborg-Midtfyn kommune. I stedet er der interviewet en meget aktiv frivillig på stedet, som er tidligere pårørende, og som i praksis fungerer som beboernes talerør, og som plejehjemmets repræsentant i forhold til kommunale arrangementer for pårørenderåd.

¹⁹ Hensigten var at foretage disse interviews som gruppeinterviews. På skolerne i Herning er der dog kun tale om en enkelt bestyrelsesrepræsentant – både på folkeskolen og på friskolen, da de øvrige deltagere blev forhindret.

Tabel 6: Oversigt over interviewpersoner i Faaborg-Midtfyn

	Skoleområdet	Ældreområdet
Kommuneniveau		
Politikere	Formand for Børne- og undervisningsudvalget (F) (1)	Formand for Socialudvalget (V) (1)
Forvaltning	Undervisningschef (1)	Ældrechef (1)
Civilsamfund	Ingen relevante organisationer	Formand for kommunens ældreråd (1)
Institutionsniveau		
Ledelse	Skoleleder på friskole (1) Skoleleder på folkeskole (1)	Leder på det selvejende plejehjem (1) Leder på det kommunale plejehjem (1)
Ansatte	Ansæt på friskolen (1) Ansatte på folkeskolen (2)	Ansatte på det selvejende plejehjem (2) Ansatte på det kommunale plejehjem (2)
Brugere/pårørende	Repræsentanter fra friskolens bestyrelse (4) Repræsentanter fra folkeskolens skolebestyrelse (5)	Frivillig og beboernes talerør på det selvejende plejehjem (1) Beboer/pårørenderåd på det kommunale plejehjem (3)
Interviews i alt	8	9
Informanter i alt	16	13

Tabel 7: Oversigt over interviewpersoner i Herning kommune

	Skoleområdet	Ældreområdet
Kommuneniveau		
Politikere	Formand for Børne- og Familieudvalget (V) (1)	Formand for Socialudvalget (V) (1)
Forvaltning	Chef for Center for Børn og Læring (1)	Chef for Ældre og Sundhed (1)
Civilsamfund	Ingen relevante organisationer	Formanden for Ældrerådet (1)
Institutionsniveau		
Ledelse	Leder på friskolen (1) Leder på folkeskolen (1)	Leder på det selvejende plejehjem (1) Ledelsen på det kommunale plejehjem (2) Leder på friplejehjemmet (1)
Ansatte	Ansatte på friskolen (2 lærere) Ansæt på folkeskolen (1)	Ansæt på det selvejende plejehjem (1) Ansatte på det kommunale plejehjem (2)
Brugere/pårørende	Repræsentant fra bestyrelsen på friskolen (1) Repræsentant fra skolebestyrelsen på folkeskolen (1)	Repræsentanter fra beboer/pårørenderåd på det kommunale plejehjem (4) Repræsentanter fra beboer/pårørenderåd på det selvejende plejehjem (2)
Interviews i alt	8	10
Informanter i alt	9	16

Interviewene er gennemført som semistrukturerede interviews, hvilket kom til udtryk ved at interviewguiden omfatter en række specifikke temaer. Der er imidlertid også givet plads til at forfølge interessante temaer, som kom frem gennem interviewene. Samtlige interviews er blevet transskriberet. Som supplement til interviewene er der indsamlet diverse dokumenter – både på kommune- og institutionsniveau. Dette gælder lokale partiforeningers valgprogrammer, referater fra udvalgmøder, kommunale politikker, oversigter over skolevalg, relevante kommunale rapporter og diverse skiftligt information om de enkelte institutioner – primært fra institutionernes hjemmesider.

5.4 Bearbejdning af datamaterialet

De transskriberede interviews er blevet behandlet i analyseprogrammet NVivo. Fremgangsmåden bestod først af en åben kodning af 8 interviews, som blev udvalgt, så de repræsenterede så stor bredde som muligt på tværs af kommuner, områder og niveauer. De åbne koder blev herefter sammenlignet med de teoretisk udvalgte dimensioner omkring aktivt medborgerskab. Ud fra disse sammenligninger blev det muligt at konstruere det endelige, fokuserede kodeapparat (Tabel 20 i bilag). Med udgangspunktet i de teoretiske dimensioner, som var defineret på forhånd, har fremgangsmåden overvejende været deduktiv, men gennem den åbne kodning blev der givet plads til induktive elementer. Dette resulterede blandt andet i en dimension, som ikke var defineret på forhånd, nemlig dimensionen som vedrører de kommunale perspektiver på området, og som synes at være et afgørende selvstændigt analysetema, og som derudover har stor relevans for analysen på institutionsniveau. Derudover har den åbne kodning været nyttig til at definere og kategorisere relevante underkoder til de respektive dimensioner af aktivt medborgerskab. Gennem denne fremgangsmåde er det muligt at foretage strukturerede sammenligninger på tværs af offentlige og frivillige udbydere, områder og kommuner (Sivesind, 2007). Analysens fokus vil først og fremmest være på sammenligninger på tværs af typer af udbydere, mens de øvrige komparative elementer vil blive inddraget i den afsluttende diskussion.

6 Analyse af Faaborg Midtfyn kommune

Faaborg-Midtfyn kommune blev som tidligere nævnt til ved kommunalreformen i 2007, ved en sammenlægning af Faaborg, Ryslinge, Ringe, Årslev og Broby kommuner. Kommunens nuværende størrelse og organisering er således relativ ny. Politisk var kommunen ved casestudiets begyndelse ledet af en socialdemokratisk borgmester, men ved valget i november 2013, var der et skifte, så kommunen fik en borgmester fra partiet Venstre, som har 10 ud af de 25 pladser i kommunalbestyrelsen. Styringsmæssigt adskiller Faaborg-Midtfyn kommune sig fra de øvrige kommuner i Danmark ved, at kommunen har fået dispensation fra styrelsesvedtægten til at afprøve en alternativ styreform. Det drejer sig om dialogbaseret aftalestyring, der kan ses som en form for intern kontraktstyring, hvor der på årlig basis indgås aftaler mellem kommunen og alle institutioner, stabe og fagsekretariater om målsætninger og indsatsområder (www.fmk.dk).

Den følgende analyse vil belyse skoleområdet i Faaborg Midtfyn kommune. Indledningsvist vil der være en kort præsentation af det lokalområde, casestudierne udspiller sig i. Derefter vil der være en systematisk analyse af det indsamlede datamateriale med udgangspunkt i de tre overordnede dimensioner af aktivt medborgerskab, som er beskrevet tidligere. Efter analysen af skoleområdet vil plejehjemsområdet blive belyst på samme vis.

6.1 Skoleområdet

Faaborg-Midtfyn er som tidligere nævnt en af de kommuner i landet, som har den største andel af elever, der går i friskole. Der er 13 folkeskoler og 15 friskoler, og hele 29 % af eleverne går i friskole. Det valgte lokalområde er et mindre landsbysamfund i kommunen. Det særlige ved området er, at folkeskolen og friskolen ligger med under 1 kilometers afstand til hinanden – dog adskilt af en større vej, som går igennem byen. Friskolen er en Grundtvig-Koldsk skole, der blev oprettet i 1870'erne. Siden dengang er skolen vokset betydeligt og er også flyttet i nyere omgivelser. Folkeskolen har historisk set været en skole med stor fokus på faglighed. Skolen er gennem tiden blevet påvirket af lukninger af mange små folkeskoler i de nærliggende landsbyer, hvorved der er kommet mange elever til fra disse skoler.

Analysen vil se på værdier, rettigheder og autonomi samt formel deltagelse og samarbejde med en række undertemaer inden for hver af disse dimensioner. Kapitlet indledes dog med en overordnet analyse af de kommunale perspektiver på skoleområdet.

6.1.1 Politiske holdninger på skoleområdet

I de tidligere kommuner, som Faaborg-Midtfyn kommune består af i dag, var der meget forskellige traditioner for de kommunale relationer til friskolerne. I flere kommuner var der dog tættere bånd til friskolerne, end det er tilfældet i dag. Det mest ekstreme tilfælde, som nævnes af flere interviewpersoner, er den tidligere Ryslinge kommune, hvor friskolerne modtog en betydelig grad af økonomisk støtte fra kommunen. I dag får friskolerne ikke noget tilskud fra kommunen – heller ikke til deres SFO-tilbud²⁰. I takt med den økonomiske krise i de senere år, synes det at have været en udbredt holdning, at det i nedgangstider er folkeskolen, der bør prioriteres. Det samlede indtryk fra både dokumenter og interviews er, at den kommunale opmærksomhed på friskolerne er begrænset, selvom næsten 30 % af kommunens børn går i friskole. Friskolerne spiller da også en yderst begrænset rolle i de lokale partiprogrammer og valgprogrammer. De to eneste partier, der nævner friskolerne eksplicit, er det Radikale Venstre, som skriver at: *”Kulturel mangfoldighed er vigtigt for kommunen. Derfor skal foreninger, kulturelle aktiviteter og de frie skoler støttes”* (Det Radikale Venstre 2013)²¹, og Venstre, som skriver følgende: *”Venstre vil mangfoldigheden i vores undervisningstilbud og støtter frit valg mellem folkeskole og friskole”* (Venstre 2013). En gennemlæsning af referater fra Børn- og undervisningsudvalget i perioden 2012-april 2014 viser desuden, at friskolerne heller ikke fylder meget på udvalgsmøderne. De er nævnt i ganske få tilfælde i forbindelse med tidlig skolestart i enkelte lokalområder (Børne- og Undervisningsudvalget 27.11.2012; 28.9.2013). Derudover indgår de ligesom folkeskolerne i tiltaget ’Kulturelle rygsække’, som er en del af kommunens Kulturstrategi, og som skal sikre elevernes kulturelle dannelse (Børne- og Undervisningsudvalget 17.4.2014).

På grund af den begrænsede fokus på friskoler i de skriftlige dokumenter er den nedenstående analyse primært baseret på udsagn fra interviewene af udvalgsformanden samt den administrative chef på skoleområdet. Udvalgsformanden repræsenterer Socialistisk Folkeparti (SF) i byrådet, og derfor skal der selvfølgelig tages højde for, at begge politiske fløje ikke er repræsenteret i interviewene på skoleområdet. Ikke desto mindre antages det, at begge interviewpersoner har et dybdegående indblik i, hvilke politiske holdninger der eksisterer i kommunen, og hvilke politiske diskussioner der har været på området. Ifølge den administrative chef er der de klassiske forskelle mellem højre- og venstrefløjen, når det gælder synet på friskolerne:

²⁰ Skolefritidsordning, som er et pædagogisk pasningstilbud til børnene efter skoletid.

²¹ Der er søgt efter programmerne på partiernes lokale hjemmesider i hhv. juli 2013 og april 2014, og der er fundet programmer for Socialdemokratiet, Det Radikale Venstre, SF, Venstre og Dansk Folkeparti.

”Jamen, de politiske holdninger er selvfølgelig forskellige. Der er jo nogle af partierne, som har en mere liberal holdning, og som har en ideologi, der ligger tæt på den Grundtvig-Koldske. Der er jo nogen, der principielt er for friskoler og synes, at det er rigtig godt; forældrene skal have fuldstændig valgfrihed [...] Og så er der jo andre, som nok ligger mere til venstre for midten, som måske nok har et knap så kærligt forhold, og som ud fra en social bevidsthed siger, at det simpelthen ikke er rimeligt, at vi har en skoleform i Danmark, hvor man kan vælge børn fra.”

(Administrativ leder, skoleområdet FMK, 8.10.2013)

Forvaltningschefens vurdering er dermed, at der hos partierne til højre for midten er en generel positiv holdning til hele valgfrihedstankegangen og til tankerne bag det Grundtvig-Koldske værdigrundlag, hvilket er i god overensstemmelse med, at det er hhv. Venstre og Det Radikale Venstre, som eksplicit nævner friskolerne i deres valgprogram. Omvendt er der på venstrefløjen en lidt større skepsis på grund af frygten for et A og et B-hold og på grund af grundholdningen om, at det offentlige bør stå for velfærdsydelse. Dette hænger godt sammen med det store fokus på folkeskolen, som kommer til udtryk i valgprogrammerne hos både Socialdemokratiet og SF (Socialdemokratiet 2013, SF 2013). Dog er det samtidig tydeligt – både hos den administrative chef og hos udvalgsformanden - at højre-venstre sondringen langt fra er så entydig, når det handler om friskolerne. Ifølge udvalgsformanden handler det i høj grad også om holdningsmæssige forskelle på tværs af de tidligere kommuner:

”Det gik op for mig, da vi blev slået sammen, at friskolerne havde meget forskellige roller i de 5 kommuner, og de blev drevet på forskellige måder. [...] Så jeg vil sige at - i hvert fald tidligere - der var det sådan, at friskolen her i Faaborg det var for den der well-off middelklasse, og de havde forholdsvis mange venstreorienterede forældre. Hvor i Ryslinge – for at tage det modsatte – der var det var helt anderledes. Det var sådan nogle gammeldags friskoler de tre, der var derovre – i dén grad. Så det var meget Venstres projekt i Ryslinge, hvor her, der var det alles projekt - også venstrefløjens. For alle dem, jeg kender fra venstrefløjen her i Faaborg, de sendte deres børn på friskole.”

(Udvalgsformand, skoleområdet, FMK, 4.10.2013)

Det særlige ved de danske friskoler er generelt, at de har rødder i forskellige politiske fløje. Selvom rigtig mange friskoler har rødder på landet og historisk set havde tætte bånd til bondebevægelsen og partiet Venstre, så findes der også andre typer af friskoler - eksempelvis Lilleskolerne - som har rødder i venstrefløjen. Dermed er der ikke nogen politiske partier, som for alvor kan tillade sig at være imod friskolerne på generelt plan, og derfor kan der være delte holdninger på området inden for et parti. Dette er også tilfældet blandt SF's 4 medlemmer i byrådet i Faaborg-Midtfyn:

”Jo, og det er meget skægt, for vi er fire, hvis nu du tager os lokale her. Tre af os har haft børn i friskolen, så vi har det delt med det.”

(Udvalgsformand, skoleområdet, FMK, 4.10.2013)

Både hos udvalgsformanden og den administrative chef understreges det samtidigt, at friskolerne sjældent er noget der diskuteres politisk, hvilket umiddelbart kan undre i kraft af det store antal friskoler i kommunen. Imidlertid angives det store antal vælgere, som friskolerne repræsenterer, netop som en grund til, at de skeptiske holdninger sjældent luftes i den offentlige debat. Ind imellem dukker temaet dog alligevel op. Som eksempel på dette, var der ved planlægningen af årets fokusområder forslag om en temadag om, hvordan det kunne udgås, at folk valgte friskolerne. Temadagen endte dog i stedet med at handle om, hvordan man kunne profilere folkeskolen (Børne-og Undervisningsudvalgets Årsplan 2012; Udvalgsformand, skoleområdet, FMK, 4.10.2013). Eksemplet illustrerer imidlertid, at nogle politikere oplever det som et problem, at så mange vælger friskolerne til.

6.1.2 Kommunens styringsmuligheder

De mange friskoler og muligheden for frit valg i bredere forstand giver ifølge den administrative chef nogle styringsmæssige udfordringer:

”De [friskolerne] er blevet en del af det almindelige skolegrundlag. Men når det er sagt, så giver det naturligvis nogle udfordringer planlægningsmæssigt og styringsmæssigt. Det er indiskutabelt, at når man fra kommunal side skal planlægge – og det skal vi jo i allerhøjeste grad i de her år – effektiv drift på alle områder, herunder skoleområdet, så er det klart, at det er en stor udfordring, at en tredjedel af eleverne faktisk befinder sig i en skoleverden, som vi i princippet slet ikke har nogen indflydelse på”.

(Administrativ chef, skoleområdet, FMK, 8.10.2013)

Ud over udfordringer i forhold til effektivisering, som kommer til udtryk i den ovenstående citat, er den administrative chef også skeptisk over for, at tilsynet med friskolerne er begrænset, og at friskolerne ikke har samme grad af sociale forpligtelse som folkeskolerne i kraft af, at de har mulighed for at sige nej til elever, ligesom de har mulighed for at stoppe samarbejdet med en elev fra den ene dag til den anden, hvorefter kommunen er ansvarlig for at finde et egnet tilbud.

Personligt synes jeg – og det er selvfølgelig også som repræsentant for folkeskolevæsnets – at skoler i Danmark, uanset om man er folkeskole eller privat skole, så bør man påtage sig det sociale ansvar. Min holdning er, at en friskole ikke bør kunne sige nej til en elev. Det synes jeg simpelthen principielt er forkert, fordi jeg deler den der bekymring for, at så ender vi med at få et ulige samfund med a og b skoler. [...] Så jeg synes, det er rigtig, rigtig godt, at vi har friskoler, men jeg synes, at på det område, der skal man have den samme forpligtigelse. Hvis der kommer en elev og siger ”jeg vil gerne gå her”, så siger man ”du skal være hjertelig velkommen”, og så gør man det efter bedste evne.

(Administrativ leder, skoleområdet, FMK, 8.10.2013)

I forhold til det frie valg i bred forstand er der ingen af interviewpersonerne, der giver udtryk for decideret modstand. Der er en anerkendelse af, at forældrene i Faaborg-Midtfyn kommune reelt har rigtig mange valgmuligheder, da der på trods af omstruktureringer igennem de senere år stadig er relativt mange folkeskoler samtidig med, at der er mange friskoler. Ifølge kommunens egen opgørelse, er der gennemsnitligt 56 % af eleverne, som går i den distriktsskole, de tilhører, mens den resterende del af eleverne enten går i friskole, i en anden folkeskole i kommunen, i et specialtilbud, eller i en folkeskole uden for kommunen. Der er dog store variationer på tværs af de enkelte skoledistrikter – blandt andet afhængig af friskolernes placering og afstanden til skoler uden for kommunegrænsen (Faaborg-Midtfyn kommune 2012).

Både udvalgsformanden og den administrative chef giver imidlertid udtryk for, at det frie valg samtidigt giver nogle udfordringer. Dels fordi nogle forældre vælger skoler i andre kommuner, hvilket medfører ekstraudgifter for kommunen. Derudover kan det have en selvforstærkende effekt, at nogen flytter deres barn til en anden skole, da det kan inspirere andre til at følge efter. Dette er i særdeleshed et problem, hvis der i forvejen er tale om en meget lille skole:

”Jeg synes, det er problematisk i forhold til at servicere i de tyndere befolkede områder, det synes jeg virkelig. Både på skoleområdet og på daginstitutionsområdet. Fordi hvis der er mange, eller hvis der bare er få – vil jeg næsten sige – der vælger fra, så fjerner de grundlaget for en skole eller en daginstitution”

(Udvalgsformand, skoleområdet, FMK, 4.10.2013)

Opsamling på de kommunale perspektiver

Samlet kan det konkluderes, at de politiske holdninger til friskolerne er delte, og at forskellene ikke udelukkende skyldes ideologi men også forskellige traditioner i de tidligere kommuner. Derudover opleves der styringsmæssige udfordringer både i forhold til det frie valg generelt og i forhold til det store antal af friskoler. Ingen af de interviewede giver dog udtryk for direkte modstand mod det frie valg, og der er samtidig en anerkendelse af, at de mange friskoler er en integreret del af skolebilledet i Faaborg-Midtfyn kommune.

6.1.3 Værdier

På det kommunale plan er der – i forlængelse af den ovenstående analyse – en opfattelse af, at betingelserne for friskoler og folkeskoler er meget forskellige - primært på grund af de forskellige love og regler, der regulerer hhv. folkeskoler og friskoler. Dette betyder også, at kommunens relationer til hhv. folkeskoler og friskoler er meget forskellige, og i forhold til friskolerne er de meget begrænsede. Når det kommer til det værdimæssige, er der mere delte meninger om betydningen af dette. I særdeleshed er der hos den administrative chef en opfattelse af, at folkeskolen i stigende grad ligner friskolerne i forhold til involvering af forældre, og i kommunen er der generelt et stort politisk fokus på borgerinddragelse. Dette kommer blandt andet til udtryk i kommunens udspil i forbindelse med folkeskolereformen (Børne- og Undervisningsudvalget 23.10.2013) samt i projektet 'Den aktive borger', der omhandler øget inddragelse på tværs af forvaltningsområder i kommunen (Børne- og Undervisningsområdet 5.12.2012). Et konkret eksempel på dette er en omfattende borgerinddragelsesproces på Faaborg-egnen i forbindelse med fremtidige ændringer i skolestrukturen i dette lokalområde (Faaborg-Midtfyn kommune 2012).

Et andet vigtigt aspekt - som også understreges af udvalgsformanden i det ovenstående – er, at friskolerne dækker over en stor variation rent værdimæssigt. Dette på trods af, at samtlige friskoler i kommunen er baseret på det Grundtvig-koldske værdigrundlag. Den store forskellighed blandt friskolerne på landsplan understreges af en friskolelærer, der har deltaget i Friskolernes Årsmøde:

”Jeg var til et årsmøde, friskolernes årsmøde, hvor det er alle friskoler fra hele landet, der mødes. Det var første gang jeg var til det, og der fandt jeg ud af, at de frie skoler virkelig er frie. Altså, at det virkelig er et bredt spektrum af meget anderledes tilgange til måden at drive skole på. Man kan sige, at friheden også gør, at friskolerne ikke nødvendigvis har ret meget til fælles”.

(Ansæt, friskole, FMK, 6.3.2014)

Samtidig er der dog også betydelige forskelle mellem de enkelte folkeskoler. Denne forskellighed internt i de forskellige skoletyper skal naturligvis holdes in mente ved læsningen af den følgende analyse, som bygger på én friskole og én folkeskole.

Betydningen af værdier

Samtlige friskoler i kommunen, bygger som nævnt på Grundtvig-Koldske principper. Dette gør sig også gældende for den friskole, der indgår i casestudiet. Ud over disse overordnede principper, er der formuleret et mere specifikt værdisæt for skolens arbejde, som er detaljeret beskrevet på skolens hjemmeside. Fællesskabet er den helt centrale værdi: *”På [friskolen] står fællesskabet i centrum, og ud fra det forstås alle væsentlige aspekter i skolens arbejde”*. Derudover lægges der vægt på dannelse, forstået som fokus på at vise barnet, at tilværelsen er mangfoldig. Derudover er der principper om ansvarlighed, ligeværdighed, samspil og samtale, og endelig er der to mere specifikke værdier, der i høj grad knytter sig til det indholdsmæssige i undervisningen: Historisk og kulturel forståelse samt kreativitet og evnen til nyskabelse (Friskolens hjemmeside).

Folkeskolen har ikke på samme måde som friskolen et sæt af specifikke principper, som bunder i en overordnet tilgang til læring, ligesom de Grundtvig-Koldske tanker gør. Skolen har imidlertid alligevel et eksplicit formuleret værdisæt, som ligger til grund for arbejdet på skolen, og som fremgår på skolens hjemmeside. De overordnede værdier er trivsel, fællesskab, viden og ærlighed (Folkeskolens hjemmeside). Værdierne indgår også eksplicit i stillingsopslag, når skolen søger nye medarbejdere.

Analysen har vist, at der overordnet kan sondres mellem værdiernes betydning for aktiviteter, for omgangstonen og for undervisningen. Tabel 8 i bilagsafsnittet viser en tematisk kondensering af interviewmaterialet med udgangspunkt i disse overordnede temaer.

I forhold til konkrete aktiviteter på friskolen, hvor værdigrundlaget har betydning, nævner lederen eksempelvis, at der arbejdes med klassevenner, hvilket indebærer, at de nye 0. klasses elever får tildelt

en klasseven i 6. klasse for at styrke fællesskabet og ansvarligheden på tværs af årgangene. Derudover fylder temauger og andre sociale arrangementer på tværs af klassetrin meget – og det kobles eksplicit til skolens fokus på fællesskabet. Et andet eksempel på fokus på fællesskabet er, at skolen opfordrer til, at hele klassen inviteres, når der holdes børnefødselsdag. Ifølge skolelederen vælger mange at holde forældre Kaffe i forlængelse af dette, hvilket ses som et eksempel på, at forældrene tager værdierne til sig. På forældresiden oplever flere af de interviewene, at værdierne har betydning for omgangstonen på skolen:

R: "Man oplever også hele det der dannelsesaspekt i det Grundtvig-Koldske [...] Jeg tror også, det er noget med den måde, de er på over for hinanden, børnene. Det der med: "Pas på hinanden og vær gode ved hinanden". Det lyder så frelst, men de får altså en anden vinkel til hinanden rent socialt."

I: "Så de der ting, som står i værdigrundlaget, de bliver brugt i hverdagen?"

R: "Ja, det synes jeg virkelig"

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

I forhold til friskolen er det desuden interessant, at værdierne også er en integreret del af undervisningen. Ifølge den interviewede lærer, er selve undervisningen i høj grad bygget op omkring samtale og dialog:

"Jamen, fortællingen er i fokus her, og det kan jeg tydeligt mærke, i og med jeg har kulturfagene som et af mine primære områder undervisningsmæssigt. [...] Der kan det netop give dybde og fascination det her med, at det er en fortælling, som man egentlig er en del af. Det har jeg rigtig positiv erfaring med hos de små, og den arbejdsform er også med til at skabe dialog. Det fokuserer jeg meget på i de store klasser med både historie og samfundsfag. Der er den her kritiske tilgang, og den kan man så videreføre, så der lige pludselig sker det, at fortællingen bliver til en dialog, og det er en fælles fortælling, som vi alle sammen har i klassen. Jeg ved godt, det måske lyder lidt hippieagtigt, men det fungerer, synes jeg"

(Ansæt, friskole, FMK, 6.3.2014)

Dette udsagn indikerer, at værdigrundlaget har betydning for den måde, der undervises på. Værdigrundlaget fylder desuden meget i de opstartssamtaler, skolelederen holder med de kommende elevers forældre. Der er tale om en samtale, der varer cirka 1½ time, hvor skolelederen gør meget ud af at eksplicitere værdierne:

”Jeg ved også, jeg har skræmt forældre væk simpelthen, som har sagt ”det der med så meget fællesskab og deltagelse, det er slet ikke os”. Og det er jo fair nok. Men vi gør også meget ud af at fortælle om det, fordi det også er vores grundlag. Hvis det begynder at smuldre, så bliver det rigtig, rigtig svært at være os. Så de får tudet ørene fulde af det”
(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

På den måde bruges opstartssamtalen blandt andet til at sikre, at det er forældre, som kan stå inde for værdierne, der sender deres børn i friskolen. Samlet ser værdierne dermed ud til at spille en stor rolle på friskolen. Det er dog ikke sådan, at værdierne hele tiden tages op til revision. Ifølge skolelederen blev værdigrundlaget kigget grundigt i sømmene for 15 år siden, hvor man havde en grundig proces omkring det. Værdierne har dog for nyligt indgået som et eksplicit tema i en spørgeskemaundersøgelse blandt de yngste elevs forældre. Undersøgelsen viste, at der stadig var bred tilslutning til det nuværende værdigrundlag, og at forældrene også oplevede at møde værdierne i hverdagen (Leder, friskole, FMK, 9.1.2014).²²

På folkeskolen er der ligeledes en oplevelse blandt interviewpersonerne af, at værdierne har betydning for aktiviteterne i det daglige: Der er fokus på fællesskab gennem arrangementer på tværs af klasserne, og faste aktiviteter som fx morgensang. I forhold til trivsel er det noget, der eksplicit diskuteres på ugentlige møder. En af de ansatte fremhæver, at skolens værdier er meget praksisnære, og derfor også er til at arbejde med i dagligdagen:

”Jeg synes, det er nogle meget praksisnære værdier, så på den måde bliver det nemlig ikke bare nogle fine ord på skrift”.

(Ansæt, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Der er en overordnet oplevelse af, at værdierne har betydning for omgangstonen på skolen, og det er noget der arbejdes eksplicit med i klassen. De ansatte nævner desuden, at der lægges særlig vægt på fællesskabstanken i forhold til inklusionsbørn, som giver nogle nye udfordringer, og som gør det vigtigt, at der også formidles nogle værdier til forældrene omkring det. Også hos skolelederen er der tilslutning

²² Undersøgelsen er ikke offentliggjort, så derfor er dette baseret på udsagn fra skolelederen.

til værdigrundlaget, men lederen lægger samtidig vægt på, at det i bund og grund handler mere om sund fornuft, end om de specifikke værdier:

”99 procent af os er enige om, hvad den sunde fornuft er. Man taler ordentligt til hinanden, man respekterer hinanden, man har fornuftig adfærd i forhold til hinanden og så videre. Det er vi stort set enige om, næsten uanset hvilken kasket man har på. Derfor siger jeg sådan meget karikeret, at vi har én værdi eller ét grundlag på skolen: Det er, at den sunde fornuft skal råde. Er der så et enkelt barn eller en enkelt familie eller en enkelt medarbejder, der ikke kan finde ud af det, så er det min opgave som leder at definere hvad det er, så man bliver rettet lidt til i forhold til det. Men langt, langt hen ad vejen er det jo ikke noget problem”.

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Ifølge formanden for skolebestyrelsen er værdierne ikke noget, der fylder i bestyrelsen arbejde, men der er en oplevelse af, at ledelsen og de ansatte bruger dem i forskellige sammenhænge (mail fra bestyrelsesformand, 16.1.2015).

Den ovenstående analyse viser, at værdier spiller en rolle både på folkeskolen og på friskolen. Det ser også ud til, at der er en fælles forankring af værdierne på tværs af de enkelte niveauer i institutionerne. Det er dog tydeligt, at værdiernes betydning fylder betydeligt mere hos interviewpersonerne på friskolen end hos interviewpersonerne på folkeskolen. Som et eksempel på dette udmønter friskolens værdier sig i konkrete forventninger og krav til forældrenes engagement på skolen. Derudover er værdiernes karakter forskellige. På folkeskolen er værdierne praksisnære men alligevel mere generelle, end det er tilfældet på friskolen. Det er med andre ord nogle værdier, som det er vanskeligt at være uenig i, men som alligevel kan tjene som fokuspunkter i skolens arbejde. På friskolen er det særligt de værdier, der tager eksplicit udgangspunkt i den Grundtvig-koldske tankegang, der også udmønter sig i selve undervisningsformen. Derudover fylder værdierne mere i forhold til konkrete aktiviteter, end det er tilfældet på folkeskolen.

Årsager til valg af skole

For at belyse, hvorvidt værdier spiller en rolle i forhold til forældres valg af skole, er det nødvendigt med et generelt perspektiv på årsagerne til skolevalg. Da den geografiske afstand mellem folkeskolen og friskolen er meget kort i det lokalområde, casestudierne omfatter, kan det antages, at mange forældre har haft overvejelser om, hvorvidt deres børn skal gå i den ene eller den anden skole. Denne antagelse bekræftes i de kvalitative interviews blandt forældrerepræsentanterne i hhv. friskolens bestyrelse og

skolebestyrelsen i folkeskolen. I Tabel 22 i bilag ses en opsummering af årsagerne til valget af skole blandt de interviewede på friskolen.

Blandt de interviewede forældrerepræsentanter fra friskolens bestyrelse, står det klar, at det ikke er én bestemt faktor, men en kombination af flere forskellige, som er årsagen til, at de har valgt friskolen som deres børns skole. Skolens værdier spiller dog en afgørende rolle. I særdeleshed fremhæves det fællesskab, der er på skolen, som noget forældrene vægter højt. Fællesskabet kobles i flere tilfælde til skolens overskuelige størrelse, som giver mulighed for, at alle i et vist omfang kender alle. Derudover nævnes også dannelse, som noget der opleves som væsentlig. Traditionen for at gå på friskole spiller imidlertid også ind hos flere forældre:

"Det er fordi, jeg selv er friskolebarn, og jeg er af en friskolefamilie, så jeg har egentlig aldrig tænkt andet, end at det skulle mine børn også. Så jeg blev ligesom tvunget til at sætte mig ind, hvad det så er, jeg gerne vil have ud af en skole. Og så lå skolen ved siden af, hvor vi boede"

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

Faktorer som skolens positive omdømme, skolevalget blandt børnenes kammerater og den geografiske placering spiller dog også en rolle. Det er imidlertid en udbredt opfattelse blandt de interviewede forældrerepræsentanter, at langt fra alle forældre på friskolen har foretaget et aktivt tilvalg af friskolen. Opfattelsen er, at fravalget af folkeskolen også spiller ind, og det i højere grad end tidligere:

I: "Oplever I generelt, at dem, der er her på skolen, har været meget bevidste om det her valg af en friskole? Hvad er jeres indtryk?"

R: "Nej, jeg oplever ikke, det er et bevidst valg af en friskole. Desværre, set med mine øjne. Jeg oplever i hvert fald i mit yngste barns klasse, at det er et valg af en skole, som, man måske nok tror, er en privatskole. Det er i hvert fald et fravalg af kommuneskolen."

R: "Jeg har oplevet at sidde til et informationsmøde, hvor der er nogle, som ikke engang har læst værdigrundlaget, og jeg blev meget overrasket over, at man ville melde sig ind i en forening uden at vide, hvad det er. Jeg tænker, der kunne stå rigtig meget i det værdigrundlag, som man kunne være grundlæggende uenig i, hvis man ikke har læst det. Lever det overhovedet op til, hvad man synes, livet skal indeholde? Så der sidder nogle, som har valgt det, fordi det er en friskole, men det er ikke det gennemgående billede. Det er ikke mit indtryk."

(Bestyrelsesmedlemmer, friskole, FMK, 12.2.2014)

Denne oplevelse blandt bestyrelsesmedlemmerne er i overensstemmelse med opfattelsen hos den interviewede lærer, som giver udtryk for, at der findes to slags forældre:

”Det er tydeligt, at vi har to slags forældre, synes jeg: Det ene det er klassiske friskoleforældre, som netop er opsøgende i forhold til at være en del af friskolen, og ånden på stedet. [...] Det skal så siges, at der også er andre forældre. De er også aktive, det er jo ikke det, men de vælger det ikke for friskole-ånden, tror jeg. Jeg tror nærmere, de vælger det som en substitut for folkeskolen. Hvor vi ser, at det er den her øgede faglighed, man søger.”

(Ansæt, friskole, FMK, 6.3.2014)

Samlet er der dermed tale om flere forskellige årsager til valget af friskolen. Lederen understreger også, at det er vanskeligt at sige, hvad der helt præcist er det afgørende, da det i høj grad er de bløde værdier og stemningen på stedet, når forældrene kommer på besøg, som har betydning.

Blandt de interviewede forældre i skolebestyrelsen på folkeskolen har de fleste ligeledes truffet et aktivt valg mellem folkeskolen og friskolen. De kondenserede uddrag fra interviewene ses i tabel Tabel 23. Flere har eksempelvis været til informationsmøde på friskolen, inden de traf det endelige valg af folkeskolen. Indtrykket blandt de interviewede er også, at de fleste forældre gør sig nogle aktive overvejelser om skolevalget, netop fordi skolerne ligger så tæt på hinanden, og fordi alle kender nogen, der har børn både i den ene og den anden skole. Derfor er det et meget naturligt samtaleemne – eksempelvis i børnehaven, når børnene nærmer sig skolealderen (Bestyrelsesmedlemmer, folkeskole, FMK, 26.2.2014). Flere nævner også, at det ikke har været noget let valg, fordi forskellene mellem mulighederne på folkeskolen og på friskolen opleves som ret begrænsede. Fx som det kommer til udtryk hos et medlem fra skolebestyrelsen, der deltog i et informationsmøde på friskolen:

”Og jeg kunne ikke lade være med at tænke, at de ting, de gjorde derhenne, det kunne vi da også gøre her på den her skole. Der var ikke noget der udelukkede at gøre det på akkurat samme måde, hvis det var det. Det var ligesom den tanke, jeg havde”.

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Ligesom på friskolen er det ikke en enkelt faktor men en kombination af mange forskellige forhold, som har været afgørende for forældrenes skolevalg. En væsentlig årsag til valget af folkeskolen synes

dog at være principiel opbakning til folkeskolen samt oplevelsen af en større grad af forskellighed i folkeskolen, hvilket opleves som en styrke.

”Vi er også tilflyttere og var egentlig klar over, at der var en friskole herude, men sådan rent principielt hjemme ved os, er vi imod, at man ikke deltager i folkeskolen [...] Og så blev jeg lige lidt inspireret af det, du [henvendt til andet medlem] sagde, med det meget monokulturelle. Det kan godt være, at det er en fordom jeg har, men det der med, at man sidder og bliver selvfødt og bliver bekræftet i hinandens holdninger. Der ligner forældregruppen nede på friskolen måske hinanden mere. Jeg kan godt lide, at der er noget diversitet, fordi det, tror jeg, styrker. Og så ved jeg godt, at folkeskolen er udskældt, fordi der er mange konflikter, og det bliver blæst op, og nu lærer de ikke nok og så videre. Men jeg tror også, det er en styrke, at man ser, at der er noget forskellighed”.

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Som det ovenstående citat viser, spiller værdimæssige aspekter også i høj grad ind på valget af folkeskolen. Her handler det dog ikke, om de specifikke værdier, som skolen har formuleret, men derimod helt overordnede principielle værdier. Der nævnes dog også en række andre forhold med betydning for skolevalget – fx skolens faciliteter og nærheden til idrætsfaciliteter, kammeraters skolevalg, geografi og skolens positive omdømme. Derudover er der også hos flere en erkendelse af, at den principielle opbakning til folkeskolen ville komme under pres, hvis der var tale om et socialt belastet område, som fx Vollsmose:

”Hvis den her skole havde ligget i Vollsmose, så havde jeg nok ikke tøvet ret længe med at melde mit barn ind i friskolen. For det handler også om, hvorvidt skolen kan bære det. Det er godt med diversitet, men det skal også kunne bæres af skolen. Og havde det været en udfordring her, eller havde der været store socialt belastede områder i nærheden, så der havde været en fare for, at det kunne være blevet en belastning, så havde jeg valgt noget andet. [...] Området her er jo ikke synderligt repræsentativt for samfundet, kan man sige. Det er jo begrænset, hvor mange der virkelig har det skidt.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Ifølge folkeskolelederen har der desuden været en positiv ændring over tid i forhold til skolens omdømme, hvilket har betydet, at rigtig mange ressourcestærke familier vælger folkeskolen til. Samlet er det dermed en kombination af mange forskellige faktorer, som er afgørende for forældrenes valg af folkeskolen.

Opsamling

På baggrund af analysen står det klart, at friskolens særlige værdier har nogen betydning fra skolevalget, men det er også tydeligt, at det ikke er den eneste afgørende faktor. Selvom der fortsat er mange, der vælger friskolen på grund af det værdimæssige, oplever forældrene i bestyrelsen, at nogen forældre i stigende grad vælger friskolene på baggrund af et fravalg af folkeskolen, snarere end et tilvalg af friskolen. Derudover spiller traditionen ind. I nogle familier er der fortsat en tradition for at vælge friskoler. Der opleves dog en tendens til, at folk i stigende grad tager aktiv stilling fremfor udelukkende at vælge ud fra traditionen i familien. Også i folkeskolen opleves det i stigende grad at forældre træffer et aktivt valg mellem de to skoler. Nogle af forældrene har oplevet det som et svært valg, da forskellene ikke virker så store. Den primære grund til at de interviewede forældre har valgt folkeskolen hænger dog også sammen med et principielt ønske om at bakke op om folkeskolen og den pluralisme, de oplever folkeskolen repræsenterer. Dermed er det også i høj grad værdimæssige overvejelser, der ligger til grund for valget af folkeskolen. Generelt er det tydeligt, at den geografiske nærhed mellem friskolen og folkeskolen skærper forældrenes fokus på et aktivt skolevalg.

Frivilligt arbejde

Frivilligt arbejde er en anden indikator for, hvorvidt og hvordan friskolerne og folkeskolerne adskiller sig fra hinanden. I analysen af frivilligt arbejde vil der være fokus på, hvilke opgaver frivillige er involveret i, samt synet på det frivillige arbejde og udviklingen i dette. På begge skoler er det helt overvejende forældreengagementet, som er i centrum, når det handler om frivilligt arbejde, mens eksterne parter spiller en meget begrænset rolle. Den nedenstående analyse omfatter frivilligt arbejde, som ligger uden for bestyrelsesregi, da bestyrelsernes rolle vil blive belyst senere i analysen.

På friskolen er det tydeligt, at forældrenes engagement på skolen spiller en væsentlig rolle. Dette gælder primært i forhold til konkrete aktiviteter og i forhold til praktisk arbejde på skolen. Friskolelederen lægger heller ikke skjul på, at der er eksplicite forventninger om, at forældrene engagerer sig i skolen:

”Det jeg plejer at sige, når de kommer her og skal have skrevet deres barn op, det er, at de skriver hele familien ind. Og så bliver de straks meget forskrækkede. Men det er det her med, at vi forventer, man tager aktivt del i ens barns liv. Barnet skal bruge rigtig mange timer her, og derfor er det også vigtigt, at forældrene engagerer sig i det. Vi har jo en del arrangementer her, og der ved vi jo også godt, at nogle forældre har mulighed for at deltage mere end andre, og det skal der også være plads til, men man gør det i så vid udstrækning som overhovedet muligt. Det giver jo også forældrene et godt indblik i stedet, og man får snakket med andre forældre, man får snakket med lærerne, og man ser børnene på kryds og tværs. ”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Som eksempler på konkrete aktiviteter, hvor forældrene bidrager kan nævnes fremstilling af kulisser til skolens store musical, julebazaren hvert andet år, undervisning mens lærerne er på pædagogisk dag, fællesspisninger, udnyttelse af forældrenes ressourcer og kompetencer i forhold til fx besøg på gård, museum eller lignende. Endelig er der de faste arbejdslørdage, hvor forældrene kommer og hjælper med praktiske gøremål på skolen:

”For eksempel vores parkeringsplads, altså halvdelen af vores parkeringsplads var sådan et stort rosenbed engang. Det var så indtil en arbejdslørdag, hvor en af forældrene kom med en kæmpe gummiged og rev de der blomsterbed op, så vi netop kunne få parkeringspladser nok til, at det ikke bliver sådan et bilmareridt om morgenen. Og det tror jeg ikke er almindeligt for alle skoler. Så forældreengagementet er der. ”

(Ansats, friskole, FMK, 6.3.2014)

På klasseniveau er der forældrerepræsentanter i hver klasse, som fungerer som klasselærerens kontaktpersoner – i særdeleshed i forhold til arrangementer og aktiviteter men også i forhold til praktiske forhold i hverdagen, som fx udarbejdelse af rengøringslister til det køleskab, børnene har madpakker i. Skolelederen oplever desuden eksempler på, at tidligere forældre stadig gerne hjælper til ved nogle af skolens arrangementer.

Blandt interviewpersonerne er der en klar opfattelse af, at forældreengagementet tjener flere forskellige formål. For det første er der mange opgaver, som ikke ville blive løst, hvis det ikke var for forældrenes engagement. Dette gælder både mindre praktiske forhold men også større ting som fx vedligeholdelse af bygninger og fremstilling af kulisser, hvor engagementet har en reel økonomisk værdi. For det andet er engagementet i sig selv et plus i forhold til både ejerskabet og fællesskabet på skolen. Dels skabes der et større fællesskab, fordi man mødes på tværs, og dels er der en opfattelse af, at medejerskabet betyder, at både børn og forældre passer bedre på stedet:

”Men til gengæld synes jeg stadigvæk, at det er en fornøjelse herved, at det er forældre, som er med til arbejdsdage og til at vedligeholde skolen. Vi oplever for eksempel intet hærværk her på skolen eller graffiti eller den slags. Der er ikke nogen steder, der er lavet graffiti eller odelagt noget. Det er meget, meget, meget lidt i modsætning til, hvad man desværre ofte ser på kommuneskoler. Og det har nok alligevel noget at gøre med det engagement, som ens forældre har til stedet. Forældrene er mere knyttet til skolen”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

”Vi tror jo også på - men det har de jo efterhånden også andre steder - det her med arbejdsdage for eksempel - at børnene tænker, ”jamen, det er mor og far, der har gået og malet denne her væg”, eller hvad det nu lige kan være. Så de passer bedre på tingene. Og forældrene sætter også pris på tingene på en anderledes måde, fordi de er en del af det. ”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

I forhold til opbakningen til det frivillige arbejde oplever skolelederne udviklingen som todelt. På den ene side er mange forældre vant til arbejdsdage mv. i børnehaven, men på den anden side har forældre også mere travlt end tidligere:

”Jeg kan høre, når de er til den her samtale, at flere og flere siger ”Nå, men det er vi vant til fra børnehaven”. Og det kan vi godt mærke, at det er de. Samtidigt så har forældrene også fået mere travlt, og det trækker lidt i den anden retning. Men der oplever jeg så, at vores forældre er rigtig gode til at komme og sige: ”Ved du hvad, jeg har ikke mulighed for denne her arbejdsdag. Hvis ikke I bliver færdige, så kom lige og sige til, for så vil jeg gerne hjælpe til”. Eller man siger ”I øjeblikket har vi altså lige brug for et pusterum”. Altså, vi mærker at velviljen er der. ”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Både blandt lederen og bestyrelsen er der dog en oplevelse af, at engagementet er blevet mindre end tidligere, og at det formentlig skyldes en generel samfundsmæssig tendens – både på grund af større travlhed og på grund af en tendens til en større grad af forbrugermoralitet:

”Forældrene er mere knyttet til skolen, der er mere fællesskab, men fællesskabet er bare ikke så stort mere, som det før har været. Men det har noget at gøre med hele samfundsudviklingen, tror jeg. At man betaler sine skolepenge, og så køber man en vare, og så vil man gerne have den leveret. ”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

Skolen er dog samtidig vokset i størrelse over tid, hvilket også kan have betydning for graden af engagement og involvering i fællesskabet.

På folkeskolen arbejder man også med klasserådsforældre, hvilket indebærer, at et antal forældre fra hver klasse fungerer som repræsentanter for klassen og som samarbejdsorgan i forhold til klasselæreren. Organiseringen og antallet af forældre varierer fra klasse til klasse. Nogle lærere er med til klasserådsmøderne, mens det ikke er tilfældet i andre klasser. Klasserådene bruges både i forhold til praktiske arrangementer men også til at diskutere eventuelle problemer i klassen. Den interviewede lærer forsøger desuden at involvere forældrene i undervisningen, når det er muligt - ved særlige temaer mv. Det er dog uvist, hvor udbredt denne praksis er på skolen som helhed.

Ud over klasserådene er der en forældreforening på skolen, som er startet op af skolebestyrelsen for år tilbage, og som har til formål at lave arrangementer på skolen, hvor der kan tjenes lidt penge. I følge skolelederen varierer det, hvor aktiv forældreforeningen er, men den fungerer. I bestyrelsen oplever man, at forældreengagementet generelt er højt, når det kommer til de enkelte klasser, mens engagementet i forhold til fællesarrangementer på skolen er mere svingende. I bestyrelsen har man svært ved at pege på, hvad der er afgørende for, om der er opbakning til arrangementer eller, da det varierer meget (Bestyrelse, folkeskole, FMK, 26.2.2015).

Samlet er forældrene på folkeskolen engageret i skolen på forskellig vis. Den store forskel i forhold til friskolen er, at forældrene ikke i samme grad er involveret i praktiske opgaver. Engagementet omfatter helt overvejende aktiviteter samt den enkelte klasses trivsel. I SFO'en har man tidligere haft arbejdsdage men opgav det igen, da der var begrænset deltagelse, mens det samtidigt krævede mange personaleressourcer.

I forhold til synet på frivilligt arbejde er de ansatte enige om, at det giver et vist medejerskab, når forældrene engagerer sig i skolen. I forældrebestyrelsen er der desuden enighed om, at man kunne lære noget af friskolen i forhold til forældreengagementet, og at forskellene i nogen grad handler om kulturforskelle:

"Der tror jeg nemlig, der er en stor kulturforskel mellem friskolerne og folkeskolerne. Fordi i en friskole, der forventer man som udgangspunkt et stort forældreengagement. Der tror jeg, det er en hel naturlig ting, at en lærer går hen og siger: "Ved du hvad, jeg ved, at det er dig, der har autoværkstedet, og nu har vi altså noget om motorer. Kan du ikke lige komme og tage en knallert med og vise, hvordan motoren virker?". Det vil en lærer i folkeskolen føle var meget grænseoverskridende, tror jeg, at komme og bede en forælder om det. Fordi det bliver opfattet som om, at nu beder jeg faktisk dig om at lave mit arbejde. Der tror jeg, at der i friskolen er en hel anden tradition for at sige, at hvis der er en, der kan sådan noget, så skal de da selvfølgelig bives ind med det samme."

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Men selvom der efterlyses en større grad af facilitering fra folkeskolens side i forhold til forældreengagementet, så er der dog samtidig en opfattelse af, at der på friskolen kan være svært at sige fra, hvilket ses i den nedenstående ordveksling:

”Ja, og der tænker jeg, hvis man nu ikke har mulighed for det, af den ene eller den anden årsag, så kan man også godt mærke det der gruppepres.”

”Ja, det er i hvert fald sådan jeg hører det fra nogle, der går dernede. Der er i hvert fald en skarp forventning om, at du deltager.”

”Ja, jeg kunne godt forestille mig, at det ikke lige er så godt at melde afbud to gange i rap”.

(Bestyrelsesmedlemmer, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Samlet er opfattelsen dermed, at folkeskolen godt kunne lære noget af friskolen i forhold til at gøre det mere naturligt for forældrene at engagere sig i skolen – fx i forhold til involvering i undervisningen. Men omvendt er der også en opfattelse af, at normerne for deltagelse på friskolen er stærke. Fra de ansattes side er der en opbakning til forældreinvolvering på et vist niveau, men samtidig er der en bekymring for et politisk ønske om, at forældre i stigende grad skal løse konkrete opgaver på bekostning af fagligheden og det lønnede personale. De politiske diskussioner har dog ikke udmøntet sig i konkrete tiltag. Generelt er der – også fra ledelsens side – en klar opfattelse af, at der igennem årene er kommet større og større fokus på forskellige former for brugerinvolvering og udnyttelse af de ressourcer, brugerne besidder.

Oplevede særtræk ved skolerne

De ovenstående analyser kan sammenfattes med en analyse af, hvilke særtræk der opleves på de respektive skoler, samt hvorvidt disse særtræk er knyttet til skolernes værdimæssige grundlag. De oplevede særtræk hænger i høj grad sammen med de faktorer, der i det ovenstående nævnes som afgørende for valget af skole. Både på folkeskolen og på friskolen opleves det dermed, at fagligheden spiller en meget stor rolle. Derudover opleves også den begrænsede størrelse, som et særtræk ved begge skoler. I forhold til størrelsen er det interessant, at en repræsentant for skolebestyrelsen på folkeskolen nævner, at de muligvis ville have valgt friskolen, hvis folkeskolen havde været meget stor:

”Og så kan det også være, at hvis vi boede i et område hvor den kommunale skole var rigtig stor, så ville vi skele mere til en friskole eller en privatskole, men det her det er jo en rigtig god størrelse skole, synes jeg. Der er lige præcis to spor, så der er noget faglighed for lærerne, så de kan udvikle sig, og den er ikke så kæmpestor, at de ikke kan overskue skolen. Så vi synes egentlig, det er en rigtig fin størrelse skole. Det er nogle af de ting, vi har kigget på.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Dermed er det væsentligt at være opmærksom på, at forskelle og ligheder mellem folkeskoler og friskoler ikke nødvendigvis udelukkende skyldes organisationsformen, men at objektive forhold som fx størrelsen også kan spille ind. Dette gælder også i forhold til engagementet, hvor friskolelederen nævner den øgede størrelse som en mulig forklaring på, at engagementet er dalet igennem de senere år.

Samlet er der dog ingen tvivl om, at såvel repræsentanter fra friskolen selv som repræsentanter fra folkeskolen oplever forældreengagementet og graden af involvering som et særtræk ved friskolen. Dette hænger desuden tæt sammen med friskolens værdigrundlag, hvor der lægges særlig vægt på fællesskabet. Endvidere viste analysen, at friskolens værdigrundlag indholdsmæssigt skiller sig ud i forhold til folkeskolens. Derudover har friskolens værdigrundlag i højere grad eksplicit betydning for undervisningens udformning og tankerne bag, hvor der er en større grad af fokus på fortælling og klassisk dannelse. Derudover ses også friskolens prioritering af store arrangementer som megalejre for hele skolen, musicals mv., som et særtræk. Analysen viste imidlertid også, at folkeskolens værdigrundlag ligeledes spiller en væsentlig rolle for arbejdet på skolen, og medarbejderne oplever, at værdierne har reel betydning.

En anden væsentlig faktor er synet på forskellighed blandt eleverne. Særligt blandt repræsentanterne fra folkeskolen er der en opfattelse af, at folkeskolen rummer en væsentlig større forskellighed, end det er tilfældet på friskolen:

I: ”Så du mener, der er en større grad af forskellighed her på jeres skole end på friskolen?”

R: ”Absolut. Vi afspejler samfund med den geografiske spredning, der er. Der er forskel på os og så et socialt belastet boligkvarter i Odense, selvfølgelig er der det, men med den baggrund, der er her, omfatter vi forskelligheden. ”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

På friskolen oplever man imidlertid også, at skolen rummer mange forskellige slags børn. På grund af muligheden for at søge om friplads er der også elever fra mindre velstillede sociale lag. Den

interviewede lærer er dog enig i, at der er en stor grad af homogenitet på grund af befolkningssammensætningen i lokalområdet. Han oplever desuden, at friskolen tager et større socialt ansvar, end de ofte tilskrives:

”Men i forhold til fagligt svage elever og sådan noget, så er det jo ikke noget, der bliver frasortet. Tværtimod så synes jeg da at mærke, at der er en tendens til, at der kommer forældre halvvejs igennem året i diverse årgange, med et barn som kommer fra en anden skole, hvor tilbuddet ikke har været tilstrækkeligt, eller hvor barnet ikke har trivedes i den klasse. Så jeg synes faktisk tit, vi tager imod børn, som har nogle ekstra udfordringer i hverdagen og skal prøve at tackle dem. Så ja, på det punkt der synes jeg faktisk, at vi bærer ansvarsmæssigt mere, end vi får kredit for i medierne.”

(Ansæt, friskole, FMK, 6.3.2014)

Også hos friskolens leder er der en opfattelse af, at skolen rummer en meget blandet elevgruppe. Friskolelederen har dog samtidig oplevet, at forældre har valgt skolen fra af økonomiske årsager, så derfor er det sandsynligt, at forældrenes økonomi spiller en vis rolle. Dog har mindre velstillede familier som nævnt mulighed for at søge om friplads på friskolen. Hvordan den socioøkonomiske sammensætning af eleverne reelt er, er ikke muligt at afgøre ud fra denne undersøgelsen.

Sammenfatning - værdier

Den nedenstående tabel sammenfatter resultaterne fra analysen med udgangspunkt i de fire indikatorer for dimensionen 'værdier'. Både på folkeskolen og på friskolen er der tilsyneladende en fælles opfattelse af de grundlæggende værdier på skolen på tværs af de led, interviewpersonerne repræsenterer. Forskellene mellem skolerne er imidlertid værdiernes karakter. Hvor værdierne på folkeskolen er af forholdsvis generel karakter, er der på friskolen også nogle mere specifikke værdier, som kommer til udtryk i skolens praksis – også i selve undervisningen. Dette gælder særligt de værdier, der er inspireret af det Grundtvig-koldske grundlag. Dermed kan friskolens værdier i nogen grad ses som et særtræk ved friskolens tilbud, mens værdigrundlaget i folkeskolen har en mere almen karakter, men dog alligevel spiller en væsentlig rolle. I forhold til spørgsmålet om, hvorvidt værdierne gør institutionen særligt attraktiv for bestemte grupper i befolkningen, er det vanskeligt at afdække entydigt gennem dette studie. Analysen viste, at værdierne i nogen grad spiller en rolle for valget af friskole, men det er langt fra den eneste årsag til skolevalget. Opfattelsen på folkeskolen er, at friskolens elever er en betydelig mere homogen gruppe end folkeskolens elever, men omvendt er opfattelsen på friskolen, at elevgruppen også dér dækker over en stor grad af forskellighed. Analysen efterlader samlet et indtryk af, at værdier og tradition spiller en større rolle for valget af friskolen, end det er tilfældet med valget af

folkeskole. Den sidste dimension er det frivillige arbejde på skolerne. Her viser analysen, at forældreengagementet spiller en større rolle på friskolen end på folkeskolen.

Tabel 8: Værdier – skoleområdet i Faaborg-Midtfyn

	Friskolen	Folkeskole
Findes der værdier med fælles forankring mellem ledere, ansatte og brugere	Ja	Ja
Udspiller disse værdier sig som et særtræk ved tjenesten?	Ja	Nej
Gør værdierne institutionen særligt attraktiv for bestemte grupper i befolkningen?	I nogen grad	Nej
Hvilken rolle spiller frivillighed i institutionen?	Stor rolle	Middel rolle

6.1.4 Rettigheder og autonomi

I dette afsnit vil der være fokus på det frie valg, og hvordan det opleves og kommer til udtryk blandt interviewpersonerne. Ud over valget mellem friskoler og folkeskoler er der på grund af det frie skolevalg mulighed for at vælge en anden skole end distriktsskolen. De spørgsmål, der vil blive belyst, er, hvorvidt der reelt er frit valg, hvilke barrierer og muligheder der opleves i relation til det frie valg, samt hvorvidt der opleves at være et konkurrenceforhold mellem skolerne.

Som det blev præsenteret indledningsvist, viser de kommunale opgørelser, at det frie skolevalg benyttes af et relativt stort antal forældre. Ud fra dette kan det konkluderes, at det frie valg i vid udstrækning er i spil i praksis. De interviewede forældre har, som tidligere nævnt, forholdt sig aktivt til valget mellem friskolen og folkeskolen, og flere – i særdeleshed skolelederne – oplever det som positivt, at forældrene i stigende grad træffer et aktivt valg mellem skolerne. En barriere for skolevalget er, at friskolen har haft venteliste, hvorfor ikke alle, der har ønsket at gå på friskolen, reelt har fået muligheden for det. Kun en enkelt af de interviewede forældre har dog erfaring med skoleskift:

”Jeg er også ud af en friskoleslægt og derudover lå friskolen på den rigtige side af vejen. Men da vi så havde vores første barn, som skulle starte i skole, så kom vi ikke ind, fordi vi var tilflyttere. Så han startede faktisk oppe på den anden skole, og det gik ikke så godt. Så han går inde på en kommuneskole inde i Odense nu. Og så kom vores datter herved. Vi var ikke i tvivl om, at det skulle være herved, selvom vi startede med noget andet med vores søn. Havde vi haft muligheden for at flytte ham her til, havde vi gjort det, men der kom først plads, da han var faldet til på den nye skole, og så turde vi ikke flytte ham igen.”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

Citatet illustrerer også, at der kan være omkostninger ved at skifte skole, så det er ikke noget, man bare lige gør. Generelt er der dog på begge skoler erfaringer med, at børn skifter skole undervejs i forløbet - både børn der flytter, og børn der kommer til. De fleste skoleskift skyldes dog skift til efterskole i de store klasser, hvilket der er stor tradition for i området (Ledere, friskole og folkeskole, FMK, 9.1.2014).

Betydningen af konkurrence

Givet den geografiske nærhed, kan det antages, at der er et konkurrenceforhold mellem de to skoler. Analysen vil nu belyse, hvorvidt situationen reelt opleves som et konkurrenceforhold, og hvordan dette i givet fald kommer til udtryk.

Ifølge folkeskolelederen er der en bevidsthed om, at konkurrencesituationen er der, men den opleves ikke at have direkte betydning for tilrettelæggelsen af skolens tilbud, hvor der først og fremmest er fokus på at tilrettelægge et tilbud, der er så kvalitativt godt som muligt. Samtidig oplever lederen, at folkeskolen har en konkurrencemæssig fordel, da der formentlig vil være et ønske om at have en folkeskole i området, selvom elevtallet skulle falde i fremtiden. Lederen har dog en forventning om, at konkurrencen skærpes yderligere i de kommende år, hvor børnetallet falder: ”

”De næste seks års tal kender vi jo pr. definition, så vi ved, at der bliver færre børn, og derfor står vi selvfølgelig i en situation, hvor konkurrencen bliver skærpet betydeligt i forhold til friskolen. Det ved vi, og det ved friskolen selvfølgelig også. Vi har som folkeskole den ballast, at vi efter overvejende sandsynlighed vil bestå, uanset hvor små vi bliver, fordi der ønskes en folkeskole i området, hvorimod friskolen selvfølgelig er afhængig af, at de har en økonomisk baggrund til at løfte det [...] Og vi har jo ikke nogen intentioner her på skolen om, at vi skal have lukket skoler, eller at vi skal tage børn fra friskolen. Vi skal yde den kvalitet i det arbejde, vi laver, og så er det selvfølgelig klart, at når nu der bliver færre børn, så er vi selvfølgelig interesseret i de børn, der kommer til os.”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Også på friskolen er man bevidste om, at der er en konkurrencesituation mellem skolerne, og man er mere opmærksom på det i dag end tidligere, da det er blevet vanskeligere at få fyldt pladserne op:

”Ja, det er jo indtil videre gået meget godt, og de kommende børnehaveklasse er også fyldt op det kommende år, har jeg lige fået at vide. Men det er jo ind imellem lidt en kamp. Det er tungt, fordi vi har en økonomi, vi skal have til at løbe rundt, og vi skal jo være konkurrencedygtige på forskellige punkter. Blandt andet er vi nødt til at være med på vognen inden for ny teknologi, og vi kan jo ikke bare være den gamle landsbyskole. Så det er jo sådan noget, hvor vi virkelig skal tænke os om for at finde pengene til det.”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

I friskolens bestyrelse oplever man, at de stigende udfordringer med at fylde klasserne op kan forklares gennem det faldende børnetal og den økonomiske krise, som kan have påvirket forældrenes økonomi. Den interviewede lærer oplever også, at konkurrencesituationen har konkret betydning for tilrettelæggelsen af skolens tilbud – eksempelvis i forbindelse med den nye skolereform:

”I: Tror du, at nærheden til folkeskolen betyder, at I i højere grad forholder jer til indholdet i den her reform, end I ville have gjort, hvis I var den eneste skole i lokalområdet?”

R: ”Det gør det i allerhøjeste grad, og det er fordi, at hvis man kigger på den demografiske udvikling i området, så er der jo faldende børnetal. Der er jo en klar urbanisering i samfundet. Folk flytter til byerne, og det betyder, at der er større rift om eleverne. Vi siger jo til os selv, at det er et fællesskab og sådan noget, og det er det selvfølgelig, men det er jo også en forretning. Så vi skal have nogle kunder i butikken, ellers er der ikke ret mange penge at køre fællesskabet på. Så ja, vi er i konkurrence om at tiltrække elever i forhold til den lokale folkeskole. Jeg synes ikke, der er ondt blod imellem de to institutioner, men det er da noget, vi er nødt til at forholde os til – fx den kommende reform og det kommende antal timer for som minimum at kunne stå lige med den lokale folkeskole. Men det tvivler jeg stærkt på, at friskoler i mere tæt befolkede områder behøver.”

”I: Er der en risiko for, at I på den måde kommer til at ligne folkeskolen for meget?”

”Det er jo netop det, vi er meget bange for, men det tvivler jeg nu på. Men den store udfordring det er jo at følge med, samtidig med at man ikke ligner. Jeg tror det egentlig ikke, for der er nogle ting, der gør os unikke.”

(Ansats, friskole, FMK, 6.3.2014)

Konkurrencen mellem skolerne opleves dermed at have relativ stor betydning for den måde friskolen forholder sig til den nye folkeskolereform på. Der er en stærk bevidsthed om, at det faglige niveau på ingen måde må være lavere end niveauet i folkeskolen. Denne bevidsthed afspejler sig også på nationalt plan, hvor der er en generel tendens til, at friskolerne opruster i forhold til antallet af timer, som følge af folkeskolereformen (Politiken 2014). Dermed skyldes, den måde friskolen i casestudiet forholder sig

til reformen på, givetvis ikke kun den geografiske nærhed mellem skolerne. Der er imidlertid sandsynligt, at nærheden skærper opmærksomheden på problemstillingen yderligere. Lederen oplever dog stadig, at der er plads til begge skoler, hvilket gør at konkurrencesituationen ikke opleves som konfliktfyldt:

”Men man kan sige, der er jo plads til os begge to, så det gør det nok lidt mindre konkurrenceagtigt. Så egentlig synes jeg jo bare, at det er meget sundt, at forældrene faktisk har en reel mulighed for at vælge og have gjort sig nogle overvejelser omkring det. Så jeg oplever ikke, at vi skal bekrige hinanden, eller at der er konflikter, fordi der er elever til begge skoler.”
(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Samlet ser konkurrencen ud til at have større betydning for tilrettelæggelsen af tilbuddet på friskolen end på folkeskolen. Dette skyldes muligvis, at friskolens økonomiske situation er mere usikker end folkeskolens.

Påvirkning gennem uformel kontakt

Et andet centralt parameter i forhold til rettigheder og autonomi er oplevelsen af brugernes mulighed for at påvirke det, der sker på skolen. I dette afsnit vil der være fokus på muligheden for påvirkning gennem uformel kontakt. Med uformel kontakt menes her den kontakt, som ikke går gennem de formelle beslutningsorganer, som her er skolens bestyrelse. Derimod kan der godt være tale om påvirkning gennem fx forældremøder eller andre fora, som er en del af hverdagen på skolen. En opsummering af oplevelsen af muligheden for påvirkning gennem uformel kontakt ses i Tabel 24 i bilagsafsnittet.

På folkeskolen er der hos de interviewede ansatte en opfattelse af, at der er en stor grad af åbenhed over for forældrenes henvendelser, og de opfordrer direkte til det på diverse opstartsmøder. Også hos lederen understreges det, at man på de første forældremøder fra skolens side opfordrer til at forældrene tager kontakt. Hvis der opstår akutte behov, indkaldes der til særlige møder, hvor emnet diskuteres, eller der tages en uformel snak med de involverede:

”Når der kommer en henvendelse til skolen fra en forælder, så er det et krav, at man tager det alvorligt og lytter og inviterer: ”Kom på skolen, kom og snak med os, lad os nu få sat os ned.² Og langt, langt hen ad vejen er det jo noget, vi kan snakke os ud af, og historien har to sider: ”Hvorfor kom de op at skændes de to børn, og hvorfor slog den ene den anden og så videre.” Så langt de fleste problemer kan vi få løst på den facon. Og så er det jo klart, at det en gang imellem ender med, at jeg som leder må skære igennem, men det er heldigvis undtagelsen. ”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Dermed er der fra skolens side lagt op til, at forældrene har mulighed for indflydelse på de ting, der sker i hverdagen på skolen. Der er desuden en oplevelse af, at klasserådene fungerer som en vigtig indflydelseskanal:

”Så jeg oplever i hvert fald, og det er min påstand, at den menige forælder har rigtig meget indflydelse hos os i folkeskolen, fordi der i de enkelte klasser dannes klasseråd. Det vil sige, at er der særligt initiativrige forældre med særlige kompetencer, særligt overskud eller særlig viden, så kan de inddrages direkte i den konkrete klasse hvor deres børn går. Det er klasselærernes opgave at få en kontakt og sikre involveringen af de her klasseråd. I mange klasser går det på skift, og man har nogen turnusordninger, men der er også mange af de der ildsjæle, som gerne vil give en hånd med og har nogle ideer til, hvordan det kan løftes. Og det er jo min påstand, at der er rigtig stor forældreindflydelse i folkeskolen, fordi de er direkte ude i det udførende led”.

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Et andet konkret eksempel på et tiltag, hvor forældrene har mulighed for indflydelse, er, at skolen for nylig har afholdt et temamøde om den nye skolereform, hvor forældrene kunne komme med input til processen. På baggrund af input fra hhv. forældre, medarbejdere og elever, er der nu udarbejdet et baggrundsmateriale, som bestyrelsen og ledelsen kan arbejde videre med. Derudover bruger skolen det input, der kommer gennem de kommunale brugerundersøgelser, så brugerundersøgelserne kan også ses som en mulig kanal for påvirkning. Eksempelvis er der på den baggrund blevet sat flere nye tiltag i værk – fx i forhold til ønsket om øget udeliv samt ønsket om bedre møbler. Dermed er der eksempler på flere konkrete tiltag, som er sat i værk på baggrund af forældreønsker (Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014).

Også blandt bestyrelsen er der, som tidligere nævnt, enighed om, at forældrenes engagement på klasseniveau fungerer fint. Derudover er der en oplevelse af, at bestyrelsens repræsentanter bliver brugt som uformelle kanaler ind i det formelle system, - fx når de møder andre forældre ved forældremøder eller i mere uformelle sammenhænge. På elevniveau inddrages eleverne aktivt i forhold til trivselsmæssige forhold i klassen. Derudover har inddrages eleverne i vid udstrækning i planlægningen af aktiviteter i SFOen.

På friskolen er der ligeledes en opfattelse af, at der er gode muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt. Fra skolens side er der stor opmærksomhed på at få eventuelle problemer løst, og der er en oplevelse af at henvendelser tages alvorligt, og at der hurtigt tages hånd om problemerne:

”Skolen lægger rigtig meget op til - og er rigtig dygtige til - at sørge for at støtte, bakke op og hjælpe, hvis der er noget. Det er sådan set ligegyldigt, om det er en lille en nede fra børnehaveklassen, som har det skidt og er ked af det hver morgen og ikke vil afleveres. Jamen, så er de der, og de sørger for, at der er én på hele tiden. Eller hvis der er en decideret konflikt i klassen, så er de også til rådighed. Som forældre synes jeg egentligt, at vi altid kan komme til dem, hvis der er noget. Jeg har aldrig oplevet, at de har lukket døren og sagt, at det ikke vedrører dem.”

”Jeg har oplevet en klasse, hvor der var nogle problemer, og hvor skolen var meget hurtig til at indkalde til sådan et ekstraordinært forældremøde med halvandet døgn varsel, hvor alle forældre også kom, og det, synes jeg jo, er trygt at vide”
(Bestyrelsesmedlemmer, friskole, FMK, 12.2.2014)

Ud over den daglige kontakt med lærerne opleves der at være gode muligheder for at tage kontakt til lederen, og for at sige noget på forældremøderne eller på generalforsamlingerne. I forhold til børnene forsøger den interviewede lærer at involvere på forskellig vis. Eksempelvis gives der i de små klasser flere forskellige muligheder for, hvordan eleverne vil arbejde med opgaverne. I de ældre klasser har eleverne medindflydelse i forhold til valg af temaer i undervisningen – igen med fokus på dialog og argumenter, så det indgår som en del af læringen. Her kan der dog naturligvis være forskelle på tværs af de enkelte klasser afhængig af lærerens undervisningsform. Af andre konkrete eksempler på elevernes mulighed for indflydelse kan nævnes, at eleverne selv har stået for processen omkring etableringen af en multibane ved skolen – herunder indsamling af penge til projektet. Generelt har skolen fokus på at involvere eleverne, så de føler ejerskab til stedet:

”Og så prøver vi i vores almindelige skoledagligdag at inddrage dem i de ting, hvor det giver god mening, de skal inddrages, så de også føler ejerskab. Og det kan være, de siger: ”Vi kunne godt tænke os sådan og sådan”, og så siger vi, hvorfor det ikke kan lade sig gøre, eller hvad det ville kræve, så de også får forklaringen med på, hvorfor tingene er som de er. Men jeg synes også, vi gør rigtig meget for at have dem med på banen i forhold til trivsel ”
(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Opsamling

Samlet synes der ikke at være iøjnefaldende forskelle mellem de to skoler i forhold til oplevelsen af muligheden for at påvirke det, der sker på skolen, gennem uformel kontakt. Dog er der en tendens til,

at man på friskolen – hvilket relaterer sig til skolens værdigrundlag – er særligt opmærksomme på aktiv involvering af eleverne, som et led i tanken om at skabe ejerskab til skolen. Dette er processen omkring multibanen et eksempel på. I forhold til bestyrelsernes oplevelse af mulighederne for påvirkning gennem uformel kontakt er det dog væsentlig at være opmærksom på, at de forældre, der sidder i bestyrelsen, ofte vil have tættere relationer til både lærere og ledelsen end menige forældre. Derfor kan oplevelsen af muligheden for påvirkning måske være anderledes hos andre forældregrupper. På trods af dette forbehold er konklusionen dog, at der opleves at være gode muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt både på friskolen og på folkeskolen, og dermed synes ejerformen ikke at være afgørende på dette punkt.

Institutionernes handlingsrum

En central faktor for muligheden for udøvelsen af aktivt medborgerskab er oplevelsen af mulighed for selvbestemmelse på institutionen. Antagelsen er, at hvis rammerne for dette er meget snævre, er det givetvis vanskeligt at involvere brugere og medarbejdere i tilrettelæggelsen af tilbuddet. I analysen er der identificeret en række forhold, som kan have betydning for oplevelsen af handlerummet i institutionen. Dette gælder økonomi, ejerform samt lovgivning og regulering. Ejerform hænger dog tæt sammen med lovgivning og regulering, da ejerformen typisk er afgørende for, hvilken type af lovgivning og regulering institutionen er underlagt, og derfor kan disse behandles under ét. Da fokus primært er på institutionens handlingsrum er det først og fremmest ledelsens vurderinger, som er interessante, men der vil også blive inddraget synspunkter fra andre aktører. De kondenserede udtræk fra interviewene i forhold til institutionernes handlingsrum er opsummeret i Tabel 25 i bilagsafsnittet.

I forhold til friskolen er den overordnede lovgivning forholdsvist bred, hvilket efterlader et stort handlerum til institutionen. Det faktum, at skolen ejer sine egne bygninger og dermed både har ansvar og beslutningskompetence i forhold til bygningerne, opleves at have positiv betydning for ejerskabet til skolen. Det helt overordnede krav til friskolerne er, at de skal 'stå mål med folkeskolen', men der er stor frihed til at beslutte, hvordan det kan gøres. Fx er det, som berørt tidligere, op til skolen selv at beslutte, hvordan den forholder sig til den nye folkeskolereform:

”For eksempel siger vi, at på den faglige undervisning, der går vi ikke under nogen steder. Men det er noget, vi har valgt at sige. Teoretisk set kunne du jo godt vælge at gøre det som friskole, men det er så en beslutning, vi har truffet her. Men det overordnede krav, det er jo ”at stå mål med”. Og det er jo det, vi hele tiden skal sikre os: Hvordan gør vi det, samtidig med vi bevarer det, vi gerne vil, og den skole vi er”.

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Lederen oplever desuden muligheden for at kunne stille spørgsmålstejn ved egen praksis og ændre den, hvis den ikke fungerer, som et meget positivt privilegium. Derudover giver friheden muligheden for selv at træffe beslutninger om klassekvotient mv., hvilket ikke er muligt i en kommunal skole. Denne mulighed blev eksempelvis benyttet, da der på grund af nedskæringerne i statstilskuddet skulle skaffes midler på anden vis, og skolen valgte at øge klassekvotienten frem for at øge forældrebetalingen eller sløjfe lejrskolen. Samtidig opleves det som en fordel, at der er mulighed for at gøre undtagelser fra klassekvotienten på 22, hvis det er bedst i den konkrete situation:

”Når de starter i børnehaveklassen, så er det de første 22, der kommer ind. Men hvis det så er i eksisterende klasser, så kan vi jo godt have en klasse på 18, hvor vi siger, at i den klasse, der passer det fint, at de er 18, og der skal ikke være flere, fordi der kan være nogle særlige forhold, der gør sig gældende. Derfor er det nogen gange, vi siger, at det er lige meget, hvem der søger, så er der stop på den klasse. Og så er der jo andre klasser, hvor der sagtens kan være de 22.”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

I forhold til den interviewede lærer opleves der også en stor grad af frihed. Oplevelsen er, at friheden dels hænger sammen med skolens status som friskole, men at skolens størrelse og den korte afstand til ledelsen også spiller ind. Friheden kommer fx til udtryk gennem de vide rammer for alternative undervisningsforløb, spontanitet mv. Blandt bestyrelsesmedlemmerne understreges handlingsrummet ved, at skolen er 100 % forældredrevet, da det er bestyrelsen der har ansvaret for skolens drift. Dette uddybes i et senere afsnit. Bestyrelsen oplever dog samtidigt, at nedskæringerne i statstilskuddet og ophævelsen af den kommunale støtte til søskenderabat i SFO belaster skolens økonomi og derved giver nogle begrænsninger for handlefriheden (Bestyrelsesmedlemmer, friskole, FMK, 12.2.2014).

På folkeskolen opleves der i større grad begrænsninger på handlingsrummet. Dette gælder både i forhold til de overordnede rammer fra nationalt hold og i forhold til de kommunale rammer. De overordnede rammer for undervisningens indhold, tests mv. kommer fra statsligt niveau, mens der på kommunalt niveau træffes beslutninger om fysiske rammer, udviklingstiltag mv. På trods af de kommunale hensigter om decentralisering via aftalestyring i kommunen, oplever skolelederen

imidlertid, at det i praksis går den modsatte vej i retning af en større grad af centralisering. Lederen oplever, at der træffes flere og flere beslutninger på kommunalt plan, som begrænser råderummet på den enkelte skole. Som et eksempel på dette er skolen for nyligt blevet frataget ansvaret for bygningsvedligeholdelse:

"Man siger, at man har givet os plads til pædagogisk ledelse ved at fratage os ansvaret for bygningsvedligeholdelse: Vand, varme, strøm og så videre - alle de ting omkring rammerne. Det er jo smukt at italesætte det som mere tid til pædagogisk ledelse, men pædagogisk ledelse er altså også rammerne. De fysiske rammer omkring børnene er en del af det. Hvis vi, som vi oplever nu, kan se, at tingene forfalder, - fx fik vi bygget en rigtig fin træterrasse i vores indskoling for at udvide lokalerne, og nu kan jeg jo se, at det sejler i vand og blade. Det er der ikke en eneste af os, der ville acceptere i vores eget hjem. Så ville vi da gøre noget ved det. Jeg kan så ringe og ringe og ringe til folk, og så kan man få gjort noget efter tre måneder. Og det kan folk jo se, og børnene kan se det, og spørger "hvorfør skal vi så rydde op?". Det er da virkelig dårlig pædagogik. "

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Som det fremgår af citatet, er den officielle begrundelse, at ledelsen dermed får bedre tid til den pædagogiske ledelse. I praksis oplever skolelederen imidlertid, at det manglende ansvar for bygningerne giver mindre ejerskab til stedet, fordi man ikke har mulighed for selv at gøre noget, hvis det trænger til vedligeholdelse. Derudover opleves det problematisk i forhold til børnene rent pædagogisk. Det er ikke kun i forhold til vedligeholdelse, at der opleves øget styring. Der kommer også i stigende grad direktiver, anbefalinger og forventninger fra kommunen omkring tiltag, der skal prioriteres, hvilket mindsker muligheden for prioriteringer lokalt på skolen. Dette gælder eksempelvis i forhold til målbeskrivelser for skolens udviklingscenter:

"Jeg kan ikke sige, at jeg ikke vil prioritere udviklingscenter nu, fordi jeg er i gang i et projekt med gymnasierne, som er vigtigere for mig nu, og så tage det andet senere. Den prioritering kan jeg ikke lave. Inden den første, skal der være en udviklingsplan, og så skal man inden den næste første give et bevis på, at man så har lavet noget. "

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Skolelederen understreger, at der naturligvis skal stilles krav til skolerne, men ville foretrække, at kravene blev formuleret i dialog med skolerne selv. Derudover oplever lederen, at det i høj grad er embedsmændene, der træffer mange af beslutningerne, mens kontakten til politikerne er stærkt begrænset. Oplevelsen er desuden at den stigende grad af centralisering giver mindre plads til forskellighed:

”Jamen, det er jo det der er paradokset. På den ene side hører man det politiske system sige, at man respekterer forskelligheden, og at vi jo ikke kan være ens alle sammen. På den anden side, er der et administrativt system, som hele tiden snævrer det ind. Videoovervågning og tyverialarmer, det er også en central beslutning, at vi skal have det. Jeg siger, om vi ikke kan tage stilling til det lokalt? Kan vores skolebestyrelse ikke tage stilling til det? Det er dem, der bor tættest på, og det er dem, der lægger børn til. Men det kan de ikke, for det er centralt bestemt. Så trækker man x antal kroner ud af vores budget for at finansiere det.”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Samtidig gør sådanne centrale tiltag, at der bliver færre midler til rådighed i budgettet, hvor skolen selv kan prioritere anvendelsen. Samlet frygter lederen, at fratagelsen af rettigheder på sigt vil medføre en fremmedgørelse ift. til arbejdet, som spreder sig i organisationen. Ifølge lederen kan dette med tiden betyde, at endnu flere forældre vælger friskolerne i stedet. Folkeskolelederen understreger dog, at han sætter stor pris på sit arbejde, men han ser nogle store udfordringer som følge af den stigende grad af kommunale styring. Også i bestyrelsen er der en oplevelse af, at frihedsgraderne på skolen er meget små:

”I forhold til de overordnede beslutninger, er de jo fuldstændig ude af vores hænder. Og alle beslutninger om, hvor mange timer der skal være i de forskellige fag og så videre, det er nogle politiske beslutninger fra Christiansborg. Så kommer der derudover nogle meget håndfaste udmeldinger fra kommunen om, hvad der er økonomi til, så frihedsgraderne for skolen er meget små.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Hos de interviewede ansatte opleves der generelt at være gode muligheder for indflydelse via skolens flade ledelsesstruktur. De ansatte oplever dog også de ovenfor nævnte begrænsninger i handlerummet på grund af de udefrakommende krav. Som en af de ansatte udtrykker det, kan man komme i konflikt med sig selv, når man oplever at de udefrakommende krav står i modsætning til ens egen faglighed. Dette gælder eksempelvis i forhold til skolereformsdebatten og de nye regler om inklusion:

”Så man kan godt komme lidt i en loyalitetskonflikt med sig selv i forhold til at skulle løfte nogle af de ting, der bliver udlagt til os. Det kan også være, hvis der kommer en eller anden budgetbesparelse. Der kan være rigtig mange udefrakommende ting, der gør, at man bliver direkte ramt af det helt ned i hverdagen.”

(Ansæt, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

De ansatte oplever også, at de begrænsede ressourcer sætter en dæmper på handlefriheden – eksempelvis i forhold til indkøb af materialer og muligheden for ture ud af huset.

Sammenfatning – rettigheder og autonomi

I den nedenstående tabel er indikatorerne for dimensionen rettigheder opsummeret for hhv. friskolen og folkeskolen. På begge skoler opleves det, at der jævnligt er børn, der skifter skole, hvorved mulighederne for dette tilsyneladende fungerer. I praksis er det dog få af de interviewede forældre, der har erfaring med skoleskifte. I forhold til muligheden for påvirkning gennem uformel kontakt er oplevelsen på tværs af skolerne, at der er gode muligheder – dels gennem direkte kontakt til lærere og ledelsen og dels via forældremøder. Det punkt, hvor der er størst forskel mellem skolerne er ikke overraskende i forhold til den indikator, der omhandler handlefriheden på skolen. Her opleves der en betydelig større grad af frihed på friskolen, end det er tilfældet på folkeskolen, hvor særligt skolelederen oplever en stigende grad af regulering og kontrol.

Tabel 9: Rettigheder og autonomi – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Friskolen	Folkeskole
Muligheden for at skifte institution	Gode muligheder – i perioder begrænset af venteliste på friskolen	Gode muligheder
Muligheden for at skabe ændringer gennem uformel kontakt	Alle oplever at have gode muligheder	Alle oplever at have gode muligheder
Friheden til at træffe afgørelser på institutionen	Stor grad af frihed	Lav grad af frihed – stigende grad af regulering og kontrol

6.1.5 Formel deltagelse og samarbejde

Det følgende afsnit om formel deltagelse og samarbejde omfatter dels en analyse af, hvilke påvirkningsmuligheder brugerne har i relation til formelle brugerråd på institutionen. På skoleområdet betyder dette, at der vil være fokus på den rolle hhv. skolebestyrelsen og friskolens bestyrelse spiller. Der skelnes i den forbindelse mellem bestyrelsens interne rolle – dvs. påvirkningsmulighederne i forhold til forhold internt på skolen, og bestyrelsens eksterne rolle – dvs. bestyrelsens mulighed for at påvirke den kommunale politik. Derudover behandles relationerne mellem skolerne og kommunen i mere bred forstand. Endelig inddrages også skolernes relationer til andre organisationer.

Bestyrelsens rolle

Der er nogle helt grundlæggende forskelle mellem den rolle en skolebestyrelse spiller på en folkeskole og den rolle, bestyrelsen spiller på en friskole. På friskolen er det bestyrelsen, som har det helt overordnede ansvar for skolens drift og økonomi, ansættelse af leder mv., mens den rolle, skolebestyrelsen spiller i folkeskolen, er mere begrænset. Skolebestyrelsen beslutter en række overordnede principper – fx relateret til undervisningen, forældresamarbejdet, lejrskoler mv., og skal desuden godkende skolens budget. Det formelle ansvar for skolens drift og økonomi ligger imidlertid hos skoleledelsen, der er ansat af kommunen. Disse overordnede forskelle er væsentlige at have for øje i analysen af interviewpersonernes vurderinger af bestyrelsens rolle, som uddybes nedenfor. De kondenserede uddrag fra interviewene kan ses i Tabel 26 i bilagsafsnittet.

På friskolen er bestyrelsens rolle meget stor:

”Jamen, de har jo det overordnede ansvar. Og de har jo så ansat mig som pædagogisk leder, så de er inde over rigtig, rigtig mange ting. Nogle ting har de uddelegeret til mig, hvor det så er min opgave at melde tilbage omkring, hvordan det går med de forskellige ting. Men meget af økonomien det er jo også deres overordnede ansvar. Og økonomien, pædagogikken og det hele, det hænger jo sammen, så de ved rigtig meget om, hvad der rører sig på stedet her”.

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Bestyrelsen er dermed inde over alt lige fra økonomi, ansættelser, vedligeholdelse og ombygninger mv. I praksis har de dog uddelegeret mange oplevelser til lederen, men der er generelt en tæt dialog mellem lederen og bestyrelsen. Et af bestyrelsesmedlemmerne giver udtryk for en overraskelse over, hvor stor indflydelse bestyrelsen reelt har:

”Det var nok det, der overraskede mig mest: At man som forældrebestyrelsesmedlem er så meget med i det. Det er på nogle måder et stort ansvar. Når man nu ellers ikke har nogle kvalifikationer for at sidde i bestyrelsen, andet end at man er forælder.”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, FMK, 12.2.2014)

På trods af den store rolle bestyrelsen spiller, er der dog nogle formelle grænser for bestyrelsens beføjelser. Hvis der skal træffes en større beslutning, skal det gøres via en generalforsamling. Dermed er der et ekstra demokratisk led i friskolens ledelse, som ikke kendes i folkeskolen:

”Gør man noget drastisk, eller laver man om på et eller andet, så er det jo lige pludselig en generalforsamling, der skal til. Mange af de der små beslutninger, dem tager bestyrelsen. Men er det noget, hvor man tænker, at det kunne der godt være en masse forældre, der har nogle holdninger til, så hører det hjemme på en generalforsamling. Så går man den vej.”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Samlet spiller bestyrelsen dermed en meget stor rolle og har beslutningskompetence i forhold til mange aspekter vedrørende skolens drift, - dog med undtagelse af ændringer, der er så drastiske, at de skal besluttet på en generalforsamling. Når det kommer til bestyrelsens rolle udadtil, er den derimod mere begrænset. Ifølge bestyrelsesmedlemmerne er det helt overvejende skolelederen, der har kontakten til kommunen, og som forsøger at presse på – fx i forhold til at få kommunen til at tænke friskolen mere ind (Bestyrelsesmedlemmer, friskole, FMK, 12.2.2014).

På folkeskolen har bestyrelsen formelt set begrænset indflydelse sammenlignet med bestyrelsen på friskolen. Folkeskolelederen tilstræber dog en meget åben stil i forhold til bestyrelsen:

”Jeg kører et princip om, at der ikke er noget, der er hemmeligt for skolebestyrelsen. De har tavshedspligt, så de kan få alt at vide, både om børn og medarbejdere, og så har de selvfølgelig alt omkring økonomi og principielle ting på skolen. Men åbenheden i sig selv giver en troværdighed, og det vil sige, at hvis de kommer og spørger om noget, så får de alt at vide”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Bestyrelsen oplever også selv denne åbenhed, og at åbenheden og diskussionen i sig selv kan være værdifuld, selvom det ikke er alle temaer, de har indflydelse på:

”Min holdning til sådan noget her har altid været - ikke bare i skolebestyrelsessammenhæng men også i andre sammenhænge - at én ting er formalia, og hvad vi formelt har lov til at bestemme, men så længe vi alle sammen rundt om bordet er enige, jamen så er det jo ligegyldigt, om vi har ret til at bestemme det eller ej. Hvis vi er enige med skoleledelsen, så er det fint, at det er dem, der formelt træffer beslutningen.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Bestyrelsen involveres dog på en række områder – i forhold til overordnede principper og politikker på skolen, ligesom der er repræsentanter fra bestyrelsen med ved ansættelsessamtaler. I forhold til den nye skolereform har bestyrelsen også været en aktiv del af processen. Opfattelsen er desuden, at bestyrelsen vil komme til at spille en større rolle fremadrettet på grund af skolereformen, fordi der er så mange ting, der brydes op og skal nytænkes, og dermed er der mange diskussioner, der skal tages. Arbejdet i bestyrelsen har også resulteret i konkrete tiltag – fx er det månedlige nyhedsbrev, ledelsen sender ud, blevet til på foranledning af bestyrelsen.

Ud over de interne forhold, skolebestyrelsen involveres i, er der også flere eksempler på, at bestyrelsen har engageret sig eksternt i forsøg på at påvirke kommunen. Ifølge bestyrelsesmedlemmerne er de i en anden og mere fri position end skolelederen, der er kommunalt ansat, og derfor har de bedre mulighed for at gå direkte til politikerne:

”Formelt set har vi jo ikke ret stor indflydelse. Så noget af det, vi har gjort en del i de senere år, det er trafik og andre ting, hvor vi prøver at påvirke kommunen igennem nogle andre kanaler, end skoleledelsen kan gøre. Fordi vi kan henvende os direkte til politikkerne, det kan skoleledelsen ikke. De er nødt til at gå igennem fagchefen. Så i situationer hvor vi synes, det er rimeligt, at der skal ekstra pres på fagsekretariatet, der kan vi så levere presset på politikersiden.”

”Jeg opfatter det som en af vores væsentligste roller, at vi kan tale skolens sag. Skoleledelsen er en del af kommunen og er nødt til at rette ind. Hvis kommunen siger, at sådan er det, så er de nød til loyalt at føre de beslutninger ud i livet. Det er vi ikke bundet af. Vi skal tale skolens sag”

(Bestyrelsesmedlemmer, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Dermed varetager bestyrelsen en kollektiv voice-funktion i forhold til kommunen. Eksempelvis har bestyrelsen har engageret sig eksternt i forhold til trafikken omkring skolen. Dette arbejde har resulteret i, at vejens status er blevet ændret til en lokal vej, så der ikke længere må køre lastbiler. Bestyrelsen engagerer sig også rent formelt ved at skrive hørings svar, når det er aktuelt. Her er oplevelsen dog, at høringsfristerne er meget kort, og at meget reelt er besluttet på forhånd. Generelt er oplevelsen, at kommunen involverer skolebestyrelsen for lidt – også i beslutninger som har direkte relevans for skolen:

”Jeg oplever det som en stor frustration. Vi bliver godt nok informeret, om de beslutninger, hvor vi kan afgive høringsvar, men derudover bliver vi aldrig inddraget i beslutninger. Heller ikke når det er nogle beslutninger, der vedrører skolen. Da beslutningen om, at pedelen lige pludselig skulle centraliseres, kom, havde vi ikke hørt om det. Det kom bare som en besked. Og der synes jeg faktisk, det ligefremt er sjofelt, at man ikke lige vender det med bestyrelsen og spørger: ”hvad siger I til det?”. Det behøver ikke engang være i form af et høringsvar. Undervisningschefen kunne da bare lige ringe og sige: ”Hvad mener I om det?” Men den kommunikation er der intet af. ”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, FMK, 26.2.2014)

Relationer til kommunen og vurdering af kommunens engagement

Ud over den rolle bestyrelsen spiller på skolerne, skal der nu ses mere generelt på skolernes relationer til kommunen. Dels i forhold til specifikke relationer i form af møder mv., dels i forhold til vurderingen af kommunens engagement i forhold til skolen som institution. De kondenserede uddrag fra interviewene, ses i Tabel 27 i bilagsafsnittet.

Som det allerede blev indikeret i den indledende del af analysen, er det overordnede indtryk, at friskolerne ikke har den store politiske opmærksomhed på trods af det store antal af friskoler i kommunen. Dette indtryk bekræftes ved analysen af interviewene fra friskolen. Der er flere områder, hvor friskolen gerne ville indgå i et samarbejde med kommunen, men hvor de ikke inviteres med ind. Dette gælder fx i forhold til dialogen om bedre overgange fra børnehave til skole, i forhold til svømmeundervisning og generel information om praktiske forhold på skoleområdet, som har betydning for friskolen – eksempelvis i forhold til skolebussen:

”Nogle gange har det også bare været nogle oplysninger, vi ikke har fået. Altså, hvis skolebussen stoppede med at køre, så ville vi faktisk også gerne vide det henede. ”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Det opleves også, at der var en bedre og tættere kontakt til kommunen før kommunesammenlægningen, end det er tilfældet i den nye kommune. Tidligere blev skolen inviteret med til møder med kommunen, og de fik økonomisk støtte til SFO'en, men nu er der hverken møder eller støttekroner:

”Der blev jo en forskel for os - for vores lille skole – da vi gik fra den tidligere kommune til at være Faaborg-Midtfyn kommune. Der blev det svært. Holdningen til skolen blev anderledes. Tidligere havde vi jo også søskendemoderation og boldt et årligt møde med kommunen og sådan nogle ting. Der kunne vi godt mærke, at vi ikke blev bedre stillet af, at der kom den der kommunesammenlægning, det gjorde vi ikke.”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Dog understreges det, at samarbejdet med kommunen omkring PPR mv. fungerer rigtig fint. Det er i højere grad rent politisk, at friskolen gerne vil tænkes mere ind. Også i bestyrelsen er oplevelsen, at den kommunale opmærksomhed på friskolerne er meget begrænset:

”Altså, rent politisk her i kommunen, der har vi nok ikke haft første prioritet”

”Nej, det ville være synd at sige. Der kan man godt mærke, at det er folkeskoleområdet, der prioriteres op. ”

”Ja, og her i lokalområdet er det jo de samme elever, vi skal tiltrække. Det er jo ikke særligt populært i kommunen, at vi tiltrækker så mange elever”

(Bestyrelsesmedlemmer, friskole, FMK, 12.2.2014)

Friskolelederen oplever dog en tendens til, at kommunen igen er begyndt at tænke friskolerne mere ind. Samtidig udtrykker lederen også forståelse for, at friskolerne er en kan-opgave, som kommunerne kan udelade, når økonomien er stram:

”Vi oplever mange valgløfter i hvert fald, men det er også svært, for vi ved jo også godt, at kommunerne skal spare, og vi ved jo også, at det ikke kun er vores område, der bliver ramt. [...] Det er jo klart, der er nogle ting de skal løfte, og så er der nogle steder, som de kan vælge at prioritere, hvis pengene ikke er til det. Så der er jo samtidig lidt forståelse for situationen, selvom vi jo synes, det er brandærgeligt. Og vi synes jo i forvejen, vi bliver skåret i forhold til statstilskuddet. Så vi kan godt føle, at vi nogle gange bliver ramt lidt dobbelt. ”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

Omvendt er der fra folkeskolelederens side en opfattelse af, at friskolerne somme tider inviteres for meget med, når de på den anden side ikke har de samme forpligtelser som folkeskolerne. Dette gælder eksempelvis i forhold til, at friskolerne er med i det nye tiltag omkring kulturelle rygsække til børnene:

”Jeg synes, det er lidt for nemt, at friskolen kan få de gode ting og være med til dem, men den tunge del, som gør ondt, den kan man godt blive fritaget for.”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

På folkeskolen er den generelle oplevelse at det kommunale engagement er meget begrænset, hvilket også kom til udtryk i belysningen af bestyrelsens rolle. Oplevelsen er, at meget er besluttet på forhånd på trods af et politisk ønske om øget borgerinddragelse. Bestyrelsen savner generelt at blive involveret, når der træffes beslutninger, der har direkte betydning for skolen. Skolen deltager dog i en række formelle møder med kommunen – både på bestyrelsesniveau, hvor der er dialogmøder med udvalget - og på skolelederniveau, hvor der både er dialogmøder og skoleledermøder. Rent formelt er relationen mellem skolen og kommune derudover reguleret af aftalestyring mellem kommunen og skolen.

Selvom folkeskolen også savner en større grad af dialog med kommunen, må det dog konkluderes, at relationen mellem folkeskolen og kommunen er væsentlig tættere end relationen mellem kommunen og friskolen.

Skolernes relationer til andre aktører

De sidste tema, der skal belyses i forhold til formel deltagelse og samarbejde, er skolernes samarbejdsrelationer med øvrige aktører. Det skal understreges, at der er tale om de samarbejdsrelationer, som interviewpersonerne umiddelbart kom i tanke om under interviewet, og derfor er analysen ikke nødvendigvis udtømmende. En oversigt med over de nævnte samarbejdsrelationer med andre aktører ses i Tabel 28 i bilagsafsnittet.

I forhold til friskolens samarbejde med andre aktører, deltager lederen i et lederforum med de øvrige friskoleledere i kommune, hvor de deler hinandens erfaringer. Samarbejdet med folkeskolen er, ifølge lederen, ret begrænset. Der er dog lidt samarbejde omkring musicals og SSP, og derudover orienterer skolerne hinanden, hvis der sker noget i lokalområdet:

”Hvis der foregår et eller andet ude i området, som man synes er vigtigt lige at få gjort hinanden opmærksomme på, så er vi gode til at tage fat i hinanden. Eller det kan også være noget med børnene indbyrdes. Så griber vi lige fat og tager hånd om det. Og det synes jeg er rigtig fint, at vi kan gøre det.”

(Leder, friskole, FMK, 9.1.2014)

På lærerniveau opleves der at være spredte relationer til de andre friskoler – baseret på personlige kontakter. Derudover har skolen en fast tradition med en anden friskole omkring en årlig hocketurning. Når det gælder kurser for lærere, er der mulighed for at tage disse både i friskoleregi og i traditionelt regi. I forhold til samarbejde med andre aktører i lokalområdet nævner ingen samarbejde omkring aktiviteter. Derimod er der mange eksempler på praktisk samarbejde, hvor friskolen enten låner lokaler og faciliteter ud, eller hvor skolen selv låner af andre. Dette gælder eksempelvis i forhold til daginstitutioner, der låner friskolens sal til aktiviteter.

Også på folkeskolen giver lederen udtryk for, at samarbejdet mellem folkeskolen og friskolen er begrænset. Lederen nævner dog, at der er sat et projekt i søen omkring fælles skolehaver. Folkeskolen har derimod et tæt samarbejde med den nærmeste folkeskole, som de har lavet en fælles proces med i forbindelse med diskussionerne omkring folkeskolereformen. Planen er et tættere samarbejde fremover – evt. i forhold til enkelte fælles fag på overbygningen, så der bliver flere muligheder for eleverne.

”Jeg synes, der er nogle opgaver i reformen, som vi har svært ved som skole, fordi overbygningen ikke er så stor. Det vil sige, at hvis vi skal give de tilbud til børnene, så skal vi have nogle flere til at løfte det. Så der er en praktisk tilgang til det, men der er også det om, at jeg tror det løfter vores unge mennesker, at de kommer til at have fx fransk sammen med nogen, de ikke kender”

(Leder, folkeskole, FMK, 9.1.2014)

Folkeskolen har derudover et samarbejde med den lokale badmintonklub, som kører forløb for de mindste årgange. Der er lagt op til yderligere samarbejde med foreningslivet i forbindelse med reformen, og skolen planlægger at afholde et møde med foreningerne med henblik på evt. yderligere samarbejde. Som en anden udløber af reformen, skal skolebestyrelsen tage stilling til, hvorvidt de fremover ønsker mulighed for, at en af bestyrelsespladserne skal gå til en ekstern repræsentant fra enten forenings- eller erhvervslivet. Det er en ny mulighed, der ligger i reformen, som følge af ønsket om øget samarbejde med det omgivende samfund. Endelig har skolelederen en idé om at samarbejde med det lokale erhvervsliv om konkrete problemstillinger, som kan benyttes i projektarbejde for de ældste elever. Dette er dog kun på tegnebrættet. Samlet har skolen dermed en række forskellige relationer til de omgivende aktører i lokalsamfundet, og det er tydeligt, at særligt reformen har sat flere tanker i gang om yderligere samarbejdsrelationer.

Den ovenstående analyse indikerer, at folkeskolen umiddelbart har flere samarbejdsrelationer med andre aktører omkring aktiviteter, end det er tilfældet på friskolen, hvor der i højere grad er tale om praktisk samarbejde. Det kan dog ikke afgøres, hvorvidt disse forskelle skyldes ejerform. Folkeskolens placering ved siden af den lokale hal og den deraf følgende geografiske nærhed til foreningslivet, kan ligeledes være en af årsagerne til forskellene mellem skolerne på dette punkt.

Sammenfatning – formel deltagelse og samarbejde

Den nedenstående tabel opsummerer resultaterne på indikatorerne for dimensionen 'formel deltagelse og samarbejde' fordelt på de to skoletyper. I forhold til bestyrelsens interne rolle på skolen, har friskolebestyrelsen formelt set det samlede, overordnede ansvar for skolens drift og økonomi. Bestyrelsens interne rolle er derfor meget stor. På folkeskolen er skolebestyrelsens rolle formelt set betydeligt mindre, men repræsentanterne oplever at blive taget med på råd. I forhold til den eksterne rolle, er det særligt skolebestyrelsen på folkeskolen, som ser det som en af bestyrelsens væsentligste roller at varetage skolens interesser over for kommunen. På friskolen er det derimod helt overvejende skolelederen, som varetager denne funktion. I forhold til kommunale aktørers engagement i skolen, opleves dette at være begrænset på begge skoler – og i særdeleshed på friskolen. På folkeskolen er der formelle relationer gennem møder, men dialogen opleves alligevel at være begrænset. Med hensyn til relationer til øvrige eksterne aktører, har folkeskolen et samarbejde med en række aktører i lokalområdet – herunder foreningslivet – omkring konkrete aktiviteter. Friskolen har også eksterne samarbejdsrelationer – dog primært knyttet til praktiske forhold, som fx lån af lokaler og faciliteter. Hvorvidt forskellene i relation til det eksterne samarbejde skyldes ejerform eller helt andre forhold, som fx geografisk nærhed til andre aktører, er dog ikke muligt at afgøre her. Den væsentligste forskel, som tilsyneladende hænger sammen med ejerform, er at den interne deltagelsesdimension er størst på friskolen, mens den eksterne dimension spiller en større rolle på folkeskolen.

Tabel 10: Formel deltagelse og samarbejde – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Friskole	Folkeskole
Bestyrelsens påvirkningsmulighed på hvad der sker på skolen Intern påvirkning	Bestyrelsens er ansvarlig for skolens samlede drift Stor rolle ift. intern påvirkning	Skolebestyrelsen fastlægger principper for skolens virksomhed Medium rolle ift. intern påvirkning
Muligheden for at påvirke den kommunale politik Ekstern påvirkning	Bestyrelsen spiller en begrænset rolle	Bestyrelsen spiller en stor rolle – varetager skolens interesser over for kommunen
Politiske og administrative repræsentanternes engagement i institutionen	Meget begrænset	Formelle relationer via møder men begrænset dialog
Involvering af andre organisationer/samarbejde med andre organisationer fx frivillige foreninger	Primært praktisk samarbejde	Samarbejde omkring aktiviteter og undervisning

6.2 Opsamling på skoleområdet i Faaborg-Midtfyn

Sammenfattende kan det konkluderes, at der er store forskelle på de betingelser, hhv. folkeskolen og friskolen arbejder under i casekommunen. I forhold til de politiske holdninger, er der ikke åben modstand mod friskolerne, men der er meget begrænset politisk opmærksomhed på friskolerne, på trods af at cirka en tredjedel af kommunens børn går på friskole.

Ses der på de tre dimensioner for aktivt medborgerskab, er der interessante forskelle mellem folkeskolen og friskolen i forhold til dimensionen 'værdier'. Værdier spiller en stor rolle både på folkeskolen og friskolen, men hvor værdierne på folkeskolen primært har betydning for omgangstonen og for aktiviteterne, er værdierne på friskolen en integreret del af selve undervisningen. Også i forhold til frivilligt arbejde er dette mere udbredt på friskolen end på folkeskolen. På friskolen er der en eksplicit forventning om et meget stort forældreengagement – også i forhold til praktisk arbejde på skolen. Dette er i mindre grad tilfældet på folkeskolen, hvor forældreengagementet ganske vist er der, men i mindre grad.

I forhold til rettigheder og autonomi viser analysen overordnet, at der opleves at være gode muligheder for at vælge og skifte skole. Det frie valg er dog begrænset af, at der i perioder er venteliste på friskolen. På begge skoler er oplevelsen, at der er gode muligheder for at påvirke hverdagen gennem uformel kontakt til lærere og ledelse. Den største forskel mellem skolerne i forhold til denne dimension er oplevelsen af skolernes handlingsrum. På friskolen opleves der en meget stor grad af frihed, mens der på folkeskolen opleves en stigende grad af styring og kontrol med mindre selvbestemmelse til følge.

I forhold til formel deltagelse og samarbejde viste analysen relativt store forskelle mellem skolerne. På friskolen er bestyrelsens interne rolle meget omfattende, da bestyrelsen er ansvarlig for skolens samlede drift og økonomi. Omvendt spiller bestyrelsen en meget begrænset rolle i forhold til den eksterne interessevaretagelse over for kommunen, hvor det i højere grad er friskolens leder, der tager kontakt. Dette står i modsætning til folkeskolen, hvor skolebestyrelsen er aktiv i forhold til de interne forhold på skolen, men hvor deres formelle indflydelsesmuligheder er betydeligt mindre, end det er tilfældet for friskolens bestyrelse. Skolebestyrelsen har imidlertid i flere sammenhænge spillet en aktiv rolle i forhold til at varetage skolens interesser over for kommunen.

Det kan ikke i alle tilfælde afgøres, om de forskelle, der er identificeret mellem skolerne i forhold til de tre dimensioner, kan tilskrives skolernes ejerform. Analysen har imidlertid sandsynliggjort, at de nævnte forskelle i det frivillige engagement, oplevelsen af institutionernes handlingsrum samt bestyrelsernes rolle og relationerne til kommunen kan knyttes til ejerformen.

6.3 Plejehjemsområdet Faaborg-Midtfyn kommune

I Faaborg-Midtfyn kommune er der 10 kommunale og 1 selvejende plejehjem. Selvejende udbydere fylder dermed ikke meget i den samlede plejehjemsdrift. Ses der på private udbydere på ældreområdet generelt, ligger kommunen imidlertid højt i forhold til landsgennemsnittet. 42 % af de borgere, der i 2012 var visiteret til hjemmehjælp, valgte en privat udbyder, mens landsgennemsnittet er på 36 % (www.statistikbanken.dk). Det drejer sig dog udelukkende om private udbydere til praktisk hjælp, da kommunen ikke havde private udbydere på den personlige pleje, da casestudiet blev gennemført.

De udvalgte plejehjem er placeret i to mindre landsbysamfund. De tilhører således ikke det samme område, men typen af lokalsamfund minder om hinanden. Derudover bygger begge plejehjem på principperne om leve-bo-miljø, har eget køkken og nogenlunde samme størrelse. Endelig har begge plejehjem en særlig skærmet afdeling for beboere med alvorlig demens.

Det selvejende plejehjem er etableret i 1970 af Danske Diakonhjem i samarbejde med den daværende kommune. I lokalsamfundet var der kendskab til Danske Diakonhjem gennem forbindelser til et af de øvrige diakonhjem på Fyn, og derfor blev kontakten etableret. Plejehjemmet har hele tiden været selvejende, men ledelsesstrukturen har varieret. I en periode var der således delt ledelse mellem det selvejende plejehjem og det kommunale plejehjem i kommunen (www.diakonhjem.dk). Nu er strukturen imidlertid anderledes, og både ledelse og medarbejdere er ansat i Danske Diakonhjem.

Plejhjemmet er opdelt i fire enheder, hvoraf den ene er en skærmet enhed for demente. Tidligere har der været fast plejepersonale på de enkelte enheder. Dette har dog ændret sig for nyligt, hvor man er gået fra at have faste dagvagter og aftenvagter til blandede vagter. Der er i dag ikke noget egentligt beboer-pårørenderåd på plejhjemmet. I stedet fungerer to meget aktive frivillige som beboernes repræsentanter²³, og dette suppleres med mailkontakt til de pårørende. Endelig er der en stor venneforening tilknyttet plejhjemmet, som arrangerer aktiviteter – både for beboerne og for deltagere udefra.

Det kommunale plejhjem blev etableret i starten af 1950'erne i en tidligere skolebygning og er ligesom det selvejende beliggende i en mindre landsby. Plejhjemmet er siden blevet udvidet og ombygget gennem tilbygninger. Senest gennem en stor ombygning i 2003, hvor plejhjemmet blev omdannet til et leve-bo-miljø bestående af fem selvstændige enheder med hver deres køkken. Der er fast personale i de fem enheder - både plejepersonale og en køkkenassistent med undtagelse af nattevagterne, hvor to personer dækker alle enhederne. Plejhjemmet er udvalgt til at være et særligt demensplejhjem, hvilket vil sige, at plejhjemmet også modtager særligt udsatte grupper – herunder udad reagerende demente. Der er et beboer-pårørenderåd på plejhjemmet. Rådet har dog mistet en del medlemmer for nyligt på grund af dødsfald, og derfor er der pt. kun to pårørende og én beboer i rådet.

Den følgende analyse vil se på værdier, rettigheder og autonomi samt formel deltagelse og samarbejde på de to plejhjem. Analysen indledes dog med at belyse de kommunale perspektiver på området.

6.3.1 Politiske holdninger på plejhjemsområdet

Når det handler om plejhjem er der ingen af de fundne lokale partiprogrammer, der specifikt omtaler kommunale kontra selvejende plejhjem. I Venstres partiprogram er der dog generelt fokus på, at der skal være valgfrihed mellem kommunale og private tilbud på alle områder, samt at konkurrencen mellem private og offentlig udbydere bør udbygges (Venstre FMK 2013). Dette nævnes imidlertid ikke i de øvrige programmer. Ifølge både den administrative chef og udvalgsformanden på området er sammensætningen af offentlige, private og frivillige udbydere generelt ikke noget, som fylder meget i den politiske debat:

²³ Den interviewede repræsentant fungerer dels som beboernes talerør, er frivillig i plejhjemmets cafe, sidder i bestyrelsen i Venneforeningen og er med i boligbestyrelsen for Danske Diakonhjem (Beboer- pårørenderepræsentant, selvejende, FMK, 6.3.2014).

”Der er ikke de store ideologiske diskussioner i vores udvalg. Man kan så sige, om det er godt eller skidt. Det kan være svært at se forskel på politikerne, men omvendt tænker jeg - eller det er i hvert fald min erfaring efter de mange år i politik - at borgerne faktisk helst ser, at vi finder ud af det sammen. ”

(Administrativ leder, ældreområdet FMK, 8.10.2013)

Da casestudiet blev gennemført, var der lige blevet vedtaget nye udbudsregler på nationalt plan, så derfor var det et område, der skulle til debat i kommunalbestyrelsen inden for den nærmeste fremtid. Ifølge udvalgsformanden er der de klassiske ideologiske forskelle i holdningerne til private udbydere. Som repræsentant for Venstre er formanden selv tilhænger af udbud og muligheden for at private aktører kan byde ind men understreger dog, at kvaliteten kommer i første række:

I: ”Hvordan er holdningerne til det i kommunalbestyrelsen, er det noget man er for eller imod, det her med, at det skal være mere vidtgående med de her udbud?”

R: ”Jamen, der er jo partier, der ikke bryder sig om udbud, og så er vi nogen, der er lidt mere åbne over for det, men jeg er ikke mere ideologisk, end at kvaliteten skal være i orden. Vi skal kunne stå inde for det, vi byder vores borgere. Det handler ikke kun om penge, - det handler også om kvalitet i de ydelser, vi leverer”

(Udvalgsformand, ældreområdet, FMK, 8.10.2013)

Både den administrative chef og udvalgsformanden fortæller desuden, at der tidligere har været drøftelser om, hvorvidt der skulle sendes plejehjem i udbud. Her har bekymringerne imidlertid gået på den faglige kvalitet:

”Og med hensyn til plejehjem har vi drøftet det. Man kunne jo godt prøve at sende plejehjem i udbud, for så skulle vi jo selv have mulighed for at byde ind for at se, om de kan gøre det bedre end os, og om der er noget vi kan lære? Men når jeg så samtidig læser fra USA, at kvaliteten er ringe på de plejehjem, der er udliciteret, og jeg hører, der har været problemer andre steder med, at der har været brugt nogle underleverandører, som ikke var fagligt uddannede, så bliver jeg lidt betænkelig. Men lad os nu se, hvilke muligheder vi har, for bekendtgørelsen er ikke kommet endnu, så vi ved ikke rigtig, hvilke konditioner vi arbejder under, men det kunne da være en mulighed”

(Udvalgsformand, ældreområdet, FMK, 8.10.2013)

Siden casestudiets afslutning, har kommunalbestyrelsen imidlertid besluttet ikke at sende plejehjem i udbud (Udvalgsformand, ældreområdet, FMK, mail 16.1.2015).

Rent indholdsmæssigt er der, ifølge den administrative leder, en tendens til, at politikerne gerne vil arbejde efter principperne om leve-bo-miljøer, hvilket konkret kommer til udtryk i et nyt plejehjemsbyggeri, som er tilrettelagt netop ud fra disse principper. Dermed er der en klar politisk holdning til indholdet i de kommunale tilbud.

Når det gælder politiske holdninger i forhold til kommunale kontra selvejende plejehjem på mere specifikt plan, fylder dette tilsyneladende ikke noget i debatten. Dette er måske ikke så overraskende i lyset af, at der kun forefindes et enkelt selvejende plejehjem i kommunen. Interessant er det dog, at der slet ikke sondres mellem de kommunale plejehjem og det selvejende plejehjem på kommunens hjemmeside. Med udvalgsformandens ord: *"er det jo ikke noget, borgeren mærker"* (Udvalgsformand, ældreområdet, FMK, 8.10.2013). Det selvejende plejehjem fremgår på listen over plejehjem på lige fod med de øvrige plejehjem i kommunen, og generelt opleves der fra kommunalt hold ikke at være de store forskelle mellem de kommunale plejehjem og det selvejende plejehjem, ud over at aftalen med Danske Diakonhjem er reguleret af en driftsoverenskomst:

R: "Der er en anden værditilgang, fordi det er Danske Diakonhjem, men i selve den daglige drift, der er der ikke forskel, det er der ikke. Det ved vi jo, fordi vi er i konstant dialog, og lederne er med til vores ledermøder og sådan nogle forskellige ting"

I: "Så det samarbejde, det er fuldstændigt på lige fod med de kommunale plejehjem?"

R: "Fuldstændig, ja, ja. Der er ikke noget. Der er nogle ting, lederen vælger fra. Det har hun så lov til, og i en lang række andre ting, der deltager hun på fuldstændig lige fod. Hun er jo så også hægtet op på, at hun skal levere den samme service, som alle vores andre plejehjem skal, og der bliver jo ført uanmeldt tilsyn og anmeldt tilsyn, og det kører på fuldstændig samme vis".

(Administrativ leder, ældreområdet, FMK, 8.10.2013)

Ifølge både udvalgsformanden og den administrative leder er der et meget fint samarbejde med det selvejende plejehjem, og økonomien i driftsaftalen er beregnet, så det selvejende plejehjem har fuldstændig de samme økonomiske vilkår som de kommunale. Opfattelsen er, at det selvejende plejehjem primært adskiller sig i forhold til værdigrundlaget. Den administrative leder understreger dog, at der også er store værdimæssige og kulturelle forskelle mellem de kommunale plejehjem i øvrigt. Samlet er opfattelsen fra kommunalt hold, at det selvejende plejehjem har samme betingelser som de kommunale, og at forskellene i øvrigt er små.

6.3.2 Kommunens styringsmuligheder

Gennem driftsoverenskomsten har kommunen overordnet gode muligheder for styring på området. Det selvejende plejehjem indgår på lige vilkår med de øvrige plejehjem i det kommunale visitationssystem og skal desuden leve op til de samme kvalitetsstandarder. Dermed er det selvejende plejehjem tæt integreret i det kommunale system. Der, hvor de styringsmæssige udfordringer kommer til udtryk, er i forhold til frit valg. Her har kommunen haft stigende udgifter til mellemkommunale betalinger, fordi kommunens borgere vælger plejehjem i andre kommuner, - primært fordi de pårørende flytter til større byer. En anden styringsmæssig udfordring er, at der ikke er lige konkurrence i forhold til det frie valg på hjemmehjælpsområdet. Dette kommer til udtryk ved, at kommunerne ikke har mulighed for at tilbyde tilkøbsydelse, hvilket de private udbydere kan. Muligheden for tilkøb er – kombineret med en større sandsynlighed for, at den samme person kommer hver gang - tilsyneladende en af de væsentligste årsager til, at mange vælger private udbydere til praktisk hjælp:

”Så hvis der kom en ændring i lovgivningen, i forhold til hvad vi må som offentlige leverandører, og hvad man må som private leverandører, så konkurrenceparametrene på den måde blev sidestillet, så ville det da være rigtig dejligt”

(Administrativ leder, ældreområdet, FMK, 8.10.2013)

Selvom der overordnet er en positiv holdning til det frie valg, mangfoldigheden samt muligheden for læring på tværs af de forskellige tilbud, er der dermed en oplevelse af, at det frie valg uvilkårligt medfører nogle styringsmæssige og konkurrencemæssige udfordringer.

6.3.3 Værdier

Det selvejende plejehjem er som tidligere nævnt en del af Danske Diakonhjem, og derfor bygger plejehjemmet på et kristent værdigrundlag. På hjemmesiden fremgår det, at tryghed er den helt grundlæggende værdi, der arbejdes ud fra. Mere konkret er hensigten at have fokus på nærvær og opmærksomhed på den enkeltes behov, at skabe trygge og hjemlige omgivelser samt at have respekt for det enkelte menneskes værdier. Under Danske Diakonhjems menneskesyn står der desuden, at de giver plads til livsglæde, medindflydelse og engagement for beboere, pårørende, frivillige og medarbejdere (www.diakonhjem.dk). Dermed er medindflydelse, som også er i fokus i denne rapport, en eksplicit del af plejehjemmets værdigrundlag. Ud over disse overordnede principper, som gør sig gældende for samtlige plejehjem under Danske Diakonhjem, har plejehjemmet også nogle værdimæssige principper,

som hænger sammen med leve-bo-miljøets fokus på hjemlighed og medindflydelse i hverdagen. Der er dog umiddelbart en god sammenhæng mellem de overordnede værdier og principperne bag leve-bo-miljøet – særligt i forhold til trygge og hjemlige omgivelser, medindflydelse og respekten for det enkelte menneske. På det kommunale plejehjem er det værdimæssige fokus på principperne for plejehjemmets leve-bo-miljø, som har stor betydning for dagligdagen. Tabel 29 i bilagsafsnittet viser kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til værdiernes betydning på hhv. det kommunale og det selvejende plejehjem i undersøgelsen.

På det selvejende plejehjem har leve-bo-miljøet ligeledes betydning for dagligdagen på plejehjemmet. Derudover spiller det diakonale værdigrundlag en stor rolle. Ifølge lederen udleveres værdigrundlaget til alle nye ansatte og nye beboere, og lederen lægger stor vægt på den åndelige omsorg for beboerne. Lederen understreger desuden, at den åndelige omsorg udøves i respekt for forskellige trosretninger:

”Det er diakonien, den åndelige omsorg, der er i fokus. Det, jeg godt kan lide ved åndelig omsorg, det er, at det ikke er så målbart. Og det er dejligt, at vi stadigvæk har et felt, hvor du ikke kan komme ind og måle noget. Fordi hvordan måler man, hvad det betyder for mig, at vi har læst fadervor i dag? [...] Det er kommet til at betyde noget for mig med årene at få den der vinkel på sammen med de ældre. Fordi jeg har oplevet, at de ældre de efterspørger det. De har brug for den refleksionsstund, en åndelig omsorg kan give. For det handler jo egentlig meget om refleksion.”

(Leder, selvejende, FMK, 12.2.2014)

Hos de ansatte og repræsentanten for beboerne, nævnes aktiviteterne som det mest synlige tegn på, at plejehjemmet er et diakonhjem. De ældre har mulighed for at deltage i både andagter og gudstjenester. De interviewede ansatte oplever dog ikke, at det diakonale har nogen betydning for deres daglige arbejde:

I: ”Hvad det betyder for jeres arbejde, at plejehjemmet er et diakonhjem?”

R: Åh ja, jeg er jo ikke meget for at sige det, men jeg mærker jo altså ikke den store forskel. Det gør jeg simpelthen ikke. Jo, selvfølgelig er andagten der om formiddagen. Vi har jo også gudstjeneste. Jeg ved ikke, om det er mere, end der er andre steder. Men i min hverdag synes jeg ikke, at jeg mærker nogen forskel.”

(Ansatt, selvejende plejehjem, FMK, 6.3.2014)

Dog nævner begge ansatte, at de mærker ledelsens fokus på den åndelige omsorg. Hos beboerpårørende repræsentanten er oplevelsen desuden, at der er en større grad af rummelighed over for de ansatte end andre steder, hvilket kobles til, at plejehjemmet er et diakonhjem:

”Der kan jo godt være en ansat, hvor man undrer sig over, at vedkommende bliver ved med at være her. Men hvor man så bliver ved med at give en chance og en chance til. Og det, tror jeg, er fordi, det er et Diakonhjem. Der skal være plads til alle, og der skal være plads til vores forskellighed. Vi skal drage omsorg for alle.”

(Beboerrepræsentant, selvejende, FMK, 6.3.2014)

Samme opfattelse kommer til udtryk hos lederen, der mener, at man på det selvejende plejehjem tør at gribe tingene an på mere utraditionel vis end i det kommunale system. Som eksempel på dette har plejehjemmet gjort en særlig stor indsats for at få en beboer ind på plejehjemmet, som på grund af sociale problemer levede under uforsvarlige forhold. Samtidig har plejehjemmet på forskellig vis taget sig af vedkommendes pårørende. En indsats, som der er stor opbakning til i Danske Diakonhjem, men som efter lederens opfattelse ville være mindre velset i det kommunale system (Leder, selvejende, FMK, 12.2.2014).

På det kommunale plejehjem har leve-bo-principperne meget stor betydning for dagligdagen på plejehjemmet:

”Vi har pædagogiske måltider. Det vil sige, at personalet spiser med. Så vi er altid sammen med beboerne. Nogle af de principper, der hører med i leve-bo-tankens, det er jo, at man er sammen med personalet og beboerne hele tiden, mens man er på vagt. Så der er ikke sådan en vagtstue, hvor man trækker sig tilbage og kun kommer ud, når klokkerne ringer. Man er jo en del af familien.”

(Leder, kommunalt, FMK, 10.1.2014)

Principperne har dermed afgørende betydning for den måde, hverdagen og plejen af beboerne tilrettelægges på. En af de ansatte fremhæver, at disse principper var den væsentligste grund til, at hun valgte plejehjemmet som arbejdsplads. Ifølge lederen er det plejepersonale med et særligt omsorgs-gen, som trives med leve-bo-miljøet, da det kræver noget andet end at arbejde på et mere traditionelt plejehjem.

Samlet spiller værdier/principper en rolle på begge plejehjem, men det selvejende plejehjem adskiller sig ved de diakonale principper, som kommer til udtryk både i plejen og i konkrete aktiviteter på plejehjemmet. Værdierne kommer i særlig grad til udtryk hos ledelsen, mens de ansatte og beboerrepræsentanten primært nævner andagter og gudstjenesterne som udtryk for værdigrundlaget. Derudover oplever de ansatte ikke, at de kristne værdier har nogen særlig betydning for deres eget arbejde i plejen. Beboerrepræsentanten oplever dog en stor grad af rummelighed på plejehjemmet, som

tilskrives værdigrundlaget. Spørgsmålet er imidlertid, om det er værdierne, eller om det er helt andre forhold, der har betydning for beboernes valg af plejehjem. Dette belyses i det følgende afsnit.

Årsager til valg af plejehjem

På begge plejehjem er opfattelsen, at geografien er den væsentligste årsag til valget af plejehjem. På det selvejende plejehjem mener hverken de ansatte eller repræsentanten for beboerne, at plejehjemmets værdigrundlag spiller en afgørende rolle for valget. Geografien opleves at være den dominerende årsag – ikke mindst fordi der ikke ligger andre plejehjem i nærområdet. Derudover har mange beboere allerede en relation til plejehjemmet på forhånd, fordi mange er vant til at komme på stedet via cafeen og venneforeningens arrangementer. Lederen har stor fokus på at åbne op over for lokalsamfundet, så potentielle kommende beboere får en relation til stedet. Ifølge lederen er der dog nogle af beboerne, som har valgt ud fra det åndelige tilbud, der gives. Dermed kan det ikke afvises, at værdierne har betydning for valget af plejehjem, men geografien synes at være det væsentligste argument.

På det kommunale plejehjem er fornemmelsen, at oplandet er blevet større i de senere år. Dels på grund af kommunalreformen og dels på grund af, at plejehjemmet har fået status som et særligt demensplejehjem. Geografien kan dels have betydning i forhold til beboernes egen tilknytning til lokalområdet, men det kan også være afstanden til børnene, som spiller ind. Lederen af det kommunale plejehjem mener dog, at oplevelsen af miljøet på plejehjem i stigende grad også spiller en rolle for valget. Det samme kommer til udtryk hos de ansatte, der også nævner, at leve-bo-miljøet kan have betydning for valget.

Samlet synes geografien at være den væsentligste årsag til valget af plejehjem – både på det kommunale og det selvejende plejehjem. Oplevelsen er dog generelt, at der er flere forskellige årsager, der spiller sammen i valget af plejehjem – også de mere bløde værdier som stemningen på stedet. På begge plejehjem har personalet desuden en opfattelse af, at plejehjemmets gode ry har betydning for, at der fortsat er venteliste. Tabel 30 i bilagsafsnittet viser de kondenserede uddrag af interviewene i forhold til årsagerne til valg af plejehjem.

Samlet har analysen vist, at det selvejendes plejehjems kristne værdigrundlag er synligt på plejehjemmet – både i forhold til konkrete aktiviteter og i forhold til en høj grad af rummelighed. Det er dog primært ledelsen, der ser det som et helt centralt særtræk, mens særtrækkene tilsyneladende er mindre tydelige for de øvrige interviewpersoner. På det kommunale plejehjem er det i særlig grad leve-

bo-principperne, som fremhæves som særlige kendetegn ved plejehjemmet. I forhold til årsagerne til valget af plejehjem synes værdierne dog at spille en mindre væsentlig rolle. Opfattelsen er, at valget af plejehjem bygger på en række forskellige faktorer, men at geografien er den væsentligste årsag.

Frivilligt arbejde på plejehjemmene

Det næste tema, der skal belyses, er det frivillige arbejde på plejehjemmene, med særlig fokus på, om der kan identificeres nogen forskelle, som knytter sig til plejehjemmenes værdimæssige grundlag og ejerform. Både på det selvejende plejehjem og det kommunale plejehjem spiller frivilligt arbejde en betydelig rolle. Dette gælder i særdeleshed i forhold til de aktiviteter, der foregår på plejehjemmet. Begge plejehjem har en venneforening, som har faste aktiviteter, og som derudover står for større arrangementer.

På det selvejende plejehjem er der en meget aktiv venneforening. Der er musik og banko på ugentlig basis samt en månedlig hyggelørdag med forskelligt indhold. Derudover er der særlige arrangementer som ålegilde, julefrokost, sommerfest mv. Udover venneforeningen er der, som tidligere nævnt, to faste frivillige – som også fungerer som repræsentant for beboerne, nu hvor der ikke længere er et beboer-pårørenderåd på plejehjemmet. Den ene af de to – som er interviewet her – hjælper fast til i plejehjemmets café:

”Det jeg snakker om nu, er selve plejehjemmet, hvor jeg er med i alt, hvad der foregår i cafeen. Beskæftigelse - eller hvad skal jeg kalde det - alle flodeskumstingene. Vi kører ture om torsdagen, - om sommeren kører vi ture med alle de beboere, der overhovedet kan. Så kører vi en pølse-tur og en is-tur. Det er så godt. De bliver trøtte, når vi kommer hjem, men sikke nogle oplevelser vi har.”

(Frivillig og beboerrepræsentant, selvejende, 6.3.2014)

Derudover er der nogle frivillige, som kommer og går tur med beboerne en gang i ugen, og der er nogen, der kan ringes til, hvis der ikke er pårørende til at tage med til lægen, eller hvis der er behov for vågekoner (Ansatte og leder, selvejende, FMK, 6.3.2014, 12.2.2014). Venneforeningen tjener lidt på deres arrangementer, og overskuddet går til beboerne. Eksempelvis får alle beboere en gave til jul (Ansatt, selvejende, FMK, 6.3.2014).

På begge plejehjem er der overordnet et meget positivt syn på den frivillige indsats og de mange aktiviteter, der arrangeres for beboerne. Den frivillige på det selvejende plejehjem, som hjælper til i

cafeen, er dog meget opmærksom på ikke at blande sig i personalets opgaver for ikke at overskride deres grænser. Hun oplever imidlertid at grænsen mellem de frivillige opgaver og de plejerelaterede opgaver kan være svær at holde helt skarp, da det eksempelvis er nødvendigt at hjælpe beboerne med toiletbesøg på ture ud af huset.

På det kommunale plejehjem har venneforeningen faste aktiviteter en gang om måneden, og derudover kan der være særlige arrangementer. Venneforeningen består primært af pensionister, hvoraf nogen er tidligere ansatte på plejehjemmet. Der er stor opbakning til venneforeningens aktiviteter – også fra de ansatte på plejehjemmet:

R: "Man er med til at få tingene til at hænge sammen her, - også når man har fri. Så vi kommer jo også ind, når der er arrangementer. Så møder folk ind, selvom de har fri og er med til høstfester og til fastelavn, som vi havde den anden dag."

R: "Og en gang om måneden holder venneforeningen noget oppe i cafeen. Og det deltager vi jo også bredt i. Der er en stor opbakning til det."

I: "Og der kommer i også, selvom i ikke er på arbejde?"

R: "Ja, ja. Og hvis vi er på arbejde, så møder aftenvagten lidt tidligere for at man kan komme med derop. I morgen der møder jeg lidt tidligere, fordi der er et arrangement deroppe. Så det gør vi, ja. Der er personale med deroppe. Det er sådan en aftale, vi har. "

(Ansatte kommunalt, FMK, 1.3.2014)

Dermed suppleres venneforeningens aktiviteter med en frivillig indsats fra de ansattes side, hvor de ofte deltager i arrangementerne på frivillig basis uden for arbejdstiden. Venneforeningens arrangementer er åbne for folk udefra, og der afholdes også arrangementer, som har til formål at skaffe penge til foreningen – som fx loppemarked eller julemarked. Eksempelvis har venneforeningen bidraget økonomisk til plejehjemmets bus, der benyttes til ture ud af huset. Medlemmer af venneforeningen tager også lejlighedsvis med på ture med beboerne, hvis der er behov for det. Ud over venneforeningen, er der andre frivillige, som sørger for bankospil en gang i ugen, og en frivillig der hjælper, når der er gymnastik. I forhold til de pårørendes frivillige engagement oplever både de ansatte og lederen, at overgangen til leve-bo-miljø i sin tid medførte et øget engagement blandt de pårørende, fordi det i højere grad føles som et hjem:

”Men jeg tænker, at det jo også har noget at gøre med, at vi andre pludselig så på dem på en anden måde. Ikke bare som nogle syge, gamle mennesker, men som nogen hele mennesker, der også havde nogen raske ressourcer der kunne bruges. Det gav helt klart et andet liv fra beboerne. Men jeg vil også sige, at pårørende er meget mere involveret. De føler også, at det i højere grad er deres ægtefælles eller deres forældres hjem, de kommer ind i.”

(Leder, kommunalt, FMK, 10.1.2014)

De ansatte oplever dog, at det er blevet lidt sværere at involvere de pårørende i takt med, at de også er blevet ældre, hvilket er en naturlig følge af, at mange beboere nærmer sig de 90, når de flytter på plejehjem:

”De er blevet ældre. [...] Det er forskellen, synes jeg, i forhold til da vi startede ud. De kommer stadigvæk og ser det som deres mors og fars hjem. Men det der med at bruge en lørdag heroppe, hvor man arbejder fra morgenen af og får mad og sådan noget, den er lidt svære at få effektueret.”

(Ansæt, kommunalt, FMK, dato, 1.3.2014)

Tidligere blev der afholdt arbejdsdage, hvor man blandt andet ordnede haven, men oplevelsen er, at det er blevet vanskeligere i dag. Der er dog stadig en enkelt pårørende, der hjælper i haven eller med andre praktiske ting, ligesom en anden kommer til jul og laver rullepølse og sylte. Helt overvejende er det dog venneforeningen, som står for den største del af den frivillige indsats på plejehjemmet.

Samlet synes der ikke at være de store forskelle i det frivillige engagement på de to plejehjem. Begge steder spiller frivilligt arbejde en stor rolle - primært i forhold til aktiviteter for de ældre gennem venneforeningerne. På begge plejehjem er der dog også frivillige, som ikke er i venneforeningen, men som har andre opgaver på plejehjemmet. Den frivillighed, som ligger uden for venneforeningerne, spiller tilsyneladende en lidt større rolle på det selvejende plejehjem i kraft af den faste frivillige hjælper i plejehjemmets cafe. Denne forskel kan dog ikke kobles til plejehjemmenes ejerform.

Sammenfatning - værdier

Den nedenstående tabel opsummerer de enkelt indikatorer for dimensionen værdier. På det selvejende plejehjem er der enighed om, at de diakonale værdier spiller en rolle for hverdagen på plejehjemmet i kraft af konkrete aktiviteter samt ledelsens fokus på åndelig omsorg. Fokus er dog størst hos ledelsen

og mindre udbredt blandt de ansatte. Samtidig er der opbakning til principperne bag leve-bo-miljøet på alle niveauer. På det kommunale plejehjem er der ligeledes udbredt tilslutning til principperne bag leve-bo-miljøet på alle niveauer. Derudover er der hos lederen på det selvejende plejehjem en klar opfattelse af, at der er mere fokus på det åndelige end på andre plejehjem. Der er også enkelte beboere der vælger plejhjemmet på grund af dette, men det er ikke det generelle billede. Den væsentligste årsag til valg af plejehjem er den geografiske beliggenhed, hvilket også gør sig gældende for det kommunale plejehjem. Dog opleves også leve-bo-miljøet samt det faktum, at plejhjemmet har eget køkken, som væsentlige særtræk. I forhold til frivillighed spiller venneforeningerne en stor rolle for aktiviteterne på begge plejehjem. På det selvejende plejehjem er der derudover frivillige i plejhjemmets cafe, men der synes ikke at være store forskelle i det frivillige engagement på tværs af plejhjemmene. Samlet er forskellene mellem det selvejende og det kommunale plejehjem forholdsvis begrænsede i forhold til dimensionen værdier.

Tabel 11: Værdier – plejehjemsområdet Faaborg-Midtfyn

	Selvejende	Kommunalt
Findes der værdier med fælles forankring mellem ledere, ansatte og brugere	Tilslutning til diakonale værdier – dog størst fokus hos ledelsen Tilslutning til principperne bag leve-bo-miljøet	Tilslutning til principperne bag leve-bo-miljøet
Udspiller disse værdier sig i særtræk ved tjenesten	I nogen grad	I lav grad
Gør værdierne institutionen særligt attraktiv for bestemte grupper i befolkningen	I lav	I lav grad
Hvilken rolle spiller frivillighed i institutionen	Stor rolle – primært gennem venneforening. Derudover frivillige i plejhjemmets café.	Stor rolle – primært gennem venneforening. Derudover øvrige frivillige som laver faste aktiviteter.

6.3.4 Rettigheder og autonomi

Den følgende analyse omhandler interviewpersonernes oplevelse af rettigheder og autonomi. Dette omfatter oplevelsen af betingelserne for det frie valg, oplevelsen af muligheden for at påvirke egen hverdag på institutionen gennem uformel kontakt og endelig oplevelsen af graden af selvbestemmelse på institutionen som helhed.

I forhold til det frie valg, er muligheden for frit valg af plejehjem ikke noget, der fylder meget hos interviewpersonerne, hverken på det kommunale eller det selvejende plejehjem. I udgangspunktet er det frie valg begrænset af, hvor der bliver plads, når der er brug for det. Eksempelvis giver en pårørende udtryk for, at de ikke turde vente på en plads tættere på, da hendes mor var meget dårlig. Siden er de

imidlertid blevet så glade for plejehjemmet, at de ikke overvejer at flytte. I forhold til plejehjemsplads i andre kommuner, er opfattelsen, at det er besværligt, da både bopælskommunen og modtagerkommunen skal sige god for det (Pårørenderåd, kommunalt, FMK, 1.3.2014). Generelt er oplevelsen blandt begge ledere, at plejehjemsskift er noget, der forekommer meget sjældent, - også selvom beboerne ikke nødvendigvis fik deres førstevalg: ”Rigtig tit så falder de til, og især nu hvor vi har de små grupper, altså, de små familier. Så har de slet ikke lyst til at flytte til noget andet” (Leder, kommunalt, FMK, 10.1.2014). Samlet er indtrykket, at muligheden for frit valg af plejehjem ganske vist er der, men valget er i praksis begrænset af, hvor der er plads, når behovet opstår, hvilket ofte kan være akut. Derudover er det sjældent, at en beboer skifter plejehjem, når vedkommende først er flyttet ind.

Mulighed for påvirkning gennem uformel kontakt

En anden væsentlig dimension i forhold til rettigheder er interviewpersonernes oplevelse af mulighederne for at påvirke det, der sker på institutionen – i særdeleshed det der knytter sig til beboernes hverdag – gennem uformel kontakt. Med uformel kontakt menes her den kontakt, som ikke foregår gennem beboerpårørenderådet, der er det formelle organ for deltagelse, som vil blive behandlet i et senere afsnit. I forhold til påvirkningsmulighederne i hverdagen er det centralt, at begge plejehjem bygger på leve-bo-tankens, hvilket betyder, at medindflydelse og inddragelse af beboerne er en eksplicit del af de overordnede principper for plejen.

Ifølge de ansatte på det kommunale plejehjem betyder det blandt andet, at dem der har mulighed for det, hjælper til i hverdagen, og det tilstræbes, at de har så meget medindflydelse som muligt, så det i så vid udstrækning som muligt minder om hverdagen i et almindeligt hjem:

”Og det bedste man kan opleve, synes jeg, det er når en dement dame kommer op i køkkenet og ser, der ligger bananer i køkkenvinduet, og hun så bare går over og tager en banan. Så viser det for mig, at nu er hun hjemme. Hun spørger ikke nogen om lov, om hun må få en banan. Så er man hjemme. Det der med, at vi indretter os, og de indretter sig ikke. Det er deres hjem, deres rytme og deres liv. Jeg er på besøg, og jeg er der for at hjælpe dem med de ting, de ikke selv kan overskue mere. Det synes jeg, er en meget stor forskel fra det ordinære gamle plejehjem. Hvis de ikke vil i seng klokken elleve, så er de altså bare oppe.”

(Ansatt, kommunalt, FMK, 1.3.2014)

Inddragelsen er dog begrænset af, at mange af beboerne er så dårlige, at de langt hen af vejen skal guides, men de inddrages så vidt muligt. Beboerne kan selv bestemme, om de har lyst til at sove længe eller være længe oppe, og de er selv med til at bestemme, hvad de vil have at spise gennem møder med

køkkenpersonalet. Maden bliver tilberedt i de enkelte afdelinger, som fungerer som små fællesskaber med fast personale. Blandt de pårørende i rådet er der en oplevelse af, at beboere og pårørende enten går til kontaktpersonen ude på afdelingen eller til lederen, hvis der er et eller andet, der skal tages hånd om. Derudover holdes der to gange årligt møde mellem de enkelte beboere, kontaktpersonen og familien. I de enkelte grupper er der desuden en gang årligt et større møde, hvor hele dagligdagen i gruppen tages op til diskussion og evt. revision. Hos de ansatte er der dog en oplevelse af, at de pårørende stiller større og større krav, hvilket kan gøre det vanskeligt at efterleve alle hensyn og ønsker.

Også på det selvejende plejehjem tilstræbes det at efterleve principperne bag leve-bo-miljøet. Her er oplevelsen dog, at det i høj grad er begrænset af beboernes tilstand:

”Altså, så vidt muligt de kan, er de da med. Og der har også været nogle repræsentanter med til beboermøder tidligere. Men jeg synes, at det er svært i dag, for folk er simpelthen så dårlige. [...] Enten er de rigtig, rigtig dårlige, ellers er de 100 år, og de orker det ikke.”

(Ansats, selvejende, FMK, 6.3.2014)

Af samme årsag understreger lederen, at inddragelsen af beboerne foregår på meget uformel vis – først og fremmest omkring bordet til måltiderne og gennem øvrig uformel kommunikation med beboerne.

”Vi inddrager dem ikke særligt formelt, fordi vi mærker, at det gider de ikke. De der beboermøder, det gider de ikke. De kan ikke huske, hvad der bliver sagt. Altså, det der med: ”hvad synes I her på stedet?”, det sidder vi og snakker om ved morgenmaden, men når de så har forladt morgenmaden, så har de glemt det. [...] Så til de samlings vi har, der sidder vi over kaffen, og så har jeg 2- 3 medarbejdere, inklusive mig selv, der sidder på skift hos dem og spørger til: ”jamen skal vi have mere banko, eller hvad synes I?” Så gennem det uformelle samarbejde hører vi, hvad de synes.”

(Leder, selvejende, FMK, 12.2.2014)

Lige som på det kommunale plejehjem er oplevelsen blandt de interviewede, at der er gode muligheder for at gå til kontaktpersonen eller lederen, hvis der er en problemstilling, som skal løses. En gang årligt er der desuden et fællesarrangement, hvor alle pårørende inviteres, og hvor det er muligt at diskutere eventuelle problemstillinger. Ifølge den frivillige repræsentant for beboerne, som arbejder frivilligt i plejehjemmets café, hører hun også meget gennem sin daglige gang i caféen, som hun enten kan fange i opløbet eller tage med videre til ledelsen. Dermed fungerer hun også som en form for uformel kanal for beboernes interesser:

R: "Nu sidder jeg jo meget inde i cafeen, når jeg er her hele dagen. Så sidder jeg berinde til middag, og når vi har vores kaffe-pauser og sådan noget. Jeg hører jo, hvad de sidder og snakker om. Og der fanger man jo noget og siger: "hov, prøv lige og hør her", og så kan vi få ordnet det. Det kan også være et eller andet madmæssigt: "uh, jeg kan ikke lide fisk". "Jamen, så skal du da heller ikke have det, hvis du generelt ikke kan lide fisk". Altså, jeg hører rigtig meget hvad beboerne snakker om sammen."

I: "Ja, og det tager du så med videre?"

R: "Det tager jeg med. Og så kan de der guldkorn måske give noget hen af vejen. Så 'sladrer' jeg, hvis du vil kalde det det. Det er det ikke, men der hvor jeg synes, der er noget, så snakker vi om det, og så kan vi måske få taget hånd om det. "

(Frivillig og beboerrepræsentant, selvejende, FMK, 6.3.2014)

Samlet er der enighed om på begge plejehjem – også blandt repræsentanterne fra beboerpårørenderådet – at der er gode muligheder for uformel kontakt til enten kontaktpersonen eller lederen. Begge plejehjem tilstræber desuden at involvere beboerne så aktivt som muligt i hverdagen, selvom det vanskeliggøres af beboernes tilstand. I forhold til fokus på involveringen af beboerne, synes dette umiddelbart at være størst på det kommunale plejehjem, mens der særligt hos en af de ansatte på det selvejende plejehjem er en opfattelse af, at både beboernes tilstand og de ressourcemæssige udfordringer gør det vanskeligt at involvere beboerne i dagligdagen, selvom de forsøger så godt som muligt.

Samlet er der ikke noget, der tyder på, at ejerformen har selvstændig betydning for de oplevede muligheder og udfordringer i forhold til påvirkning gennem uformel kontakt. Det relaterer sig snarere til den lokale praksis på det enkelte plejehjem, som kan være betinget af både medarbejdernes og ledelsens fokus, samt beboernes tilstand, når de kommer på plejehjem. Det faktum, at beboerne bliver dårligere og dårligere, når de visiteres til en plejehjemsplads, opleves som den største barriere for aktiv involvering. Tabel 31 i bilagsafsnittet kondenserer interviewpersonernes udsagn relateret til muligheden for påvirkning gennem uformel kontakt.

Institutionernes handlingsrum

Den sidste indikator for dimensionen rettigheder omhandler oplevelsen af institutionernes handlingsrum: I hvilken udstrækning opleves der at være mulighed for at træffe afgørelser på plejehjemmet, og hvilke forhold har betydning for oplevelsen af dette handlingsrum.

Hos lederen på det selvejende plejehjem er der en klar opfattelse af, at der er mulighed for en større grad af selvbestemmelse på det selvejende plejehjem, end i det kommunale system, som hun også selv har erfaring fra, da hun tidligere var leder både for det kommunale og det selvejende plejehjem under ét:

”Jeg valgte det her, fordi jeg kunne mærke dengang, at jeg ville blive mere selvstændig ved at være her. Nu kan jeg jo så efter 7 år se tilbage og sige, at det fik jeg ret i. Jeg driver jo det her fuldstændigt, som jeg vil - selvfølgelig efter gældende regler. Så vi har vores eget med-udvalg, og vi får en pose penge 1. januar, og så skal vi fortælle den 31/12, hvordan det så gik. Så skal vi selvfølgelig overholde gældende lovgivning, og vi har også i vores kontrakt en aftale om, at de politiske vedtagne standarder, dem skal vi også overholde. Men ellers så må vi drive det, som vi vil. Og vi har et rigtig, rigtig godt og fornuftigt samarbejde med kommunen om det, hvor jeg inddrages på fineste vis. Det gør også, at når jeg er til møde i regi af i Danske Diakonhjem, så kan jeg sige, at samarbejdet til den kommunale vinkel er upåklagelig og velfungerende”

(Leder, selvejende, FMK, 12.2.2014)

Ingen af de interviewede ansatte har erfaringer fra det kommunale regi, og derfor har de ikke mulighed for at sammenligne sektorerne direkte. Opfattelsen er imidlertid, at der ikke er de helt store forskelle mellem de kommunale plejehjem og det selvejende. Oplevelsen blandt begge de ansatte, der er interviewet, er dog, at der er lidt friere rammer på det selvejende plejehjem end i det kommunale system. Eksempelvis er der nogle områder, hvor plejehjemmet ikke behøver at følge det kommunale regelsæt. Dette gælder eksempelvis i forhold til rygereglerne, hvor plejehjemmet ifølge selv kan beslutte, om de vil være underlagt kommunens regler, eller om de selv vil vedtage regler på området (Ansæt 2, selvejende, FMK, 6.3.2014). Endelig nævner en af de ansatte, at de ikke arbejder så standardiseret, som hun forestiller sig, man gør i det kommunale system. Hun understreger dog, at hun ikke ved, om den samme praksis gør sig gældende i det kommunale system:

”Vi arbejder ikke så standardiseret. Hvis der fx er en beboer, som var i bad i går, men som går og lugter lidt, så kommer vedkommende i bad igen i dag, for det andet er ikke værdigt. Det tror jeg ikke, man kan få lov til i det offentlige, men det ved jeg selvfølgelig ikke. Det er jo ikke noget, vi snakker om, når vi ses på tværs. Det gør man jo ikke, når man bøjer reglerne lidt. [...] I reglerne står der, at vi ikke må rulle hår op, men hvis det gør en forskel for det psykiske velbefindende, så gør vi det alligevel.”

(Ansæt 2, selvejende, FMK, 6.3.2014)

Blandt de interviewede ansatte på det selvejende plejehjem er der delte meninger omkring graden af medindflydelse på jobbet. Den ene medarbejder er af den opfattelse at muligheden for selvbestemmelse er blevet kraftig reduceret i løbet af de senere år, hvilket særligt overgangen til skiftende vagter er et

eksempel på. Den anden medarbejder oplever en høj grad af medindflydelse. De forskellige opfattelser skyldes dog muligvis, at de tilhører to forskellige afdelinger, og at demensafdelingen ikke er blevet så berørt af omstruktureringerne, som de øvrige afdelinger.

På det kommunale plejehjem medgiver lederen, at hun nogle gange misunder det selvejende plejehjem, at de har en lidt større grad af frihed. Generelt oplever lederen dog, at der også er plads til en betydelig grad af frihed i det kommunale system:

”Men ellers tænker jeg egentlig, at vi har frie hænder. Jeg synes, at der både fra den øverste ledelse og fra politikerne side meget bliver lagt op til, at vi hvert enkelt sted har lov til at have vores egen islæt. Man kan simpelthen se, at det er forskelligheden, der skal gøre os stærke. Det er jo egentlig det, de siger, og det tænker jeg også, vi får lov til. Selvfølgelig er der så nogle overordnede ting, vi alle sammen lige må rette ind efter.”

(Leder, kommunalt, FMK, 10.1.2014)

Lederen oplever desuden, at de kommunale rammer er blevet friere igen, og at der er større rum for selvbestemmelse nu, end det var tilfældet umiddelbart efter kommunalreformen. Blandt de ansatte, er det særligt den meget omfattende dokumentationspligt, som opleves som en begrænsning på handlemulighederne, da det kræver mange ressourcer. Derudover oplever begge de interviewede ansatte, at der er en stor grad af frihed i det daglige arbejde – ikke mindst på grund af det rum, ledelsen giver til medarbejderne – både i forhold til tilrettelæggelse af vagter, ferier mv. og i forhold til den daglige pleje og omgang med beboerne:

”Der er plads til spontanitet. Man behøver ikke spørge. Du ved bare, at hvis det er det, du føler for lige nu, så er det det, du gør. Så går du ind og siger: ”vi kører lige ud og får en is”. Hvis du hele tiden skulle spørge om alt, så fik du det nok ikke gjort”.

(Ansatt, kommunalt, FMK, 1.3.2014)

Oplevelsen er desuden, at overgangen til leve-bo-miljø og ikke mindst det, at plejehjemmet har fået eget køkken har givet mulighed for en større grad af spontanitet i hverdagen, og at der generelt er mindre fokus på tid. Tabel 32 i bilagsafsnittet kondenserer interviewpersonernes udsagn vedrørende institutionernes handlerum.

Samlet er indtrykket fra interviewene, at ejerformen har en vis betydning for handlerummet i institutionen, da det selvejende plejehjem på en række punkter har en lidt større grad af frihed end det kommunale plejehjem. Samtidig er oplevelsen på det kommunale plejehjem, at der også er en stor grad

af frihed inden for det kommunale system. I forhold til medarbejderniveauet er der tilsyneladende medindflydelse og involvering på begge plejehjem, - dog i lidt videre udstrækning på det kommunale plejehjem end på det selvejende plejehjem. Dette indikerer, at ejerformen har betydning på det overordnede niveau, men længere nede i organisationen, er det snarere den lokale ledelse og kulturen på stedet, som spiller ind.

Opsummering – rettigheder og autonomi

Den nedenstående tabel opsummerer analysens resultater i forhold til de valgte indikatorer for dimensionen rettigheder og autonomi. Samlet opleves der ikke at være de helt store forskelle mellem de to plejehjem på denne dimension. På begge plejehjem er oplevelsen, at det kun sjældent sker, at beboere skifter plejehjem. Når det sker, kan det være af hensyn til geografi eller muligheden for en større lejlighed. I forhold til valget af plejehjem opleves dette at være begrænset af ventelister i kombination med et ofte akut behov for en plejehjemsplads. På begge plejehjem er opfattelsen, at der er gode muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt med kontaktperson eller leder. Grundet leve-bo-miljøet er der begge steder fokus på at involvere beboerne i hverdagens beslutninger. Dette kan dog i praksis vanskeliggøres af beboernes svækkede tilstand, når de bliver visiteret til en plads. Det punkt, hvor der opleves at være størst forskelle mellem plejehjemmene er i forhold til institutionernes handlerum. Ledelsen på begge plejehjem oplever, at der er en større grad af frihed på det selvejende plejehjem end i det kommunale system. Dog er oplevelsen på det kommunale plejehjem, at der også er gode muligheder for selvbestemmelse inden for det kommunale system, hvor der ganske vist er nogle fælles mål men stor frihed til at beslutte, hvordan man når disse mål. Derfor opleves der også at være store forskelle internt mellem de kommunale tilbud. Samlet synes ejerformen dermed at have en vis men ikke en afgørende betydning for dimensionen rettigheder, når det gælder plejehjem.

Tabel 12: Rettigheder og autonomi – plejehjemsområdet Faaborg-Midtfyn

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Muligheden for at skifte institution	Valg begrænset af venteliste kombineret med akut behov Der skiftes sjældent plejehjem	Valg begrænset af venteliste kombineret med akut behov Der skiftes sjældent plejehjem
Muligheden for at skabe ændringer gennem uformel kontakt	Gode muligheder for påvirkning gennem kontakt til kontaktperson og leder Beboerne inddrages så vidt muligt i beslutninger i hverdagen Beboernes tilstand begrænser involvering	Gode muligheder for påvirkning gennem kontakt til kontaktperson og leder Beboerne inddrages så vidt muligt i beslutninger i hverdagen Beboernes tilstand begrænser involvering
Institutionens handlingsrum	Stor frihed inden for de kommunale rammer	Stor frihed og mulighed for særlige regler og stor fleksibilitet

6.3.5 Formel deltagelse og samarbejde

Dimensionen formel deltagelse og samarbejde omhandler dels en analyse af, hvilke påvirkningsmuligheder brugerne har gennem formelle brugerråd på institutionen. På plejehjemsområdet betyder dette, at der vil være fokus på den rolle beboerpårørende-rådet spiller. Det er imidlertid ikke længere lovpligtigt at have et sådant råd, og på det selvejende plejehjem er det derfor for nyligt blevet afskaffet og erstattet af to frivillige, som fungerer som beboernes repræsentanter. I analysen skelnes der mellem rådets/repræsentanternes interne rolle – dvs. påvirkningsmulighederne vedrørende forhold internt på plejehjemmet - og rådets/repræsentanternes eksterne rolle – dvs. bestyrelsens mulighed for at påvirke den kommunale politik. Derudover behandles også oplevelsen af kommunens engagement i institutionen i mere bred forstand samt de konkrete relationer, der er mellem plejehjemmene og kommunen. Endelig behandles plejehjemmets relationer til øvrige organisationer/samarbejdspartnere.

Beboer-pårørenderådets rolle

I forhold til beboer-pårørenderådets rolle varierer dette naturligt nok, eftersom der på det selvejende plejehjem ikke længere findes et regulært råd. De frivillige repræsentanter på det selvejende plejehjem varetager dog i nogen grad den rolle, som det tidligere råd spillede.

På det kommunale plejehjem har rådet på det interne plan haft stort fokus på beboernes hverdag. Herunder har de prioriteret meget højt, at principperne bag leve-bo-miljøet holdes i hævd. I

beboerrådet oplever man ikke, at der kommer de store input til rådets arbejde fra de øvrige beboere og pårørende. Indtrykket er, at folk selv går til lederen eller kontaktpersonen i stedet. På møderne orienterer lederen om aktuelle forhold – herunder om økonomien, og derudover tages aktuelle temaer op til diskussion.

I forhold til rådets eksterne rolle er oplevelsen blandt medlemmerne, at rådet har en væsentlig rolle i forhold til at være plejehjemmets talerør over for kommunen – fx i forbindelse med nedskæringer mv.. Her er opfattelsen, at kommunen har lyttet til de argumenter, rådet kom med. Også lederen understreger rådets væsentlige funktion i forhold til kommunen:

”Jeg tænker, at deres rolle rigtig meget er at bakke os op mod politikerne. Det lyder så negativt, for sådan synes jeg ikke, det er her hos os. Det er ikke noget negativt forhold, vi har til hinanden. Men de bakker meget op omkring, at vi kan bibeholde det, som det er, med leve-bo køkkener. Det er jo af og til, at der er forslag oppe om, hvad kan der gøres billigere, og så synes jeg, det er dejligt med et beboer-pårørenderåd, som bare er på banen med det samme.”

(Leder, kommunalt, FMK, 10.1.2014)

På det selvejende plejehjem er rollen lidt anderledes, da der ikke er tale om et decideret råd. Ifølge lederen var baggrunden for at nedlægge rådet, at beboerne er så dårlige, at det ikke er værdigt for dem at være medlem af et råd. I stedet fungerer to frivillige som repræsentanter for beboerne:

”Min frivillige, som kommer hernede, hun er så udvalgt af beboerne. Hvis man bliver spurgt om, hvad beboerne synes, så er det hende, vi skal spørge, siger de. Fordi hun har en meget, meget stor kontakt med samtlige beboere. Hendes egen mor er død og er her ikke længere, men hun kommer og sidder med til alle alterakter, alle fester, alle bankoer. Så på den måde hører hun jo mange ting, og de har så udpeget hende både til at sidde og bestyre den arv, vi har, og til at være med, når fx demensområdet kalder. Derudover har vi en datter mere fra demensafsnittet, som også er med.”

(Leder, selvejende, FMK, 12.2.2014)

Repræsentanten for beboerne, der også tidligere var med i rådet, er godt tilfreds med den rolle, hun har nu, men oplever dog, at indflydelsesmuligheden nok var større i det gamle råd, hvor der var et officielt brugerorgan:

R: *"Altså, begge dele er jo gode, men måske havde vi lidt mere indflydelse på den gammeldags manér."*

I: *"Ja, fordi I så var et mere officielt organ?"*

R: *"Ja, hvor det måske er lidt mere flydende det her"*

(Frivillig og beboerrepræsentant, 6.3.2014)

Ifølge repræsentanten for beboerne, arbejdede det tidligere råd primært med forhold, der vedrørte hverdagen på plejehjemmet, og det er også i forhold til sådanne spørgsmål, at lederen nu tager de to repræsentanter med på råd. Der afholdes ingen formelle møder, men de indkaldes uformelt efter behov. Derudover har de stor indflydelse på fordelingen af en stor arv, som plejehjemmet har modtaget:

"Lige nu har vi en arv. Det er os, der mere eller mindre står for, hvordan den skal fordeles. Og der har vi jo overordnet sagt, at pengene skal bruges over flere år, og de skal bruges, så så mange beboere som muligt får glæde af det."

(Frivillig og beboerrepræsentant, selvejende, FMK, 6.3.2014)

Endelig fungerer de to som plejehjemmets repræsentanter ved møder med kommunen, - fx i forhold til seminarer på demensområdet, og når der er møder med Socialudvalget. Samlet ser der ikke ud til at være de helt store forskelle, som kan relateres til ejerformen, når det gælder beboer-pårørenderådets rolle. Dog fylder den eksterne rolle tilsyneladende lidt mere på det kommunale plejehjem end på det selvejende. Interviewpersonernes udsagn vedrørende beboerpårørenderådets rolle er opsummeret i

Tabel 33 i bilagsafsnittet.

Relationer til kommunen og vurdering af kommunens engagement

Den næste indikator for deltagelse, som skal belyses, er plejehjemmets relationer til kommunen og vurderingen af kommunens engagement på området. Relationerne til kommunen omfatter dels deltagelse i møder arrangeret af kommuner og deltagelsen i kurser samt øvrige lignende relationer.

I forhold til møder, afholdes der ledermøder rundt omkring i de enkelte områder i kommunen. Det er områdelederne, der står for møderne, men Ældrechefen deltager, hvis der er nogle generelle informationer eller problemstillinger. Ifølge lederen på det kommunale plejehjem bruges møderne

primært til faglig sparring og til planlægning af, hvordan de politiske beslutninger skal føres ud i livet. Som noget nyt er strukturen i kommunen sådan, at områderne går på tværs af plejehjem og hjemmepleje. Lederen af det selvejende plejehjem er inviteret med til disse møder, og vælger selv til og fra alt efter relevans. Ofte prioriterer hun dog at lægge kræfterne i relevante udvalg under Danske Diakonhjem:

"Jamen, det er primært Danske Diakonhjem. Det er der, jeg er ansat, og det er der, jeg står til regnskab for, hvordan jeg kører mit sted. Når det er kommunen, så er det jo for at følge med i, hvad der præger kommuneområdet i øjeblikket. Det kan være demensområdet, som vi arbejder med nu, hvor jeg er gået ind i et udvalg, hvor vi skal udvikle det område. Det gør jeg med afsæt i, at der ikke skal være forskel på de tilbud, vores ældre har og så det, som de kommunale plejehjem har."

(Leder, selvejende, FMK, 12.2.2014)

For de ansattes vedkommende udbydes de fleste kurser i kommunalt regi. De ansatte på de selvejende plejehjem er dog også på enkelte kurser i regi af Danske Diakonhjem.

I forhold til vurderingen af kommunens engagement er oplevelsen på begge plejehjem, at relationen til kommunen er blevet svagere efter kommunalreformen. Ifølge lederen på det kommunale plejehjem var politikerne i den tidligere kommune ofte med til arrangementer på plejehjemmet. Derudover var kommunen meget engageret i overgangen til leve-bo-miljø. Også personalet på det selvejende plejehjem oplever, at afstanden er blevet større:

"Jeg tror faktisk godt, at de ved, hvad der foregår. [Vores leder] er jo med til ledermøder osv., så det tror jeg. Men kommunen er ikke så synlig for os, som den var tidligere. Den tidligere ældrechef kom jo herved engang imellem for at arbejde og se, hvad vi laver. Jeg tror ikke, jeg har set den nye - jo én gang - men da kom han ikke for at arbejde, men fordi han skulle til et møde."

(Ansats, selvejende, FMK, 1.3.2014)

På det kommunale plejehjem er oplevelsen dog, at medindflydelsen i forhold til kommunen er ved at blive etableret igen, efter at der har været trange kår i årene efter kommunalreformen. Der er ingen tydelige forskelle i oplevelsen af kommunens engagement på tværs af det kommunale og det selvejende plejehjem. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til plejehjemmenes relationer til kommunen, er opsummeret i

Tabel 34 i bilagsafsnittet.

Plejhjemets relationer til andre aktører

I Faaborg-Midtfyn kommune er der som i alle andre kommuner et folkevalgt ældreråd, der varetager de ældres interesser på kommunalt plan og skal høres i alle sager, der vedrører ældreområdet. Som tidligere nævnt sidder der eksempelvis repræsentanter fra ældrerådet med i det udvalg, der arbejder med velfærdsteknologi. Ifølge ældrerådets formand, tilbyder ældrerådet alle plejehjem en kontaktperson fra ældrerådet, og i nogle tilfælde sidder denne kontaktperson med i beboerpårørenderådet (Formand, ældreråd, FMK, 3.2.2014). Dette er dog ikke tilfældet for øjeblikket på det kommunale plejehjem, som umiddelbart ikke oplever at have særlig meget kontakt med ældrerådet. Plejhjemslederen fortæller dog, at der tidligere har været en repræsentant, og at ældrerådet generelt er meget opmærksomme på, hvad der foregår på ældreområdet, selvom kontakten til selve plejhjemmet ikke er så omfattende (Leder, kommunalt, FMK, 10.1.2014).

Også på det selvejende plejehjem har der tidligere været en repræsentant fra ældrerådet med i beboerpårørenderådet, men det er ikke aktuelt mere, eftersom der ikke er noget decideret råd. Dog er formanden i venneforeningen med i ældrerådet, så på den måde er der en indirekte kontakt, selvom han har en anden kasket på, når han sidder i venneforeningen (Frivillig og beboerrepræsentant, selvejende, FMK, 6.3.2015). Det selvejende plejehjem prøver desuden at være åbne over for det omgivende lokalsamfund. Ifølge lederen er der et samarbejde med den lokale friskole og en børnehave ift. forskellige arrangementer som fx luciaoptog mv.. Samlet er der umiddelbart ingen tydelige forskelle på det selvejende og det kommunale plejehjem i forhold til samarbejdet med andre aktører.

Sammenfatning - formel deltagelse og samarbejde

Resultaterne for de enkelte indikatorer for dimensionen deltagelse, er opsummeret i den nedenstående tabel. I forhold til beboerpårørenderådets rolle er den store forskel, at det selvejende plejehjem ikke længere har et decideret råd, men at rådets funktion varetages af to frivillige, som fungerer som repræsentanter for beboerne. Repræsentanterne har dermed ikke et officielt mandat, hvilket potentielt kan svække muligheden for at varetage plejhjemmets interesser over for kommunen. Repræsentanterne inviteres dog med, når lederen modtager invitationer til arrangementer for beboerpårørenderåd. Dette har dog at gøre med den måde, brugerinddragelsen er organiseret på lokalt på plejhjemmet og kan derfor ikke tilskrives de forskellige ejerformer. En anden forskel er, at lederen på det selvejende plejehjem ikke i lige så høj grad er med til ledermøder i det kommunale system. Lederen er dog inviteret med på lige fod med de kommunale plejehjem, men vælger selv til og fra i forhold til, hvad der er relevant for det selvejende plejehjem, da hun også deltager i møder i Danske Diakonhjem. På begge plejehjem opleves kommunens engagement at være begrænset, og kommunen er mindre synlig end før kommunalreformen. Endelig opleves det på begge plejehjem, at kontakten til det kommunale ældeerråd er begrænset, selvom der tidligere har været repræsentanter fra ældeerrådet med til beboerpårørenderådernes møder. Samlet må det konkluderes, at forskellene på det kommunale og det selvejende plejehjem i forhold til dimensionen 'deltagelse' er meget begrænset, og bortset fra ledelsens mødedeltagelse, kan de forskelle, der er, ikke tilskrives ejerform.

Tabel 13: Formel deltagelse og samarbejde

	Selvejende	Kommunalt
Rådets interne rolle	Sparing med leder vedrørende beboernes hverdag	Sparing med leder vedrørende beboernes hverdag
Rådets eksterne rolle	Begrænset, men de to frivillige repræsentanter inviteres med, hvis der er arrangementer ift. kommunen	Varetager plejhjemmets interesser over for kommunen – fx fællesmøder og høringsvar
Øvrige relationer til kommunen	Mulighed for deltagelse i ledermøder	Deltagelse i ledermøder
Vurdering af kommunens engagement i institutionen	Begrænset	Begrænset
Involvering af andre organisationer/samarbejde med andre organisationer fx frivillige foreninger	Begrænsede relationer til ældeerrådet	Begrænsede relationer til ældeerrådet

6.4 Opsamling på plejhjemsområdet Faaborg-Midtfyn

Når det gælder de kommunale perspektiver på plejhjemsområdet, er der en grundlæggende oplevelse af, at forskellene mellem de kommunale og det selvejende plejehjem er meget begrænsede. Der sondres

ikke mellem ejerformerne på kommunens hjemmeside, og opfattelsen er, at det selvejende plejehjem arbejder under de samme betingelser som de kommunale plejehjem. Oplevelsen er desuden, at samarbejdet med det selvejende plejehjem er meget velfungerende.

Ses der på institutionsniveau er der dog alligevel nogle forskelle mellem de to plejehjem i casestudiet. I forhold til værdier spiller det værdimæssige en lidt større rolle på det selvejende end på det kommunale plejehjem, hvilket kommer til udtryk både i konkrete aktiviteter, omgangstonen og plejen, som er funderet på et kristent værdigrundlag. Værdierne er dog tydeligst at spore på lederniveau, mens de er mindre synlige længere nede i organisationen. På begge plejehjem spiller principperne bag leve-bo-tanken imidlertid også en væsentlig rolle for den måde, hverdagen og plejen er tilrettelagt på. Det er imidlertid primært geografien og ikke værdierne, som opleves som afgørende for beboernes valg af plejehjem. I forhold til frivilligt arbejde på plejehjemmene, er dette udbredt på både det kommunale og det selvejende plejehjem, og der kan ikke identificeres nogle forskelle, der kan knyttes til ejerform.

I forhold til rettigheder og autonomi er oplevelsen, at det frie valg er begrænset af ventelister til plejehjemmene, og det er meget sjældent, at beboere skifter plejehjem. På begge plejehjem opleves der at være gode muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt, og beboerne inddrages så vidt muligt i tilrettelæggelsen af deres egen hverdag. Involveringen begrænses dog af, at mange beboere er meget dårlige, når de flytter ind. Heller ikke i forhold til institutionernes handlingsrum opleves der at være gennemgribende forskelle mellem det kommunale og det selvejende plejehjem. På begge plejehjem opleves der at være stor frihed inden for de gældende rammer. Der er dog en opfattelse af, at det selvejende plejehjem i nogen grad har en større grad af frihed, hvilket blandt andet kommer til udtryk i muligheden for særregler og større fleksibilitet på en række områder.

I forhold til den formelle deltagelse på plejehjemmene, hvilket primært sker gennem bruger-pårørenderåd, er der forskellige konstruktioner på de to plejehjem, hvilket påvirker rådernes rolle. På det kommunale plejehjem er der et traditionelt brugerpårørenderåd, som spiller en væsentlig rolle både internt i forhold til beboernes hverdag, men også eksternt i forhold til høringssvar og øvrig kontakt til kommunen. På det selvejende plejehjem er der ikke længere et decideret råd, men derimod to frivillige repræsentanter for beboerne. Deres rolle er primært knyttet til interne forhold på plejehjemmet, men de deltager også jævnlige i eksterne møder med kommunen. Der er fællesmøder mellem plejhjemslederne i kommunen, hvor lederen for det selvejende plejehjem også inviteres med. I praksis har det kommunale plejehjem dog en tættere kontakt til kommunen end det selvejende plejehjem, som ikke altid deltager i de kommunale ledermøder, da der også er møder i regi af Danske Diakonhjem. Længere

nede i organisationen er den generelle opfattelse på begge plejehjem dog, at det kommunale engagement i forhold til plejehjemmet er begrænset.

1 Analyse af Herning kommune

Herning kommune fik som tidligere nævnt sin nuværende størrelse ved kommunalreformen i 2007, gennem en sammenlægning af den tidligere Herning kommune, Aulum-Haderup, Trehøje og Aaskov kommuner. Politisk er kommunen ledet af en borgmester fra partiet Venstre. Det store borgerlige flertal fortsatte efter kommunalvalget i november 2013, og har således været der i hele den periode casestudiet blev gennemført i. I det nuværende byråd sidder Venstre på 19 ud af de 31 pladser i byrådet. Socialdemokratiet har 4 mandater, Dansk Folkeparti 3, det Radikale Venstre 2, mens hhv. Socialistisk Folkeparti, Enhedslisten og Kristeligt folkeparti, hver har en enkelt plads i byrådet (www.herning.dk). Ved valget var der udskiftning på en del af udvalgsposterne, men både på ældreområdet og børn- og ungeområdet, varetages formandsposten af partiet Venstre.

Den følgende analyse vil belyse skoleområdet i Herning kommune. Indledningsvis vil der være en kort præsentation af de områder og skoler, casestudierne omfatter. Derefter vil der være en systematisk analyse af det indsamlede datamateriale med udgangspunkt i de tre overordnede dimensioner af aktivt medborgerskab: Værdier, rettigheder og autonomi samt deltagelse. Efter analysen af skoleområdet vil plejehjemsområdet blive belyst på samme vis.

1.1 Skoleområdet i Herning kommune

I Herning kommune går cirka 12,8 % af eleverne i friskole eller privat grundskole (Beregnet via www.statistikbanken.dk). Ses der udelukkende på Herning by, som udgør lokalområdet for casestudierne på skoleområde, er andelen dog betydeligt højere, og der ligger mange rigtig mange skoler – både folkeskoler og friskoler – på et relativt lille geografisk område. Mange af friskolerne i området bygger værdimæssigt på et kristent grundlag, men der er også eksempler på andre typer af friskoler. I forhold til ejerformer, er kommunen desuden interessant, fordi der er en meget høj andel af selvejende institutioner på daginstitutionsområdet. I 2011 var hele 79 % af daginstitutionerne i kommunen, selvejende (www.statistikbanken.dk PAS22). I forhold til skoleområdet har der over tid været en svagt stigende andel af børn, der vælger friskoler, hvilket ifølge den administrative leder, blandt andet skyldes kommunale skolelukninger. Flere af de friskoler, som er opstået på baggrund af skolelukninger, er imidlertid lukket igen. (Administrativ leder, skoleområdet, Herning, 18.12.2013). Der er relativt mange forældre, som benytter sig af det frie skolevalg, og vælger en anden skole, end den distriktsskole, de er tilknyttet. Andelen, som vælger et alternativ, varierer desuden meget fra skole til skole, hvilket blandt andet kan forklares ved, at nogle af midtbyens skoler har en meget høj andel af tosprogede elever (Herning kommune 2012).

Begge skoler i casestudiet er placeret i Herning by. Friskolen er karakteriseret ved at bygge på en særlig pædagogisk tilgang – med fokus på kreativitet og æstetiske læreprocesser baseret på ”involvering via sanser, oplevelser og følelser, glæden ved at lære, fordybelse hvor tid og rum glemmes samt formidling og samtale, hvor man bidrager til vidensdeling og kulturskabelse”. Skolen blev etableret i 1987, men havde i starten kun et meget lavt elevtal på omkring 30 børn. Siden er skolen vokset – både i forhold til de fysiske rammer og i forhold til elevtallet, som i skoleåret 2013-2014 var oppe på cirka 200 elever (Friskolens hjemmeside).

Den udvalgte folkeskole ligger med cirka 3 kilometers afstand til den valgte friskole. Der er imidlertid også mange andre skoler i lokalområdet, som ligger tættere på. Det særlige ved folkeskolen er, at den har en meget høj andel af to-sprogede elever, som samlet repræsenterer 31 forskellige nationaliteter. Størrelsesmæssigt har skolen godt og vel 400 elever. Skolen blev etableret i 1960'erne, men der er sket meget i forhold til skolens organisering over tid, da den af flere omgange er blevet sammenlagt med andre skoler. Dels i 1980'erne, hvor en af de andre midtbyens skoler blev nedlagt, og dels for få år siden, hvor endnu en skole i nærområdet blev nedlagt. Skolens elevtal er dermed vokset over tid, ligesom andelen af elever med anden etnisk herkomst er vokset til de 45-50 %, de udgør i dag. Derudover er skolen karakteriseret ved, at den har været øvelsesskole for seminariet, som tidligere var nabo til skolen,

og der er fortsat mange lærerstuderende, som kommer på skolen (Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014).

I forbindelse med interviewene kom det frem, at friskolen, som indgår i casestudiet er etableret af lærere, der tidligere var ansat på den folkeskole, der indgår i projektet. Denne sammenhæng blev dog først kendt for projektet, da casestudierne var gået i gang, og er således ikke årsagen til valget af de to skoler. Ideerne til det pædagogiske grundlag for friskolen, er dermed opstået ud fra et emneorienteret og tværfagligt projekt, der startede inden for rammerne af folkeskolen med fokus på de mindste klassetrin. Ifølge lederen på friskolen var der imidlertid ikke fleksibilitet nok i folkeskolen til at gennemføre de pædagogiske ideer i sin fulde udstrækning, ligesom det ikke var muligt at inkludere de ældre klasser i projektet. Dette var, ifølge friskolelederen årsagen til, at friskolen blev dannet²⁴.

1.1.1 Politiske holdninger på skoleområdet

Ingen af de lokale parti- og arbejdsprogrammer, der er fundet, forholder sig eksplicit til friskoler. Generelt har de fleste partier fokus på styrkelse og kvalitetsudvikling af folkeskolen. I Venstres program er der desuden et stort fokus på borgernes frie valg, men det nævnes ikke eksplicit i forhold til skoler (Venstre Herning 2014). I den modsatte ende af skalaen er der i Enhedslistens program en stærk modstand mod det frie skolevalg ud fra en opfattelse af, at det frie valg skaber sociale skel (Enhedslisten Herning 2013). Dermed kan der identificeres et klassisk højre-venstre skel i partiprogrammerne. Som tidligere nævnt, er byrådet dog domineret af borgerlige partier og i særdeleshed af partiet Venstre. Enhedslisten har kun et enkelt mandat, og derfor er det tvivlsomt, hvor meget gennemslagskraft de ovenstående holdninger har i byrådet.

Udvalgsformanden har ikke ønsket at blive citeret i rapporten, men ifølge den administrative leder på skoleområdet er der ikke nogen decideret politisk modstand mod friskolerne. Lederens opfattelse er, at der på tværs af partimæssige skel er fokus på at gøre folkeskolen så attraktiv som muligt, hvilket svarer godt til indholdet i partiprogrammerne:

²⁴ Ifølge lederen på folkeskolen var årsagen til etableringen af friskolen dog primært personalemæssige omstruktureringer, da der var relativt fleksible rammer til stede på folkeskolen (Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014). Hvorvidt det var den ene eller den anden årsag, som vejede tungest, er dog ikke muligt at afgøre her. Det interessante i forhold til projektets fokus, er, at nogle af folkene bag etableringen af friskolen tilsyneladende fandt folkeskolens rammer for snævre.

”Der ikke nogen modstand mod friskoler, men politikerne har selvfølgelig et ønske om at gøre folkeskolerne så attraktive, at få vælger folkeskolen fra. ”

(Administrativ leder, skoleområdet, Herning, 18.12.2014)

På trods af generel opbakning til frit valg og konkurrence, er der dermed stort fokus på at værne om folkeskolen, og at sikre kvaliteten i det offentlige tilbud, så borgerne ikke vælger folkeskolen fra.

1.1.2 Kommunens styringsmuligheder

I forhold til kommunens styringsmuligheder er det interessant at se på forskellene mellem daginstitutionsområdet og skoleområdet. Som tidligere nævnt har kommunen et meget stort antal selvejende institutioner på dagtilbudsområdet, og dermed er der et bredt erfaringsgrundlag i forhold til samarbejde med selvejende institutioner. Ifølge udvalgsformanden kan udfordringen ved de selvejende daginstitutioner sommetider være, at kommunens muligheder for at bestemme over dem er begrænsede. De har imidlertid altid mulighed for at opsige driftsoverenskomsten med institutionerne og dermed i praksis lukke dem. Dette er en mulighed, som kommunen ikke har på skoleområdet, hvor forældre har en lovsikret ret til at oprette skoler, såfremt de opfylder de lovmæssige krav. Dog er de styringsmæssige muligheder på dagsinstitutionsområdet blevet mindsket, efter at der i 2007 blev mulighed for at oprette private daginstitutioner. Det er den samme udfordring, der gør sig gældende på skoleområdet, hvor der somme tider oprettes en friskole, hvis en kommunal folkeskole lukker. Generelt kan det give nogle økonomiske styringsmæssige udfordringer, hvis mange børn i et område vælger folkeskolen fra. På trods af disse udfordringer er der imidlertid stadig – som det også blev nævnt i det ovenstående afsnit – en grundlæggende opbakning til traditionen for friskoler:

”Jamen, det er klart, at hvis vi laver en øvelse for at slanke økonomien, der handler om, at vi kigger på strukturen, og vi siger, at der skal være x antal færre skoler, og der så opstår friskoler, så vi skal aflevere pengene alligevel, og det er selvfølgelig irriterende. Men det reelle grundlag for friskoler, som er en hundredårig tradition, det, synes jeg, er okay”

(Administrativ leder, skoleområdet, Herning, 18.12.2013)

I forhold til styringsmæssige udfordringer er det også relevant at nævne, at kommunen i 2007 etablerede landets første OPP-skole (Offentligt-Privat-Partnerskab), hvilket vil sige en skole, der

bygningsmæssigt er bygget og vedligeholdes af en privat virksomhed, mens det er kommunen, der står for skolevirksomheden. Ifølge informanterne blev kommunen så at sige født med det projekt efter kommunalreformen, fordi beslutningen var truffet i en af de tidligere kommuner. Aftalen indebærer en mangeårig kontrakt med virksomheden, som ifølge informanterne er meget dyr, og som begrænser muligheden for styring. Fx kan kommunen i tilfælde af sparerunder, ikke skære ned på vedligehold eller lignende på denne skole, hvilket medfører større besparelser for de øvrige skoler. Kommunens styringsmuligheder i forhold til serviceniveauet er dermed stærkt begrænset (Administrativ leder, skoleområdet, Herning, 18.12.2013). OPP-skolen er dermed et eksempel på, at der ikke ubetinget er politisk opbakning til at få private aktører ind som partnere, såfremt det medfører reducerede styringsmuligheder.

Det overordnede billede i forhold til de kommunale perspektiver på området, er en generel opbakning til friskolerne som institution, og til muligheden for frit valg mellem forskellige tilbud. Samtidig er der i byrådet er der bred fokus på at sikre kvaliteten i folkeskolen og at på arbejde for, at folkeskolen ikke vælges fra til fordel for friskoler. Generelt er der åbenhed over for private aktører, men der er fokus på de styringsmæssige udfordringer, det kan medføre.

1.1.3 Værdier

I forhold til det værdimæssige er der blandt de kommunale aktører en oplevelse af, at nogle af friskolerne tilbyder et andet værdigrundlag end folkeskolen, som derved gør skolerne til et kvalitativt anderledes tilbud og styrker muligheden for frit valg. Som tidligere nævnt er friskolerne i Herning kommune baseret på forskellige typer af værdier. En del er baseret på kristne værdier, en del på traditionelle Grundtvig-koldske principper, og endelig er der friskolen, der indgår i casestudiet, som er baseret på særlige pædagogiske principper, og hvor værdier spiller en ganske omfattende rolle. Også i folkeskolen, der indgår i casestudiet er der imidlertid fokus på en række grundlæggende værdier for skolens virksomhed. I analysen sondres der mellem værdiernes betydning for aktiviteter, for omgangstonen, for undervisningen og for øvrige forhold på skolen. De kondenserede uddrag fra interviewene, som omhandler betydningen af værdier, er opsummeret i

Tabel 35 i bilagsafsnittet.

På friskolens hjemmeside er der en meget omfattende beskrivelse af det værdisæt, der ligger til grund for skolens arbejde. De overordnede værdier, der beskrives, er:

- Dialog og åbenhed
- Nærhed og samvær
- Selvforvaltning og medbestemmelse
- Udfordring og refleksion
- Professionalisme
- Æstetik

I forhold til dette projekts fokus er særligt vægtlægningen af fællesskab i form af nærhed og samvær, samt selvforvaltning og selvbestemmelse centrale værdier. Ifølge interviewpersonerne kommer friskolens værdier til udtryk i både aktiviteter på skolen, i omgangstonen og i undervisningen. Fællesskabsværdierne kommer i høj grad til udtryk gennem aktiviteter. Bestyrelsesrepræsentanten fremhæver forældre festen, der er en fest kun for forældre, som et eksempel på, at der lægges vægt på at skabe et fællesskab, som rækker ud over børnene selv. Det er forældrene i de enkelte klasser, som på skift står for at arrangere den årlige forældre fest:

”Den klasse, der gør det, bruger ufattelig mange timer på det og bliver simpelthen tomret sammen på den fede måde. Og på aftenen har vi så en vældig fest, og vi var 130 der var med denne her gang, og det er jo ganske pænt. Så fester vi igennem og mødes på kryds og tværs og har det skide skægt, og får dermed også en referenceramme, både internt i klassen og med alle andre. Det er jo sådan noget, der ikke sker ret mange steder.”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

Også de praktiske opgaver, som fx rengøring af skolen, nævnes som noget, der kan skabe sammenhold på tværs i forældregruppen. Ved børnefødselsdage er der desuden tradition for, at der sættes tid af til forældrehygge, når børnene hentes, hvilket ligeledes bidrager til fællesskabet og nærheden på tværs af forældre og børn. Som andre eksempler på aktiviteter, der har rod i værdierne, nævner bestyrelsesrepræsentanten morgensangen på skolen, samt det faktum at eleverne og lærerne bruger den samme garderobe:

”Jamen, alene morgensang er udtryk for den fælles værdi, og så er et af mine yndlingseksempler jo stadigvæk garderoben, som vi også bruger ind imellem i kommunikationen om stedet. Det faktum, at lærere og elever har garderobe sammen, det er åbenbart meget specielt, og ikke noget man ser andre steder. Men det er et meget godt billede på den fællesskabsfølelse, man har, og den tanke man har om, at vi er her for børnene. Vi har et fælles projekt, der hedder at gøre børnene livsduelige. Så det er nogle af de konkrete eksempler, hvor værdierne kommer i spil.”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

De interviewede ansatte kobler desuden fællesskabet og den store fokus på både faglig, social og personlig udvikling, som en af årsagerne til, at der er en god omgangstone på skolen. De tætte relationer mellem eleverne – også på tværs af årgangene – kan dermed virke forebyggende ift. mobning:

”Vi har stor fokus på både faglig, personlig og social udvikling. Barnet bliver altid evalueret med udgangspunkt i, at de er lige vigtige, fordi de forudsætter hinanden. Og det betyder jo også, at vi faktisk med stolthed kan sige, at vi ikke har mobning på vores skole, fordi man mobber jo ikke, når man kender hele familien. Relationerne bliver meget tætte, og vi laver også meget på tværs af alderstrin.”

(Ansatte, friskole, Herning, 7.3.2014)

Opfattelsen er dermed, at værdierne konkret til udtryk i den daglige praksis og omgangstone. Som det indirekte fremgår, spiller de nære relationer – herunder skolens begrænsede størrelse - en stor rolle. Ifølge repræsentanten fra bestyrelsen er det et grundlæggende træk ved skolen, at der arbejdes med tillid frem for kontrol, hvilket afspejler sig i både omgangstonen og aktiviteterne på skolen. Som et eksempel på dette, resulterede nogle elevers ulovlige download af spil fra skolens netværk ikke i aflåste computerrum, men derimod i en snak om rettigheder til programmer, så der kom et læringsperspektiv ind over (Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014).

Skolens værdier kommer imidlertid også tydeligt til udtryk i selve undervisningen. Der arbejdes ikke med lærebogssystemer men med tværgående temaer for at skabe sammenhæng og mening, og børnene får ikke karakterer. Da værdierne skinner så tydeligt igennem – også i forhold til undervisningen - er det ifølge lederen væsentligt med en gensidig forventningsafstemning, inden børnene starter i friskolen. Derfor er der en længere proces i forbindelse med indskrivningen:

I: *"Så det er sådan en proces, hvor man gensidigt forventningsafstemmer?"*

R: *"Ja, for at få det afstemt. Så det handler om de værdier og holdninger, vi har. Vi underminerer os selv indefra, hvis forældrene ikke ved, hvad det er, de går ind til."*

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Samlet viser analysen, at der på friskolen er en række grundlæggende værdier, som er forankret – både blandt lærerne, ledelsen og forældrene, og værdierne kommer til udtryk både i aktiviteterne, omgangstonen og undervisningen på skolen. Ifølge lederen er det centralt, at skolen er opstået på baggrund af disse værdier og principper. Allerede inden der var nogen skolebygninger, var beslutningen omkring de grundlæggende værdier for skolens arbejde truffet (Leder, friskole, Herning, 5.2.2014).

På folkeskolen er værdierne ikke på samme måde fremtrædende på skolens hjemmeside. Dog kan de ses i den samarbejdsaftale, der er formuleret mellem skolen, SFO'en og de øvrige fritidstilbud i området. Det centrale fælles værdigrundlag er her: Anerkendende menneskesyn, engagement samt fællesskab og helhed.

Ifølge skolelederen handler værdigrundlaget i høj grad om anerkendelse af og respekt for den store forskellighed, der er blandt eleverne, og som er særlig stor i kraft af de mange forskellige kulturer og nationaliteter, der går på skolen. I forhold til aktiviteter er der fx en accept af, at der er behov for fri på forskellige typer af helligdage, at der er forhæng i baderummene, og at frikadellerne lige så godt kan laves af kyllingekød som af svinekød. Endelig er der en årlig flagdag, hvor nye nationaliteter får lov at præsentere deres flag:

"Vores lille årlige flagdag, hvor det er international dag, det er også et forsøg på at sige: 'Vi har forskellig baggrund, men derfor kan vi godt støtte op om hinanden.' Og det er helt rørende at stå og se, når de står lige så stolte står og afslører deres flag, og de andre de klapper og råber hurra. Så på den måde, der synes vi, at vi er kommet langt. Når vi holder fællessamlinger i festsalen, kan det ligeså godt være, at man viser en tamilsk dans, eller at vi i fællesskab kan danse en tyrkisk kædedans. Men det også stadigvæk sådan, at vi må forlange noget af hinanden. Og det er ikke sådan, at det kun er på den ene parts præmisser, det er på begge."

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Skolelederen understreger imidlertid, at den gensidige respekt ikke betyder, at der ikke kan stilles krav. Det skal bare gøres med respekt for begge parter:

”Der bliver arbejdet meget med det ude i klasserne også. Lærerne laver forløb, hvor de starter et skoleår med at sige: ’Hvordan er det, at vi bedst mulig tager hensyn til hinanden? Hvad er klassereglerne, og hvordan kan vi bedst acceptere og respektere hinanden?’”

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Også hos repræsentanten fra skolebestyrelsen er der en oplevelse af, at værdierne kommer konkret til udtryk i skolens praksis, og dermed ikke bare er noget, der står på et stykke papir. Bestyrelsen ser jævnligt på værdierne i forhold til eventuel revision, men kan fortsat stå inde for dem (Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014). Ifølge den interviewede lærer, knytter værdierne sig til skolens menneskesyn, og oplevelsen er, at der er et ejerskab for værdierne på skolen:

”Værdierne handler om vores menneskesyn. Vi respekterer hinanden, og vi lytter på hinanden. [...] Vi føler i hvert fald et ejerskab for det, skal vi ikke sige det på den måde. Den anerkendende tillid, trykbed og tolerance, den dyrker vi rigtig meget.”

(Ansæt, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Samlet er der dermed en oplevelse af, at værdierne har betydning for både praktiske forhold og aktiviteter samt for omgangstonen på skolen, og værdierne er forankret hos de interviewede på alle niveauer. Til forskel fra friskolen kobles værdierne imidlertid ikke direkte til undervisningsmetoderne. Samlet må det konkluderes, at værdier har betydning på begge skoler. De synes dog at være mest fremtrædende i dagligdagen på friskolen, fordi de også er knyttet til den måde, selve undervisningen er tilrettelagt på.

Årsager til skolevalg

Værdierne har dermed betydning for dagligdagen på skolerne. Spørgsmålet er imidlertid, om de også har betydning for forældrenes valg af skole. I analysen ses der nærmere på de forskellige årsager, der efter informanternes opfattelse ligger til grund for forældrenes skolevalg. Skolernes værdier er én årsag, men der er også mange andre årsager i spil som fx geografi og skolens omdømme. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til årsager til skolevalg ses i Tabel 36 og Tabel 37 i bilagsafsnittet.

Ifølge lederen på friskolen er der mange forskellige årsager til forældrenes valg af friskolen. Mange vælger skolen, fordi de er engagerede i skolens værdier – særligt i forhold til helhedstanken og

ligestillingen af personlige, sociale, faglige og tværfaglige kompetencer. Der er dog også mange andre forhold, der spiller ind – eksempelvis, at det er lidt 'smart' at have børn på skolen, og at der er mulighed for, at børnene kan gå i fritidsordning uanset klassetrin:

"Jeg kan jo ikke vide det 100 procent, men når jeg alligevel godt tør sige noget om det, så handler det jo om, at jeg spørger forældrene, når de kontakter os. Og jeg tænker, der er flere forskellige vinkler, når man vælger vores skole. Jeg er ikke meget for at indrømme det, men nogle vælger os, fordi det er lidt smart at sige, at børnene går her, og så er de egentlig ikke så dybt engageret i vores pædagogik [...] Der er også nogen, der – og det har jeg meget lidt lyst til at indrømme – men der er også nogen, der vælger os, fordi vores koncept altid har været, at det er børnenes skole, og vi har ikke fritidsordning kun for nogle bestemte børn. Så når man er en del af skolen, så kan man være her til kl. 17.00 hver dag"

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Lederens vurdering er samlet set, at det handler om et aktivt tilvalg af skolens særlige karakteristika. Denne vurdering deles af de øvrige informanter. Repræsentanten fra bestyrelsen har indtryk af, at de fleste vælger skolen på grund af værdierne og filosofien bag, og ikke fordi det er en friskole:

"Så vi er her - og det tror jeg de fleste er - på grund af værdierne og filosofien og ting og sager. Vi havde ikke taget på en anden friskole, det tror jeg ikke. Vi er her, fordi det er mere holistisk, og fordi man tænker mere fra børnene og op i stedet for fra ministeret og ned, tror jeg."

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

Også de ansatte oplever, at der overvejende er tale om tilvalgsbørn, selvom der også er eksempler på elever, der kommer på skolen efter at have haft en dårlig oplevelse i folkeskolen:

"Men vi har da også nogle børn, som har haft nogle dårlige skoleoplevelser og har behov for et skifte, men det er ikke mange, vi har"

"Nej. Vi har nogle stykker. Vi har nogle stykker drypis i forskellige klasser, hvor de af forskellige årsager er mislykkedes eller mistrives, som det hedder i folkeskolen. Og der er bevæggrundene jo vidt forskellige."

(Ansatte, friskole, Herning, 7.3.2014)

Samlet er det helt overordnet det værdimæssige perspektiv, som vurderes at have størst betydning for valget af friskolen og i mindre grad de geografiske. Selvom der ifølge lederen er nogle forældre, der

vælger fordi det er en lokal skole, har skolen elever fra hele kommunen (Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014).

På folkeskolen ser oplevelsen af årsagerne til forældrenes skolevalg lidt anderledes ud. Samtlige informanter understreger, at udfordringen først og fremmest er, at mange forældre vælger skolen fra på grund af den store andel af to-sprogede børn. Forældre, der ikke kender skolen, ser ikke nødvendigvis mangfoldigheden som en kvalitet, og af den grund vælger mange en friskole i stedet. I følge den interviewede lærer, har nogle af friskolerne garanti for, at der maksimalt er fire to-sprogede børn pr klasse:

”Til at starte med, var der ikke så mange, der ville sige, at det var fordi, der var alt for mange fremmedsprogede her. Det er blevet mere almindelig tale i dag, at det er derfor. De kan komme ned på en kristen friskole, og der kan der maksimalt være fire i en klasse. De kan jo komme ind i en klasse her, hvor du kan sidde med 50 procent, og det er der nogen, der ser som problem. [...]Og det er jo unfair konkurrence, synes vi. Så den prøver vi at vende til, at det faktisk ikke er sikkert, det er nogen bagdel, at der er mange forskellige nationaliteter.”

(Ansæt, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Ud over elevsammensætningen har repræsentanten fra skolebestyrelsen indtryk af, at geografien spiller ind for skolevalget, og at mange indvandrerfamilier i høj grad vælger den skole, der ligger i nærheden:

”Det her område i byen er et område med rigtig mange blokke, og dermed bor der også rigtig mange indvandrefamilier. Og de vælger den skole, der er tæt på, tænker jeg umiddelbart. Nogle enkelte familier har nogle meget bevidste valg, men de fleste vælger faktisk bare den skole, der ligger i nærheden. Noget af det, vi har kæmpet meget med i den tid, jeg har haft tilknytning til skolen, har været, at mange valgte den fra, fordi der var mange indvandrede børn, som jeg jo netop ser som en kvalitet. Men hvis man ikke kender til det eller ikke har mærket det selv, så har man måske svært ved at få øje på den kvalitet. Så vores kamp har faktisk været, at skolen er blevet valgt fra.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014)

Også skolelederen oplever, at den geografiske placering har stor betydning for forældrenes skolevalg – herunder har placeringen af daginstitutioner og fritidspasning betydning (Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014). Repræsentanten fra skolebestyrelsen havde i forhold til sin egen datter søgt ind på den friskole, der indgår i studiet, men da der ikke var plads, besluttede de at vælge distriktsskolen for at have kammerater i lokalområdet. Hun har indtryk af, at de forældre, der vælger skolen til, er nogle bevidste

forældre, som er åbne over for, at det ikke kun er de skoler, der har ry for at være 'ordentlige skoler', som kan være gode for børnene. Derudover er opfattelsen, at skolen over tid har opbygget et godt ry.

I forhold til frivillighed, er der ikke nogen af skolerne, der i væsentlig grad har et samarbejde med andre frivillige aktører. Den frivillighed, der er interessant at se nærmere på, er derfor primært forældrenes engagement på skolen.

På folkeskolen er oplevelsen generelt, at det kan være vanskeligt at engagere forældrene i forhold til fælles arrangementer på skolen. Der er imidlertid klasseråd i alle klasser, hvor oplevelsen er, at forældrenes engagement varierer meget fra klasse til klasse (Ansats, folkeskole, Herning, 14.3.2014). På friskolen er mange forældre dybt engagerede i skolen. Som det blev uddybet i det ovenstående, er der en klar forventning fra skolens side om, at forældrene deltager i praktiske opgaver og arrangementer på skolen (Leder, friskole, Herning, 5.2.2014). Der er samlet ingen tvivl om, at involveringen af forældre i konkrete opgaver er betydeligt større på friskolen end på folkeskolen.

Opsamling – dimensionen værdier

Samlet er der nogle centrale forskelle og ligheder i forhold til betydningen af værdier på de to skoler, der indgår i casestudiet. Overordnet kan det konkluderes, at der på begge skoler findes et fælles værdisæt, som er forankret hos informanterne på alle niveauer. En central forskel er imidlertid, at friskolens værdisæt er betydeligt mere omfattende og fylder langt mere – både hos informanterne og på skolens hjemmeside – end det er tilfældet på folkeskolen. Dette afspejler sig også ved, at informanterne på friskolen i højere grad knytter værdierne til både aktiviteter, omgangstone og undervisningen i skolen, mens informanterne på folkeskolen primært knytter værdierne til konkrete aktiviteter og omgangstone. På friskolen har værdierne afgørende betydning for den måde, undervisningen tilrettelægges på, og derfor kan det ses som et særtræk ved friskolens tilbud, som har stor betydning for forældrenes valg af skole. Det er som oftest forældre, der er meget bevidste om skolens værdier, der vælger skolen, selvom en række andre årsager også spiller ind. Dette gør sig i mindre grad gældende for folkeskolen, hvor den største udfordring er at tiltrække etnisk danske familier, og hvor geografien er den primære årsag til, at forældrene vælger skolen. Imidlertid er det interessant, hvordan værdierne på folkeskolen er tæt knyttet til den kulturelle mangfoldighed, og ønsket om at se denne mangfoldighed som en styrke frem for en begrænsning.

Tabel 14: Værdier – skoleområdet Herning

	Friskole	Folkeskole
Findes der værdier med fælles forankring mellem ledere, ansatte og brugere?	Ja	Ja
Udspiller disse værdier sig i særtræk ved tjenesten?	Ja	I mindre grad
Gør værdierne institutionen særligt attraktiv for bestemte grupper i befolkningen?	Ja	Nej
Hvilken rolle spiller frivillighed i institutionen?	Stort forældreengagement og sammenhold – forældre løser praktiske opgaver på skolen	Der er klasseforældre og forældremøder, men engagementet er begrænset

1.1.4 Rettigheder og autonomi

Den følgende analyse har fokus på rettigheder og autonomi. Et væsentlig aspekt af rettighederne er her betingelserne for det frie skolevalg og oplevelsen af denne. Derudover belyses muligheden for at påvirke egen hverdag på institutionen gennem uformel kontakt, og endelig oplevelsen af omfanget af skolens handlingsrum.

Frit valg

I forhold til det frie valg, er der - som belyst indledningsvist - opbakning til det frie valg både på det administrative og det politiske niveau. Det ses som en styrke, at forældrene har flere forskellige muligheder. En kommunal opgørelse over de enkelte skoler over andelen af børn, der vælger hhv. distriktsskolen eller andre skoler, viser også, at brugen af det frie skolevalg er meget udbredt, og at det varierer meget på tværs af skoler, hvor mange børn der vælger distriktsskolen, og hvor mange børn der vælger et alternativ – enten på en anden folkeskole eller på en friskole (Herning kommune 2012). I praksis ser der dermed ud til at være gode muligheder for at udøve det frie valg.

På friskolen i casestudiet er der imidlertid venteliste i forhold til at få plads på skolen, og pladsmangel kan dermed være en reel begrænsning i forhold til det frie valg. I forhold til folkeskolen har det største problem været det omvendte – nemlig at mange forældre har fravalgt skolen – primært på grund af det store antal to-sprogede elever. Skolen har imidlertid formået at skabe sig selv et positivt image, og derfor er der nu også forældre uden for skoledistriktet, som har valgt skolen. Skolen har i den

forbindelse oplevet at måtte sige nej til elever fra andre skoledistrikter, da det maksimale antal elever i klassen er politisk fastlagt. De pladsmæssige begrænsninger på det frie valg ses dermed også i folkeskoleregi.

Det frie valg har imidlertid stor betydning for skolerne. For folkeskolen har det frie valg haft stor betydning for den nuværende sammensætning af elever, fordi mange etniske danskere har fravalgt skolen. Omvendt har det dog givet mulighed for, at elever uden for distriktet vælger skolen til. Det frie valg betyder dermed, at der er et konkurrenceforhold mellem skolerne – ikke mindst fordi der ligger mange skoler relativt tæt på hinanden:

I: *"Oplever du, at der er en konkurrencesituation mellem skolerne?"*

R: *"Ja meget, meget [...] Inden for cykelafstand, selv for mindre børn, der ligger rigtig mange skoler. Det betyder, at hvis man kigger på, hvor mange der kommer ind på vores skole, og hvor mange der forlader os, så er det rigtig mange på årsbasis. Og der er ikke nogen automatik i, at man nødvendigvis vælger den skole, hvor man hører til distriktsmæssigt"*

(Leder, folkeskole, Herning, dato)

Konkurrencen betyder også, at skolen har fokus på, hvordan de kan markedsføre sig over for omverdenen:

"Tidligere tog jeg på besøg i børnehaven, fordi der kun var én regulær børnehave, som lå inden for vores distrikt, men nu inviterer vi op til åbent-bus arrangement i stedet for. Hvor man kan komme op og snakke med børnehaveklasselæreren og lærerne og se lokalerne, - også selvom man ikke skal gå her [...] Og så sender vi brev ud til dem, der hører til vores skoledistrikt og så videre [...] Men det er jo ikke på det tidspunkt, den store beslutning bliver taget. Det er altså der i 3-4 års alderen, og der gør vi ikke noget".

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Lederens oplevelse er dog, at beslutningen om skolevalg træffes ret tidligt, og at indsatsen derfor måske burde ske tidligere. På friskolen er situationen lidt en anden, da der er venteliste til skolen. Der er dog en bevidsthed om, at skolen er i konkurrence med andre tilbud – i særdeleshed hvis der bliver pladser i de større klasser undervejs i skoleforløbet, som skal fyldes op, samt når størrelsen på forældrebetalingen diskuteres i bestyrelsen (Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014). På ledelsesniveau er der dog nogle relationer på tværs af de andre friskoler i byen:

"Vores leder har heldigvis et samarbejde, og det tror jeg er godt, fordi der er jo altid den der sunde eller usunde konkurrence, og jeg tror, at relationerne er medvirkende til, at den ikke er helt usund, men selvfølgelig er der noget konkurrence i det."

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

Ifølge skolelederen er der dog først og fremmest fokus på at udvikle skolens eget tilbud:

"Jeg ved jo godt, at konkurrencen er der, og jeg ved også, at det er det samme kundegrundlag, vi har - for nu at bruge det udtryk. Men jeg insisterer på at være optaget af, hvad vi står for, og hvad vores profil er. Og så er det det, vi skal kendes på."

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Samlet har det frie valg dermed på forskellig vis betydning for skolerne. I særdeleshed i forhold til sammensætningen af elever på folkeskolen. Derudover er der en klar bevidsthed om, at der er en konkurrencesituation mellem skolerne, selvom det ikke har afgørende betydning for skolernes praksis.

Påvirkning gennem uformel kontakt

Den næste indikator, der skal belyses, er oplevelsen af muligheden for at påvirke egen hverdag på skolen gennem uformel kontakt. Den kontakt, der medtages her, er altså den kontakt, der foregår uden for bestyrelsesarbejdet. De kondenserede uddrag fra interviewene, der er knyttet til dette tema, ses i

Tabel 38 i bilagsafsnittet.

På friskolen oplever informanterne, at der er gode muligheder for dialog omkring hverdagen på skolen. Det gælder både i forhold til eleverne, forældrene og lærerne. I forhold til forældrene er der ud over de traditionelle forældremøder og forældresamtaler mulighed for at kontakte skolen telefonisk, hvorefter man ringes op af den pågældende lærer, hvis noget skal drøftes. Skolen har dog faste rammer for, hvornår man kan kontakte skolen, så det ikke bliver uden for den almindelige arbejdstid. Ifølge forældrerepræsentanten er skolen så lille, at der hele tiden foregår meget uformel kontakt mellem forældrene og skolen. Derudover er det centralt for skolens pædagogiske praksis, at børnene involveres meget i tilrettelæggelsen af deres egen hverdag og læring, og selv er med til at sætte mål for både deres faglige, sociale og personlige udvikling:

”Og det er også den helt store, afgørende forskel fra folkeskolen. Fordi børnene bliver involveret i, hvilket mål vi sætter for dem, og hvilke ambitioner vi har for deres udvikling. De er hele tiden målsættende på de tre områder: fagligt, personligt og socialt. Det er de selv med til og involveret i. Så det der gamle begreb om selvforvaltning, det emmer vores skole af.”

(Ansatte, friskole, Herning, 7.3.2014)

Ifølge friskolens leder er det også centralt, at børnene involveres aktivt i den løbende evaluering, der er af fag, emner, processer mv.

”Men ud over det, så bygger vi jo på evaluering i alle mulige sammenhænge: i fagene, i emnerne, i alle mulige regi. Det fylder rigtig meget efter en fremlæggelse, at der så er diskussion og evaluering af det. Så der har vi en nær kontakt med børnene, hvor de vænner sig til at komme frem med det, de tænker: ’Det der, det virkede rigtig godt, eller det der, det kunne have været godt, hvis vi kunne have gjort det på en anden måde.’ Så spørger vi: ”Hvad kunne det have været for en anden måde? Har du selv en idé? Er der nogle andre, der har noget, hvis vi skulle gøre det igen?’ Hele den tankegang, ligger i de arbejdsedler, vi har med børnene og i den måde, vi mundtligt evaluerer på. Så der har vi en utrolig tæt og nær kontakt, og vi gør så meget ud af, at det er et ’vi’ og ikke ’dem og os’. At det her det er noget, vi skaber sammen.”

(Leder, friskole, Herning, 5.3.2014)

Samlet tyder informanternes udsagn på, at der er en tæt dialog – både mellem skolen og forældrene og mellem børnene og skolen.

På folkeskolen har man kontaktførelere i alle klasser. Kontaktførelere refererer til skolebestyrelsen, fungerer som mellemlid mellem skolen og forældrene, og er aktive i forhold til det sociale liv i klassen. I praksis oplever den interviewede ansatte dog, at forældrene altid går direkte til lærerne:

”Så hvis man ikke vil henvende sig direkte til klasselæreren, så henvender man sig til kontaktførelere, men det gør man nu aldrig. Man kan lige så godt sige det direkte. Men de er også med inde og sørge for, at klassens sociale liv fungerer.”

(Ansæt, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Generelt oplever læreren dog, at forældrene har tiltro til lærernes arbejde, og derfor er det ifølge ham sjældent, at der kommer forældre, som er uenige i, hvordan skolens arbejde kører. Også lederen understreger, at der er et højt tillidsniveau blandt forældrene, og at langt det meste klares gennem

uformel kontakt mellem den enkelte lærer og forældrene, eller ved at forældrene kommer til hende som leder:

"Men omvendt, så vil jeg sige, at vi har en god forældreopbakning. Og også en tryk forældregruppe, hvor de har tillid til, at det vi gør, ikke er noget, de behøver at gå ind og virkelig blande sig i. Og hvis de vil blande sig, så går de til den enkelte lærer, eller de går til mig og siger: 'hvad er det her for noget.' Så på den måde fungerer det godt."

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Også den interviewede repræsentant fra bestyrelsen giver udtryk for, at der er gode muligheder for at tage hånd om eventuelle problemstillinger gennem uformel kontakt:

"Heldigvis har mine børns lærere altid været sådan nogle, der var nemme at snakke med, og det var begge veje. Hvis de syntes, mine børn havde en træls måde at gøre noget på lige i det øjeblik, så fik jeg en opringning, og sådan var det også den anden vej [...] Så jeg har altid kontaktet læreren. Hvis der var et eller andet, som jeg syntes var for voldsomt, så kunne jeg godt finde på at gå til [lederen], men jeg kender hende også rigtig godt, så jeg er jo ikke utryk ved at gå til hende, fordi jeg ved at hun altid vil tage det seriøst. Jeg kan ikke vide, om det ville være anderledes, hvis jeg ikke var i bestyrelsen. Men jeg ved, at andre forældre også har henvendt sig til hende, hvis der var nogle ting, de syntes var svære. Også fordi man bliver mødt af den der anerkendende tilgang. Alle lærere, jeg har henvendt mig til om noget, har altid sagt: 'Hvor er det godt du spørger.', fordi der er jo tit en rigtig god forklaring på de ting, der er foregået"

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014)

Bestyrelsesrepræsentanten understreger dog, at det kan være noget andet for menige forældre, som ikke har den samme tætte kontakt med ledelsen, som man har, når man sidder med i skolebestyrelsen. I forhold til eleverne, gennemføres der med 2-3 års mellemrum elevundersøgelser, og derudover involveres eleverne typisk i planlægningen af årsplaner og emner i de enkelte klasser. Endelig er der elevrepræsentanter fra elevrådet med til skolebestyrelsens møder, hvis de har tid og lyst.

Institutionernes handlingsrum

Den sidste indikator under den overordnede dimension 'rettigheder og autonomi', omhandler skolernes handlingsrum og mulighed for selvbestemmelse i forhold til deres virksomhed. Her er det centrale, om niveauet i det oplevede handlingsrum kan knyttes til ejerformen – herunder den overordnede

lovgivning og regulering på området – eller om er det helt andre forhold, som har betydning. De kondenserede uddrag fra interviewene vedrørende institutionernes handlingsrum kan ses i

Tabel 39 i bilagsafsnittet.

Ifølge lederen på friskolen, var det, som tidligere nævnt, de begrænsede rammer i folkeskolen, som var medvirkende årsag til, at friskolen i sin tid blev etableret. Forud for friskolens etablering var der et forsøg med en særlig pædagogisk tilgang i indskolingen på den folkeskole, der indgår i studiet. Ønsket var at udvide ordningen til 0.-9. klasse, men det kunne ikke lade sig gøre inden for folkeskolens rammer:

R: "Og det er også min motivation for at være på en friskole. For det er her, det kan lade sig gøre. Jeg vil gerne have, at der er en linje fra 0. -9. klasse i den måde, vi arbejder på, og vi bygger tingene op på. Og at det, vi gør på yngste trin, det gør vi, fordi vi vil noget med dem, der går ud af ældste. Så vi har netop tænkt: 'Hvad er det, vi gerne vil, når de går ud, og hvilke konsekvenser har det så baglæns ned igennem klasserne?'. Og det kan jeg godt lide, at der er den der sammenhæng."

I: "Og der var rammerne i folkeskolen for snævre til, at det kunne lade sig gøre?"

R: "Det kunne ikke lade sig gøre i folkeskolen, simpelthen. Og det blev prøvet ad mange veje og kunne ikke lade sig gøre. Og derfor udsprang ønsket om at starte en friskole. På den måde er friskolen et tilvalg af en pædagogisk tankegang."

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Friskolens mulighed for at fravælge karakterer og nationale tests er et andet eksempel på åbne og fleksible rammer for friskolens virksomhed. Ifølge skolelederen handler det ikke om decideret modstand mod tests. Der bruges tests i forskellige sammenhænge på skolen, men det centrale er, at det skal give mening at lave dem:

"Når vi har sagt fra på nationale test, så er det ikke fordi, vi ikke vil teste. Vi vil bare ikke gøre det på bestemte tidspunkter, og lige når det passer nogen andre, fordi det skal ind i diverse målesammenhænge. Vi bruger test, når det giver mening. Og nogle klasser eller nogle børn kan være testet meget, fordi vi har brug for at få noget hjælp og forståelse for, hvordan kan vi støtte det her barn i en positive læringsudvikling. Og nogle børn kan gå igennem skoletiden uden nogensinde at have prøvet en test. Så vi vælger det, når det giver mening."

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Den interviewede bestyrelsesrepræsentant på friskolen har tidligere erfaring med skolebestyrelsesarbejde i folkeskoleregi, og har ligeledes en oplevelse af, at der er en langt større grad af fleksibilitet i forhold til, hvad der er muligt på friskolen, end det var tilfældet på den folkeskole, han har kendskab til.

"Jeg har også en datter på 22, og hun har gået på folkeskole, og jeg engagerede mig sjovt nok også derude og kom i skolebestyrelsen, og jeg synes ikke, vi kunne de ting, vi gerne ville. Det var for stift, og det var for rigtigt. Vi havde en skolebestyrelse, som gerne ville prøve noget nyt, vi havde en skoleleder, som rigtig gerne ville prøve noget nyt, vi havde mange af vores skolelærere, der rigtig gerne ville prøve noget nyt. Men vi havde, syntes vi, nogle embedsmænd der bremsede. Vi var rigtig kreative, og slog - det vi vel i dag kalder de kreative fag - sammen. Så i stedet for, at de havde et modul om ugen i hvert fag, så havde de et halvt år med intensivt sløjd, hvor man til gengæld havde mange timers sløjd, så man rigtig fik det ind under huden. Men så var det sådan noget med, at man skulle op i ministeriet og spørge, om vi nu måtte. Åh, vi syntes, det var tungt."

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

Informantens samlede oplevelse er dermed, at lovgivningens rammer i folkeskolen mindsker muligheden for nytænkning og kreativitet. Selvom der var velvilje på ledelsesniveauet på skolen, var der begrænsninger på kommunalt og ministerielt niveau. Også hos de ansatte er der en oplevelse af, at skolen har store frihedsgrader i forhold til folkeskolen. Dog oplever de, at der har været en tendens til flere dokumentationskrav over tid:

"Jeg synes, vi har haft en periode, hvor vi har været underlagt rigtig, rigtig mange restriktioner og indberetninger, fordi vi er en eksamensfri skole. Vi har været ved at drukne i papirarbejde."

"Der er så meget kontroladfærd på vores område, og det er så absurd. Det er så snæver politisk tænkning, fordi der er nogle få skoler, der ikke har været demokratiske. Og så kan man også sige, at den økonomiske udvikling har gjort, at man har lukket små skoler, der så er blevet friskoler, som jo ikke har en særlig pædagogisk profil. Det er jo virkelig et faremoment for os, fordi vi har vores berettigelse i at være et alternativt pædagogisk tilbud. [...] Men sådan overordnet set, så har vi jo druknet i den der forfærdelige tænkning. Kontroladfærd, kontrol på kontrol og beskrivelser, og det betyder, at vi har arbejdet meget bagudrettet, og det er ikke særligt motiverende."

(Ansatte, friskole, Herning, 7.3.2014)

Ud over en generel samfundsmæssig tendens til mere dokumentation og kontrol, oplever de ansatte dog også, at det i høj grad skyldes, at skolen har valgt selvevaluering frem for at få en udefrakommende til at føre tilsyn. Oplevelsen er, at det har været en lang og krævende proces at få hele dokumentationsprocessen sat i system, og det er en helt ny måde at arbejde på for skolens medarbejdere, selvom de er vant til at dokumentere processerne i undervisningen. Håbet er dog, at det bliver lettere i anden omgang, nu hvor systemet er etableret. Fra ledelsens side er et væsentligt formål med selvevalueringen også at sprede budskabet om skolens virke (Leder, friskole, Herning, 5.2.2014). Overordnet er der på tværs af de forskellige niveauer på skolen stor tilfredshed med de fleksible rammer, friskoleloven giver i forhold til skolens virksomhed. Lederen er imidlertid at den opfattelse, at der i højere grad bør stilles krav til friskolernes pædagogiske profiler, så de ikke bare bliver pseudo-folkeskoler:

"Jeg synes, friheden er fantastisk. Meget! Og jeg kan slet ikke forstå, at man ikke vil stille nogle flere krav. Eller jeg kan ikke forstå, man ikke vil stille nogle andre krav. Jeg synes for eksempel, at når man er så privilegeret, at man kan få statstilskud og få lov at drive friskoler på de vilkår, så synes jeg, at vi skal have en pædagogisk profil, hvor vi gør nogle ting, som er anderledes, også for at prøve det af. Og det har jeg sagt i mange sammenhænge, så det er ikke bare sådan noget, jeg går stille med."

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

På folkeskolen er der hos den interviewede ansatte en oplevelse af, at ledelsen er meget åben over for de ansatte i forhold til medbestemmelse, men at der bliver flere og flere forhold, lærerne og skolen ikke selv har indflydelse på. Som eksempel nævnes de mange test, der skal gennemføres, og målsætninger der skal formuleres. Det opleves som problematisk, at undervisningen i stigende grad tilrettelægges ud fra, at der skal gennemføres tests:

"Jeg tror nok, man føler, det er et indgreb i ens arbejde, fordi det kommer til at afspejle sig i undervisningen. Det kan vi ikke undgå [...]. Det vi hører, når vi er på kurser, det er hele tiden målsætninger, evalueringer og test, og det ser ud som om, at det er den vej, man gerne vil gå. Så den der amerikanisering eller østtysklandske tilstande eller noget, der ligner, det er jo ikke det, vi er vant til. Vi kan godt være bekymret for, at det kommer til at gå sådan. For hvis man ikke arbejder med de test, så får man sandsynligvis heller ikke ret gode testresultater. Det giver jo sig selv, at hvis man ikke er vant til at blive testet, så laver man ikke en god test."

(Ansæt, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Også fra lederens side er der en oplevelse af, at der er kommet mere styring fra national side, og at det kan være problematisk, at lærerne kommer til at fokusere for meget på disse ting i undervisningen, hvilket kan hæmme kreativiteten.

”Så kommer der PISA-undersøgelser, som fortæller folk: ’I gør det ikke godt nok. Det er simpelthen for ringe det her.’ Og så bliver de jo endnu mere fokuseret på, at vi jo ikke skal lave for mange projekter, emner og 1000 andre ting. Vi må hellere holde os til bogen. Ej, nu bliver jeg rigtig grov, men nogle gange, så kan det irritere mig, at man på den måde styrer og dermed dræber noget af kreativiteten. ”

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Lederen mener imidlertid, at der stadigvæk er rum til at lave alternative løsninger inden for de overordnede rammer og målsætninger i folkeskolen. Der er en høj grad af metodefrihed i forhold til at opfylde de overordnede mål. Også den interviewede ansatte oplever, at der er en stor grad af frihed under ansvar lokalt på skolen, og at der er en høj grad af omstillingsparathed, hvilket han blandt andet kæder sammen med, at skolen har været øvelsesskole for seminarier:

”Vi har en fantastisk dygtig ledelse. Vi har en ledelse, der er meget lyttende og viser utrolig stor tillid til, at vi opfylder vores opgaver. Samtidig er de utroligt inspirerende, så det har været rigtig positivt. Samtidig har skolen været øvelsesskole for seminarier, så der har altid været en del udvikling her, og man har altid gerne villet prøve nogle ting. Så man er pænt omstillingsparate, og det kan jeg godt lide. Det finder man ikke ret mange steder.”

(Ansæt, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Ifølge den ansatte, er man derfor vant til at blive udfordret og inspireret af nye tanker og ideer udefra. På trods af den stigende grad af regulering – i særdeleshed fra statsligt hold - er der dermed en opfattelse af, at der er et råderum lokalt, hvilket blandt andet tilskrives den lokale ledelse.

Opsamling: Rettigheder og autonomi

Opsamlende er der en grundlæggende oplevelse af, at det frie valg fungerer, og der er mulighed for at vælge mellem forskellige skoler i området. For friskolens vedkommende er der dog begrænsninger i form af ventelister, som ofte gør, at lederen må afvise elever. Det frie valg medfører imidlertid også nogle udfordringer for folkeskolen i casestudiet, da mange forældre fravælger skolen på grund af den store andel af to-sprogede elever. Selvom der er også er aktive tilvalg, har det frie valg stor betydning for elevsammensætningen på skolen.

I forhold til muligheden for uformel kontakt, er der på begge skoler og på alle niveauer en oplevelse af, at der er gode muligheder for at påvirke gennem uformel kontakt – som oftest gennem direkte kontakt til lærere eller lederen samt gennem traditionelle forældremøder. De væsentligste forskelle mellem de to skoler knytter sig til institutionens handlingsrum. Her er oplevelsen på friskolen – både blandt ledelsen, ansatte og bestyrelsen - at der er meget brede rammer for udfoldelsesmulighederne på skolen, og at rammerne er væsentlig friere, end det er tilfældet på en folkeskole. Denne opfattelse kommer også til udtryk på folkeskolen, hvor oplevelsen er, at der over tid er blevet betydeligt mindre mulighed for selvbestemmelse på grund af de nationale krav og rammer. På trods af dette, er der dog – særligt hos ledelsen – en opfattelse af, at der stadig er mulighed for fleksibilitet og nytænkning inden for de overordnede rammer i folkeskolen. De overordnede resultater for dimensionen om rettigheder og autonomi er opsummeret i den nedenstående tabel.

Tabel 15: Rettigheder og autonomi – skoleområdet Herning

	Friskolen	Folkeskole
Betingelser for det frie valg	Gode muligheder – lokalt begrænset af venteliste på friskolen	Gode muligheder – giver dog udfordringer, da en del forældre fravælger skolen
Muligheden for at skabe ændringer gennem uformel kontakt	Alle oplever at have gode muligheder	Alle oplever at have gode muligheder
Friheden til at træffe afgørelser på institutionen	Stor grad af frihed	Stigende grad af regulering og kontrol fra statslig side, men lokal ledelse er omstillingsparat

1.1.5 Formel deltagelse og samarbejde

Den sidste dimension, der skal belyses i relation til aktivt medborgerskab, omhandler forskellige former for formel deltagelse. Først og fremmest skal der ses nærmere på bestyrelsens formelle påvirkningsmuligheder. Der skelnes her imellem påvirkningsmuligheder i forhold til interne forhold på skolen og i forhold til eksterne forhold, som typisk vil være den kommunale politik på området. Derudover ses der nærmere på oplevelsen af kommunens engagement i den enkelte skole samt på de formelle relationer mellem skolerne og kommunen. Endelig ses der på skolernes eventuelle øvrige eksterne samarbejdsrelationer.

Bestyrelsens rolle

Bestyrelsen på friskolen spiller en meget omfattende intern rolle, da den har det overordnede økonomiske ansvar for skolen, og derfor er tæt involveret i hele skolens virksomhed. Dette er en af årsagerne til, at skolens leder er meget bevidst om at involvere bestyrelsen så meget som muligt. Blandt andet modtager bestyrelsen en gang i måneden 5-6 siders information om, hvad der er sket i den forgangne måned, så de altid er opdateret:

"Vores bestyrelse er jo den overordnede økonomiske ansvarlige. Og når de skal kunne være med til at lave budgettet, så er det også vigtigt, at de har forståelse for vores pædagogik og læringsmiljø. Og det er en af grundene til, at jeg laver den der månedlige orientering, så de har en dybere forståelse."

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Den interviewede repræsentant for bestyrelsen har en oplevelse af, at bestyrelsen i høj grad bliver involveret og har indflydelse på de beslutninger, der træffes. I særdeleshed lægger han vægt på involveringen i prioriteringen af økonomien, hvilket der ikke på samme måde var mulighed for, da han var med i skolebestyrelsen i en folkeskole:

"Der er også den fordel her, at vi rent faktisk har et økonomisk råderum, så vi kan flytte nogle ting. Derude [på folkeskolen] var vi enormt låste. Det er det samme, som vi snakkede om før: 'Jamen, det kan vi ikke, for de penge er oremærket til det og det'. Sådan har vi det ikke her. Det er penge, og vi har en så dejlig sund økonomi, at vi faktisk kan flytte noget og sige: 'Nej, vi vil ikke spare på læreruddannelsen'. Det tog vi faktisk en vældig diskussion om sidst, fordi vi havde egentlig brug for at spare, og lærerne havde ikke været ret meget på kurser, så de havde ikke brugt kontoen de sidste par år. Så derfor kunne vi måske ligeså godt fjerne pengene derfra. Men så var vi nogen, der sagde: 'Nej, fordi alene signalet i, at lærere ikke vil uddannes, det er jo fuldstændig i modstrid med alt, hvad vi står for. Så selvfølgelig skal pengene blive der. Så vil vi hellere sende et signal til vores leder om, at vi skal se at få dem brugt.'"

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

Ud over selve bestyrelsesarbejdet er der nedsat en række arbejdsgrupper under bestyrelsen, som tager sig af konkrete afgrænsede opgaver. Fx er der et byggeudvalg og et kommunikationsudvalg, og dermed lægger medlemmerne ekstra arbejde på områder, hvor de har særlige interesser eller kompetencer. Ifølge skolelederen, er det en stor styrke, at der er så stor forskellighed i bestyrelsen, når der skal diskuteres og træffes beslutninger:

”Jeg har været heldig i forhold til de mennesker, der sidder i bestyrelsen. De er meget forskellige og kan forskellige ting og kommer både fra det private, det offentlige og det halvoftentlige og har derudover forskellige interesser. Så det er en meget mangfoldig bestyrelse. Og det er jo supergodt i forhold til at få diskuteret mange ting. Jeg føler mig så stærk, at jeg ikke har noget imod, at vi også diskuterer pædagogiske områder i bestyrelsen, fordi de også har respekt for, at nu er vi på min banehalvdel og i sidste ende, er det mig, der tager en beslutning, fordi de har uddelegeret den pædagogiske ledelse til mig. Og den rammeforståelse fungerer rigtig godt, og det er jo utrolig berigende at kunne få nogle forældrevinkler på noget af det, vi har gang i.”

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Der er meget begrænset fokus på bestyrelsens eventuelle eksterne rolle blandt informanterne. Det helt centrale i bestyrelsens arbejde er skolens interne virksomhed, hvor de forældrevalgte spiller en meget stor rolle.

I folkeskolen er skolebestyrelsen med til at træffe beslutninger omkring overordnede beslutninger og regler på skolen. Eksempelvis har skolebestyrelsen taget initiativ til et sundhedstiltag med det formål at få sundhed tænkt mere ind i undervisningen (Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014). Som et andet eksempel har skolebestyrelsen været på et weekendseminar omkring implementeringen af skolereformen, og der er nedsat et udvalg til at formulere nye principper for kontakten mellem lærerne og forældrene som følge af lærernes nye arbejdstidsregler. Skolelederen sætter stor pris på, at få forældrenes vinkler med i beslutningerne:

”Det er utroligt godt at have bestyrelsen til hele tiden at holde os lidt i kraven, - set med forældreøjne. Lige i øjeblikket har vi haft et lille udvalg, som ser på, hvordan vi tilrettelægger forældrekontakt og forældremøder bedst muligt. Når nu lærerne har tilstedeværelse her på skolen, så skal det med at ringe hjem til lærerne om aftenen borte op, for deres arbejdstid er her. Så spørgsmålet er, hvordan vi kan finde en form for forældresamarbejde, som både tilgodeser forældrene og lærerne.”

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Som andre eksempler på skolebestyrelsens interne rolle, er der bestyrelsesrepræsentanter med til det første forældremøde i hver klasse for at gøre opmærksom på skolebestyrelsens rolle. Bestyrelsen har generelt fokus på at være synlige på skolen. På trods af dette kommer der kun begrænset input fra de andre forældre i til bestyrelsens arbejde (Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014). Endelig har skolebestyrelsen i en periode haft fokus på, hvordan der kunne tiltrækkes flere elever til skolen. Dette resulterede blandt andet i en øget indsats for at få skolen og omgivelserne til at se mere

præsentabel ud. Generelt har den interviewede repræsentant fra bestyrelsen en klar opfattelse af, at skolebestyrelsen har indflydelse på, hvad der sker på skolen.

Ud over den interne rolle, spiller bestyrelsen også en væsentlig rolle i forhold til at varetage skolens interesser over for kommunen. Skolebestyrelsen benytter sig i høj grad af muligheden for at skrive læserbreve og høringssvar samt for at påvirke politikerne gennem det kommunale skolesamråd. Dette gælder eksempelvis i forhold til sikring af skolevejen, reglerne for klassestørrelse samt i forhold til at få midler afsat til renovering af skolen:

”Der er nogle ting, vi ikke kan gøre noget ved, fordi det koster for mange penge. Vi vil gerne have de fliser her ude lagt om, eller have lagt noget andet på, men det har ikke været muligt at få gjort indtil nu. Vi har også kæmpet meget for at få renoveret skolen: Der ligger faktisk arkitekttegninger og alt muligt, men desværre er der ikke blevet bevilliget nogen penge. Så det er også noget af det, vi har arbejdet rigtig hårdt for. Det hænger sammen med det med at trække elever, for vi er klar over, at forældre faktisk også kigger på, hvad det er for nogle bygninger man kommer til.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014)

Samlet er den væsentligste forskel mellem folkeskolen og friskolen, at bestyrelsens rolle er betydeligt større på friskolen end på folkeskolen, da det på friskolen er bestyrelsen, der har det samlede ansvar for hele skolens drift. Derudover er det interessant, at skolebestyrelsen på folkeskolen tilsyneladende spiller en større ekstern rolle, end det er tilfældet på friskolen, hvor der ikke er fokus på interessevaretagelse over for kommunen. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til bestyrelsens rolle ses i

Tabel 40 i bilagsafsnittet.

Skolernes eksterne relationer

Dette afsnit ser nærmere på skolens øvrige eksterne samarbejdsrelationer med primært fokus på relationerne til kommunen.

På friskolen er den generelle opfattelse blandt interviewpersonerne, at der er meget lidt politisk fokus på friskolerne i kommunen. Selvom andelen af børn, der går i friskole, er ret høj i Herning by, er opfattelsen, at det politiske fokus helt overvejende er på folkeskolerne:

”Nej, ingen politisk opmærksomhed, er min opfattelse. Hverken når jeg sidder bændede på skolen, eller når jeg er på arbejde [på avisen] har jeg nogen opfattelse af, at politikerne på nogen måde spekulerer i, at der er friskoler.”

(Bestyrelsesmedlem, friskole, Herning, 7.3.2014)

De ansatte giver udtryk for et ønske om, at skolen i højere grad blev set som en del af skolerne i Herning, hvilket ikke er tilfældet i dag, hvor friskolen sjældent tænkes ind i de tilbud, kommunerne giver på området:

”Jeg synes godt, vi kunne ønske, at vi i højere grad følte os som en del af skolerne i Herning Kommune. Vi får ikke de samme tilbud, - det gør vi ikke.”

(Ansatte, friskole, Herning, 7.3.2014)

De ansatte oplever imidlertid, at der er lidt opblødning på vej i forhold til en højere grad af accept og anerkendelse fra kommunens side, hvilket de særligt tilskriver lederens indsats:

”Vores nuværende leder har lavet lobbyisme, det kan man roligt sige. Hun forsøger virkelig at påvirke nogle sammenhænge og er også selv en del af et netværk.”

(Ansatte, friskole, Herning, 7.3.2014)

De ansatte kobler desuden kommunens manglende engagement til det faktum, at de formelle relationer til kommunen er begrænsede. Eksempelvis har de som ansatte ingen relationer personalemæssigt. De understreger dog, at de i det daglige arbejde har et rigtig godt samarbejde med PPR, men i forhold til det overordnede kommunale fokus, er der potentiale for forbedring. Skolelederen giver udtryk for en stor bevidsthed omkring skolens relationer til kommunen. Derfor gør lederen meget ud af at være åben og engageret, når der er særlige engagementer i byen – som fx cykelløb, Melodi Grand Prix eller lignende – for at vise, at skolen tager et ansvar lokalt:

”På den måde prøver vi også at bidrage til, hvad sker der i byen ved de her arrangementer, og går ind og tager et ansvar. Og når vi så bliver kontaktest, og bliver spurgt, om vi vil, så tager vi det som et skulderklap i forhold til, at de regner med os og ved, at der er noget, vi gerne vil. I forhold til kommunen, gør jeg mig meget umage med at kontakte de rigtige personer, når der nogle ting. Både hvis der er noget, vi undrer os over, eller noget vi også gerne vil: ’Hvorfor kan vi ikke være med i det?’ Og der vurderer jeg også, at samarbejdet bliver mere og mere åbent. Vi har et fantastisk samarbejde med PPR for eksempel. Det er virkelig unikt, og vi kunne ikke ønske os noget bedre.”

(Leder, friskole, Herning, 5.2.2014)

Lige som blandt de ansatte har lederen en opfattelse, at anstrengelserne bærer frugt, og at der er et mere åbent samarbejde med kommunen i dag, end der har været tidligere.

Folkeskolens relationer til kommunen er betydeligt mere omfattende end friskolens. Blandt andet er der nogle formelle strukturer, som fremmer samarbejdet – både til kommunen og til andre folkeskoler. Der er etableret et såkaldt Skolesamråd, hvor samtlige skolebestyrelser i kommunen er repræsenteret ved deres formand. Samrådet holder møder cirka hver tredje måned, og ifølge bestyrelsesrepræsentanten kan samrådet blandt andet bruges som et talerør til kommunen i forhold til konkrete udfordringer på de enkelte skoler (Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014). Derudover er der et formelt ledernetværk på tværs af skoler og daginstitutioner, som skolelederen deltager i. Hos den interviewede ansatte er den overordnede antagelse, at kommunen er informeret om, hvad der foregår på de enkelte skoler. Bestyrelsesrepræsentantens samlede opfattelse er, at der er rigtig gode relationer til kommunens forvaltning, som står klar til at hjælpe, hvis der opstår spørgsmål eller problemer af den ene eller anden art. Derudover er oplevelsen, at kommunen tager høringsvar mv. til efterretning:

”Det er jo ikke altid, vi får vores vilje, men vi bliver da hørt. Det er min oplevelse. Hvis du spørger nogle andre, kan det godt være, at de oplever det anderledes. Jeg synes egentlig, at kommunen er åbne, og de er interesseret i at hjælpe os.”

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014)

I forbindelse med den seneste skolefusion, var alle berørte bestyrelsesformænd inviteret til møde med borgmesteren, og informanten oplevede i høj grad at blive hørt i den proces. Udfordringen kan dog være, at kommunen og skolen ikke altid har den samme opfattelse af, hvad der er væsentligt. Derfor slår kommunens føling med, hvad der sker på skolerne, ikke altid til. Dette gælder eksempelvis i forhold til den seneste ændring af skoledistrikterne, hvor en af de mere velstillede dele af skolens distrikt blev skåret fra på trods af skolens udfordringer med at tiltrække elever med etnisk dansk baggrund

(Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014). Samlet er oplevelsen, at samarbejdet med kommunen fungerer godt, og at kommunen til dels er lydhøre over for skolens ønsker. Følingen med specifikke problemstillinger, og faktorer med betydning for dette, kunne dog med fordel være større. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til skolernes relationer til kommunen ses i

Tabel 41 i bilagsafsnittet.

I forhold til skolernes øvrige samarbejde i lokalområdet er friskolen som nævnt meget opmærksom på at åbne skolen op i forbindelse med særlige arrangementer. Derudover deltager skolelederen i et netværk, hvor der er mulighed for ledelsesmæssig sparring på tværs af små og store skoler, friskoler og folkeskoler samt efterskoler. Der er også et lokalt friskolenetværk, som lederen deltager i. I det daglige har skolen dog ikke noget fast samarbejde med andre skoler. Det foregår på ad hoc basis, hvis der noget relevant at samarbejde om. Eksempelvis har skolen lige haft et samarbejde med en folkeskole, som gerne ville have inspiration til projektførelse (Leder, friskole, Herning, 5.2.2014).

På folkeskolen er der også nogle samarbejdsrelationer med andre skoler, som går ud over de formelle samarbejdsstrukturer i kommunalt regi. Skolelederen deltager i en uformel kaffeklub med tre andre skoleledere fra skoler med cirka samme størrelse og struktur. Netværket fungerer som et sted, hvor skolelederne kan diskutere fælles udfordringer – fx i forbindelse med skolereformen. Gruppen supplerer dermed det formelle Skolesamråd, hvor skolerne er så forskellige, at problematikkerne ikke nødvendigvis er ens:

”Vi har også et uformelt netværk. Fx nu her i forbindelse med skolereformen, der er vi fire skoler, som ligner hinanden. For det er det, der er problemet i den anden gruppe: vi ligner ikke hinanden. Så det er ikke altid fælles problematikker, vi har. Men de her fire skoler, det kalder vi vores lille kaffeklub.”

(Leder, folkeskole, Herning, 14.3.2014)

Det er imidlertid først og fremmest på ledelsesplan, at der er relationer til andre skoler. Der er heller ikke meget samarbejde med øvrige aktører i lokalsamfundet. Dog er der et samarbejde med boligforeningerne, hvor en af skolens lærere bruger halvdelen af sin arbejdstid på at hjælpe større børn med fritidsaktiviteter efter skole (Ansæt, folkeskole, Herning, 14.3.2014). Derudover håber bestyrelsesrepræsentanten, at der kan blive etableret mere samarbejde med foreningslivet i forbindelse med reformen (Bestyrelsesmedlem, folkeskole, Herning, 30.4.2014). De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til skolernes øvrige eksterne relationer kan ses i Tabel 42 i bilagsafsnittet.

Opsamling – formel deltagelse og samarbejde

I forhold til den formelle deltagelse er det først og fremmest bestyrelsernes rolle, der har været i fokus i analysen. På friskolen er bestyrelsens rolle meget stor, da den har ansvaret for skolens samlede drift, og derfor involveres i stort set alt, hvad der foregår på skolen. Derimod spiller bestyrelsen en meget begrænset ekstern rolle, da det helt overvejende er lederen, der forsøger at varetage skolens interesser udadtil. På folkeskolen spiller skolebestyrelsen derimod en central ekstern rolle, da den forsøger at påvirke de kommunale beslutninger gennem høringsvar, læserbreve og deltagelse i møder med kommunen. Bestyrelsen spiller også en aktiv rolle i forhold til beslutninger internt på skolen. Bestyrelsens interne rolle er dog stadig betydeligt mindre på folkeskolen, end det er tilfældet på friskolen.

På friskolen er relationerne til kommunen meget begrænsede, og der er en overordnet opfattelse af, at det politiske fokus på friskoler er stort set ikke eksisterende. Der er dog en oplevelse af, at der er en vis opblødning på vej i relationen til kommunen. Relationerne til øvrige aktører i lokalområdet er også begrænsede og foregår overvejende på ad hoc basis, når der opstår relevante samarbejdsflader. Dog deltager lederen i en række forskellige netværk på tværs af skoler. På folkeskolen deltager bestyrelsesformanden i det kommunale skolesamråd. Derudover deltager lederen både i kommunens ledernetværk samt i et mindre uformelt netværk med andre skoleledere. Samlet er indtrykket, at kommunen har fokus på folkeskolen og har indblik i, hvad der foregår på området. Der er en oplevelse af lydhørhed, men ikke altid forståelse for skolens ønsker. I forhold til øvrige relationer er der et samarbejde med boligforeningerne, mens øvrigt samarbejde med foreningslivet og andre skoler er begrænset. Den nedenstående tabel opsummerer analysens resultater i forhold til formel deltagelse og samarbejde.

Tabel 16: Formel deltagelse og samarbejde – skoleområdet Herning

	Friskole	Folkeskole
Bestyrelsens interne rolle	Meget stor – ansvar for skolens samlede drift	Relativt stor – involveres og vedtager principper og regler
Bestyrelsens eksterne rolle	Begrænset – det er primært lederen, der har den eksterne rolle	Relativt stor – varetager skolens interesser over for kommunen gennem høringsvar, læserbreve og møder
Øvrige relationer til kommunen	Begrænsede relationer	Møder i samråd Skoleledernetværk
Relationer til øvrige aktører	Begrænsede relationer – ad hoc samarbejde	Begrænsede relationer – dog samarbejde med boligforeninger.

--	--	--

1.2 Opsamling på skoleområdet i Herning

På det kommunale niveau er opmærksomheden på friskolerne i kommunen, ikke særlig stor. Det helt primære politiske fokus er på at udvikle folkeskolen. Der er ikke modstand mod friskolerne, og der er generel stor opbakning til det frie valg. Samtidig er der dog også opmærksomhed på de styringsmæssige udfordringer, muligheden for friskoler kan medføre.

På skoleniveau kan der identificeres relativt store forskelle på flere af de udvalgte dimensioner for aktivt medborgerskab. I forhold til værdier, er værdigrundlaget tydeligt og væsentligt på begge skoler. De er dog mest synlige friskolen, hvor værdierne også kommer konkret til udtryk i undervisningens indhold og tilrettelæggelse, mens det på folkeskolen i højere grad er knyttet til aktiviteter og omgangstonen. Også i forhold til frivilligt engagement er der store forskelle. På friskolen er der en forventning om, at forældrene deltager aktivt i både sociale og praktiske arrangementer, mens forældreengagementet på folkeskolen er mere begrænset.

I forhold til rettigheder og autonomi er den overordnede oplevelse, at der er gode muligheder for frit valg, som dog for friskolens vedkommende er begrænset af venteliste. Omvendt er det frie valg en udfordring for folkeskolen, da mange vælger skolen fra på grund af et stort antal to-sprogede elever. På begge skoler opleves der at være gode muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt, og der er også fokus på at involvere eleverne aktivt i beslutninger. Den største forskel er imidlertid oplevelsen af skolernes handlingsrum. Hvor oplevelsen på friskolen er, at der er en meget stor grad af frihed, oplever folkeskolen en stigende grad af regulering og kontrol fra statslig side. På trods af dette, er det dog lederens opfattelse, at der stadig er gode muligheder for fleksibilitet inden for de overordnede rammer.

Bestyrelsens rolle varierer meget på tværs af de to skoler. På friskolen er det bestyrelsen, som har ansvaret for skolens samlede drift og økonomi, og bestyrelsen er derfor involveret i stort set alle forhold på skolen. På folkeskolen er skolebestyrelsens interne rolle også relativ stor, da de vedtager overordnede principper og regler. Skolebestyrelsens formelle kompetencer er dog betydeligt mindre end på friskolen. Det interessante er imidlertid at der er store forskelle på bestyrelsernes eksterne rolle. På friskolen er det helt overvejende ledelsen, som står for kontakten til kommunen, mens skolebestyrelsen på folkeskolen i høj grad varetager skolens interesser over for kommunen gennem

høringsvar, læserbreve og møder. Generelt er friskolens relationer til kommunen ret begrænsede, mens folkeskolen deltager i møder i samråd og ledernetværk

1.3 Plejehjemsområdet

I Herning kommune er der 10 kommunale plejehjem, 3 selvejende med driftsoverenskomst og 2 friplejehjem. Begge friplejehjem drives dog som selvejende institutioner – det ene under Danske Diakonhjem, mens det andet er et uafhængigt plejehjem. Alle de selvejende plejehjem og friplejehjem i kommunen er beliggende i mindre landsbyer, mens samtlige plejehjem i Herning by er kommunale.

Det selvejende plejehjem, som indgår i casestudiet, er beliggende i udkanten af en mindre by i kommunen. Plejehjemmet er fra 2006, men er udsprunget af et ældre plejehjem, der var beliggende på en anden lokalitet i byen. Størrelsesmæssigt består plejehjemmet af 36 lejligheder. Plejehjemmet drives af Danske Diakonhjem og bygger dermed på diakonale værdier. Derudover bygger plejen på principper om leve-bo-miljø, hvilket, som tidligere nævnt, betyder, at det tilstræbes at gøre plejehjemmet så hjemligt som muligt, og at plejen tilrettelægges i samarbejde med den enkelte beboer, der også involveres i praktiske gøremål i det omfang, det er muligt. Plejehjemmet er opdelt i mindre enheder, som har hver deres køkken. Det kommunale plejehjem i casestudiet er beliggende i Herning midtby. Plejehjemmet er fra 1960'erne, men er fornyligt blevet renoveret og udbygget, så der nu er 80 lejligheder på plejehjemmet fordelt på tre fløje. Ligesom på det selvejende plejehjem er der tale om leve-bo-miljø, og plejehjemmet er opdelt i mindre enheder og har eget køkken.

Ud over de dybdegående studier af de to ovennævnte plejehjem er der foretaget et interview med lederen på et af de to friplejehjem i kommunen. Dette er gjort, da tilstedeværelsen af disse plejehjem var en oplagt mulighed for at perspektivere til denne plejehjemstype, som adskiller sig fra de traditionelle selvejende plejehjem – i særdeleshed i forhold til relationen til kommunen. Af ressourcemæssige årsager har det imidlertid ikke været muligt at foretage en lige så grundig analyse af friplejehjemmet, som af de to øvrige plejehjem. Friplejehjemmet vil derfor ikke blive analyseret selvstændigt men vil blive inddraget enkelte steder og fungerer derudover som baggrundsmateriale. Friplejehjemmet var tidligere et traditionelt selvejende plejehjem, men blev omdannet til friplejehjem i 2012, hvor kommunen valgte at opsige driftsaftalen.

1.3.1 Politiske holdninger på plejehjemsområdet

I Herning kommune er der 21 % af de borgere, der er visiteret til hjemmehjælp, som vælger en privat udbyder, når der ikke skelnes mellem praktisk hjælp og personlig pleje. Andelen er dermed noget lavere end gennemsnittet på landsplan, som er på 36 %, selvom kommunen var tidligt ud med at åbne op for private udbydere. Kommunen adskiller sig imidlertid ved en relativ høj andel af borgere, der vælger privat hjælp til personlig pleje (www.statistikbanken.dk 2012). Derudover er der cirka 1/3 af de hjemmeboende borgere, som vælger mad fra en privat leverandør (Udvalgsformand, ældreområdet, Herning, 18.12.2013). Endelig er antallet af selvejende plejehjem betydeligt større end i mange andre kommuner. Overordnet har kommunen dermed erfaringer med mange forskellige typer af udbydere, når der ses på ældreområdet i bred forstand.

I de lokale partiprogrammer har særligt Venstre, som også dominerer i byrådet og sidder på borgmesterposten, stor fokus på borgernes frie valg mellem forskellige typer af udbydere:

”Vi går ind for størst mulig fleksibilitet og valgfrihed for borgerne. Derfor vil vi også arbejde for, at der fortsat skal være mulighed for det frie valg mellem offentlig og privat hjemmehjælp og madordninger.”

(Venstre 2014)

I Socialdemokratiets arbejdsprogram er der derimod først og fremmest fokus på udviklingen af de offentlige velfærdstilbud, mens Enhedslisten giver udtryk for modstand mod det frie valg og private løsninger (Socialdemokratiet 2014, Enhedslisten 2014). Dermed kan de klassiske højre-venstreskel identificeres i partiprogrammerne. Der er imidlertid ingen af de lokale partiprogrammer, der er fundet, som forholder sig eksplicit til forskellige typer af plejehjem. Hos udvalgsformanden på området er vurderingen, at der generelt er bred politisk tilslutning til, at private udbydere har mulighed for at byde ind på ældreområdet:

”I Herning Kommune træffer vi jo beslutningerne bredt. Der er en bred fundering til, at det er fint med de private udbydere, og jeg tror også, der er bred enighed om, at det skal ske på så lige konkurrencevilkår som muligt. Så man virkelig har et sammenligningsgrundlag og også et frit valg for borgerne, og at det reelt er på lige vilkår, der udbydes. Så det, tror jeg, er godt.”

(Udvalgsformand, ældreområdet, Herning, 18.12.2014)

Den administrative leder oplever imidlertid også, at der er et stort politisk fokus på at udvikle de kommunale tilbud på området, så de er konkurrencedygtige i forhold til de alternative udbydere.

Vurderingen er også, at der ikke er den store modstand fra den anden politiske fløj i forhold til det frie valg generelt – blandt andet fordi det frie valg efterhånden har været en del af konceptet på ældreområdet i mange år, og derfor ikke længere diskuteres så meget:

”Det oplever jeg egentlig ikke i det store hele. Jeg oplever et udvalg, som egentlig støtter op om den kommunale del og gerne ser, at vi er konkurrencedygtige. Det oplever jeg. Og når man nu i over 10 år har levet med, at vi har det frie valg, så er det ligesom en del af vores koncept. Ældreområdet er så vant til at have private udbydere inde.”

(Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

1.3.2 Kommunens styringsmuligheder

På trods af den overordnede politiske tilslutning til det frie valg er der samtidig en erkendelse af, at de alternative udbydere på markedet medfører en række styringsmæssige udfordringer. Dels er der den udfordring, at kommunen skal have et beredskab klar, såfremt en privat udbyder går konkurs, hvilket ifølge den administrative medfører en skævhed i konkurrencen:

”Hvis et privat firma går ned, skal vi jo kunne levere fra dag ét. Og den der forsyningsforpligtigelse skal man jo tænke på, at man har. Og jeg er jo i hvert fald nødt til at tænke på, at der er en forsyningsforpligtigelse. Så derfor er det klart, at jeg over for mine kommunale leverandører siger, ’jamen, det er vigtigt, at I også tænker på, at vi skal være bagstoppere’. Det ligger der jo i lovgivningen. Vi har prøvet at have firmaer, der inden for pleje og praktisk bistand er stoppet fra den ene dag til den anden, og hvis du skal overtage en helt masse borgere, så er det noget af et arbejde. Så det kræver et vist beredskab af den kommunale leverandør. Og der kan jeg tænke på, om man lovgivningsmæssigt har tænkt over det. Det er jeg ikke helt sikker på.”

(Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2014)

Ifølge den administrative leder, er det et stort og ressourcekrævende arbejde at få organiseret plejen, når der pludselig er en udbyder, der forsvinder fra markedet. Derudover har etableringen af de to friplejehjem i kommunen medført nogle økonomiske styringsmæssige udfordringer. De to friplejehjem blev etableret, da kommunen i forbindelse med en sparerunde valgte at opsigte driftsaftalen med to selvejende plejehjem. Som følge af dette valgte hhv. Danske Diakonhjem og lokale aktører at videreføre de to plejehjem som friplejehjem. Udfordringen er her, at friplejehjemmene giver højere økonomiske udgifter end de øvrige plejehjem i kommunen, da taksten beregnes ud fra et gennemsnit på landsplan. I Herning kommune betyder det, at friplejehjemmene er en relativt større udgift, end hvis der var tale om et kommunalt plejehjem. Derudover skal kommunerne ifølge loven betale for samtlige udgifter til

sygepleje på friplejehjemmene – uanset om der er tale om kommunens egne borgere eller ej. Dette er også en forskel fra kommunale plejehjem, hvor der er mellemkommunal betaling, hvis beboere kommer fra en anden kommune. Dette betød i Herning, at det, der egentlig var tænkt som en sparerunde, reelt endte med det modsatte:

”Det er en meget stor styringsmæssig udfordring, fordi det er også en økonomisk udfordring, der hvor jeg sidder. Men det er jo enhver frit. Det er jo ikke os, der beslutter, om man kan godkendes. Det er ministeriet. [...] Etableringen af friplejehjemmene gav i hvert fald en ekstra sparerunde inde hos mig.”

(Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

Kommunen var dog på samme tidspunkt i gang med at bygge et nyt plejehjem, og derfor kunne dette byggeri tilpasses, så det blev ikke nødvendigt at nedlægge eksisterende pladser på de kommunale plejehjem (Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013).

På trods af de styringsmæssige udfordringer er der hos udvalgsformanden opbakning til muligheden for at etablere friplejehjem. Der er dog et ønske om, at lovgivningen ændres, så det ikke bliver en decideret udgift for kommunen, når der etableres friplejehjem:

”Jamen, fra det sted jeg står politisk, synes jeg jo det er fantastisk fint, at vi har fået den mulighed. Men man må så også sige - men det bliver der så heldigvis kigget på nu lovgivningsmæssigt på Christiansborg - at vi har jo måttet notere os, at der er ikke lige vilkår. I min optik synes jeg jo, det er rigtig fint, at konkurrencen er der, når den sker på lige vilkår begge veje. Her har vi jo selvfølgelig været udfordret af, at det var en budgetfordring for os, at vi fik friplejehjem af den størrelsesorden [...] I hvert fald så tænker jeg, at vi skal have udlignet forskellene, så vi konkurrerer på lige vilkår. Så synes jeg i øvrigt, det er rigtig godt, at de er der.”

(Udvalgsformand, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

Syn på forskellighed mellem udbyderne

I forhold til forskelligheden mellem de forskellige typer af plejehjem i kommunen er der en klar sontring mellem kommunale plejehjem og de selvejende plejehjem på kommunens hjemmeside. De selvejende plejehjem med driftsoverenskomst indgår imidlertid som en del af den kommunale visitation på området, og vurderingen hos både udvalgsformanden og den administrative leder er, at de har de samme rammebetingelser på grund af driftsaftalerne med kommunen:

”Jamen, det er jo mit klare indtryk som politiker, at forvaltningen har et rigtig godt samarbejde med Danske Diakonhjem, og det er jo en professionel samarbejdspart. Og de har jo den samme normering som på de kommunale plejehjem – betingelserne er ens. Så i forhold til plejehjemmene, så tror jeg egentlig ikke, at der er de helt store forskelle”

(Udvalgsformand, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

I følge den administrative leder er der dog den forskel, at de selvejende plejehjem ikke i så høj grad som de kommunale deltager i de kommunale rådsmøder. Områdelederne sørger dog for at trække dem med ind, når der er noget relevant, og de får samme tilbud i forhold til kurser mv.:

”De har ikke så tæt samarbejde med den kommunale enhed, fordi Danske Diakon jo laver et samarbejde med deres plejehjem. Men når der nogle ting, så sørger områdelederne også for at trække dem med ind. Og hvis vi har nogle tilbud til vores plejehjem, hvis vi fx har søgt nogle midler - vi har fået til noget om demens - så inviteres de med. De holdes ikke uden for på den måde, - slet, slet ikke. Og borgerne i Herning kommune søger jo ind på dem på lige fod med de øvrige plejehjem.”

(Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

Rent indholdsmæssigt, er opfattelsen heller ikke, at der er de helt store forskelle på kommunale og selvejende plejehjem. Ifølge den administrative leder er begge typer af plejehjem gode til at involvere borgerne og har venneforeninger og brugerråd. Derudover er oplevelsen både hos udvalgsformanden og den administrative leder, at der også er mulighed for forskellighed inden for det kommunale system, og at plejehjemmenes forskellighed i højere grad skyldes lokal ledelse end forskellige ejerformer:

”Jeg mener de kommunale ledere har samme frihed som lederne ude på Danske Diakonhjem. Så længe de holder sig inden for rammerne af serviceniveauet og økonomien, så er der jo stor frihed, og det synes jeg også tydeligt, man kan se. Når jeg kommer rundt på plejehjemmene, så er der jo en forskellig kultur, og det er da lederbestemt, det er der ingen tvivl om. Det tror jeg ikke er drevet af, om det er privat eller ej.”

(Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

Vurderingen fra den administrative leder er også, at borgerne ikke nødvendigvis er opmærksomme på, om et plejehjem er hhv. kommunalt eller selvejende. Der er imidlertid et klart skel mellem de traditionelle selvejende plejehjem med driftsoverenskomst og friplejehjemmene. Friplejehjemmene er ikke underlagt nogen aftaler med kommunen og har dermed betydeligt friere rammer og mindre kontakt med kommunen:

”For de selvejende plejehjem er der de samme rammer for det, fordi der er en driftsoverenskomst. Der står simpelthen i driftsoverenskomsten, at de skal følge Herning kommune inden for ældreplejen og sådan noget. Men det har du ikke med friplejehjem. Det er ligesom en friskole. De kører selv. Og de har selv deres bestyrelse, og bestemmer hvad de lægger ind i konceptet. Men derfor er det jo vigtigt at have et godt samarbejde.”

(Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013)

Den samlede oplevelse er dermed, at der ikke er de store forskelle mellem selvejende plejehjem med driftsoverenskomst og kommunale plejehjem, samt at der også er store kulturelle forskelle mellem de kommunale plejehjem, hvilket blandt andet kan tilskrives lokal ledelse. Derimod opleves det, at friplejehjemmene skiller sig særligt ud på grund af deres uafhængighed fra kommunen.

1.3.3 Værdier

Som tidligere nævnt, arbejdes der i analysen med en bred tilgang til værdibegrebet. Værdier handler således om den grundlæggende logik, der ligger til grund for handlinger, og som udgør de overordnede rammer for, hvilke handlinger der anses for ønskværdige.

Som det fremgår i den ovenstående analyse, er der på kommunalt plan en oplevelse af, at forskellene mellem de kommunale og de selvejende plejehjem med driftsoverenskomst ikke er så store, da de er underlagt de samme rammebetingelser. Dog understreger de kommunale aktører, at der er plads til stor forskellighed inden for de kommunale rammer – både på selvejende og kommunale plejehjem – og at der derfor er en stor grad af kulturel forskellighed, hvilket også kan afspejle sig i værdierne. Når det kommer til betydningen af de særlige diakonale værdier, som de selvejende plejehjem bygger på, er vurderingen, at dette som hovedregel ikke er noget, der har afgørende betydning for borgernes valg af plejehjem, hvilket ofte afgøres af geografiske hensyn (Administrativ leder, ældreområdet, Herning, 18.12.2013).

I den følgende analyse skal der ses nærmere på, hvilken rolle værdier spiller lokalt på de enkelte plejehjem, og hvorvidt der i forhold til betydningen af værdier kan identificeres nogle forskelle, der knytter sig til plejehjemmenes ejerform. Analysen har vist, at der overordnet kan sondres mellem værdiernes betydning for aktiviteter, for omgangstonen og for plejen. Tabel 43 i bilagsafsnittet viser en tematisk kondensering af interviewmaterialet med udgangspunkt i disse overordnede temaer.

Betydningen af værdier

Det selvejende plejehjem bygger på Danske Diakonhjems værdigrundlag, som har rødder i et kristent menneskesyn. Plejehjemmet har imidlertid også formuleret sine egne specifikke værdier, som dog er tæt knyttet til det overordnede grundlag. Plejehjemmets værdier fremgår af plejehjemmets hjemmeside ”*At det enkelte menneske har værdi i sig selv, at alle er ligeværdige, og at det enkelt menneske skal være i centrum og respekteres, som den han/hun er*” (Plejehjemmets hjemmeside 2014). Som tidligere nævnt, er plejehjemmet etableret som leve-bo-miljø, hvilket er i god overensstemmelse med værdierne om at tage hensyn til det enkelte menneskes behov. Det kristne grundlag skinner tydeligt igennem i forholdt til aktiviteter i form af morgensang, gudstjenester mv. Både lederen og den interviewede ansatte understreger imidlertid, at det er et tilbud, og der er stor respekt for, at langt fra alle beboere ønsker at deltage i disse aktiviteter:

”Vi holder jo morgensang herovre, og der er gudstjenester, og der er stjernestunder, som de er til i dag, hvor der kommer en bil og henter dem, der vil, op i kirken for at synge salmer der passer til årstiden. Det er en sognemedhjælper, og det er helt frivilligt. Vi har ikke noget med det at gøre, andet end at vi sender beboerne ud i bussen, og sådan er der en række ting. [...] Vi er jo ude på landet, og det er et tidligere missionsområde. Det vil sige, at mange af vores beboere er tilknyttet det, og så kan de komme til det. Vi har også nogen, der slet ikke gider beskæftige sig med det, og det er fuldstændigt legalt. De må gøre, hvad de vil, og de kan komme med til de tilbud, vi har [...] Men værdigrundlaget og nærhedsprincippet, og hensynet til det enkelte menneske, dét skal være der.”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Respekten for forskelligheden og det enkelte menneske, som er en del af værdigrundlaget, synes dermed at komme til udtryk i praksis. Dette er også oplevelsen hos de interviewede pårørende, som ikke har valgt plejehjemmet på grund af det kristne grundlag. Ifølge de pårørende er der ingen, der presses til at deltage i arrangementerne, og ud over de nævnte aktivitetstilbud er diakonien ikke noget, de mærker i hverdagen (Pårørenderåd, selvejende, Herning, 12.3.2014). Dog kan omgangstonen på plejehjemmet i nogen grad være præget af det kristne værdigrundlag. Det er i hvert fald opfattelsen, hos den interviewede ansatte:

”Der er nogle ting, jeg ikke synes, der hører hjemme på et Diakonhjem. Det handler lidt om sproget, og hvordan man agerer - både over for sine kollegaer og beboerne.”

(Ansats, selvejende, Herning, 12.3.2014)

Uden dermed at være helt konkret om, hvordan værdierne kommer til udtryk, kan dette ses som et udtryk for en bevidsthed om at arbejde i en organisation, der bygger på diakonale principper. Hos

lederen er princippet om ligeværdighed, der ligeledes kan knyttes til værdigrundlaget, centralt for arbejdet på plejehjemmet – både i forhold til beboerne og personalet:

”Det, der er vigtigt i forhold til samarbejde, det er, at der er ligeværdighed på alle niveauer. Ligeværdighed og respekt over for alle medarbejdere og alle beboere, sådan at vi taler til hinanden og ikke ned til hinanden, og hvis det er sådan, at vi har problemer med nogle medarbejdere, så fyrer vi dem. Vi lader dem ikke gå i årevis og forpuste tilværelsen for de andre.”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

I forhold til selve plejen er det helt centrale for lederen at tage udgangspunkt i menneskets forskellighed. Det er ikke sådan, at lederen bevidst arbejder for, at plejehjemmet skal skille sig ud fra de øvrige plejehjem i kommunen. Det centrale er at yde den bedst mulige pleje med udgangspunkt i plejehjemmets værdier:

”Vi går jo ikke og tænker på, at vi skal være bedre end andre. Vi skal bare gøre det - ud fra værdigrundlaget - så godt som vi overhovedet kan. Derudover prøver vi at være meget målbevidste inden for Danske Diakonhjem i forhold til at i stedet for, tingene gøres ens, så skal de faktisk gøres forskelligt, fordi vi har forskellige mennesker, der bor hos os. Det vil sige, at de skal have en forskellig behandling, hvis vi skal kunne gøre noget, der virkelig betyder noget for dem”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

I forhold til plejen handler værdierne dermed meget om, hvordan man kan tilpasse plejen til den enkeltes behov. Derfor er det, ifølge lederen, også en stor styrke, at leve-bo-miljøet bygger på små opdelte enheder, hvor der er mulighed for nærvær. I følge den ansatte er betingelserne for leve-bo-miljøet imidlertid blevet forringet over de senere år på grund af besparelser, hvilket gør, at der ikke længere er helt fast personale tilknyttet de enkelte enheder – i særdeleshed ikke i aftenvagterne. Det er også besparelser, der er årsagen til, at der ikke længere bliver lavet mad i alle fire køkkener. Der bliver lavet varm mad i et køkken, kold mad i et andet, og så bages der i et tredje køkken af frivillige. Den varme mad går dog på skift, så duften af nylavet mad kommer rundt på plejehjemmet. Derudover er beboerne generelt blevet dårligere, når de visiteres til en plads. Ifølge den ansatte er der dog stadig elementer fra leve-bo-miljøet, som fungerer godt, og der bliver taget hensyn til beboernes vaner og ønsker i det omfang det er muligt:

”Det er stadigvæk sådan, at vi sidder ved bordet og spiser sammen med beboerne som en stor familie. Vi spiser, når vi er færdige til det, og vi sidder ved bordet så længe, nogen har noget at sige. Det har vi stadigvæk tid til [...] Hvis de kan, så synes jeg de har meget stor selvbestemmelse. Ovre hos os har vi en fysisk handicappet dame, som er helt klar i hovedet. Der er ingen, der bestemmer noget over hende. Hun bestemmer selv, hvornår hun skal i bad og have skiftet sengetøj, og om hun vil have vasket hår, om hun vil have vasket tøj, eller om hun vil spise nu. Hun bestemmer selv det hele.”

(Ansats, selvejende, Herning, 12.3.2014)

På den måde er fokus på det enkelte menneske og plads til forskellighed nogle værdimæssige principper, der i høj grad kommer til udtryk i praksis – også i selve plejedelen. Hvorvidt det er diakonale principper eller principperne fra leve-bo-miljøet, der har størst betydning, er imidlertid vanskeligt at afgøre, da der er en tæt sammenhæng mellem tankerne bag leve-bo-miljøet om aktiv involvering og selvbestemmelse og det grundlæggende diakonale fokus på det enkelte og unikke menneske.

På det kommunale plejehjem er plejehjemmets værdigrundlag indskrevet i velkomstbrochuren til nye beboere og derudover snittet ind i en træskulptur, som står ved plejehjemmets indgangsparti. Dette kan ses som et udtryk for, at værdigrundlaget er synligt for beboere og pårørende, der kommer på plejehjemmet. Værdigrundlaget omfatter fire overordnede værdier: *”Vi lever livet hver dag - hjemlighed, faglighed, rummelighed og åbenhed”* (Velkomstbrochure). Værdierne blev formuleret ved en proces i 2008-2009, hvor der var nedsat en arbejdsomgruppe, og derefter blev værdigrundlaget vedtaget på et fællesmøde (Ansatte, kommunalt, Herning, 14.3.2014).

Ifølge de ansatte er de ovenstående værdier også i spil i praksis. Eksempelvis bliver værdigrundlaget drøftet med nye elever, når de starter på plejehjemmet. Derudover oplever de ansatte, at der lægges stor vægt på rummelighed i forhold til beboerne, hvilket blandt andet indebærer, at der er plads til lidt ekstra omsorg, hvis en beboer har en dårlig dag. Der er generelt er fokus på, at beboerne får lov til at beholde de vaner, de havde, før de kom på plejehjemmet:

”Det med rummelighed, det synes jeg, man har med [...] Det der med, at vi har 12 beboere på min afdeling, det betyder, at hvis der er én, der er lidt pylret eller træt eller et eller andet en dag, så er der mulighed for, at man lige kan sætte sig ned og snakke lidt. Så rummeligheden i det og åbenheden, den er der. Langt hen ad vejen synes jeg, at de får lov til beholde de vaner, de har.”

(Ansats, kommunalt, Herning, 14.3.2014)

Rummeligheden gælder ikke kun i forhold til beboerne, men også i forhold til kollegaer. Der er mange på plejehjemmet, som er ansatte i forskellige former for jobprøvning eller flexjob, og der lægges stor vægt på, at der er plads til alle. Der er fast personale rundt omkring på de enkelte afdelinger, hvilket ifølge ledelsen og de ansatte bidrager til, at der kan etableres et fællesskab i de små enheder. I forhold til fagligheden er der ifølge de ansatte stor ledelsesmæssig fokus på, at personalet er så opdaterede som muligt rent fagligt, selvom der er begrænsede ressourcer (Ansatte, kommunalt, Herning, 14.3.2014). I forhold til princippet om 'hjemlighed' er der i interviewet med beboer-pårørenderådet lidt diskussion blandt medlemmerne om, i hvilken grad hjemligheden kommer til udtryk i praksis:

"Hvad forstår vi så ved hjemlighed? Er det de der ting, vi holder om eftermiddagen, er det om aftenen, eller er det om formiddagen, hvor vi skulle sludre over en kop formiddagskaffe? Det var jo egentlig der, at hjemmeligheden skulle komme til udtryk, og det var også meningen med leve-bo miljøet, at de skulle deltage i madlavningen, men det det gør de jo heller ikke mere, fordi de simpelthen er for dårlige til det."

(Repræsentant beboer-pårørenderådet, kommunalt, Herning, 6.2.2014)

"Det er ikke helt rigtigt, fordi jeg har set det ovre ved os. Igen kommer det fuldstændig an på, hvem der er hvor. Den aften hvor [x] gerne ville hjælpe med at smøre mad, så kørte de hende lige hen, og så sad hun og smurte rugbrød. Så kommer [y] på banen og vil også gerne hjælpe. Og så siger de: 'Ved du hvad, kan du ikke dække bord? Vi mangler sådan at få dækket bord.' Hun hjælper med at dække bord, og min mor hjælper med at tage af engang imellem. Så jo, den der med at hjælpe til med at lave mad, det gør de"

(Repræsentant, beboer-pårørenderådet, kommunalt, Herning, 6.2.2014)

Diskussionen i pårørenderådet viser dermed, at der tilsyneladende er store forskelle på tværs af de enkelte afdelinger i forhold til, hvor meget beboerne inddrages – eksempelvis i madlavningen. Hvorvidt det skyldes personalets forskellighed eller beboernes formåen, kan dog ikke afgøres her.

Årsager til valg af plejehjem

Som det fremgår ovenfor, tyder analysen på, at plejehjemmenes værdier har betydning i praksis. For det kommunale plejehjem både for omgangstonen og plejen, og for det selvejende plejehjem både for aktiviteterne, omgangstonen og plejen. Spørgsmålet er imidlertid, hvorvidt det er værdierne eller helt andre forhold, som har betydning for valget af plejehjem.

På det selvejende plejehjem er der både hos den ansatte, lederen og repræsentanterne fra pårørenderådet enighed om, at det helt overvejende er geografien, der er afgørende for, at plejehjemmet vælges:

”Jeg tror, det altovervejende er geografien. Jeg kunne jo godt ønske, at jeg kunne sidde og sige, at det er da fordi, det er os, men det er det ikke. Folk der bor her i området, de vil selvfølgelig blive, fordi det er her, de har deres omgangskreds, og de har deres børn. At de så bliver glade for at være her, og børnene er glade for det, det så noget andet. Men det er overvejende geografi, - ingen tvivl om det. Det ville det jo også være i forhold til os selv. Uanset hvor vi bor her, så vil vi jo ikke flytte til den anden ende af landet, hvis vi skulle på plejehjem. Vi vil være i de kendte, trygge rammer, der hvor vi hører til.”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

En af de pårørende understreger desuden, at atmosfæren på stedet kan have positiv betydning for valget af plejehjem. For deres vedkommende, var der ikke plads på plejehjemmet i første omgang. Derfor startede de ud på et andet plejehjem i Herning by men følte større tilknytning til atmosfæren på det selvejende plejehjem.

Også på det kommunale plejehjem har geografien tilsyneladende stor betydning, men der opleves også at være andre ting på spil, som eksempelvis plejehjemmets gode omdømme, køkkenet og leve-bo-miljøet:

”Jeg synes mange gange, det er det med, at de har boet i det her område af Herning, og at de ved, det er et godt sted at være.”

”Renommé er noget af det, geografi er noget af det, og det at vi har køkkener og leve-bo miljøet”

(Ledere, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Ifølge ledelsen på plejehjemmet er der blevet gjort en stor indsats for at vende plejehjemmets tidligere dårlige ry til et godt ry – blandt andet ved at forsøge at komme i medierne med de gode historier (Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014). Ifølge de ansatte kan det også være praktiske forhold, som fx det faktum at plejehjemmet er renoveret for nyligt og derfor har nye lokaler og ikke står over for en ombygning. For de pårørende har det også stor værdi, at plejehjemmet har eget køkken. Mange af beboerne kommer desuden fra den del af byen, hvor plejehjemmet ligger, så dermed har geografien også stor betydning. Endelig har det for en af de interviewede pårørende haft betydning, at der ligger beskyttede boliger tæt på plejehjemmet, så hans mor kunne flytte ind der, da faren blev for dårlig til at bo hjemme.

At geografien ser ud til at have større betydning på det selvejende plejehjem end på det kommunale skyldes formentlig plejehjemmenes forskellige geografiske placeringer. Hvor det kommunale plejehjem

ligger inde i Herning by med relativ kort afstand til andre plejehjem, ligger det selvejende plejehjem i et mindre lokalsamfund uden for Herning, hvor der er betydeligt større afstand til andre plejehjem.

Der er derimod ingen af de interviewede, som tillægger værdierne særligt stor betydning i forhold til valget af plejehjem. Særligt på det kommunale plejehjem er der dog flere, som nævner leve-bo-miljøet som en faktor med betydning, hvilket kan ses som et udtryk for, at de værdimæssige principper for plejen kan spille ind på valget. De særlige diakonale principper ser dermed ikke ud til at have nævneværdig betydning for valget af det selvejende plejehjem. Dette kan dog igen skyldes, at geografien har stor betydning på grund af plejehjemmets beliggenhed. De kondenserede uddrag fra interviewene vedrørende årsager til valg af plejehjem kan ses i Tabel 44 i bilagsafsnittet.

Frivilligt arbejde

Den sidste indikator under den overordnede dimension 'værdier' omhandler frivilligt arbejde på plejehjemmene. Det interessante i forhold til værdier er her, hvorvidt den frivillige indsats er særligt knyttet til plejehjemmets værdier.

På det kommunale plejehjem er der ikke én forening, som står for alle aktiviteterne men forskellige foreninger, grupper af frivillige og enkeltpersoner, som kommer og laver forskellige typer af aktiviteter på plejehjemmet. Der er frivillige, der står for bankospil, spillemænd der spiller musik, kørestolsskubbere, en besøgsgruppe mv. Ud over konkrete aktiviteter er der en frivillig, der kører rundt til beboerne med en lille salgsvogn, og én der syr mærker i beboernes tøj. Samlet er der dermed en stor gruppe af frivillige, som kommer på plejehjemmet:

"To gange om året har vi møde sammen med alle de frivillige, der kommer her, - eller i hvert fald repræsentanter for de frivillige - sammen med bruger-pårørenderådet. Så kan vi være 27 eller sådan noget, som så sidder og snakker om, hvordan det går med aktiviteterne."

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Ifølge ledelsen er der rigtig mange af de ansatte på plejehjemmet, som vælger at blive frivillige, når de går på efterløn eller pension, og der er også mange ansatte, der arbejder frivilligt, mens de er ansatte, - fx ved uden løn at deltage i beboernes sommerfest:

”Det er et nemt sted at være på den måde. Jeg tænker, hvor kan man få et kommunalt sted, hvor vi har sommerfest om aftenen fra klokken halv seks til klokken ti, og der måske er 25 personer, der møder ind frivilligt uden at få penge for det? Hvor ser man det henne i dagens Danmark?”

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Generelt er der fra ledelsens side stor åbenhed over for at involvere forskellige typer af frivillige i dagligdagen:

”En dag for lang tid siden, kom der en pige, som var blevet opereret i sit knæ og skulle motionere rigtig meget og gå rigtig mange ture. Så gik hun hver aften forbi plejehjemmet, og så tænkte hun: ’Åh, jeg savner min mormor. Gad vide om der ikke er en mormor, jeg kan gå tur med.’ Og vi fandt to mormødre, hun kunne træne sammen med, når hun alligevel skulle ud og gå [...] Men jeg tænkte også: ’Hvad vil hun, og er det nu reelt?’ Men man skal også passe på med at være for bange for sådan noget. Det blev bare så godt, og de to beboere elskede hende. Og da hun rejste til København igen, der skrev hun brev til de to gamle mormødre bernede, som slet ikke var hendes. Så jeg synes, at man skal passe rigtig meget på med principper. Men selvfølgelig skal vi også passe på med, hvad det er vi lukker ind.”

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Derudover er der opmærksomhed på, at de frivillige ikke skal deltage i plejen men udelukkende i det aktivitetsmæssige, som der ikke er personalemæssige ressourcer til længere, men som giver beboerne ekstra livskvalitet i hverdagen. Også hos de pårørende er der en opfattelse af, at den frivillige indsats er en nødvendighed i kraft af de stærkt begrænsede personalemæssige ressourcer:

”Men der er jo to sider af den sag. Der er sociale aktiviteter, og der er den sociale pleje, kan man sige. Og i de budgetter, der er nu, bliver det sociale jo skåret fra. Og så er vi nødt til at sige, at hvis den basale pleje skal have den kvalitet, som vi synes den skal have, så må vi erkende, at så har personalet ikke tid til at tage sig af de sociale aktiviteter, men forhåbentlig af det sociale samvær. Altså, den måde man afleverer sine ydelser på.”

(Pårørenderåd, kommunalt, Herning, 6.2.2014)

Også de ansatte sætter stor pris på de frivilliges indsats i forhold til aktiviteter, selvom de også ærgrer sig over, at der ikke længere er ressourcer til, at personalet selv kan stå for dem:

”Jeg kan da godt synes, at det er ærgerligt, at vi ikke selv kan gøre det. Men det kan vi ikke. Og så kan man jo sige, det er fantastisk, at der så er nogle mennesker, der gider komme ind. Og jeg tror da også, at de selv nyder det, og så er det jo godt for dem også. Det er ikke så skidt, at det ikke er godt for noget”

(Ansats, kommunalt, Herning, 14.3.2014)

Derudover understreger personalerepræsentanterne væsentligheden af en god kommunikation med de frivillige, som ofte er alene med beboerne – evt. sammen med en elev - når de har deres aktiviteter. Derfor er det vigtigt, at de har kendskab til beboernes særlige behov, hvis der fx er en beboer, der har sukkersyge, eller en der har tendens til at falde:

”Jeg synes bare, man skal være god til - ikke fordi de skal vide alt om de borgere, de har nede - men hvis der nu er nogle specielle hensyn, eller hvis vedkommende har sukkersyge eller noget. Så skal man i hvert fald sørge for at få informeret dem om, at der er nogle ting, de skal være opmærksomme på.”

(Ansats, kommunalt, Herning, 14.3.2014)

Selvom det understreges, at de frivillige ikke involveres direkte i plejen er der dermed alligevel nogle grænseflader, hvor de frivilliges rolle går lidt ud over selve indholdet i aktiviteterne, da der kun sjældent er ressourcer til at have fast personale med til aktiviteterne sammen med de frivillige.

På det selvejende plejehjem er bruger-pårørenderådet og venneforeningen for nyligt blevet slået sammen, så der nu er en samlet forening, som ud over at varetage funktionen som pårørenderåd også står for en række frivillige aktiviteter på plejehjemmet:

”Vi har mange lørdage, hvor der kommer nogen og spiller, hver mandag eftermiddag kommer der nogen og spiller kort, vi har et husorkester, der spiller her hver 14. dag, og vi har en, der næsten kommer hver dag og hjælper med at give morgenmad. Vi har nogle bagepiger, der står for alt vores bagning af brød i huset. De har ét af vores køkkener til det formål, og de kommer to gange om ugen fast, så vi køber ikke noget brød udefra. Alt sammen frivilligt, og det skal organiseres, og det skal holdes ved lige. Vi har også nogle nissepiger, der arbejder hele året rundt med henblik på at holde et stort marked, hvor vi får et overskud, som vi bruger til at holde vores bus kørende. Alle de aktiviteter der, det styres under bestyrelsen i venneforeningen”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Dermed bruger vennekredsen det køkken, som på grund af besparelser ikke længere bruges af køkkenpersonalet, til at bage brød til beboerne. Derudover er der også nogle frivillige, som er med på ture i plejehjemmets bus, og endelig er der nogen der hjælper i forhold til morgensangen på

plejehjemmet. Også de pårørende understreger, at der er mulighed for mange forskellige aktiviteter på plejehjemmet i kraft af den frivillige indsats (Pårørenderåd, selvejende, Herning, 6.2.2014). Alle informanter understreger dog, at de frivillige ikke indgår i plejereleterede opgaver. Venneforeningen laver også arrangementer – eksempelvis et større julearrangement - hvor der genereres overskud, der kan bruges på beboerne – eksempelvis betaler vennekredsen en tv-pakke til alle beboerne (Pårørenderåd, selvejende, Herning, 12.3.2014).

På samme måde bidrager vennekredsen økonomisk til bussens drift og til indkøb af malerier, sangbøger, klaver mv. (Ansæt, selvejende, Herning, 12.3.2014). Endelig er der på det selvejende plejehjem to arbejdsdage om året, hvor de pårørende hjælper til med praktiske opgaver på plejehjemmet:

”Vi har en stor køkkenhave - vi laver selv maden her, det vil sige, at vi producerer selv vores grøntsager osv. - hvor vi har to arbejdsdage om året, hvor de pårørende kommer. De siger, at de ikke kun skal være nydere, de skal også være ydere, og det er de i høj grad også, fordi de kommer og besøger deres gamle mor eller far. Men de kommer og møder flittigt op, og de har en rigtig god dag, og de planter, og de sår, og de gør ved”.

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Dermed spiller de pårørende også en rolle for den samlede frivillige indsats på plejehjemmet. Samtidig fungerer arbejdsdagen som et forum for uformelle snakke mellem pårørende, ansatte og ledelsen og en mulighed for, at folk lærer hinanden at kende på kryds og tværs. Ifølge den interviewede ansatte er der kommet et øget fokus på involvering af pårørende over de senere år, hvilket tilskrives enten ledelsesskiftet eller overgangen til leve-bo-miljøet (Ansæt, selvejende, Herning, 12.3.2014).

Samlet spiller den frivillige indsats en stor rolle på begge plejehjem. En væsentlig forskel mellem de to plejehjem er dog, at langt de fleste frivillige aktiviteter på det selvejende plejehjem organiseres gennem vennekredsen, mens det på det kommunale plejehjem er forskellige frivillige aktører, som byder ind. Fælles for begge plejehjem er, at den frivillige indsats helt overvejende knytter sig til aktiviteter. På det selvejende plejehjem bidrager vennekredsen desuden økonomisk til køb af særlige goder til plejehjemmet. Endelig er der to årlige arbejdsdage for de pårørende. Samlet ser frivilligheden dermed ud til at omfatte lidt flere aspekter på det selvejende plejehjem, end det er tilfældet på det kommunale plejehjem. Ud fra nærværende studie er det imidlertid ikke muligt at måle på omfanget af den frivillige indsats, og derudover er det ikke muligt at afgøre, hvorvidt forskellene kan knyttes til ejerform, eller om det skyldes helt andre forhold.

Opsamling - værdier plejehjemsområdet i Herning

Opsamlende spiller værdier en central rolle på begge plejehjem. Det selvejende plejehjem bygger på kristne værdier, hvilket afspejler sig i værdigrundlaget. Derudover er der leve-bo-miljø på plejehjemmet, hvilket spiller tæt sammen med værdigrundlaget, hvor der er fokus på plads til forskellighed, og at det enkelte menneske er unikt. I forhold til det kristne værdigrundlag fylder det mest hos ledelsen, men det er også tydeligt for den ansatte og de pårørende i kraft af de aktiviteter, der udbydes. Der er dog stor respekt for, at ikke alle ønsker at deltage i gudstjenester mv., hvilket illustrerer at respekten for den enkelte også kommer til udtryk i praksis. Værdierne opleves at have betydning både for aktiviteter, omgangstonen og plejen.

Også på det kommunale plejehjem er der tydelige værdier, som kommer til udtryk på alle niveauer i organisationen, og som opleves at have betydning i praksis, selvom ressourcerne kan være en begrænsning. Værdierne opleves at have betydning for både omgangstonen og plejen. Det ser imidlertid ud til, at plejehjemmenes værdimæssige forankring kun spiller en meget begrænset rolle for beboernes valg af plejehjem. For det selvejende plejehjem er det helt overvejende den geografiske placering, der spiller ind, hvilket kan skyldes afstanden til øvrige plejehjem. Også på det kommunale plejehjem spiller geografien en betydelig rolle, men andre forhold - så som omdømmet og leve-bo-miljøet - vurderes også at have betydning for valget af plejehjemmet.

Endelig spiller frivillighed en stor rolle på begge plejehjem i forhold til udbuddet af aktiviteter. På det selvejende plejehjem bidrager vennekredsen desuden med økonomi til indkøb af goder til plejehjemmet, og pårørende involveres gennem to årlige arbejdsdage. Viften af forskelle typer af frivilligt arbejde ser dermed ud til at være lidt større på det selvejende plejehjem, end på det kommunale, men det er vanskeligt at vurdere, om der er forskelle i omfanget af frivilligt arbejde mellem de to plejehjem. Endvidere er der ikke nogen direkte kobling mellem ejerform og det frivillige engagement. Samlet er forskellene mellem det selvejende og det kommunale plejehjem begrænsede i forhold til dimensionen værdier.

Tabel 17: Værdier - plejehjemsområdet Herning

	Selvejende	Kommunalt
Findes der værdier med fælles forankring mellem ledere, ansatte	Ja – værdierne opleves at have betydning i praksis	Ja – værdierne opleves at have betydning i praksis

og brugere?		
Udspiller disse værdier sig i særtræk ved tjenesten?	Har betydning for aktiviteter, omgangstone og plejen	Har betydning for omgangstone og plejen
Gør værdierne institutionen særligt attraktiv for bestemte grupper i befolkningen?	Geografi som den primære årsag til valg af plejehjem	Geografi, omdømme, leve-bo-miljø som primære årsager til valg af plejehjem
Hvilken rolle spiller frivillighed i institutionen?	Stor rolle for aktiviteter og goder Vennekreds + involvering af pårørende til arbejdsdage	Stor rolle for aktiviteter og mindre opgaver på plejehjemmet Forskellige grupper af frivillige og enkeltpersoner

1.3.4 Rettigheder og autonomi

Den følgende analyse omhandler oplevelsen af rettigheder og autonomi. Dels i forhold til oplevelsen af betingelserne for det frie valg, dels i forhold til muligheden for at påvirke hverdagen på plejehjemmet gennem uformel kontakt. Endelig analyseres den oplevede grad af selvbestemmelse på plejehjemmet som helhed.

På det kommunale plejehjem er der ifølge ledelsen oftest venteliste til at komme på plejehjemmet. Dette var dog ikke tilfældet, da interviewet blev gennemført, da der lige havde været en større udskiftning på grund af dødsfald. I forhold til skift af plejehjem er oplevelsen, at det kun sker meget sjældent, og at det primært sker, hvis der er en beboer, som skal flyttes til en skærmet enhed (Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014). Det selvejende plejehjem indgår på lige fod med det kommunale plejehjem i kommunens visitationssystem. Hos lederen her er oplevelsen ligeledes, at der sjældent sker til eller fra-flytning, når beboerne først er flyttet ind på ét plejehjem. Når det sker, skyldes det oftest, at beboeren ikke havde fået sin førstprioritet opfyldt i første omgang, og derfor gerne vil flytte, når der bliver en plads ledig dér – typisk på grund af lokal tilknytning. Det sker dog også, at beboere bliver så glade for det første sted, at de ikke ønsker at flytte, når der bliver plads på førstprioriteten (Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014). Generelt synes der at være en oplevelse af, at det frie valg fungerer, selvom det kan være begrænset af pladshensyn. Der opleves ikke at være et decideret konkurrenceforhold mellem de enkelte plejehjem i kommunen som følge af det frie valg, da ingen af plejehjemmene har haft større problemer med at fylde pladserne op. På det kommunale plejehjem har man dog haft fokus på at komme i medierne med gode historier fra plejehjemmet, hvilket skyldes ønsket om at opbygge et bedre ry (Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014).

Mulighed for påvirkning gennem uformel kontakt

Den næste indikator, som skal belyses, er muligheden for påvirkning gennem uformel kontakt, hvilket vil sige den kontakt, som foregår uden for beboer-pårørenderådet, og som omhandler hverdagen på plejehjemmet og dermed beboernes rettigheder i forhold til at bestemme over eget liv.

På det kommunale plejehjem skete der ifølge ledelsen et skifte i beboernes muligheder for at påvirke egen hverdag, da plejehjemmet for år tilbage blev omdannet til leve-bo-miljø. Som lederen formulerer det, handlede det i nogen grad om at tage magten fra medarbejderne og give den til beboerne:

”Det, der i starten var vigtigt for os, da vi lavede det om fra traditionelt plejehjem til leve-bo miljø, det var, at vi tog magten fra medarbejderne og gav magten til beboerne. Så det var beboerne, der fik rettighederne til at vide, hvordan de skal leve deres liv. Så det blev meget mere individuelt [...] Der var ikke var noget med, at dagvagterne skulle være færdige, eller at beboerne skulle op på et bestemt tidspunkt hver eneste morgen. De kunne så sandelig også få lov til at ligge i sengen en hel dag [...] Det er virkelig sådan, at det er beboerne, der bliver spurgt: ’Jamen, hvad har I lyst til?’”

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Dermed er det, ifølge ledelsen, i særdeleshed principperne bag leve-bo-miljøet, som har medført en øget inddragelse af beboerne i dagligdagens beslutninger. Eksempelvis står afdelingerne på skift for at bestemme menuen hver måned, og beboerne involveres i planlægningen. Derudover er der altid mulighed for at benytte køkkenet løbende, hvilket er en stor forskel fra tidligere, hvor der var lås på køkkendøren:

”For der var der jo låst ind til køkkenet. Da vi havde storkøkken, der måtte man jo ikke komme og hente noget. Og tænk hvis man havde lyst til at få et spejlæg en aften, og det var det eneste, man havde lyst til. Det var da forfærdeligt at man ikke kunne få det at spise. Altså, det er da virkelig en stor frihed til dem.”

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Ifølge de ansatte, er det dog en væsentlig barriere for hele leve-bo-tankens, at beboerne i dag er så dårlige, når de kommer på plejehjem, at muligheden for aktiv involvering og medbestemmelse er begrænset. Derudover spiller besparelser også ind på de muligheder, der er, for at udleve leve-bo-miljøet i praksis:

"Jamen, lige da man fik det af vide, så tænkte man: 'hold da op, det bliver da spændende'. Men med det klientel vi har, der kan vi ikke leve det 100 procent ud. Fordi de kan ikke hjælpe i det omfang, der egentlig er lagt op til i leve-bo-miljøet. Og under besparelserne for tre år siden, der gik vi også fra at have den normering, der hed leve-bo miljø, ned til at have en normal normering, som de har på dement-plejecentre. Men vi vil gerne bibeholde tanken."

(Ansats, kommunalt, Herning, 14.3.2014)

I forhold til møder med personalet og ledelsen, afholdes der indflytningssamtaler, når der flytter nye beboere ind, hvor plejen tilrettelægges med udgangspunkt i beboernes og de pårørendes ønsker. Efter tre måneder er der igen samtale, og derudover er der samtaler efter behov. Kontakten med de pårørende foregår også løbende efter behov, når de pårørende er på besøg. Derudover klares mange praktiske ting via mailkorrespondance med de pårørende (Ansats, kommunalt, Herning, 14.3.2014).

Ifølge medlemmerne af pårønderrådet er der en oplevelse af, at der er gode muligheder for uformel påvirkning via kontakt til personalet og ledelsen:

"Jeg synes, begge ledere, vi har på stedet, er meget åbne over for os i beboer-pårønderrådet, og jeg har også indtryk af, at de er meget åbne over for alle beboerne og vil gøre meget for, at de synes, det er et godt sted at bo."

(Repræsentant pårønderråd, kommunalt, Herning, 6.2.2014)

En af repræsentanterne har haft et møde vedrørende plejen af hendes mor, hvor både lederen og to personalerepræsentanter deltog, som bidrog positivt til den gensidige forventningsafstemning. Dermed er der en opfattelse af, at der bliver taget hånd om problemerne, hvis man henvender sig til personalet med et problem. Der er dog samtidig en oplevelse af, at der i nogle tilfælde kan være barrierer forbundet med at tage problemstillinger op. Eksempelvis fornemmer én af de pårørende, at det kan påvirke relationerne til personalet negativt, og flere af de andre repræsentanter nikker genkendende til denne fornemmelse. Derudover er det oplevelsen, at muligheden for uformel kontakt kan variere alt efter den pårørendes position på plejehjemmet. Overordnet vurderes mulighederne for påvirkning dog at være gode (Pårønderråd, kommunalt, Herning, 6.2.2014).

Også på det selvejende plejehjem er der overordnet tilfredshed blandt de pårørende i forhold til muligheden for påvirkning gennem uformel kontakt:

”Hvis der var noget, dengang far var herude, hvis han var utilfreds med noget så, jamen så kunne vi gå til personalet.”
(Repræsentant, pårørenderåd, selvejende, Herning, 12.3.2014)

Hos de pårørende er der også en oplevelse af, at beboerne bliver involveret i det omfang, de kan, hvilket også er beskrevet i analysen af værdier. Oplevelsen er, at personalet er gode til at finde niveauet, så beboerne involveres i det omfang, de evner (Repræsentant pårørenderåd, selvejende, Herning, 12.3.2014). Ifølge den interviewede ansatte foregår kontakten med de pårørende løbende, når der er mulighed for det, og hendes oplevelse er, at de pårørende har gode muligheder for at påvirke, hvordan plejen af deres pårørende foregår, hvis de ønsker at have indflydelse på det, og hvis der er enighed i familien (Ansats, selvejende, Herning, 12.3.2014). Derudover er oplevelsen, at der løbende bliver taget hånd om problemerne gennem kontakten mellem personalet og de pårørende. Det er kun, hvis der er akutte og større problemer, at lederen involveres. Ifølge både den ansatte og lederen fungerer de to årlige arbejdsdage desuden som et forum, hvor man kan få snakket eventuelle problemstillinger igennem på uformel vis (Leder og ansats, selvejende, Herning, 20.2.2014, 12.3.2014). Samlet er der en opfattelse af, at der er gode muligheder for indflydelse og involvering for dem, der ønsker det, selvom involveringen af beboerne også her er begrænset af, at beboerne typisk er meget svækkede, når de kommer på plejehjemmet. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til oplevelsen af muligheder og udfordringer i forhold til påvirkning gennem uformel kontakt kan ses i Tabel 45 i bilagsafsnittet.

Institutionernes handlingsrum

Den sidste indikator for dimensionen om rettigheder og autonomi, handler om det handlingsrum, der opleves at være på de respektive plejehjem. Dette afsnit vil belyse, i hvilken grad der opleves at være mulighed for selvbestemmelse på plejehjemmet, samt hvilke forhold der har betydning for selvbestemmelsen.

På det selvejende plejehjem er der en opfattelse af, at plejehjemmets status som selvejende institution giver en større grad af selvbestemmelse, end hvis det havde været et kommunalt plejehjem. Ifølge lederen er der stor frihed til at tilrettelægge tilbuddet, som man vil i samarbejde med personalet, beboerne og de pårørende, så længe de overordnede kvalitetsstandarder følges:

”Den ene ting er den der decentrale tanke med, at man har sit eget bus, og at man sammen med medarbejdere, pårørende og beboerne selv kan have indflydelse på at danne det her, som man nu gerne vil, uden man behøver at tænke på, at der er nogen kommunale institutioner, som skal lave det samme, eller at der er nogen regler forbundet med et eller andet. Vi kan stort set gøre som vi vil, - selvfølgelig inden for de tilsynsrammer, vi er underlagt ligesom alle andre.”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Lederens oplevelse er, at den store grad af frihed og muligheden for at handle hurtigt på nye ideer, smitter af længere nede i organisationen og er medvirkende til den velfungerende hverdag på plejehjemmet:

”Jeg tror, at det er den her selvstændighed og den frihed, vi har i opgaveløsningen, og det at vi kan snakke om det hele tiden. Vi kan finde på nogle meget utraditionelle ting, og vi kan prøve nogle ting af, som vi synes kunne være spændende. Vi får snakket om det, og vi er ikke afhængige af, at der skal et politisk system ind over. Lad os nu bare tage vores får som eksempel. Hvis jeg nu var en kommunal institution, så kunne det godt være, at jeg tænkte: ’jamen, hvad siger den tekniske forvaltning til, at vi pludselig stroer vores græsplæne til med får og nye træer?’. Men hvis vi beslutter det i det lille rum, så gør vi det.”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Også hos de pårørende er der en oplevelse af, at man har en større grad af selvstændighed på et selvejende plejehjem end på et kommunalt plejehjem. De pårørende har svært ved at sætte fingeren på, hvad den større frihed helt konkret indebærer, men deres oplevelse er, at den skinner igennem – også når de holder møder med ledelsen. For den interviewede ansatte er muligheden for indflydelse i hverdagen dog primært knyttet til ledelsen. Hun oplever, at der er mulighed for en høj grad af medbestemmelse, men mener samtidigt, at det kunne have været anderledes, hvis der havde været en anden leder, - selv inden for rammerne af et selvejende plejehjem. Af andre forhold, der påvirker handlingsrummet på plejehjemmet nævner både den ansatte og lederen de økonomiske ressourcer, som er blevet forringet betydeligt over de senere år, hvilket i særdeleshed har påvirket mulighederne for implementeringen af leve-bo-miljøet. Ifølge lederen er normeringen over de senere år faldet betydeligt (leder, selvejende, Herning, 20.2.2014), og hos den interviewede ansatte er økonomien den helt primære begrænsende faktor i dagligdagen:

”Det her er jo lavet som et leve-bo-miljø, og de første fem år kørte det helt efter leve-bo-miljøtanken. Det var et selvstændigt fungerende hus. Vi havde vores egen økonomi med mange ting. Vi købte vores egne blomster og møbler og sådan noget. Der var en lidt større normering, og der var en køkkendame i hvert hus, som lavede alt maden.”

(Ansats, selvejende, Herning, 12.3.2014)

Samlet er der en oplevelse af, at den selvejende status har positiv betydning for handlerummet på plejehjemmet. Længere nede i organisationen er oplevelsen, at den lokale ledelse ligeledes kan have stor betydning for det oplevede handlerum. Endelig opleves økonomien at have betydning for handlerummet på plejehjemmet.

På det kommunale plejehjem er opfattelsen hos ledelsen, at der er relativt gode udfoldelsesmuligheder inden for de gældende rammer. Opfattelsen hos ledelsen er imidlertid også, at de går lige til grænsen i forhold til de rammer, der eksisterer, og at de er gode til at finde på kreative og alternative løsninger, hvilket kommer til udtryk i det følgende citat fra lederen:

”Der er udfoldelsesmuligheder trods de rammer, vi har. Men det er så også fordi, vi har fokus på at være lidt kreative engang imellem, og vi tænker i nogle andre muligheder, end man måske burde gøre - eller som de fleste gør. Så det giver nogle større muligheder for at lave noget.”

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Som eksempler på utraditionel tænkning nævnes ansøgninger til fonde, brugen af frivillige og åbenhed over for flexjobbere og andre jobformer samt en fleksibel tilgang til hverdagen i det hele taget. Blandt de ansatte er der generelt en oplevelse af, at de har en høj grad af frihed i tilrettelæggelsen i det daglige arbejde. De nedskæringer, som blev gennemført for nogle år siden, opleves imidlertid at have haft stor betydning for handlerummet i dagligdagen. Derudover har de ansatte indtryk af, at diverse dokumentationskrav er steget over de senere år, hvilket ligeledes kan påvirke handlingsrummet, fordi det tager en stor del af personalets tid (Ansatte, kommunalt, Herning, 14.3.2014).

Samlet er oplevelsen, at handlingsrummet på plejehjemmet er relativt stort inden for de gældende rammer, men at det kan være nødvendigt at være kreativ og finde nye veje, når rammerne og økonomien sætter begrænsninger. Dette indikerer, at den lokale ledelse kan have stor betydning for det oplevede handlingsrum, da det afgørende er, hvordan rammerne fortolkes lokalt. Endelig opleves de snævre økonomiske rammer og stigende dokumentationskrav at påvirke handlingsrummet i negativ

retning. De kondenserede uddrag fra interviewet i forhold til faktorer med betydning for oplevelsen af institutionernes handlingsrum kan ses i Tabel 46 i bilagsafsnittet.

Opsamling - rettigheder og autonomi

På baggrund af den ovenstående analyse kan det konkluderes, at der er nogle forskelle på tværs af det selvejende og det kommunale plejehjem i forhold til rettigheder og autonomi. Dette gælder imidlertid langt fra alle de dimensioner, der indgår i analysen. Resultaterne fra analysen er opsummeret i den nedenstående tabel.

Tabel 18: Rettigheder og autonomi – plejehjemsområdet Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Muligheden for at skifte institution	Valg begrænset af venteliste Der skiftes sjældent plejehjem	Valg begrænset af venteliste Der skiftes sjældent plejehjem
Muligheden for at skabe ændringer gennem uformel kontakt	Gode muligheder for påvirkning gennem kontakt til personale og leder Beboerne inddrages så vidt muligt i beslutninger i hverdagen Beboernes tilstand begrænser involvering	Gode muligheder for påvirkning gennem kontakt til personale og leder Beboerne inddrages så vidt muligt i beslutninger i hverdagen Beboernes tilstand begrænser involvering
Institutionens handlingsrum	Relativ stor frihed inden for de kommunale rammer, men der skal tænkes kreativt Økonomien opleves som en begrænsning	Stor frihed og mulighed for hurtige beslutninger Økonomien opleves som en begrænsning

Som det fremgår, kunne der ikke identificeres nogle forskelle i forhold til oplevelsen af muligheden for at vælge og skifte plejehjem. Dette er ikke så overraskende eftersom begge typer af plejehjem indgår i det kommunale visitationssystem. Heller ikke i forhold til mulighederne for at skabe ændringer gennem uformel kontakt kunne der identificeres nogen forskelle knyttet til ejerform. På begge plejehjem opleves der at være gode muligheder for at skabe ændringer gennem uformel kontakt til ledelsen og de ansatte, og beboerne involveres så vidt muligt i tilrettelæggelsen af hverdagen, selvom deres tilstand sætter nogle begrænsninger. Det store fokus på dette skyldes blandt andet, at begge plejehjem er etableret som levebo-miljøer, og aktiv inddragelse er en eksplicit del af disse.

Det er i forhold til oplevelsen af institutionernes handlerum, at de største forskelle mellem det kommunale og det selvejende plejehjem findes. Her er oplevelsen på det selvejende plejehjem, at den selvejende status medfører en større grad af frihed og selvbestemmelse, og i særdeleshed muligheden for at kunne træffe hurtige beslutninger uden at være afhængig af det politiske system nævnes som en stor fordel. Det er dog fortrinsvis ledelsen, der kan give konkrete eksempler på, hvad friheden indebærer. Oplevelsen af en større grad af frihed er også tilstede hos de pårørende, som dog har vanskeligere ved at definere, hvordan selvbestemmelsen konkret kommer til udtryk. På det kommunale plejehjem oplever ledelsen imidlertid også et relativt stort handlerum. Oplevelsen er dog samtidig, at det kan være nødvendigt at tænke kreativt og utraditionelt inden for de kommunale rammer.

1.3.5 Formel deltagelse og samarbejde

Den sidste dimension, der skal belyses i relation til aktivt medborgerskab, omhandler muligheden for formel deltagelse. Først og fremmest skal der ses nærmere på beboer-pårørenderådene, og hvilke formelle påvirkningsmuligheder beboerne og de pårørende har. Der skelnes her imellem rådernes interne og eksterne rolle. Derudover ses der nærmere på oplevelsen af kommunens engagement på det enkelte plejehjem samt på de formelle relationer mellem plejehjemmene og kommunen. Endelig ses der på plejehjemmenes øvrige eksterne samarbejdsrelationer.

Beboer-pårørenderådets rolle

Både på det kommunale og det selvejende plejehjem er der et råd med repræsentanter for de pårørende. På det selvejende plejehjem er der dog ikke længere tale om et decideret bruger-pårørenderåd, da det nu er sammenlagt med plejehjemmets vennekreds, så der kun er én fælles bestyrelse. Tidligere var der tale om to separate råd/foreninger, men de blev slået sammen, da det ikke længere var lovpligtigt at have et decideret beboer-pårørenderåd. Der er dog stadig nogle af bestyrelsesmedlemmerne, som i særlig grad beskæftiger sig med de opgaver, der tidligere lå under beboer-pårørenderådet, mens andre medlemmer primært er orienteret mod venneforeningens opgaver. Ud over pårørende og frivillige, er de ansatte repræsenteret i kredsen. På det kommunale plejehjem er der tale om et traditionelt beboer-pårørenderåd, hvor både beboere, pårørende og ansatte er repræsenteret.

Der kan overordnet skelnes mellem rådernes interne og eksterne rolle. Den interne rolle omfatter den rolle, rådene spiller for de interne forhold, der vedrører dagligdagen på plejehjemmet. Den eksterne

rolle omfatter rådernes opgaver udadtil, med særlig fokus på deres rolle som interessevaretagere over for myndighederne.

På det kommunale plejehjem har man ikke overvejet at nedlægge rådet, selvom det ikke længere er lovpligtigt. Der er god opbakning til rådet, og det bliver næsten altid dannet ved valg:

”Det er stadig et krav, at vi får involveret pårørende og beboerne i det, der sker, og hvorfor så lave noget om, der har fungeret godt. Så vi bliver ved med at have bruger-pårørende råd, og vi bliver ved med at have valg. Vi har næsten valg hver eneste gang, fordi der er faktisk flere, der stiller op, end vi har brug for. Så på den måde har vi ikke problemer med at få nogle med i rådet, og som vores personalerepræsentanter siger: ’alle skulle prøve at opleve et bruger-pårørende råd’. Tænk de gamle beboere vi har, der sidder og kan næsten ingenting, og så kommer de der med deres papir og blyant”.

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Referaterne fra møderne i rådet kommer altid med i plejehjemmets blad, der bliver omdelt til beboerne, og ifølge ledelsen er det virkelig noget, beboerne får læst. I forhold til rådets interne rolle er det helt dagligdags problemstillinger, der bliver diskuteret på møderne:

”Det er egentlig helt nede i dagligdags. De pårørende ser det jo ud fra deres mors eller fars synsvinkel. Det handler også om at tage de små problemer og småting op, og få det justeret og få det snakket igennem i forhold til, hvad vi gør ved dem.”

(Ansatte, kommunalt, Herning, 14.3.2014)

Der tages ikke enkeltsager op, men de generelle problemstillinger diskuteres, og ledelsen oplever, at rådet er meget aktivt og gerne vil engagere sig. De ansatte oplever, at deres væsentligste rolle i rådet er at kunne give forklaringer på, hvorfor tingene foregår, som de gør i hverdagen (Ansatte, kommunalt, Herning, 14.3.2014). Ifølge de pårørende i rådet er der generelt en god dialog mellem ledelsen og repræsentanterne i rådet:

”Og når jeg så vil sige, at plejehjemmet er et godt sted, så er det fordi, at der er en fantastisk god dialog mellem ledelsen og os her. Jeg vil ikke sige, at vi er med til at tilrettelægge dagligdagen derude, for det kan man jo ikke sige. Men vi er i hvert fald med til at fylde den ud, og vi bliver inviteret med til at fylde den ud både med dansearrangementer, sommerfester og udflugter og så videre”.

(Pårørende, kommunalt, Herning, 6.2.2014)

Det samlede indtryk fra analysen er, at rådet har en væsentlig intern rolle på plejehjemmet. På alle niveauer er der imidlertid enighed om, at rådet også har en vigtig funktion, når det handler om den eksterne interessevaretagelse over for kommunen. Eksempelvis er det ifølge ledelsen, pårønderådets fortjeneste, at plejehjemmet fik lov at beholde sit eget køkkenet i forbindelse med sparerunderne i 2010, hvor kommunen havde lagt op til, at alle plejehjem skulle have mad samme sted fra:

”På et tidspunkt i 2010 var det fremlagt fra politisk side, at køkkenerne berude skulle lukkes, og så skulle vi til at have mad fra Aulum ligesom de andre plejecentre. Og der må jeg nok sige, at der havde vi godt nok nogle aktive pårørende. Det er hvert fald dem, vi kan takke for, at vi har vores køkkener i dag. Det er helt sikkert. De stod deroppe, de sendte læserbreve, og de ringede til politikere. Det var dem, der gjorde arbejdet. ” ’

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Som et andet eksempel har pårønderådet kontaktet kommunen i forhold til at få ordnet plejehjemmets ujævne indkørsel. Ifølge de ansatte var problemet blevet påpeget fra ledelsens side, men det var først, da rådets formand kontaktede kommunen, at der skete noget i sagen:

”Jeg synes jo, de er fantastiske dygtige i rådet. Nu kan du bare tage en lille simpel ting, vi diskuterede til sidste møde. Der sad vi og snakkede om, at vi var kede af, at vores indkørsel berude ved vejen var så ujævn. Den er lavet om nu. Der er én fra rådet, der har haft ringet til kommunen, og de var her ikke ret lang tid efter”

(Ansats, kommunalt, Herning, 14.3.2014)

Analysen tyder dermed på, at rådet også har en væsentlig funktion i forhold til varetagelse af plejehjemmets interesser over for kommunen, og der er en oplevelse af, at henvendelser nogle gange har en større effekt, når de kommer fra pårønderådet, end når de kommer fra ledelsen. Her kan det også spille ind, at pårønderådet har end friere rolle end ledelsen, der er kommunalt ansat.

Også på det selvejende plejehjem er der en opfattelse af, at det er dagligdags ting på plejehjemmet, der fylder på møderne. Der er dog sket nogle ændringer i forhold til indholdet på møderne, siden de to råd/foreninger blev sammenlagt. Tidligere havde rådet eksempelvis tilsynsrapporter mv. oppe til diskussion og kommentering på møderne, mens det i dag i højere grad bliver fremlagt som en orientering fra ledelsens side. Derudover er der i dag stor fokus på de aktiviteter, der koordineres i regi af vennekredsen. Der er dog stadig en tæt kontakt mellem ledelsen og de medlemmer, der i særlig grad beskæftiger sig med de opgaver, det tidligere bruger-pårønderåd havde. Ifølge de interviewede

repræsentanter er det sjældent, at rådet får input fra de andre beboeres pårørende, men det sker dog, at de bliver kontaktet (Pårørenderåd, selvejende, Herning, 12.3.2014).

Den interviewede ansatte, som også er repræsentant for medarbejderne i rådet, oplever det som sin væsentligste rolle at være bindeled mellem det, der sker i rådet, og de øvrige ansatte på plejehjemmet i forhold til at videregive informationer om, hvad der foregår på begge niveauer (Ansatt, selvejende, Herning, 12.3.2014).

Ud over den interne rolle, spiller rådet også en væsentligt ekstern rolle i forhold til interessevaretagelsen udadtil. De interviewede fra pårørenderådet nævner specifikt deres egen indsats, ved de omtalte nedskæringer for år tilbage, hvor planerne blandt andet indebar, at plejehjemmet ville få betydeligt færre ressourcer og ikke ville kunne beholde køkkenerne. I den forbindelse deltog rådet i en demonstration på rådhuset og tog kontakt til socialudvalgsformanden:

"Jeg sagde til ledelsen på et tidspunkt: 'Vi bliver nødt til at skrive et brev og sende ud til samtlige byrådsmedlemmer, for jeg tror ikke, de ved, hvad det er, der foregår her' [...]. Og det gjorde vi så, og så skal love for, at der begyndte at ske noget. Så havde jeg en snak i telefonen med nogle af byrådsmedlemmerne, og de vidste ikke, hvad de egentlig havde sagt ja til."

(Pårørende, selvejende, Herning, 12.3.2014)

Processen ændrede dog ikke på selve besparelserne, men plejehjemmet fik lov at beholde køkkenerne. Rådet har også i andre sammenhænge afgivet høringssvar til kommunen, og har dermed samlet set spillet en væsentlig ekstern rolle. Af andre eksterne tiltag kan nævnes, at rådet har skrevet indlæg i avisen med henblik på at tiltrække flere frivillig til plejehjemmet.

Samlet set spiller rådet både på det selvejende plejehjem og på det kommunale plejehjem en vigtig rolle både internt og eksternt. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til rådernes rolle kan ses i Tabel 47 i bilagsafsnittet.

Plejehjemmenes eksterne relationer

Dette afsnit ser nærmere på plejehjemmenes eksterne relationer med særligt fokus på relationerne til kommunen og oplevelsen af kommunens engagement.

På det kommunale plejehjem er den overordnede opfattelse hos de interviewede ansatte, at kommunen nok har indblik i forholdene på plejehjemmene, men *"det er ikke sådan, at de kommer og spørger, hvordan det går"* (Ansatte, kommunalt, Herning, 14.3.2014). Oplevelsen er dog samtidigt, at ledelsen er god til at

gøre plejehjemmet synligt i medierne – fx i forbindelse med afholdelse af særlige arrangementer, hvilket også øger synligheden i forhold til kommunen. Derudover kommer der jævnligt repræsentanter fra kommunen på besøg – fx ved særlige lejligheder som fx diamantbryllupper og 100-års fødselsdage.

I forhold til møder er der, ifølge ledelsen, gode muligheder for både indflydelse og sparring gennem den formelle kommunale møde- og udvalgsstruktur, hvor ledelsen deltager i møder på flere forskellige niveauer. En af de væsentligste fordele ved ledermøderne er, at der er mulighed for sparring om fælles problemstillinger:

”Det er jo primært til fagligt sparring. Men vi er også lige startet med at tage en runde med, hvad vi hver især er optaget af lige nu. Så vi ikke skal opfinde den dybe tallerken alle sammen, for når vi sidder 15 plejecentre, og alle gør det samme, så kan man lige så godt dele: ’Hvad gør I med det? Kan du ikke lige sende en procedure på det?’. Så vi ikke alle sammen skal sidde og lave det samme papir”

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

På det selvejende plejehjem er lederen godt tilfreds med samarbejdet med det kommunale system:

”Vi har et fint samarbejdsforhold med det kommunale system. Der er ikke nogen døde mænd begravet et eller andet sted, som vi skal passe på ikke at røre ved. Vi snakker meget åbent omkring tingene, og vi har, synes jeg, hele tiden et tillidsfuldt samarbejde. Det betyder rigtig meget for os som privat aktør, at vi kan føle os godt tilpas, og at vi ikke er uglest, fordi vi nu er dem, vi er. For i det hele taget er det jo et politisk spørgsmål. Det kan jo godt være, at politikerne på et tidspunkt siger, at nu vil vi have det rent kommunalt, eller nu vil vi have det rent privat. Og så må man jo rette ind efter det. Vi har en opsigelsesperiode, hvis de ikke vil have os. Sådan er det jo”

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Det er imidlertid sjældent, at lederen deltager i de fælles møder, der afholdes i kommunalt regi. Det gjorde han i starten, men der var for mange temaer, som ikke var relevante for det selvejende plejehjem. Derfor er aftalen i dag, at kommunen kontakter lederen, hvis der er nogle arrangementer eller møder i kommunalt regi, som er oplagt at deltage i for det selvejende plejehjem. Derudover kan der afholdes separate møder mellem områdelederen og plejehjemmet efter behov. Ifølge den interviewede ansatte, er oplevelsen, at kommunens engagement er faldet efter kommunalreformen. I den tidligere kommune havde kommunen et større lokalt kendskab til plejehjemmet, mens kendskabet er blevet mindre og afstanden større i den nye storkommune:

”Der er selvfølgelig også sket nogle ting økonomisk på landsplan, men jeg synes, vores gamle kommune var nemmere at komme til. Der var ikke så langt fra kommunen til beboerne. Der var det nemmere at tage nogle individuelle hensyn. Det gør man ikke mere, synes jeg. Det er så firkantet. Når reglerne er sådan, så er det sådan det er [...] Og hele vores kommunalbestyrelse, de kendte mange af beboerne herude og kendte til husets opbygning og historie”

(Ansats, selvejende, Herning, 12.3.2014)

Også hos de interviewede i pårørenderådet er der en opfattelse at, at der ikke er så stor politisk viden om, hvordan dagligdagen er på plejehjemmene:

”Jeg tror - altså det er jo altid heller ikke lige nemt at være politiker - men der sidder altså nogen i administrationen og også nogle politikere, som simpelthen ikke ved, hvad det er. Den dag de selv bliver gamle, så vil de blive dybt rystet”

(Pårørende, selvejende, Herning, 12.3.2014)

Samlet har det kommunale plejehjem betydeligt tættere relationer til kommunen, da ledelsen deltager i ledermøder på flere forskellige niveauer. Det selvejende plejehjem har imidlertid selv fravalgt deltagelsen, og ledelsen er godt tilfreds med relationerne til kommunen i dag. Blandt de ansatte og pårørende – i særdeleshed på det selvejende plejehjem – er oplevelsen imidlertid, at der i det kommunale system er meget lidt indsigt i hverdagen på plejehjemmet. Det er dog ikke nødvendigvis plejehjemmets selvejende status, som er årsagen til dette. Analysen tyder på, at oplevelsen i højere grad skyldes, at man på plejehjemmet har været vant til en tættere kontakt til det kommunale system i den tidligere kommune. De kondenserede uddrag fra interviewene i forhold til plejehjemmenes relationer til kommunen, kan ses i Tabel 48 i bilagsafsnittet.

Ud over relationerne til kommunen, skal plejehjemmenes øvrige eksterne relationer også belyses. På det kommunale plejehjem er der stor fokus på at invitere andre aktører i lokalsamfundet indenfor på plejehjemmet i forskellige sammenhænge. Eksempelvis er der et fast samarbejde med områdets dagplejemødre, som kommer på besøg på plejehjemmet og er sammen med én af afdelingerne, der er børn, der går Luciaoptog, og børnehjemmet kommer jævnlig på besøg. Derudover er der også et samarbejde med områdets folkeskole, hvor en specialklasse kommer fast en gang om ugen (Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014). I forhold til samarbejdet med det kommunale ældreråd, har der tidligere været en repræsentant fra rådet med til møderne i beboer-pårørenderådet. Både ledelsen og de pårørende var glade for samarbejdet og vil gerne have en repræsentant igen i den nye periode.

Repræsentantens rolle har i særdeleshed været at fungere som informationskanal mellem kommunen og beboer-pårørenderådet:

"Hvis der har været nogle spørgsmål, noget vi har undret os over, eller nogen bestemmelser, der er blevet lavet, så kan de komme med en begrundelse og fortælle, hvad Ældrerådet har gjort ved det. De har jo også høringsret i mange ting, og der har vi haft et punkt på møderne, hvor repræsentanten har fortalt om, hvad de arbejder med, og så vil de også gerne høre, hvordan tingene fungerer herude hos os."

(Ledelse, kommunalt, Herning, 5.2.2014)

Som tidligere nævnt, deltager lederen på det selvejende plejehjem ikke så ofte i de kommunale ledermøder. I stedet hentes den faglige sparring primært hos Danske Diakonhjem. Derudover er der på kommunalt niveau etableret et ledernetværk med de fire institutionsledere i kommunen, som arbejder i regi af Danske Diakonhjem. Der er møder i netværket cirka 4 gange årligt:

"Vi har flere selvejende institutioner i Herning kommune - vi har fire - og det gør så, at vi er sammen med dem på andre tidspunkter for at drøfte budgetter og sådan nogle ting. Vi har vores direktør og vores bogholder med, og vi kan sidde og snakke om de udfordringer, vi har i fællesskab, og det er rigtig godt. "

(Leder, selvejende, Herning, 20.2.2014)

Samarbejdet mellem diakonhjemmene i kommunen omfatter også fælles faglige og sociale personalearrangementer. Når det afholdes i fællesskab, er der mulighed for at give arrangementerne en højere kvalitet, og samtidig er der mulighed for social netværk på tværs. Endelig har plejehjemmet også løbende samarbejde med andre aktører i lokalområdet. Dette gælder både skolen, som ligger lige ved siden af plejehjemmet, turistforeningen og et forsorgshjem i nærheden. Der er ikke noget samarbejde med ældrerådet pt.

Den væsentligste forskel mellem de to plejehjem i forhold til øvrige eksterne relationer er, at det selvejende plejehjem har et tæt samarbejde med de øvrige diakonhjem i kommunen. Ikke kun i forhold til ledelsesmæssig sparring, men også i forhold til personalearrangementer. I forhold til ledelsesdelen henter ledelsen på det kommunale plejehjem dog dette gennem de ledermøder, der afholdes i kommunalt regi. Både det kommunale plejehjem og det selvejende plejehjem er åbne over for øvrige aktører i lokalsamfundet, hvor der er løbende samarbejde. Her har det kommunale plejehjem tilsyneladende lidt flere og mere faste samarbejdsaftaler end det selvejende. Disse forskelle kan dog skyldes plejehjemmenes geografiske placering og kan ikke knyttes til ejerform. De kondenserede uddrag

fra interviewene vedrørende plejehjemmenes øvrige eksterne samarbejdsrelationer kan ses i Tabel 49 i bilagsafsnittet.

Opsamling: Formel deltagelse og samarbejde

Opsamlende kan det konkluderes, at der er begrænsede forskelle mellem det kommunale og det selvejende plejehjem i forhold til dimensionen 'formel deltagelse'. Den nedenstående tabel opsummerer analysens resultater for hver af de inkluderede indikatorer for deltagelse og samarbejde.

Tabel 19: Formel deltagelse – plejehjemsområdet Herning

	Selvejende plejehjem	Kommunalt plejehjem
Rådets interne rolle	Sparring på tværs om beboernes hverdag	Sparring på tværs om beboernes hverdag
Rådets eksterne rolle	Varetager plejehjemmets interesse over for kommunen – fx via direkte kontakt, høringssvar mv.	Varetager plejehjemmets interesse over for kommunen – fx via direkte kontakt, høringssvar mv.
Øvrige relationer til kommunen	Begrænsede men gode relationer	Deltagelse i ledermøder mv.
Vurdering af kommunens engagement i institutionen	Begrænset	Begrænset
Involvering af andre organisationer/samarbejde med andre organisationer fx frivillige foreninger	Begrænsede relationer til ælde­rerådet. Løbende samarbejde med skole, forsorghjem mv. om besøg og aktiviteter	Vil gerne have ælde­rerådsrepræsentant i beboer-pårørenderådet. Fast og løbende samarbejde med dagplejere, skole, børnehjem mv. om besøg og aktiviteter

Som det ses i tabellen, spiller beboer-pårørenderådet/vennekredsen både en intern og en ekstern rolle på begge plejehjem. Både på det kommunale og det selvejende plejehjem omfatter den interne rolle primært sparring og diskussion om forhold, der vedrører beboernes hverdag. I forhold til den eksterne rolle har begge råd fungeret som interessevaretager for plejehjemmet over for kommunen – fx i forbindelse med nedskæringer. Vurderingen er begge steder, at rådene har betydning i forhold til kontakten med det kommunale system. Plejehjemmets øvrige relationer til kommunen er det punkt, hvor de to plejehjem adskiller sig mest. Hvor det kommunale plejehjem ledelsesmæssigt har tæt kontakt til kommunen og andre plejehjemsledere via ledermøder, deltager lederen – efter eget valg – kun i begrænset omfang i de ledermøder, der arrangeres i kommunalt regi. Lederen på det selvejende plejehjem benytter i stedet Danske Diakonhjem samt de øvrige selvejende plejehjem i kommunen til faglig sparring og øvrigt samarbejde. I forhold til samarbejde med andre aktører er begge plejehjem meget åbne over for lokalsamfundet, og har samarbejde med forskellige typer af aktører om besøg og

aktiviteter. Dette samarbejde er tilsyneladende lidt mere udbredt på det kommunale plejehjem, hvor der er flere faste samarbejdsaftaler. Der er imidlertid ikke noget der tyder på, at forskellene kan tilskrives ejerform. Samlet må det konkluderes, at forskellene mellem det kommunale og det selvejende plejehjem er meget begrænsede, når det kommer til eksterne relationer – med undtagelsen af kontakten til kommunen, som er begrænset for det selvejende plejhjems vedkommende.

1.4 Opsamling på plejehjemsområdet i Herning

På kommunalt niveau er den overordnede opfattelse, at der ikke er de helt store forskelle mellem de kommunale og de selvejende plejehjem, da de er underlagt de samme overordnede rammer og indgår i den kommunale visitationsproces. Oplevelsen er, at også de kommunale plejehjem har stor frihed til at tilrettelægge deres tilbud. Der er overordnet opbakning til det frie valg, selvom kommunen har måttet erkende, at muligheden for friplejehjem begrænser de kommunale styringsmuligheder.

Ses der på tre dimensioner af aktivt medborgerskab på lokalt niveau, er der nogen, men ikke mange forskelle mellem de to typer af plejehjem. I forhold til værdier, tillægges værdierne stor betydning både på det selvejende og det kommunale plejehjem, og begge steder kommer værdierne til udtryk både i omgangstonen og i plejen. Det særlige ved det selvejende plejehjem er, at værdigrundlaget også kommer til udtryk ved konkrete aktiviteter, som fx morgensang og gudstjenester.

I forhold til rettigheder og autonomi er den generelle opfattelse, at det frie valg er begrænset af ventelister, og at det sjældent sker, at beboere skifter plejehjem. På begge plejehjem opleves der at være gode muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt, og beboerne involveres så vidt muligt i tilrettelæggelsen af hverdagen, selvom involveringen begrænses af deres svækkede tilstand. Den væsentligste forskel i forhold til denne dimension er imidlertid institutionernes handlingsrum, hvor graden af fleksibilitet vurderes at være lidt større på det selvejende plejehjem, hvor der er mulighed for at træffe hurtige beslutninger. På det kommunale plejehjem er der imidlertid også en oplevelse af relativt gode udfoldelsesmuligheder inden for de kommunale rammer.

2 Sammenfatning og diskussion af analysens resultater

Denne caserapport har samlet givet indblik i forskelle og ligheder mellem frivillige og offentlige velfærdsudbydere på skoleområdet og ældreområdet, med særlig fokus på aktivt medborgerskab. Dette afsluttende kapitel opsummerer og perspektiverer de overordnede resultater med udgangspunkt i de gennemgående analysetemaer og dimensioner for aktivt medborgerskab.

Værdier

Både på skoleområdet og på plejhjemsområdet spiller værdimæssige aspekter en central rolle både for de offentlige og de frivillige velfærdsudbydere. Samtlige skoler og plejhjem i studiet har nogle særlige værdier eller principper, som der arbejdes ud fra i det daglige, og værdierne er synlige på alle niveauer i organisationen. Der er dog forskel på karakteren af værdierne og på, hvordan de konkret kommer til udtryk. På skoleområdet fylder værdierne generelt mere hos interviewpersonerne på friskolerne end på folkeskolerne. Derudover har værdierne på de to folkeskoler en mere generel karakter, end det er tilfældet på friskolerne, hvor værdierne i højere grad er integreret i både aktiviteter og undervisning. På plejhjemsområdet fylder principperne om leve-bo-miljø meget for den værdimæssige tilgang til plejen uagtet ejerform. De kommunale og de selvejende plejhjem adskiller sig primært i forhold til det kristne værdigrundlag, som præger diakonhjemmenes arbejde, og som kommer til udtryk i konkrete aktiviteter. Ud over de konkrete aktiviteter er det kristne værdigrundlag tydeligst på ledelsesniveauet, mens det spiller en mindre rolle længere nede i organisationerne.

Værdier ser ud til at have betydning for valg af institution på skoleområdet. Her oplever begge friskolerne, at mange forældre vælger deres tilbud på grund af deres særlige værdimæssige eller pædagogiske tilgang. Det er dog også tydeligt, at værdierne langt fra er den eneste årsag, - eksempelvis spiller traditioner i familien ligeledes en central rolle. Derudover er der en oplevelse af, at nogle forældre i stigende grad sender deres børn på friskole gennem et fravalg af folkeskolen, snarere end et tilvalg af friskolen. Endelig er det centralt, at værdier ikke kun spiller en rolle for valget af friskoler men også for valget af folkeskoler. Dette kommer i særlig grad til udtryk i Faaborg-Midtfyn kommune, hvor de to skoler ligger i det samme lokalsamfund, og de fleste forældre derfor træffer et aktivt valg. Her er det i særdeleshed den pluralisme, folkeskolen står for, som vægtes af forældrene. På plejhjemsområdet er det helt overvejende geografien, som har betydning for valget af plejhjem. Dog spiller omdømme og

praktiske forhold også ind, - i særdeleshed for plejehjemmet i Herning by, hvor afstanden til øvrige plejehjem er væsentligt kortere, end det er tilfældet i de øvrige lokalsamfund, som indgår i studiet.

I forhold til frivilligt arbejde og værdiernes eventuelle betydning for dette, er der en klar tendens til en større grad af forældreinvolvering og engagement på friskolerne, end det er tilfældet på folkeskolerne. Der er eksplicite forventninger til forældrenes rolle på friskolerne, hvilket eksempelvis kommer til udtryk i involveringen af forældre og børn i praktiske opgaver på skolerne. På folkeskolerne opleves der også engagement fra forældrenes side, og begge folkeskoler i studiet arbejder med klasseråd og andre former for involvering af forældre. Oplevelsen er dog, at involveringen er mere spredt og varierende, end det er tilfældet på friskolerne. Det store forældreengagement på friskolerne hænger i nogen grad sammen med skolernes værdigrundlag, hvor fællesskab vægtes højt, men det hænger også sammen med, at skolernes bestyrelser er ansvarlige for den samlede drift og økonomi på skolerne. Friskolerne er dermed formelt set forældredrevne, hvilket kan bidrage positivt til ejerskabet og det frivillige engagement.

I forhold til plejehjemmene er det umiddelbart vanskeligt at finde forskelle i det frivillige engagement, som kan knyttes til ejerformen. Der er venneforeninger eller lignende grupper af frivillige tilknyttet samtlige plejehjem i studiet, og deres primære opgave består i at afvikle forskellige typer af aktiviteter for beboerne. På det selvejende plejehjem i Herning kommune, er der derudover årlige arbejdsdage for de pårørende. Dette tiltag kan dog ikke nødvendigvis tilskrives ejerformen.

Rettigheder og autonomi

I forhold til rettigheder og autonomi er der en udbredt oplevelse af, at muligheden for frit valg eksisterer, men at den er begrænset af pladssituationen. Dette gælder til dels for friskolerne men i særlig grad for plejehjemmene, da behovet for en plejehjemsplads ofte er akut, og man derfor ikke altid har mulighed for at vente på den ønskede plads. Derudover kan der være omkostninger ved at skifte institution, når pladsen bliver ledig. Dette begrænser antallet af borgere, der vælger at skifte efterfølgende – i særdeleshed på plejehjemsområdet.

Både på skoleområdet og plejehjemsområdet er oplevelsen blandt interviewpersonerne, at der er gode muligheder for uformel kontakt og for at påvirke de forhold, der vedrører hverdagen på hhv. plejehjem og skoler. På skoleområdet opleves der at være muligheder både gennem de formelle forældremøder og konsultationer men også gennem daglig kontakt med lærere og ledelse. På plejehjemsområdet er leve-

bo-miljøet særlig central for dette tema, da det netop bygger på aktiv involvering af beboerne i hverdagen. For de pårørendes vedkommende opleves der ligeledes at være gode muligheder – både gennem daglig kontakt og ved indflytningssamtaler mv. Dog er beboernes egen involvering i stigende grad begrænset af, at deres tilstand er meget dårlig, når de visiteres til en plejehjemsplads.

Den helt centrale forskel mellem ejerformer i forhold til rettigheder og autonomi skal findes i institutionernes handlingsrum. Der er tydeligvis en oplevelse af en langt større grad af frihed på friskolerne end på folkeskolerne – både i forhold til tilrettelæggelsen af undervisningen og driften af skolen i øvrigt, og denne frihed værdsættes på alle niveauer på friskolerne. Omvendt er der på folkeskolerne – i særdeleshed i Faaborg-Midtfyn - en opfattelse af, at handlingsrummet på skolerne bliver mindre og mindre på grund af statslig og kommunal styring og regulering. På plejehjemsområdet er der ligeledes en oplevelse af en større grad af frihed på de selvejende plejehjem end på de kommunale. Det er dog primært på ledelsesniveauet, at dette handlingsrum for alvor opleves, mens den er mindre synlig længere nede i organisationen. Derudover er der også på begge kommunale plejehjem en opfattelse af relativt store frihedsgrader inden for de kommunale rammer.

Formel deltagelse og samarbejde

I analysen af formel deltagelse var særligt skolebestyrelsernes og bruger-pårørenderådenes rolle i fokus. På skoleområdet er der en stor forskel på den rolle, bestyrelsen spiller på hhv. folkeskolen og friskolen, alene på grund af de forskellige formelle kompetencer og opgaver, bestyrelserne har. Da bestyrelserne på friskolerne er ansvarlige for skolens samlede drift og økonomi, spiller de naturligt en større rolle end skolebestyrelserne på folkeskolerne. På begge folkeskolerne oplever skolebestyrelserne dog en høj grad af involvering fra skolens side, selvom den formelle rolle er begrænset. Interessant er det dog, at karakteren af bestyrelsernes rolle varierer mellem friskoler og folkeskoler. På begge folkeskoler spiller bestyrelsen en aktiv rolle i forhold til at varetage skolens interesser over for kommunen. På friskolerne er bestyrelserne derimod helt overvejende internt orienteret omkring skolens drift, mens kontakten til kommunen varetages af ledelsen. På plejehjemsområdet kan der ikke identificeres de samme forskelle i beboerpårørende-rådenes rolle. Både på de kommunale og de selvejende plejehjem er rådene både internt og eksternt orienteret og spiller også en væsentlig rolle for interessevaretagelsen over for kommunen.

Hvis der ses på samarbejdsrelationer til kommunen i mere bred forstand, er friskolernes kontakt til kommunen meget begrænset i begge casekommuner. I begge kommuner er der dog en oplevelse af, at

der er en vis opblødning på vej i relationen til kommunen, men der er ingen faste møder på tværs, ligesom friskolerne ikke altid inviteres med, hvis der er særlige kommunale arrangementer på skoleområdet. For folkeskolernes vedkommende er der derimod faste ledermøder og en betydeligt tættere kontakt til kommunen, end det er tilfældet med friskolerne. Særligt i Faaborg-Midtfyn kommune er det interessant, at friskolen har oplevet en betydelig svækkelse af de kommunale relationer som følge af kommunalreformen.

På plejehjemsområdet er forskellene mellem de kommunale og de selvejende plejehjems relationer til kommunen mindre udtalte. I begge kommuner har de selvejende plejehjem mulighed for at deltage i kommunale ledermøder, hvis de ønsker det. I praksis vælger plejhjemmene dog ofte netværk i regi af Danske Diakonhjem, men muligheden er der, og der er en gensidig oplevelse af gode relationer i begge kommuner.

Mulige forklaringer på forskelle mellem samfundsområder

På baggrund af den ovenstående opsummering kan det konkluderes, at der er langt større forskelle mellem de forskellige typer af udbydere på skoleområdet end på plejehjemsområdet, når det gælder de udvalgte dimensioner for aktivt medborgerskab. Dette kan skyldes en række forskellige forhold.

For det første er der store forskelle på den målgruppe, de to områder arbejder med. Dette har betydning for det frivillige engagement, som har en helt anden karakter på skolerne end på plejhjemmene. På skolerne er det helt overvejende forældrene, som engagerer sig. På plejhjemmene er det helt overvejende eksterne frivillige fra lokalområdet, som engagerer sig, selvom de pårørende også kan spille en væsentlig rolle. Her spiller det givetvis også ind, at plejhjemsbeboere i dag er så plejekrævende, at deres egne muligheder for aktiv involvering er begrænset, ligesom mange pårørende selv har nået en alder, der kan begrænse deres engagement.

For det andet er der store forskelle i de lovgivnings- og styringsmæssige rammer. Hvor friskolerne har deres helt egen lov, og er finansieret fra staten, er kommunale plejehjem og selvejende plejehjem reguleret af den samme overordnede lovgivning. Derudover er de selvejende plejehjem i studiet reguleret af kommunale driftsoverenskomster, som sidestiller deres rammer med de rammer, de kommunale plejehjem arbejder under. Dette giver anledning til et tættere samarbejde mellem kommuner og selvejende plejehjem end mellem kommuner og friskoler.

For det tredje og delvist sammenhængende med det ovenstående, varierer det normative syn på ikke-offentlige velfærdsudbydere betydeligt mellem de to områder. På skoleområdet bærer det normative syn på friskoler i begge kommuner præg af en vis skepsis blandt flere af de interviewede kommunale aktører. Selvom der overordnet er opbakning til det frie skolevalg og forældrenes mulighed for at vælge friskoler, er der alligevel skepsis ift. friskolernes status, som primært handler om friskolernes mulighed for at sige nej til elever, det begrænsede offentlige tilsyn med skolerne, samt de økonomiske udfordringer det giver, når forældre opretter en friskole på grund af lukningen af en kommunal skole. Denne skepsis afspejles også lokalt på friskolerne, som oplever begrænset fokus og interesse fra kommunal side og begrænset samarbejde med det kommunale system.

Omvendt er der på plejehjemsområdet en betydeligt mere positiv opfattelse af de selvejende plejehjem fra kommunalt hold. Der er en oplevelse af, at samarbejdet med de selvejende plejehjem fungerer godt, og at deres tilstedeværelse i særlig grad skyldes historiske traditioner, som der ikke er nogen grund til at ændre, når det fungerer godt. Også lokalt på plejehjemmene er der en oplevelse af, at relationerne til kommunen er gode, og at de har gode muligheder for at deltage i fælles aktiviteter, såfremt de selv ønsker det. Samtidig er der i begge kommuner en opfattelse af, at de selvejende plejehjem ikke adskiller sig væsentligt fra de øvrige kommunale plejehjem, samt at der også kan være meget store forskelle på tværs af de kommunale plejehjem, hvilket hænger sammen med den lokale ledelse og kultur. I Herning kommune er det dog interessant, at der i forhold til de to friplejehjem i kommunen opleves nogle af de samme styringsmæssige udfordringer som på skoleområdet, da friplejehjemmenes tilstedeværelse giver nogle økonomiske udfordringer. Samlet kan det konkluderes, at der overordnet er opbakning til valgfrihed og forskellige typer af tilbud, men der er skepsis over for begrænsede muligheder for styring og kontrol. Dette hænger naturligvis sammen med kommunens servicemæssige og økonomiske forpligtelser, hvilket også skal ses i lyset af den stramme statslige styring af kommunernes økonomi.

Samlet hænger de forskellige normative syn på ikke-offentlige udbydere på de to områder tilsyneladende tæt sammen med lovgivningen og de styringsmæssige udfordringer på området. Det centrale her er imidlertid, at disse faktorer samlet set medfører forskellige typer af relationer til kommunen, hvilket i et medborgerskabsperspektiv medfører forskellige muligheder for påvirkningen af det politiske system.

Analysens resultater i et samfundsmæssigt perspektiv

Afslutningsvist er det centrale spørgsmål, om det ud fra analysens resultater kan afgøres, hvilke faktorer der har betydning for de valgte indikatorer for aktivt medborgerskab. På baggrund af den ovenstående gennemgang, kan det konkluderes, at der er nogle forskelle mellem offentlige og frivillige velfærdsudbydere i forhold til aktivt medborgerskab. Det kan også konkluderes, at der for nogle dimensioners vedkommende er en tendens til at være bedre betingelser for udøvelse af aktivt medborgerskab i de selvejende institutioner. Dette konklusion er imidlertid langt fra entydig. Den kommer til udtryk i forhold til den værdimæssige dimension, som omfatter involvering og engagement samt i rettighedsdimensionen i forhold til det oplevede handlingsrum i institutionen. Når det gælder mulighederne for at påvirke det kommunalpolitiske system, synes disse imidlertid i højere grad at være til stede hos de offentlige end de frivillige udbydere. Det kan også konkluderes, at disse forskelle mellem typer af udbydere er mere synlige på skoleområdet end på plejehjemsområdet. Alene ud fra dette står det klart, at ejerform tydeligvis ikke er den eneste faktor, som har betydning for de fundne forskelle, og at der skal flere forskellige forklaringsfaktorer i spil.

Først og fremmest viser analysen, at både den konkrete lovgivning og graden af regulering kan have betydning for de valgte dimensioner af aktivt medborgerskab. Friskoleloven giver mulighed for, at friskolerne kan profilere sig selv på særlige værdimæssige grundlag og for en høj grad af selvbestemmelse på skolerne, hvilket nævnes som en af årsagerne til det store engagement på skolen. Også på de selvejende plejehjem nævnes muligheden for selvbestemmelse imidlertid som afgørende for engagementet på stedet. Her er forskellene til de kommunale udbydere dog mindre, hvilket blandt andet skyldes, at begge udbydere er underlagt den samme lov, og at de selvejende plejehjem derudover er reguleret af en kommunal driftsoverenskomst, som på en række områder sidestiller dem med kommunale plejehjem. Samlet er der en tendens til en sammenhæng mellem de oplevede muligheder for selvbestemmelse og graden af engagement.

For det andet kan det normative syn på forskellige typer af udbydere kombineret med de ovenstående formelle rammer have betydning for de samarbejdsrelationer, der eksisterer mellem udbyderne og det kommunalpolitiske system. På skoleområdet er samarbejdet mellem friskolerne og kommunen meget begrænset: Der er ingen faste møder og kun sporadisk kontakt. Omvendt er der en større grad af åbenhed i forhold til de selvejende plejehjem, som inviteres med til fælles arrangementer og er med til ledermøder, når det er relevant. Her kan det også spille ind, at der tilsyneladende er en større grad af konkurrence mellem kommunale og frivillige velfærdstilbud på skoleområdet, end det er tilfældet på plejehjemsområdet, hvor geografien er den helt primære årsag til valget af plejehjem – uagtet typen af udbyder.

For det tredje er det tydeligt, at der også er helt andre typer af forklaringsfaktorer i spil. I forhold til de værdimæssige aspekter viser analysen, at størrelsen på institutionen kan spille en betydelig rolle. Mange friskoler har en mere begrænset størrelse end folkeskoler, hvilket kan gøre det lettere at opbygge fællesskab og ejerskab, som kan fremme engagementet. Derudover kan den lokale ledelse have afgørende betydning. Både fordi ledelsen udstiller lokale rammer for de øvrige dele af institutionen, og fordi de samme kommunale rammer kan opleves og tolkes forskelligt fra leder til leder.

Afslutningsvist er spørgsmålet, hvilken betydning disse resultater har i et større samfundsmæssigt perspektiv. I det metodiske design er det valgt at prioritere de dybdegående muligheder casestudiedesignet giver, hvilket betyder, at de specifikke resultater ikke nødvendigvis kan generaliseres til landsplan, da der kan være store forskelle på tværs af kommuner. Eksempelvis kan der være forskel på graden af kommunal styring mellem kommunerne, som til trods for stigende statslig regulering på mange områder, stadig har stor selvbestemmelse i den kommunale styring af decentrale velfærdsudbydere. Derudover kan den økonomiske situation og de økonomiske prioriteringer af de respektive velfærdsområder ligeledes have betydning.

Men selvom de specifikke resultater ikke kan generaliseres, kan der argumenteres for, at de mekanismer og sammenhænge, der er identificeret gennem analysen kan generaliseres til andre kontekster. Eksempelvis kan det på baggrund af analysens resultater sandsynliggøres, at der er nogle sammenhænge mellem graden af kommunal styring, selvbestemmelse og engagement lokalt på institutionerne. Analysen tyder på, at muligheden for selvbestemmelse kan fremme ejerskab og engagement, mens en stram offentlig styring omvendt kan virke hæmmende for engagementet lokalt på institutionerne. Derudover er det tydeligt, at relationerne til kommunen kan være påvirket af, hvorvidt der eksisterer formelle bånd, og hvordan det normative syn på de forskellige typer af velfærdsudbydere er. Ikke overraskende medfører formelle bånd tættere relationer, og derudover kan relationerne påvirkes negativt, når den normative opfattelse af institutionernes rolle og position er præget af skepsis.

Overordnet tydeliggør analysens resultater, at frivillige velfærdsudbydere på en række områder kan have særligt gode forudsætninger for fremme aktivt medborgerskab – i særdeleshed som følge af de frihedsgrader, frivillige velfærdsudbydere ofte har. Det er imidlertid en betinget sammenhæng, da det afhænger helt af, hvilken lovgivning og regulering det pågældende velfærdsområde i øvrigt er påvirket af. Såfremt det ønskes at høste de særlige gevinster, der kan være forbundet med den frivillige organisering, tyder analysen dermed på, at det bør understøttes af en reguleringsform, der ikke underminerer fordelene. Derudover er det en væsentlig pointe fra analysen, at de samme sammenhænge mellem graden af selvbestemmelse og engagement er at finde inden for det offentlige system. I de

tilfælde hvor der er gode rammer for selvbestemmelse inden for det offentlige system, kan det virke fremmede for engagementet og ejerskabet lokalt.

Endelig står det klart, at der er behov for at sondre mellem de enkelte dimensioner i det aktive medborgerskab. Som analysen viste, kan frivillige velfærdsudbydere have nogle særlige fortrin, når det gælder værdier og aktiv involvering, men i forhold til den del af det aktive medborgerskab, der omhandler muligheden for at påvirke det politiske system, kan betingelserne være vanskeligere på grund af begrænsede relationer til kommunen. Dette illustrerer væsentligheden af at have adgang til de relevante policy-netværk. Her har de offentlige tilbud en relativ fordel, da de er en integreret del af det politiske system. Samlet har casestudiet illustreret, at der kan være et trade-off mellem styring og kontrol på den ene side og selvbestemmelse og engagement på anden, men også mellem autonomi og adgangen til det kommunale system. Det er i disse krydsfelter, at mulighedsbetingelserne for det aktive medborgerskab udspiller sig.

3 Bilag

Tabel 20: Kodeskema

Dimension	Spørgsmål	Indikatorer/overordnede koder	Underkoder
Kommunale perspektiver på velfærdsudbydere	Overordnede holdninger til forskellige typer af udbydere og det frie valg	Synet på forskellighed mellem udbydere	Store forskelle Små forskelle
		Synet på konkurrence mellem udbydere	Fordele ved konkurrencen Ulemper ved konkurrencen
		Styringsmæssige udfordringer	Kvalitetssikring Økonomisk styring Andre styringsmæssige udfordringer
Værdier	<i>Findes der værdier med fælles forankring mellem ledere, ansatte og brugere/pårørende?</i>	Betydningen af institutionens værdigrundlag i dagligdagen	Betydning for plejen/undervisningen Betydning for aktiviteter på institutionen Betydning for omgangstonen Betydning for andre forhold
	<i>Opleves disse værdier som et særtræk ved institutionen?</i>	Oplevelsen af eventuelle særtræk ved institutionen	Værdierne Ledelsen Størrelsen Omdømmet Andre særtræk
	<i>Gør værdierne institutionen særligt attraktiv for særlige befolkningsgrupper?</i>	Årsager til valg af skole/plejehjem hos både brugere, ansatte og evt. ledelse	Værdier Frihed Geografi (herunder bopæl og børns bopæl) Omdømme Tradition Andre årsager
		Syn på brugernes karakteristika	En særlig gruppe Ikke en særlig gruppe
	<i>Hvilken rolle spiller frivillighed?</i> Frivilligt arbejde dækker både over	Hvilke opgaver løser frivillige?	Bestyrelsesopgaver Aktiviteter Praktiske opgaver Pengeindsamling Pleje/undervisning

Dimension	Spørgsmål	Indikatorer/overordnede koder	Underkoder
	venne/støtteforeninger, bestyrelser, engagement blandt pårørende/forældre og øvrigt frivilligt arbejde på institutionen		Andre opgaver
		Udviklingen i det frivillige engagement	Stigende Faldende Uændret
		Fordele ved frivilligt arbejde på institutionen	Opgaveløsning/økonomiske fordele Ejerskab Andre fordele
		Udfordringer ved frivilligt arbejde på institutionen	Samspillet med personalet Kvalitet/sikkerhed Andre udfordringer
Rettigheder	<i>Hvordan opleves muligheden for at fravælge institutionen/ det frie valg generelt?</i>	Oplevede fordele ved det frie valg	Aktiv stillingtagen Mulighed for handling ved utilfredshed/problemer Andre fordele
		Oplevede begrænsninger for frit valg	Pladsmangel Omkostninger ved flytning Andre begrænsninger
		Betydningen af frit valg for institutionen	Betydning for brugersammensætning Betydning for tilrettelæggelse af tilbuddet Betydningen for fokus på markedsføring
	<i>Hvordan opleves brugerens mulighed for at skabe ændringer gennem uformel kontakt mellem brugere/pårørende og ansatte og ledelse?</i>	Muligheder for påvirkning gennem uformel kontakt Barrierer for påvirkning gennem uformel kontakt	
	<i>Hvor stor frihed opleves der at være i forhold til at træffe afgørelsen om tilrettelæggelsen af plejen/ undervisningen?</i>	Hvilke faktorer opleves at have betydning for handlerummet i institutionen?	Ejerform Lovgivning/regulering Økonomi Lokal ledelse Andre forhold
Deltagelse	<i>Hvordan opleves påvirkningsmulighederne fra de forskellige aktører – særligt fokus på bestyrelsens/ brugerpårønderådets rolle?</i>	Bestyrelsens/pårønderådets rolle	Bestyrelsens/pårønderådets interne påvirkning Bestyrelsens/pårønderådets eksterne påvirkning (ift. kommunens politik)

Dimension	Spørgsmål	Indikatorer/overordnede koder	Underkoder
		Øvrige relationer mellem institutionen og kommunen	Møder Kurser/seminarer Andre relationer
		Vurdering af kommunens engagement ift. institutionen	
		Øvrige organisationers engagement ift. institutionen (fx ældreråd)	

Tabel 21: Betydningen af værdier – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Folkeskole	Friskole
Betydningen af værdier for aktiviteter	Fokus på fællesskab gennem fællesarrangementer på tværs af klasserne, emneruger og morgensang Trivsel: Indgår i de ugentlige møder om gruppernes trivsel	Mange sociale arrangementer, temauger mv., som styrker fællesskabet Klassevenner, hvor de nye elever bliver klasseven med en i 6. klasse Opfordrer til at invitere hele klassen, når der holdes fødselsdag
Betydningen af værdier for omgangstonen	Ærlighed både i forhold til børn og forældre men også i forhold til kolleger Fællesskab er særligt vigtigt i forhold til inklusionsbørn – også i relation til at formidle nogle værdier til forældrene. Arbejder meget med trivsel i klassen: Fokus på samtalen, tillid og ærlighed. Værdierne handler om, at man taler ordentlig til hinanden og respekterer hinanden	Dannelsen mærkes gennem fokus på, at børnene skal passe på hinanden Imponeret over den empati børnene har overfor hinanden. Da nogle andre havde lånt skolens multibane uden at rydde op, ringede eleverne til dem og bad dem gøre det.
Betydningen af værdier for undervisning	Viden: faglighed sættes højt.	Fortællingen og dialogen er i fokus i undervisningen.
Betydningen af værdier for andre forhold.	Dagligdagen skal bygges på tillid, så der skal ikke være for meget kontrol.	Der er åbenhed overfor alternative løsninger – en stor grad af frihed. Værdierne fylder meget i opstartssamtalerne. Man siger 'vores skole' og ikke 'vores barns skole'. Værdier som tema i forældreundersøgelse.

Tabel 22: Årsager til skolevalg – friskole Faaborg-Midtfyn

	Forældre	Leder og ansat
Værdier	Fællesskab Dannelse	Gør eksplicit opmærksom på værdierne i opstartssamtaler.
Tradition	Tradition for friskoler i familien.	Traditionen betyder stadig noget, men forældrene tager i højere grad aktiv stilling end tidligere Der er nogle klassiske friskoleforældre, som vælger pga. 'ånden på stedet'.
Geografi	Skolen lå på den rigtige side af vejen. Valgte friskolen, selvom en anden skole lå tættere på.	
Omdømme	Positiv omtale fra dagplejer. Bedste veninde skulle gå der.	Mange siger, det er fordi, vi har et godt ry.
Frihed		Virker mindre stift. Er ikke låst af de samme rammer og har lidt mere bevægelsesfrihed.
Andre årsager	Overskuelig størrelse. Alle kender alle. Fravalg af folkeskolen – mand gik på kommuneskolen som barn. For mange forældre er det snarere et fravalg end et tilvalg. Tidligere var det i højere grad et tilvalg, end det er i dag.	Grundig introduktion til stedet. Stemningen. Rimeligt højt timetal. Bløde værdier. Klassestørrelse kan betyde noget. Nogle forældre vælger friskolen som en substitut for folkeskolen – søger øget faglighed.

Tabel 23: Årsager til skolevalg – folkeskole Faaborg-Midtfyn

	Forældre	Leder og ansatte
Værdier	Pluralisme som styrke Folkeskolen er for alle	Der er en gruppe af meget bevidste forældre, som undersøger hvad skolen tilbyder: Værdier, tiltag, organisering.
Tradition		Kulturel og historisk tradition i nogle familier, hvor man pr. definition har valgt friskolen. Den klassiske: der er ikke nogen tvivl om, at vores børn skal gå i folkeskole.
Geografi	Bor lige over for skolen	Geografi har betydning – de fleste børn kommer fra skoledistriktet. Tror det er sådan i de fleste folkeskoler.
Omdømme	Skolens positive omdømme	Hvor skolen tidligere blev omtalt neutralt eller negativt omtales skolen nu positivt. Det betyder meget, hvilket ry skolen har ude i byen. Det er et lille samfund.
Andre årsager	Mavefornemmelse. Bedre lokaler og mere plads. Bibliotek. Kammerater skulle gå på skolen. Nærhed til fodboldbaner og hal. Skolen har en fin størrelse. Karakterne har ikke været afgørende – folkeskolen har andre betingelser.	Nogen fra andre skoledistrikter vælger skolen af praktiske, pædagogiske årsager. Nogle gange er det på grund af mindre klasser, men nu er friskolernes klassekvotient gået op. Tror primært det er ressourcestærke og bevidste forældre, som vælger friskolen. Økonomien kan spille ind. Erfaringer fra en egen skoletid spiller ind. Indtrykket ved besøg på skolen kan spille ind op valget. Kemi med medarbejderne. Fysiske rammer og at SFO'en ligger for sig selv.

Tabel 24: Påvirkning gennem uformel kontakt – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Folkeskolen	Friskolen
Forældre	Ved opstartsmøder opfordrer skolen forældrene til at komme med evt. problemer. Skoleleder deltager i første forældremøde i alle klasser og opfordrer forældrene til at tage kontakt. Ved konkrete problemstillinger kan der indkaldes til særlige møder for at få problemet	Gode muligheder for kontakt til lærere og ledelse, og der reageres hurtigt på problemer. Mulighed for mailkontakt med lærerne. Forældreundersøgelser gennemføres ikke fast men kan bruges som input. Bestyrelsen oplever begrænsede input fra

	Folkeskolen	Friskolen
	<p>løst.</p> <p>Temaaften om skolereformen med input fra forældre.</p> <p>Klasseråd som indflydelseskanal.</p> <p>Brugerundersøgelser som indflydelseskanal.</p> <p>Forældre giver input til skolebestyrelsens repræsentanter på forældremøder og i uformelle sammenhænge.</p>	<p>forældrene.</p> <p>Klasseråd.</p>
Børn	<p>Involvering i dialog fx om trivsel i klassen, men fagligt er strukturen ret fast.</p> <p>Aktiviteterne i SFO'en tilpasses børnenes interesser og behov.</p>	<p>I de større klasser har eleverne indflydelse på valg af temaer i undervisningen.</p> <p>I de små klasser er der vægt på individets frie valg til faglig fordybelse alt efter, hvordan man lærer bedst.</p> <p>Involvering i dagligdagen skaber ejerskab.</p>

Tabel 25: Institutionens handlingsrum – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Friskole	Folkeskole
Ejerform	Egne bygninger giver ejerskab.	Er blevet frataget ansvaret for bygningsvedligeholdelse – problem da de fysiske rammer og pædagogikken hænger sammen.
Lovgivning og regulering	<p>Skal stå mål med folkeskolen, men kan selv tilrettelægge hvordan.</p> <p>Har mulighed for at stille spørgsmålstegn ved egen praksis på grund af friheden til at gøre tingene anderledes.</p> <p>Mere skriftliggørelse som kræver tid, men man vænner sig til det.</p> <p>Kan sige stop i forhold til optag, hvis der fx er en klasse med 18 elever, som ikke kan bære flere elever.</p> <p>Kan selv bestemme klassekvotienten. Satte den op ved nedskæring i statstilskud.</p>	<p>Decentralisering via aftalestyring fungerer ikke i praksis – stigende grad af topstyring fra kommunalt hold.</p> <p>Fratagelse af kompetencer og rettigheder medfører en fremmedgørelse for arbejdet som smitter af på organisationen. På længere sigt større tilslutning til friskolerne.</p> <p>Flere anbefalinger, direktiver og forventninger fra kommunal side. Mindsker muligheden for lokal prioritering.</p> <p>Det er i orden med krav, men de bør udformes i dialog.</p> <p>Folketinget er blevet mere detailorienteret, og det afspejler sig på kommunalt niveau.</p>
Økonomi	Nedskæringer i statstilskud og bortfald af den kommunale støtte har påvirket skolens handlerum.	Centrale beslutninger om fx installation af tyverialarmer giver mindre plads i budgettet.

Tabel 26: Bestyrelsens rolle – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Folkeskole	Friskole
Intern rolle	<p>Skolebestyrelsen laver de overordnede linjer om prioriteringer, politikker mv.</p> <p>Der er repræsentanter fra skolebestyrelser med ved ansættelsessamtaler.</p> <p>Skolebestyrelsen spiller en vigtig rolle i drøftelserne angående skolereformen.</p> <p>Princip om fuld åbenhed over for skolebestyrelsen – giver troværdighed.</p> <p>Skolebestyrelsen indkalder af og til klasserådene, hvis der er særlige temaer der skal diskuteres.</p> <p>Oplever at ledelsen er god til at dele alt med bestyrelsen.</p> <p>Tror at skolebestyrelsens rolle vil vokse fremover på grund af reformen.</p> <p>Ser det som en vigtig rolle for skolebestyrelsen at bakke op om skoleledelsen.</p> <p>Bestyrelsen har fået indført at der udsendes en månedligt nyhedsbrev fra ledelsen.</p> <p>Der er både en lærer og en SFO-ansat med i bestyrelsen.</p>	<p>Bestyrelsen beslutter stort set alt på skolen med undtagelse af det daglige pædagogiske arbejde.</p> <p>Bestyrelsen har ansvar for skolens drift, herunder bygninger, ansættelse af leder, nye investeringer mv.</p> <p>Bestyrelsen har uddelegeret meget til lederen, men stikker retningslinjer ud, som ledelsen kan læne sig op af.</p> <p>Overrasket over det store ansvar bestyrelsen har.</p> <p>Får kun i meget begrænset omfang forslag og input fra de øvrige forældre.</p> <p>Har lavet en forældreundersøgelse blandt de mindste årgange.</p> <p>Bestyrelsen har det overordnede ansvar og har ansat mig som pædagogisk leder.</p> <p>Bestyrelsen er også forældrenes talerør.</p> <p>Gør man noget drastisk, skal det på generalforsamling.</p>
Ekstern rolle	<p>Har lagt pres på kommunen i forhold til problemer med trafik omkring skolen via hørings svar og konkrete forslag.</p> <p>Kan fungere som en alternativ kanal mellem skolen og kommunen.</p> <p>Kan skabe politisk opmærksomhed gennem medierne.</p> <p>Oplever meget korte frister på hørings svar. Har ikke oplevet at hørings svar har effekt.</p> <p>Utilfredshed med kommunens manglende involvering af bestyrelsen i centrale beslutninger.</p>	<p>Kontakten til kommunen går helt overvejende via vores skoleleder.</p> <p>Har haft lidt kontakt vedrørende en byggesag.</p> <p>Vi forsøger hver især at lave lidt lobbyarbejde.</p>

Tabel 27: Relationer til kommunen – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Friskole	Folkeskole
Relationer til kommunen	Samarbejde omkring PPR fungerer rigtig fint.	Aftalestyring mellem enkeltskoler og kommunen. 2 årlige dialogmøder mellem skolebestyrelser og det politiske udvalg. Fire årlige møder mellem alle decentrale ledere og concernledelsen. Månedlige skoleledermøder.
Vurdering af kommunens engagement	I den tidligere kommune var der møder med kommunen og de øvrige skoler i området. Friskolerne har ikke første prioritet rent politisk. Er ikke en del af indsatsen om at forbedre overgangene fra børnehave til skole. Friskolerne fylder ikke meget i debatten i de lokale medier. Nedprioriteres i forhold til skolebuskørslen. Ikke samme vilkår for svømmeundervisning. Søskenderabatten til SFOen er skåret væk. Mærker et klart skel – vi er uden for den kommunale kontekst. Friheden har en pris. Oplever en tendens til at kommunen tænker os lidt mere ind igen. Når kommunen skal spare, er friskolerne en kan-opgave og ikke en skal-opgave.	Politikerne mangler kontakt med fagpersonerne på de lokale skolerne. Tiltag med frokostarrangement med deltagelse af forvaltning, politikere og ansatte – forsøg på kontakt. Friskolerne bør ikke sidestilles med folkeskolerne. Inddrage aldrig i beslutninger der vedrører skolen – fx skolestruktur og centralisering af pedel. Politikerne vil gerne borgerinddragelse, men embedsmændene vil gerne styre selv.

Tabel 28: Eksterne samarbejdsrelationer – skoleområdet Faaborg-Midtfyn

	Friskole	Folkeskole
Med andre skoler	Deltager i et lederforum med de andre friskoler. Begrænset samarbejde med folkeskolen: Lidt i forhold til SSP-samarbejdet, inviterer hinanden med til musicals, og orienterer hvis der sker noget i lokalområdet.	Meget lidt samarbejde med friskolen – skolekomedie og skolehaver. Samarbejde med nabofolkeskolen omkring reformprocessen og nye tiltag efter reformen.
Med foreningslivet	Har ikke konkrete aktiviteter med foreningerne, men hjælper gerne med at informere om foreningernes tilbud	Samarbejde med lokal badmintonklub om badmintonforløb med de mindste. Reformen lægger op til øget samarbejde med det omgivende samfund - planlægger møde med foreningerne.
Med andre aktører	Mulighed for at tage kurser både i friskoleregi og i traditionelt regi.	Bestyrelsen skal diskutere, om der skal en ekstern repræsentant med fremover – fra erhvervs- eller

	Friskole	Folkeskole
	Låner faciliteter og lokaler ud til dagplejere, børnehave og ældresagen. Låner selv faciliteter af et fritidshus i nærheden.	foreningslivet.

Tabel 29: Betydningen af værdier – plejehjemsområdet Faaborg-Midtfyn

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Værdiers betydning for aktiviteter	Vaskemaskiner i egen lejlighed som en del af leve-bo-miljøet. Beboerne skal være med til at planlægge, og alt foregår på beboernes præmisser. 5 selvstændige teamfamilier med eget køkken i hver.	Morgenandagt og gudstjenester. Åndelig omsorg og salmer i den sidste tid.
Værdiers betydning for omgangstone n		Vores værdigrundlag handler om det medmenneskelige og respekt for den enkelte. Man taler med hinanden og ikke om hinanden.
Værdiers betydning for plejen	Princippet bag leve-bo-miljøet kommer til udtryk i plejen.	Kan mærke, at lederen lægger vægt på det åndelige men mærker det ikke så meget i det daglige arbejde. Den åndelige omsorg har betydning – er ikke målbar. Kendte salmer giver trykthed for demente. Åndelig omsorg er ikke nødvendigvis knyttet til den kristne tror – åbenhed over for andre trosretninger – også i den sidste tid. Værdigrundlaget udleveres til nye medarbejdere og beboere. Plads til utraditionelle løsninger og rummelighed.
Værdiers betydning for andre forhold	Valgte plejehjemmet som arbejdsplads på grund af leve-bo-miljøet. Det er personer med et særligt omsorgsgen, der gerne vil arbejde i leve-bo-miljøer. Stort ejerskab til plejehjemmet blandt ledelse og personale.	Meget rummelig arbejdsplads - tror det skyldes, det er et diakonhjem.

Tabel 30: Årsager til valg af plejehjem – Faaborg-Midtfyn

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Værdier	De pårørende ser i stigende grad på atmosfæren og stemningen på plejehjemmet.	Tror ikke folk vælger på grund af værdigrundlaget. Har en gruppering, som har valgt plejehjemmet på grund af det åndelige tilbud. Plejehjemmets 'bondekultur' tiltrækker nogen.
Geografi	Geografien spiller en stor rolle men oplandet er blevet større efter at plejehjemmet er blevet et særligt demens plejehjem. Afstanden til børnene kan spille ind.	Mange beboere kommer fra lokalområdet og er vant til at komme i cafeen og til arrangementer. Geografi er den primære årsag – der er ingen konkurrence i området. Nogle kommer fra et andet område men har børn her.
Omdømme	Plejehjemmet har et godt ry.	Plejehjemmet har et godt ry.
Andre årsager	Større opland efter plejehjemmet er blevet demensplejehjem, og kommunen er blevet større. Geografien spiller ind, men nu visiteres der til hele storkommunen, så det afhænger af, hvor der bliver plads. Pårørende har ikke noget lokalt tilhørsforhold men turde ikke vente.	

Tabel 31: Muligheder og udfordringer for påvirkning gennem uformel kontakt

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Muligheder	Beboerne er med til at bestemme, hvad de vil have at spise, spisetider mv. og har hele tiden medindflydelse. Plads til at sove længe eller komme sent i seng. De pårørende kan altid komme og snakke. Muligheden for individuelle hensyn i forhold til mad giver kvalitet i hverdagen. Beboerrådet får begrænsede henvendelser fra andre beboere og pårørende - kort vej til ledelsen. Langt det meste ordnes gennem direkte kontakt til kontaktpersonen. Der holdes to gange årligt møde mellem de enkelte beboere, kontaktpersonen og familien. Der er plads til individuelle ønsker i forhold til spise og sovetider. I praksis kan indflydelsen begrænses af beboernes	Kontakten mellem de ansatte og de pårørende tages løbende. Beboerne har en fast kontaktperson. Lederen har mailkontakt med alle de pårørende, hvis der er noget af generel karakter. Involveringen af beboerne foregår meget uformelt – til måltiderne og arrangementer. Årligt arrangement for pårørende. Man går ofte direkte til sin kontaktperson, hvis der er noget, og ellers til lederen. Fanger meget ved at snakke med beboerne uformelt og tage det med videre. Snakker også med de pårørende og kan afklare ting for dem.

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
	<p>tilstand, men de har indflydelse på så meget som muligt.</p> <p>Der afholdes husmøder på de enkelte afdelinger, dog mindre aktivitet end tidligere, hvor de var mere friske. Nogle få er meget aktive.</p> <p>En gang om året holdes der husmøder, hvor de pårørende er med.</p>	
Barrierer	<p>De ansatte oplever, at de pårørende stiller større krav i dag end tidligere.</p> <p>Bruger rigtig meget tid på de pårørende.</p>	<p>Det er svært at involvere beboerne, fordi de er så dårlige- men de er med så vidt muligt.</p> <p>De begrænsede ressourcer gør at det er svært at tage individuelle hensyn ift. sengetider og op tider.</p> <p>Svært at involvere dem formelt – fordi de er så dårlige og mange har svært ved at huske.</p>

Tabel 32: Institutionens handlerum – plejehjemsområdet Faaborg-Midtfyn

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Lovgivning og regulering	<p>Bruger mange ressourcer på at dokumentere.</p> <p>Mere involvering og mulighed for selvbestemmelse igen, efter at kommunen har været lidt firkantet i årene efter kommunalreformen.</p> <p>Kan misunde det selvejende plejehjem lidt for at kunne træffe flere beslutninger selv, men generelt har vi også frie hænder.</p> <p>Der er også store forskelle mellem de kommunale plejehjem i kommunen.</p> <p>Vi skal jo selvfølgelig følge de overordnede mål, men hvordan vi når det mål, det må vi så selv om. Stor grad af frihed, selvom vi er kommunale.</p>	<p>Arbejder ikke så standardiseret i forhold til rammerne for personlig pleje, hvis det fx øger psykisk velbefindende.</p> <p>Større grad af selvstændighed og frihed her, end der er i det kommunale.</p> <p>Lidt større fleksibilitet end i det kommunale. Mulighed for specialaftaler på nogle områder.</p> <p>Køkkenet er nu kommet ind under Danske Diakonhjem, så nu kan vi selv bestemme, hvad vi vil have at spise.</p> <p>Kunne vælge egen rygepolitik frem for at følge kommunens.</p> <p>Valgte at arbejde på det selvejende på grund af mulighed for større selvstændighed.</p>
Økonomi	<p>Selvfølgelig sætter rammerne og ressourcerne nogle begrænsninger, men vi får det bedste ud af det.</p>	<p>Mange besparelser og ændringer i de senere år – særligt i forbindelse med kommunalreformen.</p> <p>Driftsaftalen omfatter den overordnede økonomi, og bestemmelser for regnskab mv. Har ikke længere fælles indkøbsaftaler.</p>
Lokal ledelse	<p>Ledelsen giver mulighed for indflydelse og medarbejderinddragelse i hverdagen – fx med til jobsamtaler.</p> <p>Der er plads til spontanitet i hverdagen, man behøver ikke at spørge nogen, hvis man vil ud og købe en is med beboerne.</p>	<p>Ikke nær så meget selvbestemmelse, som der har været. Har fx ikke haft indflydelse på indførelsen af skiftende arbejdstider.</p> <p>Vores hverdag er struktureret af os selv. Har generelt stor indflydelse.</p>

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
	Medarbejderne planlægger meget selvstændigt i hvert enkelt team og har meget medbestemmelse i hverdagen.	
Andre forhold	<p>Overgangen til leve-bo-miljø har givet plads til mere spontanitet.</p> <p>Medindflydelse giver ansvar.</p> <p>Fra kommunens side er der større rum for selvbestemmelse og involvering nu, end umiddelbart efter reformen.</p>	

Tabel 33: Beboerpårørende-rådets rolle – Faaborg-Midtfyn

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Intern rolle	<p>I beboerrådet har vi prioriteret det højt, at der bliver lavet mad i hver afdeling.</p> <p>Får ikke mange input fra de øvrige pårørende/beboere. Oplever at de tager direkte kontakt.</p> <p>På møderne orienteres fx om økonomien, alle kommer med deres bud på, hvad de er optaget af pt.</p> <p>Rådet er meget engageret i at holde fast i leve-bo-miljø principperne.</p> <p>Planlægger af og til brugerundersøgelser i samarbejde med beboer-pårørenderådet.</p>	<p>Rådfører mig lidt med dem i forhold til hvilken retning vi skal gå men holder ikke formelle møder.</p> <p>Er med til at fordele en større arv, plejehjemmet har modtaget.</p> <p>Det tidligere råd havde primært fokus på forhold, der vedrører hverdagen på plejehjemmet.</p>
Ekstern rolle	<p>Har deltaget i stormøder med kommunen.</p> <p>Rollen har været at varetage plejehjemmets og områdets interesser.</p> <p>Fungerer som plejehjemmets talerør over for kommunen.</p> <p>Oplever at kommunen har været lydhøre, og at indsatsen har nyttet.</p>	<p>Er med som plejehjemmets repræsentanter ved møder med kommunen, fx demensseminarer og møder med socialudvalget.</p>

Tabel 34: Relationer til kommunen – plejehjemsområdet Faaborg-Midtfyn

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Møder	<p>Møder mellem tillidsrepræsentanter og arbejdsmiljørepræsentanter på tværs af plejehjem og hjemmeplejen i distriktet.</p> <p>Ledermøder på tværs af plejehjem og hjemmepleje i distriktet.</p> <p>Møder på tværs af beboerpårørenderåd i kommunen, hvor politikere var inviteret med.</p> <p>De fleste møder med kommunen handler om økonomi. Rådene fungerer som talerør og råber vagt i gevær.</p>	<p>Bliver inviteret med til ledermøder i kommunalt regi. Vælger til og fra efter relevans.</p> <p>Inviteres indimellem med til kommunale arrangementer. Fx demensområdet og møder med Socialudvalget.</p> <p>Beboerpårønderrepræsentanter inviteres til dialogmøder med socialudvalget cirka en gang om året.</p>
Kurser mv.	<p>Demensvejlederkursus, hvor socialudvalget var med.</p> <p>Inviteret med til temadag om demens som kommunen holder.</p>	<p>Er primært på kurser i kommunalt regi.</p> <p>Inviteret med til temadag om demens.</p>
Andet	<p>Samarbejde med kommunen om overgangen til leve-bo-miljø, som var et fælles ønske.</p> <p>Gennemførelse af kommunale spørgeskemaer.</p>	<p>Bruger primært Danske Diakonhjem, men følger også med i hvad der sker på kommunalt plan.</p> <p>Driftsaftalen omfatter økonomi. Tidligere også indkøbsaftaler, men det er røget ud.</p> <p>Venneforeningen søger § 18 midler.</p>
Vurdering af kommunens engagement	<p>Politikerne var meget interesserede ved overgangen til leve-bo-miljø.</p> <p>I den lille kommune havde kommunen mere fingeren på pulsen.</p> <p>Kommunen har lyttet til høringssvar.</p> <p>De er for langt væk – de burde komme og se de vilkår, personalet arbejder under.</p> <p>I den lille kommune var der meget tættere bånd til både forvaltningen og politikerne.</p> <p>Oplever at have fået mere medindflydelse igen. Efter reformen blev tingene trukket ned over hovedet, men nu er det bedre igen.</p>	<p>Tror ikke de ved, hvad der foregår. De burde komme her og være med i 8 dage.</p> <p>Tror godt de ved, hvad der foregår, men kommunen er ikke så synlig, som den var tidligere.</p>

Tabel 35: Betydningen af værdier – skoleområdet Herning

	Folkeskole	Friskole
Aktiviteter	<p>Arbejder meget med at anerkende og respektere forskelligheden.</p> <p>I klasserne laves der regler for, hvordan man bedst tager hensyn til hinanden.</p> <p>Værdierne kommer konkret til udtryk i hverdagen – det er ikke bare et papir.</p>	<p>Forældrenes praktiske opgaver samt forældrefesten fremmer sammenhold og engagement.</p> <p>Ved børnefødselsdage er der tradition for en halv times forældrehygge, når børnene hentes.</p> <p>Har mange aktiviteter på tværs af aldre, og de store er mentorer for de små.</p>
Omgangstonen	<p>Værdierne handler om vores menneskesyn. Vi respekterer hinanden og vi lytter på hinanden.</p>	<p>Fokus på både den faglige, den sociale og den personlige udvikling, og de er lige vigtige.</p> <p>Vi har ingen mobning på skolen på grund af tætte relationer.</p> <p>Vi har nogle fælles kerneværdier, som vi alle sammen tror på og vil kæmpe for.</p> <p>Morgensangen er udtryk for en fælles værdi, og det at lærere og børn deler garderobe.</p> <p>Der er en grundlæggende tillid til børnene.</p> <p>God omgangstone, man kan godt sige tak, når nogen har hjulpet en, og man siger også hej og godmorgen.</p>
Undervisningen		<p>Søn pralede af hvor god samarbejdet var i hans gruppe.</p> <p>De gør meget ud af sideoplæring fra stor til lille, fra faglig kompetent til mindre faglig kompetent. Man udnytter elevernes ressourcer.</p> <p>Tillid frem for kontrol.</p> <p>Bruger ikke karakterer – tror ikke det gør børnene klogere.</p> <p>Vil gerne lære børnene at løse konflikter selv. De ved altid hvor de kan finde en lærer, hvis det brænder på.</p> <p>Bifrost blev skabt af en værdigrundlag, før der var en bygning eller elever.</p> <p>Arbejder ud fra emner og ikke ud fra lærebogssystemer. Vil skabe sammenhæng og mening.</p> <p>Har kun faguddannede lærere – det er en faglig udfordring at tænke fagene ind i emnerne.</p> <p>Klubber med individuelt tilrettelagte 5-ugersforløb med afgrænset fokus, hvor man kan træne det, der halter.</p>
Øvrige forhold		<p>Arbejder på at bevare et fællesskab blandt lærerne på trods af samfundsmæssig tendens til</p>

	Folkeskole	Friskole
		<p>lønarbejderkultur.</p> <p>Arbejder med ikke at komme til at opføre os som kunder – kan være svært når man betaler for det.</p> <p>Lang indmeldingsproces – vigtigt at forældrene ved hvad skolen står for – ellers underminerer vi os selv.</p>

Tabel 36: Årsager til skolevalg – friskole Herning

	Forældre	Leder og ansatte
Værdier	Tror de fleste værdier er her på grund af værdierne og filosofien. Vi havde ikke valgt en anden friskole.	<p>Nogen vælger os, fordi de synes det er vigtigt, vi sidestiller forskellige kompetencer.</p> <p>Mange vælger på grund af de tætte relationer.</p>
Geografi		Nogen, der vælger det, fordi vi er en lokal skole.
Omdømme	Havde hørt om skolen, - den er kendt i byen.	Nogle vælger desværre på grund af omdømmet og ikke pædagogikken.
Andre årsager		<p>Nogen kan godt lide vi har mange timer.</p> <p>Nogen vælger på grund af at alle kan komme i fritidsordning frem til 17 hver dag.</p> <p>Overvejende er det tilvalgsbørn – vælger skolen fordi det er det de vil.</p> <p>Har også nogen der kommer fra dårlige oplevelser i folkeskolen.</p> <p>Elever, der er stoppet, har typisk haft særlige behov, som skolen ikke matcher.</p>

Tabel 37: Årsager til skolevalg – folkeskole Herning

	Forældre	Leder og ansatte
Geografi	<p>Fik ikke plads på friskolen, så valgte distriktsskolen, fordi det er vigtigt med venner hvor man bor.</p> <p>Indvandrerfamilier i boligblokke vælger ofte den skole, der er tæt på.</p>	<p>Daginstitutionernes placering betyder meget for skolevalget.</p> <p>Udskiftningen af elever sker primært når nogen flytter til og fra.</p>
Omdømme	Nogen har hørt godt om skolen og vælger den til.	
Andre årsager	<p>Bevidste forældre som er åbne over for forskellighed.</p> <p>Har kæmpet med at mange valgte skolen fra</p>	<p>Stor udfordring med at tiltrække danske familier over en vis lønindkomst.</p> <p>Nogen vælger skolen fordi der er mange to-sprogede,</p>

	Forældre	Leder og ansatte
	pga. de mange indvandrerbørn.	og de selv er det. Mange vælger friskolerne pga. stor andel af to-sprogede her.

Tabel 38: Påvirkning gennem uformel kontakt – skoleområdet Herning

Folkeskole	Friskole
<p>Traditionelle forældremøder og kontaktførelse i hver klasse, som refererer til skolebestyrelsen.</p> <p>Eleverne høres typisk i forhold til planlægning af emner og årsplaner.</p> <p>Kontaktførelsens rolle er at være mellemlid mellem forældre og lærer. Hvis man ikke vil gå direkte til læreren, kan man gå til kontaktførelsen.</p> <p>Overordnet god forældreopbakning og tryk forældregruppe med tillid til skolens arbejde.</p> <p>Forældreinvolvering kan være praktisk udfordret på grund af behov for tolke.</p> <p>Gennemfører elevundersøgelser hvert andet eller tredje år – tilpasset til eventuelle særlige problemstillinger.</p> <p>Lærerne har en stor grad af frihed under ansvar til at tilrettelægge hverdagen.</p> <p>Har altid haft lærere, som er lette at snakke med, men der er også mulighed for at gå til lederen.</p>	<p>Børnene involveres hele tiden i at sætte mål for deres eget arbejde – både i forhold til det sociale, det personlige og det faglige.</p> <p>Tæt dialog med forældrene gennem samtaler og løbende opfølgning.</p> <p>Hører meget fra de andre forældre – måske fordi på grund af bestyrelsesposten, men hører meget alligevel, fordi skolen er lille.</p> <p>Forældre har mulighed for at kontakte skolen i dagtimerne, og så bliver de ringet op af en lærer + mails gennem intra.</p> <p>Vores arbejde bygger på løbende evaluering, hvor børnene involveres i evalueringen af de enkelte forløb.</p> <p>Lærerne og bestyrelsen sommetider til fælles temaaftner – fx om udskoling. Meget fokus på samtale.</p>

Tabel 39: Institutionernes handlingsrum - skoleområdet Herning

	Folkeskole	Friskole
Lovgivning og regulering	<p>Bliver involveret, men det vi kan få indflydelse på bliver mindre og mindre. Tror det bliver mere topstyret fremover.</p> <p>Lovgivningen giver stadig vide rammer i forhold til tilrettelæggelsen af undervisningen.</p> <p>Den stigende grad af styring hæmmer kreativiteten.</p>	<p>På skolen er der gode muligheder for at være med til at præge udviklingen – ikke langt fra idé til handling.</p> <p>Der har været en periode med mange restriktioner og indberetninger, fordi vi er en eksamensfri skole. Skyldes dog valg af selvevaluering frem for en tilsynsførende.</p> <p>Generel tendens til flere dokumentationskrav over tid.</p> <p>Oplever flere muligheder og større fleksibilitet på friskolen end i folkeskolen. Ville gerne tænke nyt i folkeskolen, men kunne ikke på grund af rammerne.</p> <p>Motivation for at være på en friskole: Det er her, det kan lade sig gøre.</p> <p>Har fravalgt karakterer og nationale tests. Vil gerne</p>

	Folkeskole	Friskole
		<p>teste, men kun når det giver mening.</p> <p>Taknemmelig for den frihed, friskoleloven giver. Mener der bør være krav til friskolerne om en klar pædagogisk profil.</p>
Lokal ledelse	<p>Der er stor grad af fleksibilitet og omstillingsparathed fra ledelsen.</p> <p>Ny tiltag er ofte meget personafhængige.</p> <p>Tager samtaler med lærerne omkring evalueringer af tests mv., så de ikke hænger sig i for meget i testresultater.</p>	<p>Ledelsens valg af selvevaluering har medført mere dokumentation.</p> <p>Har en meget stor grad af frihed i arbejdet. Det, der kan hæmme, er den offentlige mistillid til friskolerne som institution.</p>

Tabel 40: Bestyrelsens rolle - skoleområdet i Herning

	Folkeskole	Friskole
Intern rolle	<p>Skolebestyrelsen tager beslutninger om overordnede regler og principper på skolen.</p> <p>Principielle beslutning om ordensregler, forældrekontakt mv. træffes i skolebestyrelsen.</p> <p>Repræsentant fra skolebestyrelsen er med til de første forældremøder.</p> <p>Pædagogisk weekend med både lærere og skolebestyrelsen til drøftelse af skolereformen.</p> <p>Udvalg nedsat til at arbejde med nye principper for forældrekontakt efter skolereformen.</p> <p>PR for skolen – undersøgelse af hvorfor forældre valgte skolen fra.</p> <p>Kæmpet for at få facaden renoveret, så skolen bliver mere indbydende at se på.</p> <p>Vedtaget indsats omkring sundhed i undervisningen og har i en periode haft madordning på skolen.</p> <p>Begrænsede input fra andre forældre til bestyrelsen.</p> <p>Er med til ansættelsessamtaler.</p>	<p>Lederen bruger bestyrelsen til sparring på en lang række områder – vil gerne have forældrene med.</p> <p>Har nedsat en række udvalg under bestyrelsen med afgrænsede opgaver.</p> <p>Informations/kommunikationsudvalget har udarbejdet en pixibog om skolen.</p> <p>Har siddet i bestyrelsen i folkeskolen, hvor det var mindre ting, der blev diskuteret. Her er det større beslutninger, og vi har indflydelse på økonomien.</p> <p>Skriver hver måned en 5-6 siders orientering til bestyrelsen om, hvad der sker på skolen + løbende orientering af formanden.</p> <p>Bestyrelsen er overordnet økonomisk ansvarlig for skolen, og derfor er det vigtigt, de kender helheden.</p> <p>Byggeudvalg som laver langsigtet planlægning for renoveringer og vedligehold.</p>
Ekstern rolle	<p>Har forsøgt at påvirke politikerne i forhold til ressourcer til udvendig vedligeholdelse af skolen.</p> <p>Markedsføring af skolen har hjulpet i forhold til større tilslutning.</p> <p>Har forsøgt at påvirke kommunen i forhold til regler for antal elever i klassen uden held.</p> <p>Forsøger at påvirke gennem læserbreve, hørings svar</p>	

	og samråd. Har lagt pres på politikerne i forhold til at sikre skolevejen trafikalt.	
--	---	--

Tabel 41: Relationer til kommunen – skoleområdet Herning

	Folkeskole	Friskole
Relationer til kommunen	<p>God kontakt til forvaltningen og skolechefen.</p> <p>Vi kan altid henvende os til forvaltningen, hvis der er nogle ting.</p> <p>Det er ikke altid vi får vores vilje, men vi bliver hørt.</p> <p>Har haft besøg af udvalgsformanden.</p> <p>Der er et formelt ledernetværk i kommunen, som ledelsen skal deltage i.</p> <p>Hver tredje måned møde i samrådet, hvor alle skolebestyrelsesformænd i hele skolen er med.</p>	<p>Skolelederen laver lobbyarbejde i forhold til kommunen.</p> <p>I PPR-regi er der godt samarbejde med kommunens psykolog mv.</p> <p>Vores trafikudvalg har snakket med kommunen, men ellers ingen relationer.</p> <p>Borgmester på besøg til skolens 25 års jubilæum.</p> <p>Oplever at der er opblødning i forhold til relationerne til forvaltningen.</p>
Kommunens engagement	<p>Har ikke nogen direkte kontakt til kommunen – der er mange skoler, så kan godt forstå de har svært ved at engagere sig i alle.</p> <p>Skolelederne har møder med kommunen, så kommunen er informeret om, hvad der sker.</p> <p>Har ikke altid forståelse for, hvad der er væsentligt for os.</p> <p>Var til møde med borgmesteren i forbindelse med skolefusionen – lydhørhed.</p>	<p>Kunne godt ønske i højere grad at være en del af skolerne i Herning. Får ikke de samme tilbud.</p> <p>Får ikke de kommunale goder i forhold til personalepleje, og der er ingen formelle relationer.</p> <p>Der er ingen politisk fokus på friskoler – alt handler om folkeskolerne.</p>

Tabel 42: Øvrige eksterne relationer – skoleområdet Herning

Folkeskole	Friskole
<p>Øvelsesskole for seminaret – mange nye folk og ideer kommer ind i skolen.</p> <p>Meget lidt samarbejde med andre skoler.</p> <p>Samarbejdsprojekter med boligforeningerne – lærer med halv tid på skolen og halv tid til fritidsaktiviteter.</p> <p>Uformelt netværk med tre andre skoler i forhold til skolereformen – skolerne er overbygningsskoler og er cirka lige store.</p> <p>Der er ikke det store samarbejde med foreningslivet, men prøver at lægge op til det i forbindelse med reformen.</p>	<p>Intet fast samarbejde med andre skoler – ad hoc, hvis det er relevant.</p> <p>På skolen er der interesse for, at de pædagogiske tanker kan smitte lidt af på andre skoler, fordi vi tror på ideen.</p> <p>Leder med i diverse netværk.</p>

Tabel 43: Betydningen af værdier – plejehjemsområdet Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
For aktiviteter	<p>To gange om året møde med alle de frivillige sammen med brugerparørenderådet.</p> <p>Personalet yder en stor frivillig indsats – er der frivilligt hele aftenen til sommerfesten.</p> <p>Værdigrundlaget kommer til udtryk i hverdagen.</p> <p>De forsøger at lave stemningen hjemlig og involverer dem der kan, men mange er for dårlige.</p> <p>Forskel på involvering på tværs af afdelingerne.</p>	<p>Det kristne værdigrundlaget skinner igennem i aktiviteter og plejen.</p> <p>Der er mange tilbud, som knytter sig til værdigrundlaget så som morgensang og gudstjenester, men der er også andre tilbud.</p> <p>Beboerne er ikke friske nok til selv at involvere sig ift. udviklingen af leve-bo-miljøet, men det er personalets opgave at give dem muligheden.</p> <p>Vi er ikke gået efter værdigrundlaget. Flot at der er plads til, at man ikke går til gudstjenester mv.</p>
For omgangstoen	<p>Hvis vi oplever en hård omgangstone, kan vi tage værdierne frem og snakke om dem.</p>	<p>Man tænker lidt mere over, hvordan man opfører sig, når man er på et diakonhjem.</p> <p>Der skal være ligeværdighed på alle niveauer, og vi taler pænt til hinanden.</p>
For plejen	<p>Rummeligheden og åbenheden kommer til udtryk ved, at beboerne får lov til at beholde deres vaner.</p>	<p>Leve-bo-miljøet gør at vi spiser med beboerne, og der tages hensyn til forskellige dagsrytmer.</p> <p>Ikke fokus på at alle skal behandles ens, men at de skal behandles forskellige, fordi de er forskellige.</p> <p>Små enheder og genkendelighed er centralt for leve-bo-miljøet.</p>
For andre forhold	<p>Der er stor rummelighed over for beboere men også over for kollegaer.</p> <p>Taler værdigrundlaget igennem med elever, hver gang der starter nogen.</p> <p>Ledelsen arbejder hele tiden på, at vi er så opdateret som muligt rent fagligt.</p>	<p>Man skriver under på værdierne, når man bliver ansat her, og det indgår i ansættelsessamtalen.</p>

Tabel 44: Årsager til valg af plejehjem - Herning

	Kommunalt	Selvejende
Værdier	<p>Køkkenet og leve-bo-miljøet spiller ind, når folk vælger plejehjem.</p>	
Geografi	<p>For mange er det fordi, de har boet i det her område af Herning i mange år.</p>	<p>Det er primært det geografiske – de fleste beboere er fra lokalområdet.</p> <p>For enkelte kan det være på grund af værdigrundlaget, fordi de kommer fra et missionsk område, men helt overvejende er det lokale.</p>
Omdømme	<p>Omdømmet har betydning – at det er et godt sted</p>	

	Kommunalt	Selvejende
	<p>at være.</p> <p>Vi har været rigtig gode til også at komme i avisen - frem med gode historier.</p>	
Andre årsager	<p>Plejhjemmet er lidt billigere end nogle af de andre nye plejhjem.</p> <p>Det er renoveret og ombygget for nylig og står ikke over for en ombygning.</p> <p>Der ligger beskyttede boliger i nærheden – praktisk hvis der er ægtefæller.</p>	<p>Atmosfæren gjorde, at vi ikke var i tvivl. Ingen tvivl om, at det er et af de bedste plejhjem i Danmark.</p> <p>Der er i stigende grad efterspørgsel fra terminalbeboere, så plejhjemmet til tider fungerer som hospice.</p>

Tabel 45: Påvirkning gennem uformel kontakt – plejehjemsområdet Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Muligheder	<p>Indflytningssamtaler, samtaler efter 3 måneder og ellers efter behov.</p> <p>Hver beboer har en kontaktperson tilknyttet.</p> <p>Bruger mail ved praktisk info og ellers løbende kontakt. De pårørendes behov for kontakt varierer.</p> <p>Det ligger i leve-bo-miljøet, at magten tages fra personalet og gives til beboerne.</p> <p>Der er husmøder i afdelingerne – nogle har faste møder og andre tager tingene ad hoc.</p> <p>Beboerne har indflydelse på menuen.</p> <p>Oplever at ledelsen er meget åbne både over for rådet og pårørende og beboere generelt.</p> <p>Oplever at beboerne tages med på råd.</p> <p>Har haft en god snak med personalet og ledelsen i forhold til pårørende - lydhørhed.</p>	<p>Som oftest foregår kontakten til de pårørende gennem uformel kontakt, og der holdes møder ved særlige problemstillinger.</p> <p>Hvis de kan, har beboerne stor indflydelse på egen hverdag.</p> <p>De pårørende har gode muligheder for indflydelse på beboernes hverdag, hvis der er enighed i familien.</p> <p>Arbejdsdagene fungerer også som et forum for uformel kontakt.</p> <p>De får lov at være med til det de kan. Nogen fodrer dyr, nogen gør noget andet – personalet er gode til at finde niveauet.</p> <p>Kan altid gå til personalet, hvis der er noget.</p>
Barrierer	<p>Svært at udleve leve-bo-miljøet og involveringen af beboere med det klientel vi har.</p> <p>Har selv arbejdet på plejehjem, så er frygteligt bange for at blande mig.</p> <p>Har oplevet at få en lidt kold skulder fra personalet.</p> <p>Forskel på hvor let det er for de pårørende at tage kontakt – nogen har været på stedet længere end andre.</p>	<p>Beboernes tilstand gør involveringen af dem vanskelig.</p>

Tabel 46: Institutionernes handlingsrum - plejehjemsområdet Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Lokal ledelse	<p>Som ansatte har vi en høj grad af frihed under ansvar.</p> <p>Ledelsen er meget rummelig.</p> <p>Der er udfoldelsesmuligheder inden for de rammer lovgivningen giver, men går til kanten og er kreative.</p>	<p>Vi har som ansatte en stor grad af frihed, men det skyldes primært ledelsen.</p> <p>Ansatte blev inddraget ift. hvordan der skulle omstruktureres på grund af besparelser.</p>
Ejerform, lovgivning og regulering	<p>Der er stigende krav om dokumentation på mange områder – kan være en begrænsning fordi det er ressourcekrævende.</p>	<p>Vi er vores egen herre i det daglige – ingen kommer og blander sig – stor grad af decentralisering, selvbestemmelse og mulighed for utraditionelle tiltag.</p> <p>Der er mange ting, som vi kan her, men som man ikke kan andre steder – større frihed. Svært at pege præcist på, hvad det er.</p> <p>Danske Diakonhjem hjem har egen personalepolitik, så er ikke under den kommunale.</p>
Økonomi	<p>De økonomiske ressourcer er i høj grad en begrænsning – markant forskel i forhold til før fyringsrunde.</p>	<p>Oplever ikke de store begrænsninger i det daglige arbejde ud over de begrænsede ressourcer.</p> <p>Meget dokumentation, men det er der alle vegne.</p> <p>Selvbestemmelsen i enhederne er forringet efter besparelser. Leve-bo-miljøet er sværere at praktisere nu.</p> <p>Leve-bo-miljøet er hæmmet af besparelserne.</p>

Tabel 47: Beboer-pårørenderådernes rolle - Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Intern rolle	<p>Ansattes rolle i rådet er fx at kunne give forklaringer, hvis der er noget de pårørende undrer sig over i hverdagen.</p> <p>Rådets møder handler meget om de små ting i hverdagen.</p> <p>Første punkt er altid en dialog om hverdagen.</p> <p>Formand har skrevet læserbreve mv. i håb om at tiltrække flere frivillige.</p> <p>Det er ofte meget små ting i hverdagen, som betyder noget for beboerne i rådet, og som bliver taget med på mødet.</p> <p>Der er næsten altid valg – flere der gerne vil være med, end der er brug for.</p> <p>Referatet kommer i plejehjemets blad, så alle kan se, hvad der bliver snakket om, og det bliver virkelig</p>	<p>Medarbejderrepræsentant i vennekredsen fungerer som informationskanal mellem vennekredsen og de øvrige medarbejdere.</p> <p>Vennekredsen deler plejehjemets blad ud.</p> <p>Da det blev frivilligt med beboer-pårørenderåd, blev vennekredsen smeltet sammen med beboer-pårørenderådet.</p> <p>Får meget sjældent input fra andre pårørende – har oplevet det nogle få gange.</p> <p>Tidligere gennemgik vi tilsynsrapporter mv. – i dag får vi en orientering fra ledelsen.</p>

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
	<p>læst.</p> <p>Fire møder om året samt hvis der er noget særligt.</p> <p>Bruger-pårørenderådet er med til de dialogmøder med de frivillige på plejehjemmet, som afholdes to gange årligt.</p> <p>Der er en fantastisk god dialog mellem ledelsen og de pårørende i rådet.</p>	
Eksterne roller	<p>Indkørslen er blevet repareret, efter at formanden tog kontakt til kommunen.</p> <p>Det tidligere råd var på barrikaderne, da der var tale om at køkkenerne skulle spares væk, og køkkenerne blev bevaret.</p> <p>Rådet har haft stor betydning i forhold til kontakten til kommunen.</p> <p>Rådet har arbejdet for solafskærmning igennem kontakt til kommunen og boligselskabet.</p> <p>Har normalt en repræsentant fra ældrerådet med i rådet.</p>	<p>Beboerpårørenderådet var meget aktiv, da der var tale om besparelser og lukning af køkkener. Demonstration på rådhuset, kontakt til socialudvalgsformanden mv.</p> <p>Har afgivet høringssvar til kommunen.</p> <p>Har skrevet til avisen – fx i forhold til at få flere frivillige.</p>

Tabel 48: Relationer til kommunen – plejehjemsområdet Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Relationer til kommunen	<p>Lederen er god til at gøre plejehjemmets synligt i medierne mv. gennem arrangementer. Det gør at kommunen også ser plejehjemmet.</p> <p>Socialudvalget kommer snart på besøg, kommunaldirektøren og borgmesteren har været her.</p> <p>Der kommer en fra byrådet ved mærkedage – 100 årsdage, diamantbryllupper mv.</p> <p>Kommunen afholder temadage for alle ledere – dialog og faglig sparring.</p> <p>Der er gode muligheder for indflydelse gennem de formelle udvalgs- og mødestrukturer.</p> <p>Centerledermøde 4 gange årligt, hvor områdelederen er med, og ledermøde i eget område tre gange i måneden.</p>	<p>Vi har fine samarbejdsrelationer til det kommunale system – vi er ikke ilde set.</p> <p>Vennekredsen får § 18-midler fra kommunen.</p> <p>Er ikke med til ledermøder med de kommunale institutioner. Kommunen giver besked, hvis noget er særligt relevant.</p>
Vurdering af kommunens engagement	<p>Det er ikke sådan at de kommer og spørger, hvordan det går.</p>	<p>Kommunen ved nok hvad der foregår, men de har ikke så god føling som før reformen. Mindre kendskab og større afstand.</p> <p>Kommunen er mere nærrige end tidligere. Tror ikke de ved, hvad der foregår.</p>

Tabel 49: Øvrige eksterne relationer – plejehjemsområdet Herning

	Kommunalt plejehjem	Selvejende plejehjem
Til andre plejehjem	Har bred kontakt til andre plejehjem gennem ledermøder.	Samarbejde på tværs af de selvejende plejehjem i kommunen. Fælles personalearrangementer og sommetider samarbejde om kurser. Kurser kan være både i regi af Danske Diakonhjem og i andre regi. Har cirka fire årlige ledermøder på tværs af diakonhjemmene i kommunen.
Til andre aktører	Har dagplejemødre, der kommer på besøg. Samarbejde med specialklasse på naboskolen, som kommer en gang i ugen. 0.klasserne slår katten af tønden på plejehjemmet. Har tidligere haft en repræsentant fra Ældrerådet i beboerpårørenderådet og vil gerne have det igen.	Samarbejde med turistforeningen, hvor der kommer grupper på besøg og får en rundvisning på plejehjemmet. I perioder er der samarbejde med skolen, som ligger tæt på. Fx med små klasser, der kommer over og ser på dyrene og snakker med beboerne. Har lejlighedsvist samarbejde med et forsorgshjem, hvor nogle af mændene har hjulpet med indhegning mv. til dyrene. Har ikke noget samarbejde med Ældrerådet pt.

4 Litteratur

- Andersen, J. G., & Hoff, J. V. (2001). *Democracy and citizenship in Scandinavia*: Palgrave Macmillan.
- Balle, T., & Balle-Petersen, M. (1996). Den danske friskole - en del af den grundtvig-koldske skoletradition.
- Biil, C., Christiansen, S. E., & Kyst, M. (2007). Konkurrencevilkår for selvejende daginstitutioner i et kommunalt domineret marked. Konkurrenceretlige refleksioner og cases.
- Dansk Friskoleforening (2013). Køreplan for ny friskole. www.friskoler.dk
- Dialogforum. (2004). Hvidbog om selvejende sociale institutioner. Muligheder og problemer i dagens velfærdssamfund. Vanløse: Dialogforum for selvejende, sociale institutioner.
- Feilberg, S., & Hovgaard, A. M. (2012). Kommunernes skolestruktur - Analyse af udviklingen 2004-2011.
- Finansministeriet. (2003). Frit valg og kvalitet – afregningsmodeller på de kommunale serviceområder. København: Arbejdsgruppen om Frit valg og Kvalitet.
- Finansministeriet. (2009). Selvejende institutioner – styring, regulering og effektivitet: Finansministeriet.
- Faaborg-Midtfyn kommune (2012). Børne- og Undervisningsudvalgets årsplan 2012.
- Faaborg-Midtfyn kommune (2012-2014). Referater fra møder i Børne- og Undervisningsudvalget, (27.11.2012, 5.12.2012, 23.10.2012, 17.4.2012)
- Galaskiewicz, J., & Bielefeld, W. (2001). The Behaviour of Nonprofit Organizations. In H. K. Anheier (Ed.), *Organisational theory and the non-profit form: proceedings of a seminar series at the LSE centre for civil society*. London: London School of Economics and Political Science. Centre for civil society.
- Hansen, H., & Henriksen, C. S. (2001). Selvejende institutioner på det sociale område: Aktuelle problemstillinger. København.
- Hansmann, H. B. (1980). The Role of Nonprofit Enterprise. *The Yale Law Journal*, 89(5), 835-902.
- Henriksen, L. S., & Bundesen, P. (2004). The Moving Frontier in Denmark: Voluntary-State Relationships since 1850. *Journal of Social Policy*, 33(4).
- Herning kommune (2012). Elevalgsprognose 2012-13-2022-23. PAS22: Institutioner, indskrevne børn og personale efter område, pasningstilbud, ejerform og art
- Hjemmehjælpskommissionen. (2013). Fremtidens hjemmehjælp – ældres ressourcer i centrum for en sammenhængende indsats. København: Social- og Integrationsministeriet.
- Ibsen, B., & Habermann, U. (2005). Definition af den frivillige sektor i Danmark *Temahæfte: Frivillighedsundersøgelsen - En kortlægning af den frivillige sektor i Danmark*.

- Ibsen, B., & Habermann, U. (2006). De selvejende institutioner. In T. P. Boje & B. Ibsen (Eds.), *Frivillighed og nonprofit i Danmark - Omfang, organisation, økonomi og beskæftigelse*. København: Socialforskningsinstituttet.
- Ihle, A. H. (2007). *Magt, Medborgerskab og Muslimske Friskoler i Danmark. Traditioner, idealer og politikker*. København: Københavns Universitet, Institut for Tværkulturelle og Regionale Studier.
- KL (2013). Fakta. Skolereformen. Notat på www.kl.dk.
- Møller, F. (2012). *De frie grundskoler i Danmark 1970-2012*.
- Petersen, O. H., Olsen, L., Brogaard, L., & Sieling, S. M. (2013). *Udvikling af offentlig-privat samarbejde (OPS). En analyse af modeller, erfaringer og muligheder*. København: KORA.
- Politiken (2014) *Frie skoler opruster efter reform*. 19.8.2014.
- Privatskoleforening, D. (2012). *Fordomme og fakta om privatskoler*.
- Produktivitetskommissionen. (2014). *Offentlig-privat samspil (Vol. Analyserapport 6)*. København.
- Ramböll. (2011a). *Evaluering af mere frit skolevalg (2.0)*. København: Ministeriet for Børn og Undervisning.
- Ramböll. (2011b). *Slurrapport: Undersøgelse af selvejende daginstitutioners vilkår og rammebetingelser*. København: Socialministeriet.
- Ramböll. (2012). *Evaluering af lov om friplejeboliger*.
- Robson, C. (2002). *Real World Research*: John Wiley and Sons Ltd.
- Seawright, J., & Gerring, J. (2008). Case-Selection Techniques in Case Study Research: A Menu of Qualitative and Quantitative Options. *Political Research Quarterly*, 61(2), 294-308.
- Sivesind, K. H. (2007). Structured, Qualitative Comparison: Between Singularity and Single-Dimensionality. In S. Sarantakos (Ed.), *Data Analysis* (Vol. 1, pp. 113-134). Los Angeles: Sage Publications.
- Sivesind, K. H., & Selle, P. (2010). Civil Society in the Nordic Countries: Between Displacement and Vitality. In R. Alapuro & H. Stenius (Eds.), *Nordic Associations in a European Perspective* (pp. 89-120). Baden-Baden: Nomos.
- Stake, R. E. (1995). *The Art of Case Study Research*. Thousand Oaks: SAGE.
- Statistik, D. (2012). *Nyt fra Danmarks Statistik, Pleje- og ældreboliger 2012* (Vol. 668).
- Thøgersen, Malene (2013). *Selvejende institutioner i Danmark. Institutionernes udvikling, udbredelse og karakter på udvalgte samfundsområder*. Arbejdsnotat Netværk for forskning i Civilsamfund og Frivillighed, nr. 1, 2013.
- UNI-C (2012). *Elevtal for grundskolen 2010/2011*. Notat
- Yin, R. K. (2003). *Case Study Research - Design and Methods*: SAGE Publications.

Ældresagen. (2011). Ældre Sagens 14 krav til det gode plejehjem.

Hjemmesider

www.danskfolkeparti.dk/Faaborg-Midtfyn Dansk Folkeparti Faaborg-Midtfyn

www.dlf.org Danmarks Lærerforening

www.diakon.dk Danske Diakonhjem

www.fmk.dk Faaborg-Midtfyn kommune

www.fmrv.dk/ Faaborg-Midtfyn Radikale Venstre

www.friskoler.dk Dansk friskoleforening

www.herning.dk Herning kommune

www.herning.venstre.dk Venstre Herning

www.herning-ikast-brande.enhedslisten.dk Enhedslisten Herning

www.privatskoleforeningen.dk Danmarks Privatskoleforening

www.sm.dk Socialministeriet

www.s-dialog.dk/default.aspx?site=Herning Socialdemokraterne i Herning

www.s-f-m.dk/ Socialdemokraterne i Faaborg-Midtfyn

www.sf-faaborgmidtfyn.dk/ SF Faaborg-Midtfyn

www.statistikbanken.dk Statistikbanken

www.uvm.dk Undervisningsministeriet

www.venstre-fmk.dk Venstre Faaborg-Midtfyn

Lovstof

Friplejeboligloven (LBK nr. 897 af 17/08/2011)

Grundloven (LOV nr. 169 af 05/06/1953)

Friskoleloven (LBK nr. 166 af 25/02/2013)

Lovbekendtgørelse 656: Retssikkerhedsbestemmelser vedr. ældreråd.

Skolebestyrelsesbekendtgørelsen.

Sundhedslovens (LBK nr. 913 af 13/07/2010)

Serviceoven (LBK nr. 810 af 19/07/2012)

Vejledning nr. 4 til Serviceoven (Vejledning om botilbud mv. til voksne efter reglerne i almenboligloven, serviceoven og friplejeboligloven)

Statistiske kilder

Institutionsregistret, Ministeriet for Børn og Undervisning

Danmarks Statistik: Særkørsler af antallet af institutioner på voksenområdet fordelt på ejerform (2000-2011) udarbejdet af Steffen Hougaard

Danmarks Statistik: www.statistikbanken.dk: U1907: Elever i grundskolen efter uddannelse, alder, herkomst, national oprindelse, køn, institutionstype og område, RESI01: Indskrevne i pleje- og ældreboliger efter område, alder og foranstaltningsart, KVOTIEN: Klassekvotienter i grundskolen efter område, klassetrin og skoletype, PAS22: Institutioner, indskrevne børn og personale efter område, pasningstilbud, ejerform og art.